

Suomen Museo.

TOIMITUS

JUHANI RINNE

A. HACKMAN K. K. MEINANDER U. T. SIRELIUS

Sisällyys:

- Eräs muinainen kulkutie Laatokan ja Oulunsuun välillä, kirj. *J. Lakkarinen*.
Länsisuomalaisista sotilasvirkkatalojen rakennuksista 1600-luvulla, kirj. *Jalmari Finne*.
Pronssianalyseja ja pronssien analytiskemiallisesta tutkimuksesta, kirj. *E. S. Tomula*.
Muutamia tietoja kivillä keittämisestä, kirj. *I. M.*
Muutamia siperialais-uralilaisia onsekkelttejä, kirj. *A. M. T.*
Maamme linnosta 1500-luvulla, kirj. *J. M. Salenius*.
Kansallismuseon ulkomaiset kokoelmat.
Kansanomaiset lääkintä- ja parannustavat, kehotus niiden keräämiseen.

Eräs muinainen kulkutie Laatokan ja Oulunsuun välillä.

Yksi vanhimpiä Itä-Suomea, semminkin sen pohjoisosia koskevia asiakirjoja on selostus siitä keskustelusta, jonka Turun vouti Simo Tuomaanpoika ja Jaakko Teit v. 1556 pitivät erään sikäläisiä oloja tuntevan Nousia-nimisen karjalaisen kanssa. Tässä kertomuksessa kuvataan lyhykäisesti asutusoloja Karjalan mailla, sekä selitetään eräs liiketie, jota myöten päästiin Laatokalta halki maan Pohjanlahden pohjoisosii. Kiinnitämme tässä erikoisesti huomiota viimemainittuihin seikkoihin kertomuksessa. »Nousia Karjalaisen»¹ kertomus sisältää siitä seuravina tietoja:

Lyhykäinen selitys siitä tiestä, jota myöten karjalaiset (Rydzerne) kulkevat Käkisalmesta Ouluun Pohjanmaalla.

Ensin kuljetaan Käkisalmesta Nevajärveä myöten 4 peninkulmaa (miler). Siellä noustaan maalle ja matkataan maata myöten 12 virstaa Pyhäjärven rantaan. Pyhäjärveä kuljetaan 12 peninkulmaa (wike siöss) ja tullaan Orivedelle. Orivedelle tullessa on iso koski, jonka ohi karjalaiset vetävät venheensä (Cawasser) erään niemen yli. Orivettä kuljetaan 18 peninkulmaa. Kun Orivesi loppuu, alkaa Pielisjoki ja se on 14 penink. pitkä. Sitten seuraa Pielisjärvi (Pelistenieruj), 24 penink. pitkä, ja sitä myöten matkataan Pieliskylään (Pilassby) saakka. Sieltä alkaa taas mainen matka, 12 penink., Nuasjärvelle. Nuasjärveltä on Vuohenginkoskelle (Wähicken, I. Uåhickekoskelle) 1 penink. ja sitten alkaa Oulunjärvi. Vuohenginkoskelta on Rahpahanniskaan 16 penink., siitä Kurjenpolveen 1 penink. Kurjenpolvesta Utajärvelle on 5 penink. ja siitä Sotkajärvelle 1 penink. Sotkajärvelta on Laitasaarelle 3 penink., sekä sieltä Ouluun 6 penink. Käkisalmesta on Ouluun maatietä 24 penink. (miler) ja vesitietä 91 penink. (wiku siö); joka tekee yhteenä 115 penink. (miler).²

Käkisalmi on Oulusta kaakkoispäin ja päinvastoin Oulu on Käkisalmesta luoteeseen.

Mainitussa kertomuksessa tarkoitetaan Nevajärvellä Laatokkaa.

¹ Yleisesti on käytetty kertojasta nimitystä »Nousia Venäläinen». Kun hän kuitenkin nimestään päättäen oli selvä karjalainen, lienee jo nyt syytä antaa hänelle oikeudenmukainen kansallisnimenimikin.

² Maavälit ilmoitetaan kertomuksessa milسانalla ja vesimatkat wiku siö (wike siöss)-mitalla. Viimemainittu on vanha vesipeninkulma, jonka pituus on, kuiten maapeninkulmankin, n. 10 km. (Tässä kertomuksessa esitetään molemmat mitat samanpituisina).

Iso koski Pyhäjärven ja Oriveden välillä on nykyinen Puhoksen koski. Pieliskylä on luultavasti asetettava nykyisen Nurmeksen tienoille, mahdollisesti juuri vanhan kirkonkylän, Porokylän seuduille. Muutkin paikannimet ovat yleensä samoja sekä näkyvät kartoissamme. Vuohenginkoski (Wähicken) on nykyinen Ämmänskoski Kajaanissa¹. Rahpahanniska on nykyiskielen mukaan luettava Raappananniska ja Kurjenpolvi on nähtävästi nykyinen Polvi.

Tämä on Nousia Karjalaisen kertomus matkan suunasta ja matkaväleistä tuolla tiellä. Hänen kertomuksessaan käy edelleen ilmi, että Oulussa on karjalaisilla kauppapaikka, matkan päämaali ja toisaalta kuvastuu tieto, että saman tien eteläisenä jatkona — jonka kyllä jo muualtakin tiedämme — on tie Novgorodiin. Kun vielä huomaamme, että tästä matkasta kerrotaan kuten ainakin yleisesti käytetystä kulkulinjasta, joka aivan tarkoilleen tunnetaan, on meillä tässä siten tie, jota myöten on 1500-luvulla käyty kauppa ja pidetty luultavasti muutakin liikettä toiselta puolen Laatokan seutujen sekä Novgorodin ja toiselta puolen Pohjois-Pohjanmaan, mahdollisesti Pohjois-Skandinaviankin välillä.

Jo se seikka, että Nousia kertoo tästä, kuten hyvin tunnetusta ja paljon käytetystä liikelinjasta ainakin, antaa aihetta olettamaan, että se kulkusuunta ei ole aivan hänen päiviensä eksintöä, vaan jo ennenmäisten maankulkijain käyttämä, ehkenpä jo paljoakin ennen Nousian aikoja tunnettu.

Tätä asiaa ei ole vielä tarkemmin tutkittu, mutta kun löytyy kuitenkin jokunen määrä muinaislöytöjä saanotun matkan varsilta, niin lienee syytä lausua olettama, että tässä on liikeväylä, jota on nähtävästi käytetty jo esihistoriallisina aikoina.

Miekka
Valtimosta. Esihistorialliset sivistyskeskukset, samaten kuin liikelinjatkin määräätään sekä asemaan että ikään nähden asianomaiselta alueelta tavattujen muinaislöytöjen perusteella. Kyseenä olevan kulkusuunnan varrelta on tietojemme mukaan talteen saatu kolmisenkymmentä esihistoriallisten metallikausien esineitä. Tärkeimmät niistä ovat seuraavat:

- Kitee : pitkävartaloisen heittokeihään katkelma 500—600-luvuilta j. Kr.
Liperi: keihäänterä 1000-luvulta j. Kr.; löydetty erään saaren rantaalta Roukalahden kylän alueelta.

¹ Gebhard, SMY. Aik. XI, siv. 5.

Pielisjärvi: pyöreä kuparisolkki viikinkiajalta, v. 800—900 seudulta j. Kr.; löydetty Vuonislahden kylästä Kelyänjärven rannalta. 585 soikeaa venäl. hopearahaa, sekä 3 isoa hopeista korvarengasta, jotka on löydetty Viensuun kylästä; lienevä 1500-luvulta.

Nurmes: kolme kirvestä myöhemmältä rautakaudelta, Lipinlahdesta, Kuokkastenkoskelta ja Savikylästä, yksi kustakin.

Valtimo: kaksiteräinen miekka kolmanneltatoista salaluvulta. Löydetty Kokkojoen pengermästä Elomäen kylän alueelta. Koska miekan löytöseikkoja ei tunneta ennestään tarkemmin, mainittakoon tässä löydön talteenottajan, kirkkoherra Damstenin tiedonanto niistä.

Tämän mukaan löytyi miekka Kokkojoen rannalta Ison Kallionkosken vierellä olevan myllyn läheiltä. Löytöpaikka on n. 20 m. myllyn alapuolella, joen itärannalla. Miekan ohella tavattiin myös jäänöksiä vainajasta ja hiiliä. Vainajan pää oli jokeen pään ja miekan kärki jokea kohti. Miekka oli vainajan vasemmalla sivulla, yhdensuuntaisesti sen kanssa ja n. 60 cm. päässä siitä. Sekä Kupurasolkki Pielisjärveltä. ruumis että miekka olivat n. korttelin maanpinnan alapuolella. Kevään tulvavesi on voinut peittää paikan; kesävedenrajasta on löytöpaikka n. 1 m. yläpuolella.

Paltamo: kirves keskiajan lopulta tai uudenajan alkupuolelta.

Säräisniemi: kolme esinelöytöä pronssikaudelta.

Utajärvi: hopeainen kaularengas myöhemmältä rautakaudelta.

Muhos: keltin muotti pronssikaudelta ja kirves myöhemmältä rautakaudelta.

Lisäksi on vielä mainittava 5 soikeata tuluskiveä, jotka on tavattu Oulunjoen varsilta (ne kuuluvat varhaiseman rautakauden löytöihin), sekä eräs miekkalöytö Kokkojoen varrelta Nikotaipaleen (Valtimo) luota, joka selitysten mukaan olisi ollut yllämainitun Valtimon Elomäen miekan mallia; se on joutunut hukkaan.

Löytöjä rautakaudelta, katsoen matkan pituuteen, ei siis ole vielä toistaiseksi erittäin paljoa. Mutta on kuitenkin sen verran, että arvellemme niiden nojalla voivamme pidentää Nousian kertoman liiketien käyttöaikaa tuollepuolen kirjoitetun historian aikoja, ainakin myöhemän rautakauden ajoille saakka (700—1300 j. Kr.).

Otamme vielä puheeksi erääät maininnat historiallisissa lähteissä.

Venäläiset aikakirjat kertovat, että v. 1375 perustivat »seitsemänkymmenen karjalaiset» (корела Семидесятская) linnan Pohjanmaalle¹. Yleisesti luullaan, että tämä varustus rakennettiin Oulunsuulle, sillä kahta vuotta myöhemmin (1377) puhutaan Owla-nimisestä njemtsien (ruotsalaisten) uudesta kaupungista, johon Novgorodista tehtiin ryöstöretki². Samanlaisia viholliskäyntejä jatkui sitten pitkin seuraavaa vuosisataa, milloin Vienasta, milloin Laatokalta ja Novgorodista pään. Novgorodilaiset ja Laatokan Karjalaiset mainitaan usein näillä retkillä asetoveraina. Niinpä esim. 1431 sanotaan, että novgorodilaiset ja karjalaiset ryöstivät yhdessä Kainuunmaata. Kevällä 1496 mainitaan Novgorodin suuriruhtinaan lähetäneen joukkonsa sotimaan Kajaanin seuduille (till Kajanska landet) Kymmenenvirran maahan. Vihollisuksia jatkui vielä, tosin lievemmässä muodossa, seuraavan vuosiluvun ajan.

Samalla aikaa oltiin myösken kauppasuhteissa keskenään. Tuon tuostakin jo 1400-luvulla mainitaan »venäläisiä» kauppamatkoilla Oulunpuolella ja heidän retkistään sinne 1500-luvulla on jo yksityiskohtaisempiakin tietoja. Niinpä tiedetään, että 1527 antoi Kustaa Vaasa julistuksen, jossa kielletään Käkisalmen kauppiasten tulemasta Peräpohjaan kauppa-asioissa, koska he rasittavat paljon kansaa ja tuottavat valtiolle isoa vahinkoa vieden pois maakunnan parhaat tuotteet. Samalla antoi hän kuitenkin käskynhaltijallensa salaisen määäräyksen, että karjalaiset saavat edelleen käydä kauppaan jos vaan maksavat kruunulle lahjoja sekä kauppaveron. Vilkkaasti sanotaankin kaupan edelleen jatkuneen. Esim. 1531 otettiin siellä kauppaveroa 15 karjalaishaapiolta ja 1534 mainitaan verotetun 18 haapiota.

Miten suuri määrä näistä yllämainitunlaisista retkistä tehtiin kyseenäolevaa tietä myöten ja monastiko käytettiin muita väylää ei voida sanoa. Luulemme kuitenkin, että Nousian kertomaa suorinta ja muutakin mukavinta tietä on sangen usein kyseenalaisina vuosisatoina sekä kauppa-asioilla että ryöstöretkillä liikkueessa käytetty. Että tämä tie oli vallan tärkeä liikelinja vielä vuoden 1600 vaiheilla osoittaa hallituksen huoli ja kiirehtiminensä saada Kajaanin linna kuntoon³.

Mutta on vielä eräs seikka, joka mielestämme osoittaa, että Oulujoki oli karjalaisille tärkeä väylä. Tämä on kiusta Pähkinäsäaren pohjoisimmasta rajasta. Kuten tunnettua, määritettiin tällöin rajaksi Pohjanlahden puolella Pyhäjoki, mutta ruotsalaiset siirsivät sen erään Oulu-sanan selittelyn avulla siten, että koko Pohjanperän virta-alue

¹ Akiander, Suomi 1849, siv. 282.

² Akiander, Suomi 1848, siv. 114.

³ Mitä karjalaiset linnan rakentamisesta ajattelivat näkyy Beemin kirjeestä (1607) Kaarle XI:lle: »Venäläisille naapureillemme linnoitus ei ole mieleen, se kun on heistä tiellä kaapparetkillä kulkissa».

jäkin heidän valtaansa. Täten menettivät karjalaiset täällä sekä hyvät kalavetensä että vapaat kauppapaikkansa ja kauppatiensä. Jos Pyhäjoki olisi pysynyt rajana, olisi karjalaisilla ollut vapaa pääsy Laatokalta ja Vienasta pään Pielisen ja Sotkamon vesireittejä Pohjanlahdelle. Mutta kun Ruotsin hallitus siirsi rajan väkivaltaisesti ja karjalaisten ammoisia oikeuksia loukkaamalla, mittasivat nämä Ruotsin puolelaisille samalla mitalla ja niin alkoivat monisatavuotiset vainoretket kahdenpuolen valtiorajaa. Vielä v. 1478, siis 150 vuotta Pähkinäsaaren rauhan jälkeen kertovat Pohjanmaan asukkaat karjalaisten väittävän, »että maa ja vesi siellä» on heidän, sekä vaativan veroa ja kalastusoikeutta Rovaniemeltä Pyhäjoen suulle saakka. — On luultavaa, että kalastusoikeudesta pitivät kiinni vain pohjoisemmat karjalaiset ja Laatokan puolelaiset taas katsoivat loukatuksi vanhat kauppaetunsa ja täten he molemmat väärityttä kärsineinä yhtyivät yksiin toimiin etupaikkojensa anastajia vastaan. On lausuttu synkkiä tuomioita karjalaisten motiiveista ja osuudesta ryöstösotiin. Lienee vihdoin jo aika totuuden nimessä jonkun verran tarkistaa noita lausumia ja katsoa mihinkä olosuhteisiin olivat karjalaiset väkivaltaisesti saatetut: ammoisia elinkeino-oikeuksia oli loukattu ja heimoalue oli pirstottu, sekä tuon väkivaltaisen rajan syventäjäksi kehitetty kahden kirkkokunnan välinen kuilu.

Palaamme vielä Nousian kertomukseen. Hän kertoo että Käkisalmesta matkataan vesitse 4 peninkulmaa Laatokkaa myöten ja sitten kuljetaan maitse Pyhäjärveen. Mistä paikasta tuo ylimeno maitse tarkemmin sanoen tapahtui, sitä ei kertomuksessa mainita, mutta katsoen paikallisii maantieteellisiin seikkoihin tuntuu luultavalta, että taival oli nykyisen Jaakkiman Lahdenpohjasta Ännikänniemeen Pyhäjärvessä — siis aivan sama, jota pohjoiskarjalaiset käyttivät kulkutienään kauppamatkoilla Pietariin vielä viime vuosisadan puolivälissä. Myöskin vesitie aina Nurmesperille saakka on sama.

Pielisen periltä kertoo Nousia tulleen toisen maataipaleen vastaan; se oli väli Pieliskylästä Nuasjärvelle. Kuljettiinko se väli aina maitse, vai käytettiinkö sen taivaltamiseksi myösken vesitietä, siitä ei meillä toistaiseksi ole varmaa selkoa. Kuitenkin seikat sellaiset kuin edellämainittu Elomäen miekkalöytö ja mahdollisesti myös samoilta seuduilta tehty, vaikka hukkaan joutunut, Nikotaipaleen miekkalöytö näyttävä puhuvan vesitien puolesta — molemmat miekat on näet löydetty aivan joen penkerestä. Myösken ovat vesihuheet tällä välillä sellaiset, että ainakin tuonnoisempina vuosisatoina, jolloin voi ajatella siellä olevien salojokien olleen jonkun verran vuolaampia kuin nykyään, on saatettu kulkea vesitietä yhtämittaa Pielisjärvestä Kianto- eli Nuasjärvelle Sotkamon puolella. Tämä vesitie on käynyt Pielisestä Kuokkaston salmen kautta ylöspäin pitkin Rumo- ja Kokkojokea Alasenjärveen, josta jo lähtee joki myösken pohjoiseenpäin Kiantojärveen.

Nykyään elävien vanhojen miesten muistinajalla oli Kokkojoen latvan ja Alasen välillä vajaan kilometrin pituinen suokannas, mutta kun sitä n. 50 vuotta sitten tukkilaisen toimesta kanavoittiin, tavattiin samalleisen pintakerroksen alla vanha joenuoma, joka siis selvästi osoittaa, että aikoinaan on päästy pelkkää vesitietä Pyhäjärven eteläpäästä halki itä- ja pohjois-Suomen Pohjanlahdelle saakka.

Tässä yhteydessä tahdon vielä esittää tiedonannon eräästä laivalöydöstä Pielisjärven Vuonislahden kylän edustalla. Tosin se ei viittaa ajassa hyvin monta vuosisataa tuonnepäin, mutta mielenkiintoinen se silti on.

Kesällä n. 1890 nousi tukkilautan köydessä outo vene Pielisjärvestä Vuonislahden edustalla olevan Lammassaaren selkäpuolelta, noin 200 sylen päästä rannasta. Vene oli viisi tahi kuusihankainen, ainakin 8 syltä pitkä, sekä noin 1 sylen tai vähän toista syltä leveä. Se oli kauttaaltaan vahvasti raudoitettu: hangat olivat rautaiset, kaaret olivat raudalla vahvennetut ja emäpuun aluspohja oli myöskin raudalla päälystetty. Keula ja perä olivat pystysuorat »kuten laivassa» ja peräsin oli kiinnitetty laivarunkoon jonkunlaisilla saranalaitteilla. Keulassa oli pystyn emäpuuhun tiukasti kiinnitetty rautainen risti, jonka korkeus oli ainakin puoli metriä. Risti oli muistelun mukaan yhdellä poikkikappaleella varustettu. Veneessä oli kiintonaisia istuimia poikkipuolin ja sikäli kun kertoja muisteli, myöskin laidolla pitkin puolin. Vene oli erittäin tiukassa järven pohjassa ja hyvin raskas se oli liikutella sen jälkeenkin kun se oli saatu iralleen.

Vene nostettiin ponttuulle (majasilta), sahattiin keskeltä poikki, kuivattiin ja poltettiin kahvipuina. (Kertoja oli löytöaikana paikalla).¹

Tämä kertomus venelöydöstä, jonka kohtaloa muuten täytyy ikävällä valittaa, osoittaa että kyseenalaisella vesireitillä, ainakin etelästä-päin Pieliselle saakka, on liikuttu tukevammilla aluksilla, ja vielä seloisilla, joita tuskin voi luulla paikallisiksi, paikkakunnalla tehdyiksi. Ensikädessä tekee mielemme verrata täitä löytöä sellaiseen alukseen, joka on kuvattuna Olaus Magnin kartassa vlt 1539; sekin näyttää olevan tavallista tukevampitekoinen sisävesien veneeksi, sekä lisäksi se on tykillä varustettu — »tykkivenhe».

Olen tässä esittänyt sen, mitä nykyisten tietojeni mukaan voin asiasta sanoa. Olen tehnyt sen siinä tarkotuksessa, että asiaan tästä-lähiin kiinnitettäisiin tarkempaa huomiota. Toivottavasti vasteedes ilmaantuvat muinaislöydöt, sekä yksityiskohtaisemmat tutkimukset tuovat lisävalaistusta tähän mielenkiintoiseen kysymykseen, sekä siten

¹ Kerto työnjohtaja O. Näsänen, Nurmes.

varmentavat tämän liiketien, jota arveluni mukaan on kuljettu alkaen kaukaisista historiantakaisista ajoista aina viime vuosisadan puoliväliin saakka — s. o. Joensuun kaupungin perustamiseen ja Saimaan kanavan valmistumiseen asti.

J. Lukkarinen.

Laivakuva Olaus Magnuksella (1539).

Länsisuomalaisten sotilasvirkatalojen rakennuksista 1600-luvulla.

Kirj. *Jalmari Finne.*

I.

Yksityiskohtaisia tietoja 1600-luvun rakennuksista saa tarkastus- kirjelmistä, joita laadittiin sotilasvirkataloista. Näitä on säilynyt Tu- run läänistä sekä Ylä- ja Alasatakunnasta vuosisadan lopulta, 1685 ja 1695 väliltä. Uuden omistajan tullessa taloon pidetään tarkastus, jossa aivan yksityiskohtaisesti arvioidaan rakennus, sen laatu, siihen tehdyt korjaukset ja siinä esiintyväät puutteellisuudet, otetaan varteen jokainen taloon kuuluva ulkorakennus ja latokin, annetaan määräyk- siä korjauksista ja arvioidaan niiden hinta. Kun sotilashenkilöillä oli arvonsa mukaiset kartanot hallussaan, niin joutuu täten tarkas- tuksen alaisiksi mitä erilaisimmat talot, kuninkaan kartanoista pieniin tiloihin asti, tarjojen täten suhteellisen tarkan ja täydellisen kuvan vuosisadan rakennuksista.

Taloon kuuluvat rakennukset ovat likellä toisiaan pihan ympä- rillä, joka suurissa kartanoissa saa erikoisen hirsistä laaditun aidan- kin, mikä joskus voi olla 56 syltä pitkä, niinkuin esimerkiksi Ruonan kartanossa Sauvossa.

Erikoisesti herättää näissä tarkastuksissa huomiota päärakennus. Lisäyksiä ja korjauksia tehtäessä pyritään aina samaa päämuotoa koh-

den, ja juuri näitä muutoksia silmälläpitäen voikin seurata suomalaisen yksinäisen pirtin kehitystä maalaistaloksi ja kartanoksi.

Avaran, yksinään olevan asuintuvan eli leivintuvan (säthestugu, bakstugu) eteen muodostuu pahansääni suojaxksi eteinen, minkä takaoissa on kellari. Rakennusta laajennettaessa rakennetaan tämän eteisen toiselle puolelle vierastupa, jolloin eteisen takaosa muodostuu kylmäksi kellarikamariksi. Tästä rakennus laajenee vierastuvan puolelle siten, että tämän taakse syntyy yksi tai kaksi kamaria, mitkä useimmin, vaikka ei aivan aina, ovat lämpimiä huoneita. Ainoastaan hyvin harvassa tapauksessa muodostuu asuintuvan taakse kamari, mutta sen sijaan eteisessä oleva kylmä kellarikamari muutetaan lämpöiseksi ja kellari siirtyy jommankumman tuvan alle. Tämä eteisessä oleva huone syntyy joko siten, että se on kokonaan erikseen rakennettu huone, tai seinä katkaisee eteisen, tai — tavallisesti vierastuvan puolelle — syntyy seinään liittyvä (vidhängd) kamari, jolloin kamarin ja toisen tuvan väliin jää väliköö, jonka perälle tulee käymälä. Viimeiseksi muodostuu eteisen eteen kuisti (qvist), joka sekin usein on hirsistä rakennettu, koska sen yläpuolella, rakennuksen muututtua kaksikerroksiseksi, on huone.

Eteisen kohdalta rakennus ensiksi muuttuukin kaksikerroksiseksi ja siitä sitten leviää molemmiin puolin, jolloin yläkerran huoneet vastaavat täydellisesti alakerran huoneita.

Mitä itse rakennustapaan tulee, niin mitään varsinaista kivistä kaa ei näy olleen, vaan rakennus alettiin suorastaan maanpinnasta ja sisäpuolelle luotiin multapenkki. Tästä rakennustavasta on seurauskseen alempien hirsien pian tapahtuva mädäntyminen, mikä tarkastuksessa hyvin usein huomataan ja määräätään korjattavaksi. Joissakuissa yksityisissä tapauksissa silloin mainitaan kivistä, joilla tätä alaosaa vahvistetaan. Välikatto on parruista, niiden päällä laudat ja ullakolla multakerros, joka kuitenkin eriässä tapauksissa näyttää kokonaan puuttuvan, koska nimenomaan vaaditaan sitä. Vesikatto (kalltak) on alkuaan oljista, sillä tarkastuksissa aina vaaditaan sen korvaamista tuohikatolla. Tätä kattoa tapaa kahta eri lajia: tuohet pidetään paikoillaan salkojen avulla tai muodostetaan laudoitus, jolloin lautakerros on alla, tuohet sen päällä ja viimeiseksi taas lautakerros. Monosti voi sattua, että rakennuksen toinen puoli on katettu olkikatolla ja toinen puoli tuohikatolla. Silloin tällöin mainitaan vielä turvekattoja. Mitä tulee rakennuksen laudoittamiseen ulkopuolelta, niin ei siitä mainita muuta kun kerran, Ruonan kartanon suhteen, jolloin koko talo määräätään ulkopuolelta laudoitettavaksi. Joskus tapaa vaatimuksen, että yksi seinä, joka on huonossa kunnossa, määräätään laudoitettavaksi. Yksi ainoa kerta puhutaan nurkkalaudoista (Raison Upalingossa).

Tuvan permanto on suurista laudoista ja tämän alla on täyte, jonka puuttuminen ainoastaan harvoin mainitaan. Asuintuvassa on piisi (spis) ja sen yhteydessä leivinuuni. Piisin kulmassa oleva kan-natuspylväs on epäilemättä ollut puusta, koska vain muutaman ker-ran tapaa mainittuna rautaisen pylvään. Savupiippu mainitaan aina erikoisesti ja siinä oleva pelti tai kaksi peltiä. Tämä on raudasta, vain poikkeustapauksessa puusta, jolloin sen sijaan määritään rautai-nen hankittavaksi. Savupiippu jatkuu sisäkaton läpi, mutta ei aina vesikaton kautta, koska piipun jatkaminen toisinaan tulee kysymyk-seen. Vain poikkeustapauksissa on uuni maalattu, siis kalkittu. Ra-kennusaineena on käytetty sopivia harmaakiviä, mutta myös tiilejä. Samanlainen piisi on kaikissa muissakin huoneissa.

Vuosisadan lopulla rakennetuissa uusissa rakennuksissa tapaa uunin ohella samassa tuvassa myös kaakeliuuneja, joiden väri on vi-heriäinen. Näissä mainitaan pelti ja ovet. Pakinaisten säterissä läm-mitti salin piisi ja kaakeliuuni salin ja kolme kamaria.

Mitä tulee ikkunoihin, niin lasketaan ikkunaksi se kehys, johon ruudut ovat kiinnitetyt, ja näitä kehyksiä liitetään useampia yhteen kutakin ikkuna-aukkoa kohti. Ruudut ovat toisiinsa kiinnitetyt lyi-jyllä. Rakko-ikkunoita tapaa vielä pienemmissä taloissa lasi-ikkuno-iiden ohella, mutta aina vaaditaan niiden sijaan hankittavaksi lasi-ikkunat. Vasta vuosisadan lopulla varustetaan muutamat näistä ke-hyksistä saranoilla, jotenka ne siis voidaan avata, mutta tästä ei tapaa muissa kuin aivan uusissa rakennuksissa.

Ovien saranat alkavat jo olla yleensä rautaisia, mutta toisinaan tapaa vielä sellaisiakin, joista ne puuttuvat. Lukot avaimineen tulevat tavallisiksi samoin raudasta tehdyt kädenrivat, ainakin suuremmissa taloissa.

Ovien ja ikkunoiden sisäpuolisista vuorilaudoista puhutaan toisinaan, mutta ei koskaan ulkopuolisista. Ikkunaluukkuja tapaa ai-noastaan kaikkein suurimmissa kartanoissa.

Kaksi kertaa puhutaan tuvan sisäpuolisesta maalauksesta, ja vain yksi ainoa kartano, Ruonan kartano, mainitaan ulkopuolelta maalatuksi.

Poikkeuksia tästä yleisestä rakennustavasta tapaa hyvin harvoin, joskus voi asuintuvan taakse tulla kamari, mutta se on silloin kylmä huone. Nuorikkalan säterissä on eteisessä keittiö.

Talon alla olevaan kellariin mentiin jommastakummasta tuvasta. Kellari oli joko hirsistä, parrukattoinen, tai kivistä muurattu ja par-rukattoinen tai kokonaan holvattu. Jos kellarin oven suu joskus on holvattu, mainitaan se aina.

Käymälä (hemmeligt hus) liittyy toisinaan rakennukseen ja men-nään siihen silloin tavallisesti eteisestä.

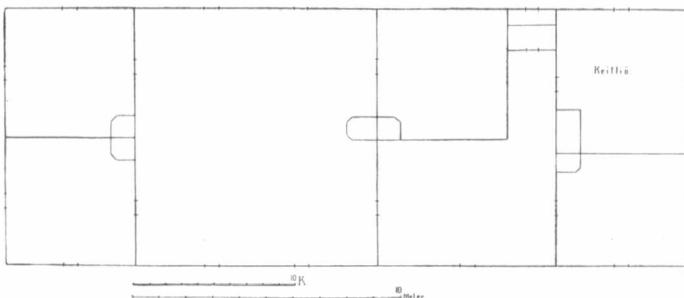
Jos rakennuksen tultua vanhaksi tämä luovutetaan palkollisille

ja isäntäväelle rakennetaan uusi, niin on se aina laadittu saman järjestyksen mukaan, eteinen keskellä ja sen kummallakin puolen tuvat ja vierastuvan takana kamariit.

Näiden huoneiden sisustus on aina samanlaatuinen. Seinäkiinteät penkit, pöytä, yksi irtonainen penkki, seinäkiinteät vuoteet, harvoin ainoastaan irralliset. Irtonaisia tuoleja mainitaan hyvin harvoin, samoin pyöreitä pöytää, joskus esiintyy »pitkä tuoli», jolla kai taroitetaan *selkänojalla varustettua* irtonaisista penkkiä.

Tämä on yleinen muoto 1600-luvun rakennuksille. Uusia ja näistä hiukan eroavia muotoja saadaan kuninkaankartanoista ja muista suurista rakennuksista, joista selostus on säilynyt. Asiakirjojen kautta saa näistä hyvin täydellisen kuvan, ja koska ne sellaisina edustavat maan aateliston ja ylhäisimpien henkilöitten asuntoja, on syytä selvittää ne aivan erikseen.

Vanhin epäilemättä on *Saaren* kuninkaankartano. Tarkastukessa vuonna 1692 sanotaan siitä, että se oli »hyvin vanha» ja niin

Asemapiirros Saaren kartanon päärakennuksesta vuodelta 1692.

ränsistynyt, että siitä ei korjaamallakaan voinut enää saada kunnollista, ovia, parruja, kattolautoja, ovien ja ikkunoiden vuorilautoja saattoi vielä käyttää, mutta hirret eivät olleet kelvollisia miksicään muuksi kuin poltopuiksi. Se oli suuri kaksikerroksinen, idästä länteen rakennettu rakennus. Alakerran läntisessä päädyssä oli kamari ja sen edessä sali. Tämän vieressä oli kahdella ikkunalla varustettu eteinen, jossa olevista portaista päästiin yläkertaan. Eteisestä luultavasti mentiin myös käymälään, joka oli saman katon alla. Eteisen toisella puolella oli suuri sali. Yläkerran läntisessä päädyssä oli kamari, sen vieressä sali, eteisessä kuistin päällä kamari. Itäpuolella oli suuri sali. Yli koko rakennuksen ulottui suuri ullakko.

Ovet olivat varustetut sarannoilla, lukoilla, avaimilla, rautaisilla kädenrivoilla ja eteisen ovessa oli rengaskolkutin. Kaikki uunit olivat poikkeuksetta ilman peltejä, uunipiiput olivat kiinnitetty vesikattoon seitsemällä rautatangolla. Eri huoneiden katot olivat parruista ja laudoista ja koko rakennuksen katto oli laudoista.

Tämän rakennuksen lisäksi oli kartanossa toinen rakennus, jota kutsuttiin herrasrakennukseksi. Tähän kuului ulompi tupa (yttre stugan) sen vieressä oli vesikaton alla pieni, kylmä, ikkunaton kamari. Tämän jälkeen mainitaan etutupa (framstugan) ja sen jälkeen herras-tupa, missä oli vanha maalaus. Sen takana oli pieni rautaristikolla varustettu kamari. Etutuvan ja herrastuvan välillä oli eteinen. Kai-kissa näissä huoneissa oli pelleillä varustetut piisit, ulommassa tu-vassa ja etutuvassa sen lisäksi kaakeliunit. Rakennuksen katto oli tuohikatto. Tämäkin rakennus katsottiin tarkastuksessa kelvottomaksi, vaikka sen vielä jonkin aikaa arveltiin pysyvän käytäntökuntoisena. Näiden rakennusten sijaan ehdoitettiin rakennettavaksi uusi rakennus, jonka pohjapiirustus on liitetty asiakirjoihin. Tässä esiintyy aivan erillään keittiö ja siitä pääsee myös selville, miten eteiseen rakennettu kamari ja käymälä olivat muodostetut.

Ruonan kartano Sauvossa oli sekä entinen kuninkaankartano, joka yksityisillä suvuilla oltuaan reduktisioonin kautta oli joutunut kruu-nulle. Kartano, joka oli rakennettu 1647, oli punaiseksi maalattu. Sen toisessa päässä oli sali, jonka takana oli kaksi kamaria, salin vieressä oli vielä yksi kamari. Eteisestä tultiin keittiöön ja oli etei-sen vieressä vielä kamari ja käymälä. Eteisen toisella puolen kaksi kamaria. Näiden huoneiden takana oli vielä toinen eteinen, jossa oli käymälä ja sen toisella puolen kaksi kamaria. Ensimmäisen eteisen edessä oli kuisti ja sen päällä varuskamari (rustkamare). Salin ja sen takana olevien kamarien 38 ikkunasta oli 18 avattavaa. Ikkunoitien edessä oli talon ympärillä kymmenen paria luukkuja saranoineen. Varuskamarin katosta mainitaan erikoisesti, että se oli katettu päre-katolla. Kun koko talo alkujaan oli huolimattomasti rakennettu ja huonosti tilkitty, jotenka tuuli pääsi puhaltamaan huoneisiin ja oli niissä saanut paljon vahinkoa aikaan, määrättiin koko rakennus vuo-rattavaksi.

Vanha päärakennus oli vielä vuoden 1690 tarkastuksessa jällelä, Se oli punainen rakennus, johon kuului neljä pienä tupaa, kaksi kamaria, kaksi eteistä ja porttivajan päällä kamari. Tässä vanhassa rakennuksessa oli erät ovet, jotka olivat kaksinkertaiset sarantoinseen ja säppineen (klincka).

Näiden lisäksi oli Arvid Horn rakennuttanut vuonna 1683 kol-mannen rakennuksen, johon kuului kaksi tupaa, niiden välillä etei-nen ja rakennuksen sivussa käymälä.

Sjundbyn kartano Eurassa. Rakennuksessa oli herrassali (her-resal), herrankamari ja rouvan kamari. Salin vieressä oli eteinen ja sen edessä kuisti ovineen. Eteisen toisella puolen oli suuri sali ja sen vieressä neljä huonetta. Eteisen yhteydessä oli ruokahuone. Ullak-kokeroksessa oli eteinen. Kuistin pääälle oli rakennettu »yötupa»

Ullakkokeroksessa oli toinenkin yötupa. Rakennuksen ympärillä oli yhteensä 30 ikkunaluuksua.

Rakennuksen kalustosta mainitaan, että kaikissa huoneissa oli penkkejä ja pöytää ja sen lisäksi isossa salissa 4 karmituolia. Herras- salissa oli *käsiliinatuoli* (handklädzstohl) ja hiilihanko.

Lavila Eurassa, kreivi Axel Wachtmeisterin asunto, on huoneiden järjestelyn suhteen aivan tavallinen, toisessa päässä rakennusta sali ja kaksi kamaria, eteisessä pieni kamari ja käymälä, ja eteisen toisella puolen asuintupa. Eteisen edessä oveton kuisti.

Sen sijaan on huonekaluja lueteltu enemmän kuin missään muussa kartanossa. Salissa on reunuksella (crantz) varustettu vuode, pyöreä jalallinen pöytä, hiilihanko, kaksiovinen kaappi, missä on 4 sisäosastoa (rum), pitkä penkki, yksitoista puista karmituolia, ja pieni neliskulmainen pöytä. Salin takaisissa kamareissa on toisessa kaksi vuodetta (ständsängar), toisessa samanlainen vuode. Asuintuvassa on pöytä, kaksi pitkää tuolia, penkki, kaksi vanhaa vuodetta (ständsängar), kelpaamaton ja oveton kaappi, penkki (fälllbänck), vanha kelpaamaton hylly. Piisissä on kaksi padankoukkua ja poikkirauta (tvärjärn).

Samassa pihassa on toinenkin rakennus, missä on kaksi tupaa ja niiden välillä eteinen. Vierastuvassa on katosvuode (en öfvertäckt säng), jaloilla varustettu pöytä, laskupenkki karmineen (fällbänck med karm). Vastapäätä olevassa tuvassa reunalla varustettu vuode ja tolppavuode (stolpsäng), kaksi pöytää ja pitkä penkki.

Liuksielan kartano. Päärakennus on 21 hirsikerrosta korkea, 29 syltä pitkä ja 8 leveä ja kaksikerroksinen. Katto on italialainen (italianist) alla laudat, niiden päällä tuohet ja päällä pääret. Tippukaton alla koko rakennuksen ympäri höylätty lauta. Rakennus on tehty hyvistä hirsistä, jotka oli tuotu neljän penkulman päästä Oripedien Padustaipaleesta. Rakennuksen itäpäässä oli suuri sali ja yhdeksän kamaria, sekä eteinen. Kaikissa näissä huoneissa oli koristeellinen katto (snickarevercks varmtaak), rakennuksen länsipäässä oli tupa, kolme kamaria ja eteinen. Huoneiden permannon alla oli täyte, huoneissa oli piisit ja niissä vahvat tukiraudat (bohljärn) kaikissa muissa paitsi kolmessa. Mitä tulee savupiippuihin, niin ne olivat johdetut ainoastaan sisäkattoon asti, paitsi itäpäässä olevassa viidessä kamarissa. Yläkerta oli aivan keskeneräinen, siinä ei ollut permantoa eikä sisäkattoa. Alakerran ikkunoiden edessä oli 24 paria ikkunaluukkuja paikoillaan. Rakennuksen alla oli kaksi toistensa takana olevaa holvattua kellaria.

Heinäkuun 13 p:nä 1692 oli purettu kaksi rakennusta, toinen oli ollut pihan pohjoispuolella toinen sen länsipuolella, jälkimmäistä kutsutaan »rouvastuvaksi» (fruestugan) ja on siis epäilemättä se ra-

kennus, missä kuningatar on asunut, ennenkuin Tott rakensi tuon suuren päärakennuksen, joka kuitenkin aina jäi keskeneräiseksi. Kun mainitaan että näistä rakennuksista oli jäänyt jälelle viisi ovea ja kuusitoista ikkunaa vanhoissa yksinkertaisissa kehyksissä (i gamla och gemena bågar), niin voi melkein varmasti päätää, että kuningattaren asunto on ollut tuo aivan tavallinen, eteinen ja sen molemmen puolin tupa.

Seuraavassa lähemmin sen ajan ulkorakennuksista.

Pronssianalyseja ja pronssien analytiskemiallisesta tutkimuksesta.

Antellin Valtuuskunnalta olen tri J. Ailion kautta tehtäväkseni saanut analytisesti tutkia muutamia Venäjältä ja Siperiasta kotoisin olevia pronssikautisia kirveitä, eli n. s. putkikelttejä. Nämä kuuluvat suureen Saussailovin muinaiskalukokoelmaan, jonka Valtuuskunta joku aika takaperin Kasaanista osti Kansallismuseolle. Kemiallisesti tutkimani esineet ovat seuraavat.

Z. 3262 (esineen numero Kansallismuseossa), kuva 1, muodoltaan samanlainen kuin useat Mälarin maakunnassa Ruotsissa tavatut putkikirveet (ks. A. M. Tallgren, Collection Zaoussäïov, sivu 31 a ja kuvataulut IX, X), löytöpaikka Biabashi, Kasaanin kuvernementti, Tetjushin piiri.

Z. 3265, kuva 2, samaa tyyppiä kuin edellinen, löytöpaikka tuntematon, arvatenkin Itä-Venäjä.

Z. 3257, kuva 3, toiselta puolelta lattea, toiselta kupera ja korvallinen (varren kiinnittämistä varten), muoto on jotenkin tavallinen Itä-Venäjällä, yleinen Siperiassa (main. teos, s. 34 b), löydetty Malye Bolgojarysta Kasaanin kuvernementista, Tetjushin piiristä.

Z. 3255, kuva 4, muoto on levинnyt Keski-Venäjältä Siperiaan asti (main. teos, s. 32 b seur.), löytötietoja esineestä puuttuu.

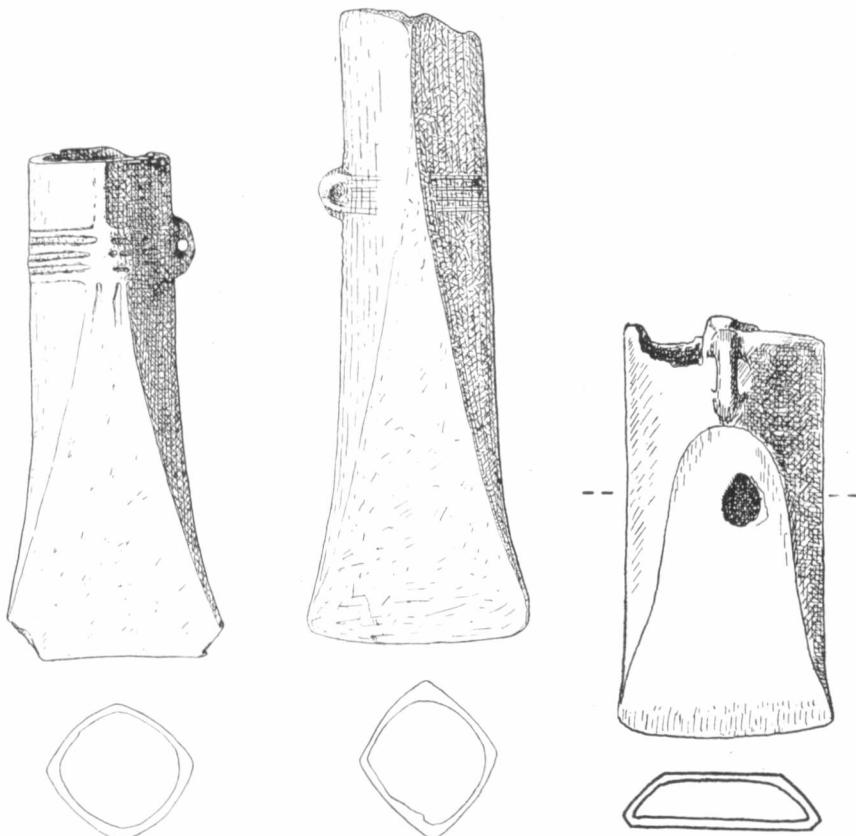
Z. 1484, kuva 5, muoto on siperilainen, koristelutapa yleinen paitsi Siperian myös Itä-Venäjän ja Unkarin pronssikalustossa, esine saatu talteen Jenisein seudusta.

Analyysitulokseni ovat prosenteissa ilmoitettuina seuraavat.

	Kuparia	Antimonia	Tinaa	Liyijä	Rautaa	Nikkeliä	Sinkkiä	Fosforia
Z. 3262.	74,62	Tutkimaton	8,22	3,23	1,30	—	12,50	jälkiä
Z. 3265.	94,12	—	5,51	0,13	—	—	0,19	tutkimaton
Z. 3257.	78,22	Tutkimaton	8,49	—	0,15	—	13,05	jälkiä
Z. 3255.	96,80	»	jälkiä	—	jälkiä	jälkiä	3,02	—
Z. 1484.	72,41	»	11,83	1,03	—	—	14,46	0,04

Kun arkeologiselta taholta on lausuttu toivomus samalla saada selonteko pronssien analytis-kemiallisesta tutkimusmenetelmästä, pyydän tässä tehdä selvää noudattamastani menetelmästä Aluksi lausuttakoon kuitenkin pari sanaa pronssiseoksista yleensä.

Pronssilla ymmärretään kuparin ja tinan seosta (legering). Paitsi kuparia ja tinaa sisältävät pronssit, riippuen siitä mihin tarkoitukseen

Kuva 1, $\frac{2}{3}$ (Z. 3262). Bia=
bashi, Kasaanin kuv.,
Tetjushin piiri.

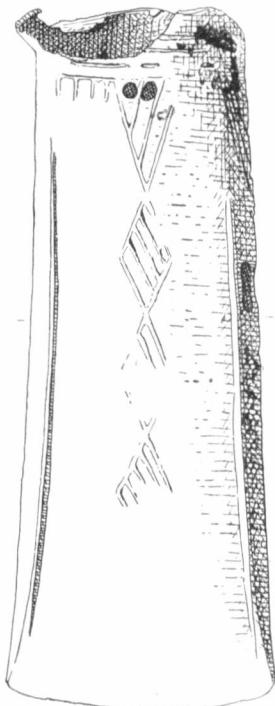
Kuva 2, $\frac{2}{3}$ (Z. 3265). Itä=Venäjä.

Kuva 3, $\frac{2}{3}$ (Z. 3257). Ma=
lye Bolgojary, Kasaanin
kuv., Tetjushin piiri.

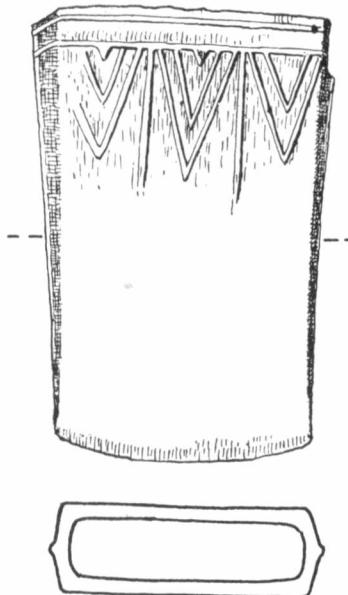
niitä käytetään, eri suurissa määrin lyijyä, rautaa, sinkkiä, aluminiumia, fosforia, mangania ja siliciumia. Vielä saattavat pronssit sisältää pienissä määrin epäpuhtautena antimonia, nikkelia, koboltia ja harvemmin arsenikkia. Välistä myös happea, kun on kysymys vanhoista pronsseista, jolloin osa metalluja on oxidoitunut.

Että erilaatusisia pronsseja löytyy ja voi valmistaa aivan rajatonta määriä, perustuu siihen, että tinaa voidaan niin useiden metallien kanssa sulattaa homogeniksi seokseksi aivan mielivaltaisissa paljousuhteissa. Tällaisia seoksia käyttää tekniikka hyvin lukuisia.

Jo muinaisuudessa valmistettiin pronsseja, joskaan ei tunneta niiden kemiallista kokoomusta. Näiden muinaisajan pronssien pääaineosat ovat kupari ja tina sekä melkein aina lyijy, syystä ettei osattu tehdä tarkkaa eroa tinan ja lyijyn välillä. Silloin pidettiin pronttia mitä tärkeimpänä työkaluna ja koriste-esine-materialina sen kovuuden

Kuva 4, 2/3 (Z. 3255). Itä-Venäjä tai Siperia.

Kuva 5, 2/3 (Z. 1484). Saatu Jenisein seudulta.

ja kestävyyden vuoksi; samalla se oli helposti valettavissa ja oli kauin väristä, vaihdellen ruskean keltaisesta keltaiseen.

Myös fosforia sisältävät muinaisajan prontsit silloin tällöin. Fosfori tekee prontsin kovaksi. Vielä nytkin käytetään taideteosten valamiseen ynnä muihin tarkoituksiin fosforipronssjeja, joiden kokoomus vaihtelee tavallisesti seuraavissa rajoissa: Cu = 80–90 %; Sn = 5–8 %; Zn = 0–10 % ja P = 0,01–3,0 %.

Erilaisiin teknillisiiin tarkoituksiin aiottuun prontsiin lisätään

tinaa vaihtelevissa määrin. Tinamäärän kasvaessa kovenee pronssi. Kun tinaa on 30 %, niin saa pronssi jo hauraan luonteen, ja 35 %:sta alkaen se murenee verrattain helposti. Kellometalli sisältää 20–25 % tinaa ja 75–80 % kuparia. Kanuunapronssi sisältää ainoastaan noin 10 % tinaa, ja on sangen sitkeää aine.

Myöskin siliciumia tavataan pronssin aineosana, n. s. piipronssissa. Piipronssia käytetään suuren kovuutensa ja lujuutensa vuoksi telefonilankoina ja raitiotieiden hankausjohtoina, missä on suuri kulutus.

Aluminumpronssilla, missä on 5–10 % Al ja 90–95 % Cu, samoinkuin manganiprossillakin, missä on noin 5 % Mn, on myös laaja käytäntö tekniikassa.

Pronssi on yleensä hyvin kestävä ulkonaisille vaikutuksille, kuten ilmaa ja kosteutta vastaan. Ilmassa pronssi muuttuu pinnaltaan tummanruskeaksi, syystä että ilman hiilihappo ja kosteus muodostavat ohuen kerroksen kuparioxidia, mikä muodostaa enempää vaikutusta vastaan suojelevan keroksen. Jos pronssi sisältää runsaasti sinkkiä, muodostuu pinnalle hiukan heleämän väristä kuonaa. Joskus pronssin pinnalla havaittavissa oleva viheriä kuona on kuparisulfatia.

Kun seuraavassa esitän pronssin käytännölliseen kemialliseen analyysiin soveltuivia metodeja, niin rajotun yksinkertaisimpiin ja saaduilla varmimpia menetelmiin ja työtapoihin, mutta ensi kädessä niihin, jotka tunnen oman kokemukseni perusteella.

Analysiä varten leikataan pronssiesineestä lastuja joko metallikairalla tai muulla sopivalla kojeella, kuten metellisaksilla tai sahalla. Jos metallia kairattaessa on käytetty öljyä, on rasva tyystin poistettava käsittelyllä analysisainetta eterillä. Sen jälkeen se on kuivattava.

Täysin kuivia ja puhtaita pronssilastuja punnitaan analysiä varten 0,5–1,0 gr. ja pannaan kellolasilla katettuun dekanterilasiin, missä niitä käsittellään 6 ccm:llä väkevää typpihappoa (ominaispaino 1,5) ja lisätään heti 3 ccm vettä. Kun aluksi käyvä kiivas reaktio on hiljentynyt, keitetään kunnes ei enää kehity ruskeita höyryjä. Miedonnetaan 50 ccm kiehuvaa vettä ja annetaan sakan, mikä sisältää kaikeen tinan SnO_2 :na ja fosforin P_2O_5 :nä, laskeutua täydellisesti. Sakka siivilöidään, pestään kuumalla, kuivataan ja hehkutetaan ennen punnitsemista porslinidegelissä. Näin saadaan summa $\text{SnO}_2 + \text{P}_2\text{O}_5$. Jotta saataisiin tietää SnO_2 , on sitä varten määritettävä fosfori eri kokeessa ja vähennettävä äskeisestä summasta. Fosforimääräyksestä lähemmin edempänä.

Filtratiin lisätään 5–10 ccm mied. H_2SO_4 ja haihdutetaan porslinimaljassa ensin vesihaueteella sitten hiekkahaueteella kunnes alkaa poistua valkeita ja raskaita rikkihappohöyryjä. Kun malja on jäähtynyt, kaadetaan siihen 50 ccm vettä sekä 20 ccm alkoholia. Muodos-

tuneen PbSO_4 -sakan annetaan seistä ennenkuin se filtrataan. Filtrumina on paras käyttää Goochin degeliä. Kuivataan pari tuntia noin 120° C ja punnitaan.

Liyjysulfatin jälkeinen filtrati sisältää vielä tavallisesti Cu, Fe, Al ja Zn.

Kupari saostetaan johtamalla noin $60\text{--}80^\circ \text{ C}$ lämpimään liuokseen rikkivetykaasua kunnes sakka laskeutuu pohjaan, ja yläpuolella oleva neste tulee kirkkaaksi, mikä tapahtuu tavallisesti $\frac{1}{4}\text{--}\frac{1}{2}$ tunnin kuluessa. Filtrataan mahdollisimman nopeasti ja pestääni sakka ensin H_2S -pitoisella, sitten ainoastaan kuumalla vedellä pari kertaa.

Jos ei ole käytettävissä rikkivedyn kehittämiseen tarvittavaa aparatia, niin käy kuparisulfidin saostaminen ilman sitä sodiumtiosulfatilla. Kiehuvaan typpihappovapaaseen rikkihappoiseen liuokseen tiputetaan 10 % $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_5$ -liuosta niin paljon, että kutakin 0,1 gr Cu kohti tulee vähintään 5 ccm tiosulfatiliuosta. Keitetään siksi että sulfidisakka laskeutuu pohjaan. Reaktion kulku on seuraava:

Sakka filtrataan ja pestääni kuumalla vedellä. Kuivataan ja hehkutetaan kvartsi- tai porslinidegelissä johtamalla koko ajan degeliin reilullisen kannen läpi kuivaa vetykaasua, jolloin tapahtuu reaktio

Muodostunut kuprosulfidi punnitaan.

Ellei tähän tarvittavia aparatteja ole käytettävissä niin menetelään seuraavasti.

Vielä kostea sulfidisakka puhalletaan ruiskupullolla maljaan ja maljan reunalla oleva filtrumi pestääni puhtaaksi ensin bromivedellä sitten kuumalla vedellä. Kaadetaan sakan päälle muutama ccm väkev. typpihappoa, mihin CuS liukenee. Haihdutetaan kuivii vesihautella, kun ensin on lisätty noin 5 ccm väkev. suolahappoa. Jäännös liuotetaan veteen ja siitä saostetaan kupari ammoniumrodanidilla seuraavasti.

Satuun neutraliseen tai heikosti happameen liuokseen lisätään rikkihapoketta kunnes tuntuu väkevä SO_2 -haju, ja tipottain pieni ylimäärä ammoniumrodanidia, koko ajan ahkerasti sekottaen. Aluksi saostuu seos CuCNS ja $\text{Cu}(\text{CNS})_2$, mutta sekotettaessa sakka muuttuu kuprorodaniksi, minkä annetaan seistä useita tunteja. Filtrataan Goochin degeliin, kuivataan $110\text{--}120^\circ \text{ C}$ ja punnitaan. Tämä metodi antaa hyviä tuloksia.

Kuparisulfidin filtrati konsentroidaan haihduttamalla vapaalla tulella jolloin rikkivety haittuu ja oxidoidaan rauta muutamalla tiällä väkev. typpihappoa. Erotetaan rauta ja aluminium sinkistä saostamalla kahdesti ammoniakilla. Yhdistetään saadut filtratit.

$\text{Fe(OH)}_3 + \text{Al(OH)}_3$ -sakka hehkutetaan ja punnitaan platinasegelissä. Samassa degelissä sulatetaan oxidit 10-kertaisen määränsä kanssa KHSO_4 . Näin saadaan liukenevammattomat oxidit muutetuksi liukeneviaksi sulfateiksi. Saadussa liuoksessa pelkistetään rauta nasceravalla vedyllä ($\text{Zn} + \text{H}_2\text{SO}_4$) ja titrataan $1/100$ -normalisella KMnO_4 -liuoksella. Rauta vähennetään summasta $\text{Fe} + \text{Al}$. Jäännös on aluminiumi.

Sinkin määräämistä varten väkeväidän kaksinkertaisessa ammoniakkisaostuksessa saatu runsas filtrati ja tehdään mahdollisimman heikosti happameksi suolahapolla. Neste, noin 150 ccm, pannaan porsliinimaljaan, lämmitetään vesihautteella. Kuumaan liuokseen kaadetaan 10 kertaa niin paljon ammoniumfosfatia, kuin liuos sisältää sinkia. Aluksi saostuu amorfista ZnNH_4PO_4 , mutta vesihautteella lämmittääessa sakka muuttuu kiteiseksi, sitä nopeammin mitä enemmän liuoksessa löytyy ammoniumsuoloja. Annetaan maljan olla vesihautteella vielä noin neljännes tunnin ajan. Filtrataan punnitulle asbestifiltrumille Goochin degelissä, kun se ensin on seisonut muutamia minuutteja tavallisessa lämmössä. Pestää lämpimällä 1 % ammoniumfosfatiliuoksella sakka vapaaksi klorideista, sitten muutamia kertoja kylmällä vedellä. Kuivataan 100–105° C pari tuntia ja punnitaan. Jos sakka painaa a gr, niin sisälsi liuos sinkkiä = a. 0,3664 gr. Antaa hyviä tuloksia.

Analysiainetta aluksi käsiteltääessa typpihapolla saostui fosfori metatinahapon yhteydessä. Saadaksemme tietää, paljonko tinaa ja fosforia löytyy erikseen, täytyy määräätä fosfori eri kokeessa. Tarkoitukseen soveltuu parhaiten Oettelin metodi.

Noin 2–5 gr tutkittavaa pronssia käsitellään typpihapolla, jolloin fosfori ja tina saostuvat oxideina. Sakka kuivataan, filtrumi poltetetaan ja sakkaa hehkutetaan porslinidegelissä. Jäähtynyt aine sekotetaan samassa degelissä noin kolmikertaisen määränsä kanssa kaliumcyanidia ja sulatetaan kannella peitetystä degelissä vetokaapissa, jolloin tinahappo pelkistyy metalliseksi tinaksi:

samalla muodostuu P_2O_5 -stä kaliumfosfatia.

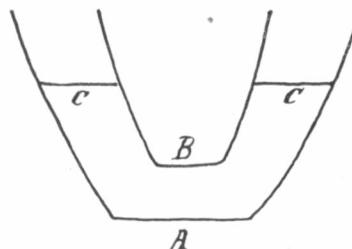
Varovasti heiluttamalla degeliä sulatuksen aikana saadaan tina-pallerot yhtymään metallikuulaksi. Kylmää sulatusmassaa käsitellään vedellä ja filtrataan. Filtrati tehdään happameksi suolahapolla ja keitetään hyvin toimivassa vetokaapissa HCN pois. Saostetaan rikkivetykaasulla jälällä oleva osa kuparia y. m. metalluja ja siivilöidään uudelleen. Filtratista poistetaan rikkivety keittämällä. Tehdään väkevästi ammoniakaliseksi ja saostetaan fosforihappo ammoniummag-

nesiumfosfatina. Kuivataan, hehkutetaan ja punnitaan kuten tavallista $Mg_2P_2O_7$:na.

Jos edellä käynyt kvalitativinen tutkimus on osottanut että analysoitava aines sisältää myös antimonia, mikä niinikään saostuu tinan ja fosforin kera antimonoxidina, niin oxidit filtrataan, kuivataan ja filtrumi poltetaan hopeadegelissä. Sulatetaan noin 10-kertaisen määän kanssa natriumhydratia lisäämällä vähäsen $NaNO_3$ tai paremmin NaO_2 . Sulatuksen aikana pidetään hopeadegeli isossa porslinidegelissä kuten vieressä oleva kaavamainen kuva osotaa. A on porslinidegeli, C hopeadegeli, jota asbestirengas c kannattaa. Sulatusta jatketaan 20 minuuttia niin suurella liekillä, että massa koko ajan pysyy juoksevana. Jäähtynyt sulatusseos degeleinneen asetetaan isohkoon porslinimaljaan, missä sitä käsitellään kuumalla vedellä, kunnes massa hajoaa hienoksi jauhoksi. Lisätään $\frac{1}{3}$ nesteen volymistä alkoholia (om. p. 0,833) ja, sekottaen silloin tällöin, annetaan seistä 24 tuntia, jolloin antimoni saostuu natriumantimonatina. Sakka siivilöidään ja pestään mied. alkoholilla kunnes se on puhdas tinasta. Tätä varten tehdään osa pesuvedestä happameksi suolahapolla ja koetetaan rikkipyytivedellä, onko siinä vielä tinaa.

Natriummetaantimonati puhalletaan filtrumilta suolahapon ja viinihapon seokseen, mihin se helposti liukenee. Saostetaan siitä sulfidina H_2S -kaasulla. Sakka pestään vedellä, alkoholilla ja rikkiihilellä, lopuksi eterillä, jotta se tulisi vapaaksi ylimääriäisestä rikistä. Kuivataan, oxidoidaan väkev. typpihapolta, hehkutetaan ja punnitaan antimontetroxidina (Sb_2O_4). Tämä vähennetään aluksi saadusta oxidisakasta, missä oli yhdessä SnO_2 , P_2O_5 ja Sb_2O_4 . Näin olemme erottaneet toisistaan tinan, antimonin ja fosforin, mikä muuten on analytikon vaikeimpia tehtäviä. Eikä tiede vieläkään ole voinut löytää täysin exaktia ja nopeaa tapaa tinan ja antimonin erottamiseksi toisistaan.

Kun muinaisajan pronssit saattavat myös sisältää arsenikkia on syytä kvalitivisesti koettaa arsenikkia. Ja se tapahtuu varmemmin sekä nopeammin Marschin kokeella, mikä on siksi tunnettu, ettei tässä ole syytä siihen lähemmin puuttua. Mutta jos koe osottaa, että analytiaaneessa on arsenikkia enemmän kuin vaan »jälkiä», niin suoritetaan arsenikin erottaminen muista metallista ja kvantitatinen määräys varimmin käyttämällä E. Fischerin tislausmetodia, jota M. Rohmer on parannellut. Metodin perustana on $AsCl_3$:n haihtuvaisuus suolahappo-

Kuva 6. (Kaavamainen).

A porslinidegeli.

B hopeadegeli.

C asbestirengas.

virrassa. $SbCl_3$ ei tislaudu. Jos arsenikki on käsillä arsenikkihapon, niin on se pelkistettävä. Pelkistysvälineeksi soveltuu parhaiten ferrosuolat, esim. ferroammoniumsulfati. Operation käytännöllinen suoritus on esitettyä kaikissa kvantitativisen analysis oppi ja käskirjoissa. Samoin metodit arsenikin määräämiseksi tislatissa. Kysymykseen voi tulla paitsi gravimetristä menettelytapaa, myös jodititraus, mikä on nopeampi ja antaa myös luotettavampia tuloksia.

E. S. Tomula.

Käytettyä kirjallisuutta:

1. Treadwell, Analytische Chemie II.
 2. Böttger, Qualitative Analyse.
 3. Wölbling, Bestimmungsmethoden des Arsens, Antimons und Zinns.
 4. Nissensson, Metallhüttenchemiker.
 5. Lunge, Handbuch der chemischtechnischen Analyse.
 6. Ost, Chemische Technologie.
 7. Zeitschrift für analytische Chemie.
 8. Chemiker-Zeitung.
-

Muutamia tietoja kivillä keittämisestä.

Kirjoituksemme otsikko ehkä kaipaa lisäselitystä. Tarkoitus on seuraavassa antaa esimerkkejä sellaisesta keittotavasta, joka koettaa saada kiehumisen tai ainakin kuumentumisen aikaan upottamalla kuumennettuja kiviä keittoastiaan. Astia on yleensä puinen, eikä sen alla näinollen tietysti voida pitää tulta.

Aihe ei ole ensikertalainen kirjallisuudessamme. Op. Paulaharjun käsinkirjoitetun kertomuksen mukaan on tri Sirelius tutkimuksessaan suomalaisten ja ob-ugrilaisen kansojen primitiivisistä rakennusmuodoista lyhyesti tämän keittomenettelyn esittänyt, sikäli kuin se koskee *saunaveden lämmittämistä*¹. Tämän esityksen mukaan on menettely käytännössä Venäjän Karjalassa aina Suomen puolisesta Ilomantsista alkaen. Kivet (lasku- l. saunakivet) kuumennetaan saunaan uunin suussa hiiloksella ja nostetaan puukoukuilla tai pihdeilla vesialtaaseen, mikä on koverrettu puun rungosta.

Se ei ole vain syrjäinen Ilomantsi, joka on säilyttänyt näin alkeellisen keittotavan nykypäiviin saakka. Myös läntisessä naapuriperäjässä Enossa on saunaveden kivillä lämmittäminen vielä nyt yleisenä tapana. Heti kirkolta lähdettyä Ilomantsiin pään häviävät

¹ F. U. F. XI, s. 88.

muuripadat saunoista. On varakkaitakin taloja, joissa vielä kivillä lämmitetään. Yleensä on sentään taloissa iso rautainen pata tai useampiakin, on usein erikoinen patakotakin, mutta se on rakennettu erilleen saunasta; se on vain pyykinpesua varten.

Pielisen vesistön länsipuolella sensijaan tuntuu saunaveden kivillä varistaminen jo häipyneen muistojen joukkoon. En ole havainnut sitä enää käytännössä, mutta hyvin kyllä muistetaan aika, jolloin käyttettiin. Liperissä sanottiin, kun kivet »posauteltiin silmikkopytyyn» etä sillä tavalla kylpyvettä »suveutettiin».

Kun Enossa ja Ilomantsissa saunavesi kivillä lämmitetään, ei ole ihme, että samaa kerrotaan Kuusamosta. Eräässä paiseen taiassa neuvoaan paisetta painelemaan sillä lapiolla, jolla kivet uunista on otettu saaviin (Laitinen 7 a, S. K. S.).

Oikeastaan saunaveden kivillä varistaminen ei ole keittämistä, sillä yleensä ei huolita kiviä niin useasti muuttaa, että vesi saataisiin kiehumustaaseen. Mutta metoodi on kuitenkin vanha keittomeetodi.

Sitä on ennen Ilomantsissa käytetty myös *lehmän juomista* valmistettaessa. Kun tupa lämpisi, pantiin kiviä uuniin ja kun ne tulivat hehkuvan kuumiksi nostettiin muutamia putsiin, jossa oli haukeena tavallisesti heiniä ja ruumenia. Kun yhdet kivet jäähtyivät, nostettiin ne pois ja uudet pantiin sijalle.

Samaan tapaan kerrotaan menetellyn Liperin Savon-puolisissa kylissä. Eräässä talossa Savonrannan puolella oli kuumennukseen käytetty rautakuulia. Koko talven aika oli tuvassa lehmän vesi laitettu, vasta kesällä padassa saunan luona.

Oluenkeitossa tarvitaan myös isoja keittoastioita. Rautapatojen puutteessa täytyi keittää puuastioissa kivien avulla. Tästä kertovat inkeriläiset ja vienan-karjalaiset runomme. Eräässä Soikkolan häärunossa kerrotaan, miten »isoni olutta keitti, kivet kuumensi kovaksi.» Mitäpä varten kiviä olisi kuumennettu, ellei juuri sitä varten, että ne upottaisiin keittosammeeseen. Eräässä vienan-karjalaisessa loitsurunossa taas kerrotaan, kuinka Pohjan neiti käkesi keittää olutta »puisen uuen urtehessa, korvon koivuisen sisässä», sekä miten »kuu kiviä kuumettihin» etc.¹

Onpa maist. Lukkarisen tiedonannon mukaan Inkerissä vieläkin tapana oluen keitto kivillä. Kummallisemmalta tuntuu, että se on säilynyt myös Suomessa, jopa niin kultiveeratulla alueella kuin Uudellamaalla. Maist. F. A. Hardéniltä olen saanut seuraavan tiedon Orimattilasta:

»Oluen keitto: maltaat pannaan suureen tiinuun, siihen kaade-

¹ Suomen kansan vanhat runot III, n:o 431; Lönnrot, Loitsurunoja, s. 298, 2.

taan kiehuvaan vettä päälle; sitten kuumennetaan n. s. »*könnöjä*», rautamalmia sisältäviä kiviä ja pannaan tuohon mallasnesteseen sitä mukaa kuin tarvitaan sen kuumana pysymiseen. Sitten nostetaan mäski n. s. kuurnaan etc.»

Erään tiedon mukaan puoliväliltä 1700-lukua on kuumia kiviä maassamme yleisesti käytetty *kaljan* keittoon. V. 1759 ilmestyneessä Haartmanin lääkärikirjassa arvelaan vatsahapon (»*Mag-syra*») monesti johtuvan »af här i Landet mycket brukeliga Drickat, med glödande Stenar kokadt.»¹

Vihdoin mainittakoon muuan Kuopion puolelta saamani tieto, jonka mukaan astioita »*onkautetaan*» kuumennetulla kivellä. Kun on likainen astia, jonka ei arvella pelkällä varilla vedellä puhdistuvan, pannaan astiaan varin veden lisäksi kivi, joka on kuumennettu tulikuumaksi. Silloin lähtee lika väkistenkin.

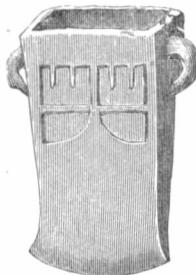
Niinkuin näistä esimerkeistä nähdään, ei kivillä keittämisen tapa meillä ole niinkään outo. Tietoja olisi vielä varmaan saatavissa eri osista maata.

I. M.

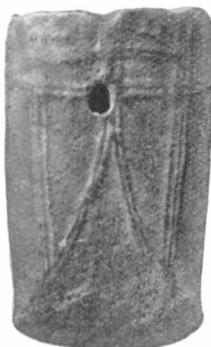
¹ Haartman, Joh. Joh:son, Tydelig Underrättelse om de Mäst Gångbara Sjukdomars Kännande och Motande j. n. e.

Muutamia siperialais-uralilaisia onsikelttejä.

Teoksessa *Collection Zaoussailov* on siv. 31—37 esitetty lyhyt yleiskatsaus Itävenäjän onsikeltteihin ja niiden jakautumiseen tyyppeihin. Ennenkuin tulee tilaisuus aineiston perusteellisempaan käsitelyyn ja niiden perusteiden syvällisempään tarkasteluun, jolle käsityksen rakentuvat, esitettäköön tässä eräitä pikahavaintoja *itävenäläisen* ja *siperialaisen* pronssikeltikaloston kosketuksista. Kuten tunnettu, ovat molemmat pääasiassa erilaiset. Aijemmin on jo huomautettu, mitenkä kuitenkin n. s. »Pielavesikelttejä» ja »kelttitaltoja» tavataan kumpasellakin puheena olevalla alueella, luultavasti riippuen siitä, että

Kuva 1.

Kuva 2 1/2

niiden alkuasteet ovat yhteyset Unkarissa, Etelävenäjällä tai ehkä Turkestanissa. Ne puhuvat niin ollen vain väilläisestä kosketuksesta. Nähvästi välitöntä on sen sijaan ollut vuorovaikutus Siperian ja Uralin välillä erinäisiin toisiin kelttimuotoihin nähdyn.

Suurissa siperialaisissa, verrattain vanhoissa onsikelteissä, sitä muotoa joka on tyypillinen vain ylisen Jenisein pronssikaudelle, on käytetty kahdellaisia kansallisia geometrisia koristeaiheita: joko n. s. kartiinal. ikkuna aiheita, kuv. 1, kuten *Martin, L'âge du bronze au Musée de Minoussinsk* Pl. II: 5, 8, tai kolmea alaspäin keltin keskivaiheille asti ulottuvaa pystyä kohoviivaa, kuv. 3, kuin op. cit. I: 10. Kumpiakaan näitä keltejä ei tunneta ulkopuolelta ylisen Jenisein¹.

Uralilla on kuitenkin pari ryhmää onsikelttiä, jotka ymmärtääkseen tulee asettaa noitten siperialaisten kelttien kanssa yhteyteen.

Kuv. 2 esitetty keltti kuuluu Uralilaisen seuran kokoelmiin ja on talletettuna Jekaterinburgin museossa. Se on löydetty Jekaterin-

¹ Collection Tovostine, p. 38 A.

burgin piiristä Nižne-Tagilin tehtaan lähistöltä v. 1870-vaiheilla. Julkaisemamme kuva on tehty *V. J. Tolmatševin* ystäväällisesti antaman valokuvan mukaan. Esineen suuruus on $9,2 \times 5,7$ cm. Läpileikkaus on terävän soikea, ei kuitenkaan kovin lattea. Koristeet ovat yhdellaiset molemmilla puolilla.

Mitä nyt tulee tähän esineeseen, on sen muoto epäilemättä itävenäläinen, ei siperialainen. Ornamentit sen sijaan mielestäni ovat johdettavissa siperialaisista kartiiniornamenteista. Näitä ornamentteja tunnen kahdessa ei-siperialaisessa esineessä; toinenkin niistä on Uralilta. — Vaikka epäröiden, asetan kelttisarjan — kuv. 1 ja 2 — ornamenttien viimeiseksi asteeksi myöhäisen ananjinokelttityypin, jossa on

Kuva 3.

Kuva 4. 1/2

Kuva 5. 1/2

kaksinkertaiset kohoviivat lappeen ylälaidan keskeltä terän kulmiin (ks. m. m. Coll. Zaouss., taulu XIV: 2).

Toista siperialaista kaksikorvasikermää edustaa kuvamme 4. Se on *V. J. Tolmatševin* yksityiskokoelmanmassa, ja tästäkin kuvasta olen kiitollisuuden velassa samalle harvinaisen tunnolliselle ja etevälle tutkijalle¹. Esine on löydetty Nanoga-järveltä Jekaterinburgin piirissä. Pit. on 11 cm. Ornamentit keltin kummallakin puolella ovat yhdellaiset. Toinen korva on valaessa epäonnistunut.

Keltin muoto, tasaleveä vartalo y. m., tekevät epäilemättömäksi ettiä esine on siperialainen. Ornamentit ovat myöhäisiä ja osottavat ymmärtääkseni degeneroitumista alkuperäisestä mausta. Ja juuri se asettaa keltin erikoisasemaan. Se ei ole vain jeniseiläinen importti-kappale Uralilla, se on väliaste, jonka avulla kenties käy selittäminen

¹ Vrt. Suom. Mus. 1916: 11.

sellaisten *Uralilla* melko yleisten kelttien ornamentikka kuin meidän kuva. 5, joka myös kuvataan hra Tolmatševin valokuvan mukaan. Tätä sikermää edustaa länessä kenties Maaningan keltti Suomessa.

Mainituissa tapauksissa on kehityksen alkuaaste, mikäli nyt voi sanoa, siperialainen kelttimuoto, joka tuntuu olevan jokseenkin tarkkaan lokalisoitu yliselle Jeniseille. Joko Tšulym-Ob-jokia myöten tai Länsi-Siperian arojen kautta on muoto tullut tunnetuksi Jekaterinburgin seudulla Uralilla. Ei ole mahdotonta, että viimemainitun alueen kulttuuri melkoisesti on eronnut muusta Volga-Kamalaisen ryhmän pronssikalustosta, että se on ollut itsenäisempi ja on ollut vuorovaikutuksessa nimenomaan Siperiaan pään. Onhan luonnollista että maantieteellisesti laajan Itävenäjän pronssikauden alueen itäisimässä ja läntisimmässä osassa on erilaisia vivahduksia ja kulttuuri-vaikutteita.

Näiden rivien kirjoittajan käsitys on se, että itävenäläinen pronsikausi on muodostunut *aluksi* Kaman ja Volgan yhtymäkohtien ja Okan seuduille, mutta että sen varsinaisen kansallinen alue on keskinen Kama-Ural. Nähtävästi on se, ehkä primitivisellä asteella olevien heimojen mukaan, levinnyt Länsi-Siperiaan, sen jokia pitkin Tobolskin — Omskin — Tomskin seuduille, jossa se on ollut heikossa kosketuksessa siperialaiseen arojen pronssikulttuuriin. *Länsi-Siperian* pronsikaloston selvittely tarjoisi jollekin nuorelle tutkijalle kiitollisen tutkimusalan.

A. M. T.

Maamme linnoista 1500-luvulla.

(Esitelmä luettu Viipurilaisen osakunnan vuosijuhlassa 5 p. Maalisk. v. 1917.)

Kun valtakunnat ja kansat ovat keskenään käyneet sotaa ja sitte tekevät rauhan, tätyy toisen usein luovuttaa toiselle maata asukkaiden kaikkineen ja tyytyä uuteen sovittuun rajalinjaan. Esi-isämme vuosisatojen kuluessa sen kyllä ovat saaneet kokea, sillä maamme on kauvan ollut ruotsalaisten ja venäläisten välisenä riitamaana. Ruotsalaisten ensimmäisen Suomeen tekemän ristiretken jälkeen Ruotsin uuden voittomaan itäraja kentiesi kulki Hankoniemestä pohjaanpäin, toisen ristiretken jälkeen luultavasti Kymijoeka ylös Savon ja Hämeen välistille rajapyykeille ja kolmannen ristiretken jälkeen Saaejoeka, Vuoksen selkiä ja Saimaan vesistöä myöten Virmasjärven (Virmasen) ja Rasvangan (Rasvasen) kautta luoteeseen Pohjanmaan Pyhäjokeen. Mutta Vähä-Savokin myöhemmin yhdistettiin Ruotsin Suomeen ja vihdoin Käkisalmen lääni Stolbovan rauhanteon kautta. Kaistaleittain näin saamansa alusmaansa suojakseen ruotsalaiset olivat perustaneet linnoja, joista muutamat ovat komeimpia kiinteitä muistomerkejämme keskiajalta, ja olivat saaneet haltuunsa Käkisalmenkin linnan, joka juurtaa alkunsa Karjalan hämärästä muinaisuudesta. Turun linna rakennettiin Suomen kirkolliseen ja hallinnolliseen keskukseen ja sen merkillisyys oli suuri senkin tähden, että se saattoi olla hyökkäävälle viholliselle vastuksena tulipa tämä maan tahi meren puolelta. Birger Jaarlin linna eli Hämeen linna oli jotenkin likellä valtakunnan itärajaa niin kauvan, kuin tämä kulki Kymijoeka myöten, mutta sittemmin se ei ole näytellyt varsin huomattavaa osaa Suomen sodissa. Torkkelin eli Viipurin linna ja nuorin näistä keskiajan linnoista Olavinlinna olivat yhä maan turvana idän puolella. Kun keskiajan tähtinen yö oli valjennut uuden ajan aamupuoleksi, oli pari 1500-luvun loppupuolella rakennettua linnaa lakannut olemasta varsinaisina linnoitusina. Korsholma oli arvoltaan alellnut kruununkartanaksi ja valtaiteiltä syrjään sijoitetun Raaseporin pääräkennukset olivat 1520-luvulla rappeutuneet. Sen entisen ritarinlinnan likelle asetettu karjakartano sitte oli Raaseporin läänin keskuksena, sillä Suomessa oli paitsi entisää linnanläänää Kustaa Vaasan hallituksen loppupuolella myöskin kartanonläänää. Kun verojenkanto ja maan hallinto oli tämän kautta hajainen, tuli linnojen pääliköiden entinen suuri valta supistetuksi. Kolmannentoista sataluvun loppupuolella rakennettu Kastelholma pysyi linnana halki 1500-luvun ja Juhana III:n hallitessa rakennettiin Oulunjoen suulle Linnasaareen puinen varustus, johon toimitettiin

ruutia ja tykkiä. Seuraavan vuosisadan alkupuolella tämä Oulunlinna muurattiin kivistä ja siihen aikaan alettiin rakentaa Kajaaninkin kivilinnaa Ämmän niskaan. Viidennellätoista sataluvulla oli maamme suurempia linnoja vahvistettu vihollisten hyökkäyksiä vastaan. Turun linnassa rakennettiin paljon ja sinne tehtiin päivätöitä. Turun ja Naantalin porvaritkin niitä suorittivat. Hämeenlinnan ympärystä lujitettiin esim. v. 1571. V. 1580 siellä joka päivä käytettiin linnoitustöissä pari vangiksi joutunutta venäläistä. Viipurin linnaa ja Viipurin kauungin ympärysmauria korjattiin 1540-luvulla, Pyhän Olavin tornia linnassa rakennettiin uudestaan vv. 1561–64 ja puusta tehtiin sinne muita varustuksia, mutta Juhana III:n hallitessa purettiin vv. 1582–84 tulenarat puiset vallit ja rakennettiin uusia harmaista kivistä. Olaavinlinnaa silloin vielä usein täydennettiin (esim. v. 1539), mutta varsinkin vuoden 1556 jälkeen (1560-luvulla, 1576–77, 1580, 1589–90; vieläppä vv. 1602–3). Kun Pontus De la Gardie oli valloittanut Käkisalmen linnan, vahvistettiin sitä kivivallilla vv. 1581–84 sekä 1586–90 ja kaupunkia puisella hakulilla. Kalkkia ja tiilikiviä tuotiin v. 1581 Konevitsasta ja v. 1582 sekä seuraavina vuosina tiilikiviä ynnä harmaata kiveä torniin ja linnaan. Samoin jatkettiin linnoitustöitä v. 1586 ja saatiin ne v. 1590 melkein valmiiksi. V. 1593 ympäröitiin vielä kaupunkia muurilla ja valleilla, puomia tehtiin linnan ja kauungin ympärille ja heinää kylvettiin valleille sekä rintavarustuksille. Se jätettiin syksyllä v. 1597 venäläisille, mutta valloitettiin takaisin v. 1611.

Suomen linnoissa, niinkuin tavallisissa kuninkaankartanoissa, hoidettiin laajaa ja monipuolista taloutta, sillä niille oli suotu karjakartanoita, kaskimaita, peltoja, niittyjä, saaria sekä kalastus- ja metsästyspaikkoja ja niihin suoritettiin kruunun luovuttamia veroparseliteita laajoilta alueilta. Turun linnan karjakartanoita 1500-luvun keskivälillä tavallisesti luetellaan 4, toisinaan 5: Turun linnan, Ruissalon, Kuusiston ja Lausteen kartanot, toisinaan vielä Korpelaks. Veroja, tuloa ja apurahoja tähän linnaan tuli Upsalan hippakunnan monesta kihlakunnasta ja pitäjästä sekä Tukholmasta ja Dannemoran rautakaivoksesta; Turun hippakunnasta Ahvenanmaan pitäjistä ja kartanoista, Turun linnan läänistä, Kokemäenkartanon, Hämeen linnan, Raaseporin ja Porvoon lääneistä, Savonlinnan puolelta ja Oulun Lapista (sieltä haukia), toisinaan erikseen kirkonpalvelijoilta, esim. Pälkäneen kirkkoherralta ja Pohjan lukkarilta, sekä eräiltä kippareilta ja kauppiailta. Hämeen linnan alle v. 1545 kuului Oijs ja Saris nimiset karjatalot ja v. 1571 Hätiläkin; paitsi näitä eri vuosina peltoja ja takalistoja siellä täällä; samoin niittyjä ja kalastuspaikkoja Elimäellä, Hollolassa, Sääksmäellä ja Lehijärven pitäjässä eli kappelissa (Hattulan lounaisosassa). Veroja kannettiin Hattulan, Sääksmäen ja Hollo-

lan kihlakunnista. Viipurin linnan tilikirjoissa mainitut alat ja niistä kertyneet varastot olivat vielä suuremmat. Sen kalapaikkoja oli sangen paljo ja siihen suoritettiin maanviljelyksen, karjanhoidon, met-sästyksen ja kalastuksen tuotteita y. m. Viipurin ja Porvoon kaupungeista, Lappeen, Äyräpään ja Jääskisen kihlakunnista; myöhemmin myösken kruununkartanoista Savossa, Kyminkartanon, Raaseporin ja Porvoon läänestä sekä Hämeestä. Olavinlinnan alle kuului kaskia ja muita viljelysmaita sekä saaria Savon lukuisien karjakartanoitten luona Juvan, Pellosniemen, Rantasalmen, Säämingin ja Tavisalmen pitäjissä. Niittyjakin oli paljo ja kalapaikkoja Keski- ja Pohjois-Savossa. Linnaan kannettiin tavaraita paitsi Savosta myösken Satakunnasta ja Etelä-Hämeestä. Sentähden Olavinlinnankin varastot olivat runsaat. Käkisalmen linnan peltoja oli paitsi omia Räisälässä, Suotlahdella ja Pyhäjärvellä. Karjataloja oli Räisälässä, Pärnän luona ja Suotniemi. Äyräpääkin puolella oli peltoja ja niittyjä. Kalapaikkoja oli linnan luona, Pärnässä, Asilassa, Mylly- ja Äyräpään salmissa, Tiurulassa, Suvannolla, Kiviniemessä ja Kiimajärvellä. Parseleita vastaanotettiin Käkisalmen läänistä, Jääskisen, Äyräpään, Lappeen ja Suur-Savon kihlakunnista, Säkkijärveltä ja toisinaan Hämeestä ja Länsi-Suomesta asti. Olavinlinna harjoitti muihin verrattuna sangen suurta maanviljelystä ja se ynnä Viipurin linna suurta kalastusta. Pohjanperien (Oulun ja Kajaanin) linnoissa ei ollut isoja varastoja ja niihin kannettiin veroparseleita ainoastaan Pohjanmaalta. Kajaanin linnan kohdalla sittemmin oli sen karjakartano ja Oulun linnallakin oli semmoinen. Monellaisten elinkeinojen harjoittamista ja varastojen hoitoa varten oli joka linnassa väkeä kumpakin sukupuolta ja koska siihen aikaan tehtiin kotona mitä nykyään tuotetaan tehtaista, oli linnojen kirjoissa paljo käsityöntekijöitäkin. Mielikuvituksemme tahtoisii asettaa 1500-luvun linnoihin paljon sotilaitakin ja sen pöytien ääreen heitä pitkiä rivejä tyhjentämään puusta ja tinasta tehtyjä vateja, lautasia, kannuja ja kuppia, mutta sen ajan linnat eivät olleet kasarmeja siinä merkityksessä, että niissä olisi aina ollut paljo vakinaista sotaväkeä. Kun linnojen tilikirjoissa luetellaan eri pöydissä, nimittäin vuodin eli herraин, ammattilaisten ja palkkalaisten pöydissä, istuneita tahi muuten linnaväkeä, niin ainoastaan sieltä täältä tapaamme sotilaita. Ruoka- ja muista varastoista kuitenkin annettiin tavaraita läpikulkeville ja kaupunkiin tahi maalle linnaleiriin majoitetuille sotajoukoille sekä niitten hevosille. Toisinaan jossakin linnassa oli olemassa sotilaita sadoittain, esim. Viipurin ja Olavinlinnoissa v. 1555. Samana vuonna kuin Pontus De la Gardie oli valloittanut Käkisalmen linnan, oli siinä varustusväkeä noin 400 miestä ja vähän aikaa sen jälkeen 3 kertaa enemmän. Käkisalmen luona v. 1593 oli jotenkin paljo sotaväkeä, nimittäin 265 miestä Äyräpäästä sekä Jääkestä ja paitsi

näitä 361. Seuraavana vuonna siinä oli 1 lipullinen Karjalan nihtejä (korkeintaan 500 miestä), mutta v. 1583 oli ollut ainoasti 15 ratsumiestä; kuitenkin oli sinä vuonna annettu varastoista elatusta myöskin muille ratsumiehille ja nihdeille. Olavinlinnaan olisi mahtunut 250 miestä ja v. 1556 olisi tarvittu 150, mutta oli tavallisesti paljoa vähemmin: v. 1549 49 huovia ja äskennainittuna vuonna (1556) 68 palkattua nihtiä; v. 1583 10 nihtiä linnassa ja 6 linnaleirissä. Viipurin linnassa v. 1593 oli 301 sotilasta, mutta aikaisemmin pienempi luku, joka kantoi kruunulta palkkaa Vappuna ja Jouluna. Tämänkin linnan sekä Turun linnan tilikirjoissa tulee eteen paitsi sen omaa väkeä linnaleirimiehiä hevosineen ja Viipurin linnassa myöskin Karjalan nihtejä, saksalaisia ja suomalaisia nihtejä, huovia, rumpaleita, piipareita y. m. Kastelholmassa rauhan aikana oli 10–30 nihtiä. Hämeen linnassa oli v. 1571 sen omiakin huoveja, mutta tavallisesti vaan suoritettiin palkkaa linnaleiriväelle: v. 1544 läänin pappiloih'n sijoitetuille ja Smälannin nihdeille, kaikkiaan 115 sotilaalle; v. 1549 33 huoville, että linnaleirissään tulisivat toimeen. Tykkienlaukaisijoita, joille maksettiin suuremmat palkat kuin tavallisille sotamiehille, tietysti oli joka linnassa: Kastelholmassa 2, Turun ja Olavinlinnassa v. 1583 kummassakin 5, muissa linnoissa useimmiten pari, mutta Viipurin linnassa v. 1583 kuitenkin useampia. Käsipyssyen laukaisijoita v. 1589 oli Käkisalmen linnassa 3.

Aseita linnojen tilikirjoissa luetellaan ainoastaan kruunun omia niissä säilytettyjä ja näitten luku vaihteli joka linnassa vuosien kuluessa, sillä toisinaan niitä siirrettiin linnasta toiseen, esim. v. 1555 venäläisten hyökkäessä maahan Hämeenlinnasta Viipuriin ja vuosilistan lopulla Olavinlinnasta Hämeen ja Viipurin linnoihin, ja aseita uutta lajia usein hankittiin vanhojen lisäksi. Ammosista ajoista oli sota-aseina käytetty jousia ja ne olivat vielä 1500-luvulla tavallisia maalla sekä merellä taisteltaissa. Niitä näyttää silloin olleen varsinkin Hämeen, Käkisalmen ja Viipurin linnoissa sekä käden että tuen varalta laukaistavia, kaaret raudasta, teräksestä ja sarvesta tehtyinä, muualla myösken puusta ja kalanluista, jänteet usein hampuista, mutta Kalevalassa eläinten jänteistä ja liinanuorasista. V. 1551 oli Viipurin linnessa 22 jousta. Koivistolaiset suorittivat Viipurin linnaan verona vaahterisia jousen tarpeita, joita myösken käytettiin linnan vesimyllyjen rataisiin. Hämeenlinnassa oli jousimiehiä varten jännitysvöitänkin. Rautakärkisiä nuolia, sekä pistäviä että särkeviä, vielä oli suuria varastoja: Turunlinnassa 2,000, Hämeenlinnassa 1 tynnyrintäysi ja Viipurin linnessa 15 tynnyriä. Raaseporin rappeutuneessa linnassa oli vuoteen 1556 saakka aseita ja näitten joukossa (v. 1549) nuolenkärkiä 468. Semmoisia kärkiä ynnä keihääitä ja peitsiä tehtiin linnoissa uusiakin. Peitsiä, sekä koko- (pitkiä) että puoli- (lyhyitä) peitsiä, oli Olavinlinnassa

354 ja Raaseporissa 360. Peitsien kärkiä oli Turun ja Hämeen linnoissa noin 500–700 ja niitten varsia tuli Turunlinnaan veroparseleina. Tapparoita eli pertuskoita (»hildebård») oli Turun linnassa 100; muualla vähemmän. Vanhaa haarniskaa säilyttiin Kastelholmassa ja erilaisia miekkoja (»slagsvärd», »ridsvärd», »harniskesvärd», »värjor») varsinkin Turun linnassa. Erikseen mainitaan Turun ja Kastelholman linnaan kirjoissa »deighen», »degenär» nimisiä (nimi saksankielien sana »Degen») miekkoja. Käkisalmen linnassa oli vanhanaikuisia jalkaansoja (»fotanglar») ja vaunuvarustukseen kuuluvia rattaita (»vagnborgskärror»).

Keskiajan kuluessa oli keksitty putkenmuotoisia ampuma-aseita, joitten perään pantiin ruutia, joka sytytessään ja räjähtäässään lenätti putken suun kautta ulos mitä ruutipanoksen eteen oli suusta työnnetty. Näitä »umpiputkia avokurkuja» 1300-luvulla ruvettiin yleisemmin käyttämään Europassa linnoitussodissa ja sitte myöskin sotakentillä ja niin tykit sekä käsiäpyssyt olivat alottaneet hävitystyötään maan päällä. Suomen linnojen inventariumeissa eli tavaraluettelossa 1500-luvulta mainitaan monenlaisia ja nimisiä tykkejä ja samalla ilmoitetaan millä lisäkkeillä ne olivat varustetut. Muutamat olivat pitkiä, toiset lyhyitä ja niitten sisuskoko oli avarampi tahi ahtaampi. Ne usein olivat laatikkojen ja pyörrien päällä, jotka tavallisesti olivat raudoitettut, ja talvella reissä. Aluksissa, joita oli monennimisiä, niitä pidettiin varsinkin Turussa, Olavinlinnan luona ja Käkisalmessa. Pienempiä tuliasieta asetettiin myösken puisten hepojen päälle, ennenkuin laukaistiin. Ruutia säilyttiin putkenmuotoisessa rautaisessa pesässä eli kamarissa, joka oli tykin takana joko siihen juotettuna tahi irtainen. Jälkimmäisessä tapauksessa siitä hormia myöten johdettiin ruutia tykin perään. Tykki usein oli varustettu useammalla kamariilla ja sen alla saattoi olla kiila, jolla sen asentoa voitiin muuttaa. Tykin kupeissa tavallisesti oli tapit, joitten alla oli alustat (»michor»), ja sen selässä »kalat» eli »delfiinit» (nostimet), joista pienempiä tuliasieta saattoi käsillä nostaa. Usein niissä oli pyrstökin ja sekä tykkejä että käsiäpyssyjä oli tapana upottaa koverrettuun tukkiin. Vanhimmat Suomen linnojen tykeistä olivat »skärmbräckor» ja »pott» eli puthundar». Niitä oli Kastelholmassa, Raaseporissa ja Viipurin linnassa. Jotakin erikoista lajia näyttää olleen Käkisalmenkin linnassa. Vanhanaikuisia olivat myösken rihlaamattomat mörssärit (»mörsare», »mörser», »möyser», »möser», »mösser»). Ne olivat lyhyet, mutta laajat ja varsinkin takaa paksut. Niitä käytettiin linnoitussodissa ja asetettiin silloin suu ylöspäin lennättämään kaareen tulipalloja eli hehkuvia kuulia (»fyrbollar»), jotka olivat täytetyt ruudilla ja päällystetyt palttinalla sekä hampunrohtimilla ja jotka sytytivät kattoja y. m. Ennenkuin 1400-luvulla alettiin lyijystä ja raudasta valaa ja takoa tykinkuulia ja luoteja, ammuttiin vihollisia ja heidän varustuksiansa

kohti hehkuvia ja sytyttäviä kiviä isoilla suurireikäisillä tykeillä (»stenbyssor», »föglare»¹, jotka olivat mörssärien muotoisia. Tukholmassa oli semmoinen kivipyssy jo v. 1395. Useampien muiten Ruotsissa ja Suomessa käytettyjen tuliasitteiden nimistä päättäen niitä oli levinyt tännepäin Saksan kautta. Niinkuin eri sotalaivoille, niin näitten aseitten eri lajeillekin usein oli annettu eläinten, varsinkin pelättävien, nimiä. Kääärmeen saksalaisesta nimestä »Schlange» oli saatu yhden tykinlajin nimi ja ajateltiin kai sitä lohikäärmeksi ja basiliskeikksi. Nämät *slangit* saattoivat olla sangen pitkiä ja isoreikäisiä ja niitä yleisesti käytettiin kenttäslangeina sotatantereilla. *Skerpentinitkin* (Ranskassa »serpentines») olivat saaneet matelijoista nimensä. Ne tavallisesti olivat pieniä ja yleisiä sotalaivoissakin. Saksankielien saasta »Falke» (haukka) oli muodostettu tykkien nimet *falkon* eli *falkun* (»falkener») ja *falkonet* eli *falknet*. Edelliset olivat puolen slangan pituisia ja jotenkin paksuja ja käytettiin kenttätykistössäkin, jälkimmäiset pienempiä ja hienoreikäisiä. Falknetteja oli paitsi kenttätykistössä sotalaivoissakin joko parraspuihin kiinnitetyn haarakan päällä tahi touvista sangen ylhäällä riippuvina. Falkunien pituus tavallisesti oli 2 metriä ja sen kuulat painoivat 2–4 kiloa; falknettien kuula painoi ainoastaan 1 kilon. Saksan keisarin Maksimilian I:n keksimät *kartaunit* eli *kartogit* (kartovit) olivat lyhyitä, mutta paksuja ja raskaita. *Jyryppyssyt* (»dunderbössor», »Donnerbüchse») olivat järeimpää tykkejä. Yleisiä paitsi jo mainituita olivat vielä *rynnäkkötykit* (»stormstycker»), *isot tykit*, jotka olivat suuria ja komeita, ja *tulinuolitykit* (»fyrpilstycker»), jotka ampuivat sytyttäviä tulinuolia. Linnojemme tilikirjat 1500-luvulta sanovat kaikkien näitten tuliputkien olleen valetuita tahi taottuja raudasta tahi vaskesta (luultavasti pronssista, vaikka mainituissa kirjoissa rubriikit »kopper» ja »järnskytt» eli »skott» yhä palautuvat). Ne siis eivät olleet vanteilla erilaisista osista kokoonpuristettuja. Maamme linnoissa ei ollut niitä tykinlajeja, joille saksalaiset olivat antaneet laululintujen nimiä, esim. »Nachtingall» ja »Singerin» tykkejä.

Yhdessään Suomen linnojen tavaraluettelossa ei ole kanuunasanaa, vaan tykit ovat »stycke» nimisiä ja tämän sanan monikko sen ajan ruotsinkielellä kuului »stycker», niinkuin tässä edellä jo on kirjoitettu. Se sana otettiin suomen kieleen tykkisanan muodossa. Toisenä tykkien nimityksenä oli »byssor», josta pienempien ampuma-aseitten suomalainen nimi pyssy. Käsipyssyjen tavallisina niminä ruotsinkielisissä luetteloiissa oli »hakar» ja »rör.» Saksalainen sana »Haken» tässä merkitsi koukkua eli oksaa ja tämä nimitys oli tullut pysylle joko hanan muodosta tahi siitä pyssyn alla olevasta pystysuorasta tapista, joka asetettiin haarukkaa, hepoa tahi muuta tukea vas-

¹ Mainitaan »stenbyssö om 6 tunnesten.»

ten. Oli hakajousiakin. Hakapyssyt eli musketit olivat pitkäpiippuisia. Niitten lyijyiset luodit painoivat korkeintaan 200 grammaa. »Theel»(tell) ha'at olivat saaneet nimensä sihdistä (tähtäimestä) eli jyväsimestä (saksalainen sana »Ziel» = maali, pilkka), mutta nämät sekä kaksinkertaiset (suuremmat) ha'at, laivaha'at ja »miche»-ha'at (»nickha'at») oikeastaan olivat arvoltaan tykkejä, Rautaiset putket eli röörit saattoivat olla lyhyitä ja kotelolla varustettuja. Muutamissa käsipyssyissä oli »svamp»-lukko, toisissa »snapp»-lukko, jossa, niinkuin sittemmin piilukoissa, oli piitä ja terästä vastakkain, ja vielä toisissa lunttulukko. Lunttuja eli sytyttimiä tehtiin hamppulangoista tahi pellavantappuroista, joita oli keitetty lipeässä ja salpietarissa. Käsipyssyjenkin perässä oli ruutikamari.

Tykkejä 1500-luvun keskivaiheilla oli Suomessa suurin luku Viipurin linnassa (115) ja niistä noin 20 oli vaskesta tehtyjä; Olavinlinnassa siihen aikaan oli 58 tykkiä, joista 5 oli vaskisia; Turun linnassa v. 1556 54; Hämeen linnassa melkein yhtä monta ja Raaseporissa, niinkuin Suomen monessa kuninkaankartanossa, ainoastaan 1. Käkisalmen linnassa v. 1589 oli ruotsalaisia tykkejä 11 vaskista ja 25 rautaista. Mutta siinä oli myösken venäläisten jättämää 8 vaskista ja 6 rautaista. Tykistöä näyttää yleensä olleen idänpuolisissa linnoissa enemmän, kuin läntisissä, ja sitä vuosisadan kuluessa enennetiin useammissa paikoissa. Läntisissä linnoissa kuulia ja luoteja ynnä muuta laukaistavaa osaksi oli runsaat varastot. Tykkien eri lajeista oli maamme linnoissa enimmin skerpentinejä (siis pieniä tykkejä), sillä niitä, yksinkertaisia ja kaksinkertaisia, oli Viipurin linnassa noin 50, Turun linnassa 23 j. n. e.; falknetteja, rautaisia ja vaskisia, yksin- ja kaksinkertaisia (myösken rynnäkköfalknetteja) oli vähän (Viipurin ja Turun linnoissa kummassakin hiukan toistakymmentä); vaskisia puoli- ja $\frac{3}{4}$ karttauneja oli ainoastaan vähän Turun ja Käkisalmen linnoissa; falkuneja, rautaisia ja vaskisia, myösken muutamia kaksinkertaisia, oli Olavinlinnassa kolmattakymmentä, Turun linnassa 15, Viipurin linnassa 13, muissa vähemmän. Slangeja, rautaisia ja vaskisia, jotka pituuttansa myötä olivat kolminkertaisia, koko, $\frac{3}{4}$, puoli, $\frac{1}{3}$ tahi neljännesslangeja, oli Turun linnassa enemmän kuin muualla (vähän toistakymmentä); rynnäkkötykkejä vaskisia ja rautaisia oli Käkisalmen linnassa 12, Turun linnassa 7; isoja tykkejä Viipurin linna 3; jyrypyssyjä Hämeenlinnassa pieniä 14, Viipurin linnassa 11 ja Olavinlinnassa 9; tuliuolitykkejä Käkisalmen linnassa 1; mörssäreitä Olavinlinnassa 1; kivipyssyjä rautaisia Hämeenlinnassa 10, Viipurin linnassa melkein yhtä monta ja joku Olavin ja Käkisalmen linnoissa. — Käsipyssyjä yksinkertaisia ja kaksinkertaisia, puoli- ja koko-pyssyjä, oli Käkisalmen linnassa v. 1589 167 rautaista (mustaa) ja 2 venäläisiltä jäänyttä vaskista; Turun linnassa v. 1556 2 vaskista ja

74 rautaista; Olavinlinnassa samaan aikaan 62, Viipurin linnassa 42 j. n. e. Näistä telhakoja (usein tukilla varustettuja) oli Turun linnassa 16, Viipurin linnassa 12 ja Olavin linnassa 10; laivahakoja Turun ja Olavin linnoissa; »plumpe»-hakoja tukkineen ja pyrstöhakoja Olavinlinnassa ja oli puolihakojakin; putkia eli rööriä oli Käkisalmen linnassa 53 ryssänputkeaa, Viipurin linnassa 12 ruotsalaista putkea, muissa vähemmän. Kiivuputkia (»skifverör») oli Olavinlinnassa 3 ja samassa »telleputkia». Polttoseppeleitä (»fyrkrantzar») oli Olavinlinnassa 100, Kastelholmassa 59. Edellämainttujen suusta lataisimella ladattavien aseitten sisältä puhdistamista varten tarvittiin ja käytettiin rasseja ja pyyhkäisimiä (»viskar»). Viimeksimainitut olivat varrellisia sylinterin muotoisia mäntiä, jotka olivat päälystetyt joko lamppaan tahi vuohennahalla tahi sianharjaksilla. Oli olemassa myösken jonkunlaisia rautaisia viisisiipisiä vinttivärkkejä, jotka kiersivät panoksia ulos pyssyistä. Linnoissa oli pyssy- ja putkiseppiä ja aseitten puraajia.

Kiviluoteja vanhastaan oli koottu linnoihin, mutta enimmäkseen jo käytettiin pienempiä lyijyisiä ja suurempia rautaisia. Lyijyä sulattettiin raudasta tehdyissä vormuissa tahi kauhoissa tahi rautaisten lohkojen (»tärningar») päällä. Vormut kuitenkin saattoivat olla vaskisiakin ja kivisiä ja olivat erilaisia erilaisten aseitten luotien tekemistä varten. Kun aseita ladattiin, toimitettiin sitä vaskisilla tahi nahalla päälystetyillä puisilla mitoilla (»motther», måttor). Luoteja ja kuulia oli usein isot varastot: slangien pieniä lyijyisiä kuulia Turun linnassa kerran 97, mutta suurempia rautaisia monessa linnassa toista sataa ja Käkisalmen linnassa 450; falkunien rautaisia kuulia samoin Käkisalmen linnassa enemmän, kuin muualla (v. 1590 2,400) ja lyijyisiä samassa paikassa 349, vaikka siinä linnassa oli slangeja ja falkuneja ainoastaan muutamia. Falkunien kuulia oli Turun linnassa 730. Falknettien kuulia oli Kastelholmassa 300, Turun linnassa lyijyisiä 276 ja rautaisia 151, Olavinlinnassa 172 j. n. e.; skerpentinien kuulia Hämeenlinnassa 1,330, Turun linnassa 715, Olavinlinnassa 582 j. n. e. Käsipyssyjen luotia tehtiin tavallisesti lyijystä ja niitä oli Turun linnassa 1,085, Hämeen linnassa 1,300, Olavinlinnassa 832 j. n. e. Ketjuluoteja (»kedjelod») oli v. 1590 Käkisalmen linnassa 51 ynnä »picke»-luotia. Ketjuluoteja oli 2 ketjulla toisiinsa yhdistettyinä ja ne repivät vihollisten laivojen taklinkia. Rautaisia ja lyijyisiä haulia oli Käkisalmen linnassa ja rautatippoa (»järndroppar») Kastelholmassa $\frac{1}{2}$ nelikkoa. Luotien ja haulien käsittelemistä varten oli vaskisia laatioisia eli kihveliä. Lyijyä oli v. 1556 Turun linnassa 6 kippuntaa $7\frac{1}{2}$ leiviskää; Kastelholmassa v. 1559 17 leiviskää 4 naulaa; Käkisalmen linnassa v. 1590 5 kipp. 5 leiv. $15\frac{1}{2}$ naul.; Olavinlinnassa v. 1556 4 kipp. $11\frac{1}{2}$ leiv. Salpietaria keitettiin yleisesti pannuissa. Turun linnassa sitä kerran oli 8 kipp. 5 leiv. ja lipioitsemätöntä sal-

pietaria 8 tynnyriä. Tulikiveä oli Turun linnassa 4 kipp. 6 leiv.; Olavinlinnassa 1 kipp.; Viipurin linnassa v. 1541 2 $\frac{1}{2}$ tynnyriä. Linnoissa kun tahdottiin valmistaa mitä tarvittiin eikä paljon ostaa, oli niissä palkattuja ruudintekijöitä ja oma ruutitehdas kaikkine kapineineen, jota sanottiin ruutimyllyksi ja joka taisi olla vaskipohjainen. Siinä tehtiin erilaista ruutia erilaisia aseita ja tarpeita varten (»körnekrut», »slangekrut», »hakakrut», »byssekru»-tykkejä varten, »pulveria» käsipyssyjä varten). Sitä säilyttiin linnan varastoissa tynnyreissä, arkuissa, säkeissä, lehmänuodissa, sarvissa ja käsipyssyjä varten myöskin vasikannahkaisissa »laskuissa» eli pulloissa. Ruudin niinkuin salpietarin ja tulikiven paljoutta ilmoitetaan tilikirjoissa milloin vetomitoin milloin sen painoa sanomalla. Sitä oli Viipurin linnassa v. 1541 4 $\frac{1}{2}$ tynnyriä; Turun linnassa 8 kippuntaa 1 leiv., Hämeenlinnassa v. 1541 6 $\frac{1}{2}$ tynnyriä; Olavinlinnassa 12 $\frac{1}{2}$ tynnyriä Käkisalmen linnassa v. 1590 38 kipp. 18 leiv. 4 $\frac{1}{2}$ naul. j. n. e. Ruutia kulutettiin, kun sotaa oli, mutta myöskin kunnialaukauksiin, kun kuningas oli kruunattu, prinssi oli syntynyt ja rauhantekoa oli julistettu, kun joku tärkeää virantoimitus, esim. oikeudenistunto, alkoi linnoissa, kun hallitsijoita, pääliköitä tahi sotajoukkoja saapui linnaan tahi läksi sieltä, kun oli tullut sana, että kuningas onnellisesti oli palannut sotaretkiltään, ja kun tahdottiin ympäristön talonpoikia nostaa sotaan vihollisia vastaan. Semmoisina päivinä lippuja liehui linnan päällä ja sen aluksissa, jos sillä aluksia oli. Kajaanin linnassa v. 1620 oli valkeassa tangossa lippu, jossa oli sinistä, ruunista ja valkeaa.

Viidestä sataluku oli Suomessa ollut levoton aika ja sen loppupuolellakin vielä oli täällä ollut yhä sotaa ja hävitystä, mutta kun seuraavalla vuosisadalla oli päästy Stolbovan rauhaan, alkoi pitkällinen hiljaisuus itse Suomessa, vaikka kyllä sen miehet taistelivat Keski-Euroopassa ja Etelä-Ruotsissa. Tätä lepoa, pari vainovuotta Kaarle X Kustaan hallitessa kuitenkin pois luettuina, kesti sen vuosisadan loppuun asti. Tänä rauhallisena aikana toiminta Suomen linnoissa supistui yhä vähäsemmäksi, niitten haltuun annetuista maista ja kalastuspaikoista suuri osa joutui läänityksiksi tahi linnan likellä olevalle kaupungille tahi yksityiset niitä saivat sillä ehdolla, että varustaisivat miehiä sotaan, ja linnanväkenä eleli hiljakseen parikymmentä sotamiestä komendantti tahi ainoastaan joku korpraali tahi muu alapäälystöön kuuluva päälikönä. Sitte seuraavalla vuosisadalla (1700-luvulla) Ruotsin mahtavuus menehtyi ja venäläiset kaakosta käsin vuorostaan anastivat kaisatäleita maastamme. Niitten aikojen sodissa taas tapahtui historian huomiota ansaitsevia tapauksia tässä puheena olleissa linnoissa, mutta kun Suomi vihdoin joutui pysyväisesti Venäjän voittomaaksi, oli näitten linnojen sotainen merkitys iäksi mennyt.

J. M. Salenius.

Kansallismuseon ulkomaiset kokoelmat.

Viime kuukausien kuluessa ovat Kansallismuseon arkeologiset kokoelmat Venäjältä ja Siperiasta karttuneet huomattavasti. Touko-kuun lopulla osti näet Antellin Valtuuskunta toht. K. Hedmanilta Vaasassa hänen puolivuotta aikaisemmin ostamansa siperialaisen mui-naisesine-kokoelman. Sen oli kerännyt minusinskilainen kauppias I. P. Tovostin, etupäässä ostamalla talonpojilta ylisen Jenisein kahden puolen. Kokoelma käsitteää kaikkiaan 1053 esinettä, niistä n. puolet pronssikaudelta ja puolet rautakaudelta ja mongolilaisajalta. Tämän oston kautta ovat museon keskisiperialaiset kokoelmat kasvaneet kaksinkertaisiksi. Uuden, n. s. *Tovostinin kokoelman*, kiiruhti yhdistys julkaisemaan ranskankielisessä, viime kesäkuussa valmistuneessa kuvajulkaisussa, ja muista siperialaisista kokoelmista on parhaillaan valmistettavana erikoisteos.

Toinen uusi suuri itäinen kokoelma on niinikään tuleva ural-altailaisten kokoelmaimme koristukseksi. Viime kesäkuussa päivättyssä kirjeessään ilmoitti näet Moskovan Muinaistieteellisen Seuran puheenjohtaja ja etevä arkeologi, kreivitär P. S. Uvarova lahjoittavansa museolle yhden rikkaan haudan kaluston niistä, jotka hänen varoillaan kesällä 1910 kaivettiin esille Podbolotjen kalmistosta Okan varrella. Haudat ovat tavattoman rikkaat, v. 700—900 vaiheilta j. Kr., ja tarjoavat erinomaista vertausaineehistoriaa m. m. suomalaiselle etnografialle. Nähtävästi ovat haudat suomensukuisen kansan perua. Jotta saatu tärkeää lahjoitus voitaisiin mahdollisimman täydellisesti tieteellisessä alkuasussaan panna näytteille, on museo kutsunut Moskovan museon konservaattorin V. A. Gorodzovin Helsinkiin näytteille panoa suorit-tamaan. Herra G. on näet suorittanut kyseessäolevat kaivaukset ja hän on niistä julkaisut alustavan selostuksen. Herra Gorodzovin tänne saapumista varten on Senaatin Kirkollisasiain Toimituskunta käyttövaroistaan myöntänyt museolle 600 markkaa.

Kansanomaiset lääkintä- ja parannustavat.

Hiljattain on Suomen Muinaismuistoyhdistys alkuunpannut keräyksen kansanomaisten lääkintä- ja parannustapojen talteen saamiseksi ja sitä varten julkaisut kysymyslehden, jossa pyydetään mainittuja tapoja koskevia perimätietoja merkitsemään muistoon vastauksina lehdessä esitettyihin kysymyksiin. Nämä koskevat, paitsi varsinaisia parannustapoja ja -keinoja, myös käsityksiä ihmisruumiin rakenteesta ja elintoiminnosta sekä tautien nimiä, laatuja ja oletettuja syitä. Näitä kysymyslehtiä on levitety seuraavan kehotuskirjeen kera:

A. K.

Edistääkseen maamme kansatieteellistä tutkimusta on Suomen Muinaismuistoyhdistys äskettäin julkaisut kysymysohjelman kansanomaisista *lääkintä- ja parannustavoista*. Uskoen, että Te tahdotte olla mukana nuorta kansatiedettämme rakentamassa lähettää Yhdistys Teille sanotun ohjelman. Kotipuolellanne vielä varmaan on paljon ja helposti saatavissa tietoja tältä alalta. Olisi tärkeätä, että niistä mahdollisimman paljon kirjoitettaisiin muistiin ennenkuin häviävät. Ne tiedot, mitä arkistoissa ennestään parannustavoista on, ovat hajanaisia ja satunnaisesti muiden keräysten ohessa saatuja. Ne kaipaavat sen vuoksi täydennystä. Vähäiseltäkin näyttävässä tiedossa voi olla tärkeä lisä.

Nyt toimeenpannun keräyksen tarkoituksesta on kohdistaa huomio kansan *perimätietouteen*. Tällaisia perimätietoja saa melkein keltä tahansa vanhalta, hyvämuistiselta henkilöltä. Varsinaisia kansanlääkärejä ei siltä myöskään olisi syytä unohtaa, mutta siinä tapauksessa että näiden tiedot perustuvat kirjoihin tai itsenäiseen kokeiluun, ei niillä ole sanottavasti kansatieteellistä merkitystä.

Käykää käiski työhön! Esivanhempaimme perimäviisaus ansaitsee tulla unohtumaan joutumasta talteen korjatuksi.

Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Kysymyslehtiä lähetetään vielä niitä haluaville, kun sitä varten ilmoittavat osotteensa yhdistykselle.

Suomen Museo

ilmestyy 1917 4:nä vähintään arkinkokoisena vihkona. Tilaushinta on 2: 50, Muinaismuistoyhdistyksen jäsenille yhdistykseltä suoraan tilatessa tilausvuoden kuluessa 1 mk.

Lähetykset osotetaan S. Muinaismuistoyhdistyksen sihteerille Helsinki, Kansallismuseo.

Suomen Museo.

TOIMITUS

JUHANI RINNE

A. HACKMAN K. K. MEINANDER U. T. SIRELIUS

Sisällyys:

- Pois menneitä (Eliel Aspelin-Haapkylä, George Granfelt, Lilly von Heide- man, Th. Schvindt), kirj. *J. Rinne*.
Kalliomalaus Vitträskin rannalla Kirk- konummella, kirj. *A. Europaeus*.
Rahalöydöt Suomessa v. 1916, kirj. *L. O. Th. Tudeer*.
Veneiden ompelusta pohjoisessa Au- nuksen Karjalassa, kirj. *Ilmari Man- ninen*.
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomus 7/8 1916—7/8 1917.
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tilit vuonna 1916.
Längmanin korkovarojen jako maa- seutumuseoille.
Parannustapojen keräys.
Suomen arkeologinen bibliografia vv. 1914—1917, kirj. *A. M. Tallgren*.

Pois menneitä.

Kuluvana vuonna on tuoni tehnyt ammottavia aukkoja kotimaisen muinaistutkijain ja muinaistutkimuksemme harrastajain riveihin. Niinpä on Suomen Muinaismuistoyhdistyksen piiristä lyhyen ajan kuluessa pois mennyt m. m. kaksi kunniajäsentä, yksi työskentelevä eli johtokunnan jäsen ja viimeksi yhdistyksen esimies, kaikki työallamme korkeasti kunnioitettavia merkkihenkilöitä.

Eliel Aspelin-Haapkylä,

suomalaisen taidehistoriallisen tutkimuksen uran uurtaja, v. 1871–74 aika ajoin yhdistyksen sihteeri ja v. 1880–1899 yhdistyksen varapuheenjohtaja sekä vuodesta 1912 lähtien yhdistyksen kunniajäsen, kuoli viime tammikuun 11 pää kesken tieellisiä töitään ja viimeiseen asti vireänä osanottajana tärkeimpiin kansallisiin sivistyspyrintöihimme.

Reinhold Aspelinin, Suomen ensimäisen valtionarkeologin nuorempi veli Eliel syntyi Etelä-Pohjanmaalla v. 1847, tuli ylioppilaaksi 1865, filosofian kandidaatiksi 1871 ja filosofian lisensiaatiksi 1878 sekä suoritti varsinaisen virkauransa yliopiston palveluksessa, ensin v:sta 1880 lähtien estetiikan ja taidehistorian dosenttina ja myöhemmin estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professorina, tunnes täysin palvelleena v. 1908 otti virastaan eron saaden samana vuonna valtioneuvoksen arvon. Samoin kuin Reinhold veli, kiinnitti Eliel Aspelin aikaisin huomionsa kansamme kulttuurielämän näkyviin muiстоihin, valiten alalta etupäässä taidemuistot erikoisen harrastuksensa esineiksi. Hän liittyi innokkaana osanottajana jo siihen taidehistorialliseen retkipartaan, joka Muinaismuistoyhdistyksen lähettiläänä v. 1871 tutki Varsinais-Suomen ja Ahvenanmaan kirkkoja ja kartanoita, ja v. 1874 hän oli itse samanlaisen niinikään yhdistyksen lähettiläänä retkipartan johtajana. Myöhemminkin hän teki tutkimusmatkoja kirkkoihin, m. m. Muinaismuistoyhdistyksen pyynnöstä v. 1879 Messu-

kylään ja v. 1882 Hauhon kirkkoihin, ja seurasit lähettilä sitä taidehistoriallisten ainesten keruuta, jota yhdistys jatkoi etupäässä Emil Nervanderin johdolla. Tällä tavoin tunnetuksi tulleet ainekset otti Eliel Aspelin tieteellisen pohdinnan alaiseksi ja saatti lukuisissa julkaisuissaan tieteellisen maailman käytettäväksi. Niinpä hän v. 1880 julkaisi esitykset Rauman, Lapin ja Eurajoen kirkoista, v. 1885 selonteoit Messukylän ja Hauhon kirkoista sekä edelleen v. 1885–87 etevät tutkimuksensa Suomalaisista kalkeista, v. 1878 esityksen piispa Henrikin hautamuistomerkitä, v. 1885 Isonkyrön kirkon maalausista ja koko joukon samanlaisia erikoistutkimuksia, kuten Maskun antependiumista 1200 luvulta, eräästä 1500 luvun sormuksesta Turusta, luulustua Birger Jarlin muotokuvasta Hämeenlinnassa, Ejbynkalkista j. n. e., joista suurin osa on saanut sijansa yhdistyksen julkaisusarjoissa.

Mutta tällä välin oli tutkija syventynyt sekä koti- että ulkomaisiin taideaineisiin laajemmaltikin, viimeksi mainittuihin etenkin laajoilla ulkomaanmatkoilla v. 1876–78, 1880–81, 1885 y. m., ja tuloksena oli joukko yleislumoisempia teoksia. V. 1878 hän julkaisi yleisen keskiajan taiteen alalta tutkimuksen Siipialtarit yliopistollisena väitöskirjana ja v. 1891 kotimaisen kuvaamataiteen alalta perustavaa laattua olevan yleisesityksen Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään. Näihin tutkimuksiin liittyivät siten monumentaaliset taiteilijabiografiat Johannes Takasesta, Verner Holmbergista ja Elias Brenneristä sekä vihdoin kotimaisen näyttämötaiteen alalta suurisuuntainen neliosainen Suomalaisen teatterin historia (1906–10). Tämän ohella käsitti Eliel Aspelinin tutkijaharrastus kansanrunouden, kirjallisuuden ja kirjallisuushistorian sekä yleisiä kulttuurialoja, joita hän niinikään monilukuisilla teoksillaan rikastutti, mainitaksemme niistä tässä vain tutkimuksen Aleksis Kivistä, sarjan Muoto- ja muistikuvia sekä suuriarvoiset Lauri Stenbäckin ja Alfred Kihlmanin elämäkerrat.

Tässä yhteydessä emme saata olla erikseen huomauttamatta Eliel Aspelin-Haapkylän työstä museoalallakin ja nimenomaan Kansallis-museomme hyväksi. Yliopiston historiallis-kansatieteellisen museon amanuenssina vuodesta 1878 alkaen hän oli tilaisuudessa suoranaisesti ottamaan osaa museotyöhön, kokoomien luettelemiseen ja hoi-toon sekä saamaan persoonallista kokemusta siitä miten vaikeaa tämä työ oli ja miten vähän parhaimmistakin kokoomista oli hyötyä kansan syville riveille, kun tarkoituksemukaista huoneustoa niiden säilyttämiseen puuttui. Useammasti hän otti tämän asian julkisesti puheeksi ja erittäinkin kirjoituksillaan Berlinin museo-oloista suomalaisen museokysymyksen valaisemiseksi v. 1894 ja kirjasellaan Suomalainen Kansallismuseo, asiasta joka on päivän kysymykseksi tuleva, v. 1887, joissa Kansallismuseon tehtävää tieteellisenä ja yleisenä sivistyslaitoksena, sen suunnitelmaa ja edellytyksiä on selväpiir-

teisesti ja seikkaperäisesti valaistu, hänen on ratkaisevasti vaikuttanut kysymykseen Kansallismuseon aikaansaamisesta. Itse hänen on Muinaismuistoyhdistyksen työskentelevänä jäsenenä, Antellin Valtuuskunnan jäsenenä ja puheenjohtajana, jopa keräilijänä ja lahjoittajana, edelleen tehokkaasti edistänyt Kansallismuseon kokoelmien kartuttamista ja sen kehittämistä aikaisempien suunnitelmiensa mukaiseksi täysiарvoiseksi tiede- ja sivistyslaitokseksi.

Niin rikasta elämäntöitä kuin Eliel Aspelin-Haapylän, ei tässä ole tilaisuutta seikkaperäisemmin hahmoitella. Edellä tehdyt viitaukset siihen riittävät osoittamaan että hänen ei ainoastaan ollut suomalaisen taidearkeologian ja taidehistorian alkuunpanijoita ja Suomen Kansallismuseon perustajia, vaan hänen oli koko yleisen suomalaisen kulttuurityön ansiokkaita johtomiehiä.

George Fredrik Granfelt,

Muinaismuistoyhdistyksen työskentelevä jäsen, kuoli Turussa 5. pääviime elokuuta. Hänen oli sivistyshistoriallisen tutkimuksen ja historiallisten muistomerkkien säilyttämisen lämmön harrastaja.

George Granfelt, jonka vanhemmat olivat Turun hovioikeuden varapresidentti Otto Fabian Nimrod Granfelt ja Fanny Georgina de Besche, oli vanhaa aatelista sotilas- ja virkamiesperustajana, jonka sukutietoisuuden hänen oli perintä jalostaen sitä yleiseksi genealogiseksi ja kartanohistorialliseksi tietopäätöaksi, minkä vertaista harva lienee saavuttanut. Hänen syntyni Turussa 1865, tuli ylioppilaaksi 1885, filosofian kandidaatiksi 1888, lakitieteiden kandidaatiksi 1893 ja tohtoriksi v. 1900. Hänen virkauransa oli lakimiehen, suoritettu osaksi hovioikeudessa, asessorina Viipurissa ja viime vuosina hovioikeudenneuvoksena Turussa, osaksi Senaatissa Lainvalmistelukunnan jäsenenä, kunnes Seynin hallitus tämän tärkeän laitoksen lakkautti. Mutta sisimmältään hänen oli historikko. Tultuaan v. 1888 amanuensiksi valtionarkistoona hänen järjesti painatusta varten ja julkaisi Turun kaupungin tuomiokirjat vuosilta 1632–34 ja samoihin aikoihin hänen julkaisi myös Länsisuomalaisen ylioppilasosakunnan aikaisman historian: De västfinska nationerna 1640–1722 (1890). Huomattavimmat hänen historiallisista julkaisuistaan ovat kuitenkin genealogian ja heraldikan alalta, edelliseltä hänen lukuisat biografiansa, m. m. Finsk biografisk handbok-teoksessa, jossa Granfeltin artikkeli luku on laskettu 257:ksi, ja jälkimäiseltä hänen arvokkaat ja suurta asiantun-

temusta kuvastavat teoksensa Finlands städers vapen (1892) ja Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok (1889, 1893). Tämän yhteydessä en saata olla mainitsematta niitä kaukonäköisyyttä, valistunutta käsitystä ja rakkautta itse objektiota kohtaan kuvastavia arvosteluita, jotka Granfelt v. 1896 ja 1902 julkaisi Finsk Tidskriftissä silloin valmistuneista ehdotuksista Turun tuomiokirkon uusimiseksi, tuon pyhäton, joka »kuuluu koko kansalle», joka on »sen etevin ja lajiaan ainoa muinaismuisto» ja jonka uusimissuunnitelman jokaista yksityiskohtaa hän sen vuoksi vaati mahdollisimman monipuolisesti harkitsemaan ennen kuin mitään siitä käytännössä tulisi toteutettavaksi.

George Granfeltilla oli harvinainen hyvä muisti, jossa hän, usein hämmästyystä herättävällä tavalla, hallitsi laajoja tietojaan, varsinkin genealogisia ja kartanohistoriallisia. Tämä ominaisuus yhdessä hänen avoimen harrastuksensa kera teki hänestä erittäin tehokkaaksi niiden sivistystehtävien edistäjäksi, joissa hänellä kykyäan ja apuaan kysyttiin. Kun muutama vuosi sitten nousi kysymys julkaisun aikaan saamisesta Suomen herraskartanoista oli Granfelt yrityksen itsekirjottettu johtaja, ja se vahinko, jonka yritys kärsi hänen kuolemansa kautta, ei ole helposti korvattavissa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen valitsemana hän oli Muinaistieteellisen Toimikunnan jäsenenä vuoden 1909 alusta, siksi kun hän v. 1915 muutti Turkuun ja Anteliin Valtuuskunnan puheenjohtajana hän tuli Eliel Aspelin-Haapylän seuraajaksi. Turkuun siirryttyään hän heti herätti henkiin kauvan levänneen komitean Turun tuomiokirkon muinaismuistojen uusimista varten ja pian hänestä siellä valittiin myös kaupungin museon johtokunnan jäseneksi ja puheenjohtajaksi. Kaikki nämä tulevaisuuteen nähdyn paljon lupaavat toimet katkaisi nyt odottamaton kuolema.

Lilly von Heideman,

sukunsa viimeinen edustaja Suomessa ja Urajärven vanhan herraskartanon omistaja Asikkalassa liittyi muinaismuistojen suojejiljin ja säilyttääjin piiriin lähinnä sen aatteeen toteuttajana, joka tarkoitti von Heideman suvun suomalaisen alkukodin, mainitun Urajärven kartanon pääosan säilyttämistä muistona suvun elämästä ja toiminnasta tässä maassa sekä vanhasta kartanokulttuurista, jota nykyisen murroksen yhä voimakkaammiksi käyvät hyökyallot uhkaavat häviöllä. Ajatus oli heränyt jo Lilly von Heidemanin veljessä, tilanomistaja Hugo von Heidemanissa, mutta väliin tullut kuolema ehkäisi sen toteuttamisen häneltä, se jäi siis perintönä sisarelle, joka mahdollisimman suurella piteetillä veljen toivomuksia kohtaan sen parhaimman ymmärryksensä ja ennätyksensä mukaan pani täytäntöön.

Urajärven tila oli kuulunut von Heideman suvulle alkaen vuos-

desta 1672, jolloin everstiluutnantti Georg v. Heideman sen osti kapteeni Berndt Mölleriltä. Sitä ennen oli tila ollut Pajkkull ja von Tiesenhausen suvuilla, edellisellä v:sta 1613 ja jälkimäisellä v:sta 1649 alkaen. Georg v. Heidemanin kuoltua (ennen ^{17/8} 1673) jäi talo hänen leskelleen Anna Elisabet v. Tiesenhausenille, jonka ainoana perijänä kapteeni Georg Fredrik v. Heideman tuli sen omistajaksi. Viimeksimainittu oli naimisissa Gertrud Neünenbomin kanssa, jonka äiti oli Elisabet Magdalena von Zwilling, ja sai tämän sukulaisuussuhteenvaiheuttaman testamentin perusteella v:ltä 1708 ratsumestari Axel Zwillingin († 1699, haud. Iitin kirkkoon) ja hänen leskensä Anna Langhorstin jälkeen myös Iitin Pilkaman haltuunsa. G. F. v. Heidemanin kuoltua (viimeistään v. 1748) omistivat hänen lukuisista lapsistaan toiset Urajärveä ja toiset Pilkamata. Edelliset kuolivat toinen toisensa perään jättämättä jälkeläistä, jonka vuoksi Pilkaman omistajan Carl Christofferin (1706–1767) pojista toinen Georg Henrik tuli Urajärven omistajaksi toisen, Carl Fredrikin (1759–1829), jäädessä Pilkaman isännäksi, kunnes Suomen sodan jälkeen siirtyi Ruotsiin. Viimeksimainitun poikia olivat upseerit Georg Gillis ja Carl Reinhold v. Heideman, molemmat tunnetut Suomen sodan sankareina. Georg Henrik (1763–1820), Urajärven omistaja, oli Lilly von Heidemanin isoisä. Isä, luutnantti Axel Fredrik v. Heideman (1803–1867), jätti sotapalveluksen v. 1829 ja muutti takaisin Suomeen Ruotsista, jonne hän oli siirtynyt samoin kuin vanhin veljensä majuri Carl v. H., ja alkoi hoitaa kotitalaa, jonka hän äitinsä Helena Sofia Jandolinin kuoltua 1837 otti yksin haltuunsa. Hän oli naimisissa 1:o Sysmän Rantalan omistajan tyttären Sofia Lovisa Heintzius'en ja 2:o kruununnimismiehen ja varamaanittarin tyttären Fredrika Johanna Sidonia Beckerin kanssa, joka oli Lilly ja Hugo v. Heidemanin äiti. Edellinen syntyi 1849, jälkimäinen v. 1851 Urajärvellä.

Tämä lyhyt katsaus v. Heideman suvun ja Urajärven tilan vaiheisiin lienee tässä paikallaan ylempänä mainitun säädelmän valaisemiseksi ja jo senkin vuoksi että molemmat nyt Lilly von Heidemanin kuoltua kuuluvat historiaan. Kartanon arvosta säilytettyväksi kartanokulttuurin muistona mainittakoon, että se monessa suhteessa on tyyppillinen 'edustaja' tämän kulttuurin myöhemmiltä jaksoilta ja luonnon kauniissa ympäristössä, jota vallankin viimeiset omistajat ovat suurella hellyydellä vaalineet, se on pienoinen helmi, jonka säilyminen tai häviö ei voi olla kulttuurin ystävälle yhdentekevä.

Mutta Urajärvisäädelmäänsä on Lilly von Heideman liittänyt

toisenkin tarkoitukseen. Hän on varannut kirjailijoille ja taiteilijoille tilaisuuden tilan ja olosuhteiden mukaan kesääikaiseen oleskeluun talossa. Hän ja veljensä Hugo ovat tällä ajatelleet, että täällä olevat heille rakkaat muistot johtavina tärkeämpiin muistoihin isänmaan historian alalta samoin kuin paikan vaihteleva luonto voisivat kenties antaa aiheita käsiteltäväksi taiteessa, ajatus, jonka pohjalla voidaan nähdä toivomus taiteen pysymisestä liioin yleismaailmallistumasta, sen perustumisesta kotoiseen pohjaan minkälainen sen kehitys muutoin tuleekin olemaan. Tämäkin määräys todistaa antajainsa jaloista tar-koitusperistä.

Henkilönä oli Lilly von Heideman samoin kuin veljensä Hugo, hienosti sivistynyt, harvinaisen jaloluonteinen ja sympaattinen. Isän puolelta peritty jonkun verran aristokraattinen katsontokanta ja äidin puolelta kaiketi saatu tinkimätön oikeudentunto, kaiken hyvän ja kauniin ihannoiminen sekä herkkä tunteellisuus olivat hänessä sulau=tuneet sopusointuiseksi luonteeheydeksi, joka teki hänestä todellisen sivistyksen aateluumen edustajan.

Lilly von Heideman, jonka Muinaismuistoyhdistys oli kutsu=nut kunniajäsenekseen, kuoli 30 päivänä viime syyskuuta Lahdessa ja on haudattuna v. Heidemanien sukuhautaan Urajärven kauniissa puis=tossa.

Petter Theodor Schvindt.

27 pnä viime lokakuuta kuoli täällä Muinaistieteellisen Toimi=kunnan intendentti ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen esimies, filosofian tohtori Petter Theodor Schvindt. Lahjakas ja lämmi=sydäminen aatteiden mies, uuttera ja väsymätön tutkija ja keräilijä päätti hänen kuollessaan pitkän ja tuloksista rikkaan päivätyönsä.

Theodor Schvindt syntyi v. 1851 Rääsälässä, jossa hänen isänsä Tarton yliopistossa opiskellut lääkäri Johan Fredrik Schvindt asui omistamaansa Pudorian taloa. Tultuaan ylioppilaaksi Viipurin alkeis=opistosta 1869 hän opiskeli v. 1870–73 polyteknillisessä opistossa, mutta siirtyi sen jälkeen humanististen opintojen aloille ja suoritti filosofian kandidaattitutkinnon v. 1885 sekä lisensiaattitutkinnon v. 1892, jolloin hän myös tuli filosofian tohtoriksi. Ruotsinkielisen koulu=opetuksen saaneena, mutta jo lapsuudestaan suomenkieleen ja koti=seutunsa Karjalan kansaan perehtyneenä hän vapautui niistä puolue=intoihimoista, jotka hänen ylioppilasaikanaan useinkin kuohahittivat yli=äyräittensä ja tällaisena koko jakamattoman Suomen kansan miehenä hän nautti ylioppilasiireissä, joiden harrastuksiin ja puuhuihin hän innolla antautui, yleistä luottamusta ja kunnioitusta. Ja tuskin kukaan ylioppilaskunnan jäsenistä on ollut niin monessa akatemisessa luot=amustoimessa kuin Th. Schvindt, joka oli vuosina 1876–79 yliop=

pilasosakuntien kansatieteellisen museon toimikunnan puheenjohtajana ja 1880–1892 saman museon hoitajana, v. 1876–1885 ylioppilaskunnan taloudenhoitajana, v. 1888–1894 Viipurilaisen osakunnan kuraattorina ja v. 1889–92 ylioppilaskunnan puheenjohtajana.

Jo aikaisilta ylioppilasvuosilta alkoivat myöskin Theodor Schvindtin kansatieteelliset harrastukset, joiden ajaminen tuli hänen elämänsä päätyöksi. Syyslukukaudella 1874 oli Viipurilaisen osakunnan silloinen kuraattori Otto Donner kehottaessaan osakuntalaisiaan keräilemään kotiseutunsa muinaismuistoja tehnyt kylvön, joka ainakin Schvindtiin nähdien lankesi hyvään maahan, ja kun kesäksi 1876 Helsinkiin suunnitellun yleisen suomalaisen näyttelyn valmistusten yhteydessä ylioppilasosakunnat päättivät ryhtyä kukaan kotiseudullaan kansatieteellisten aineiden keräykseen sekä näyttelyä varten ettei kansatieteellisen museon perustamista silmällä pitäen oli Schvindt Viipurilaisen innokkaimpia keräilijöitä. Erästä tällaisesta keräysmatkasta juuri mainittuna näyttelyvuonna, jolloin Viipurilaisilla oli onni saada keräyksissään Reinhold Aspelinin opastusta, on Schvindt itse antanut valaisevan kuvauksen, mainiten m. m. muutamassa Metsäpirtin kylässä erään kerran itse istuneensa kymmenen tuntia esineitä ostaa ja muisiinpanoja tehdessä kelloa katsomatta tai ruokaa muistamatta. Ja tällaisia päiviä Schvindtin keräysmatkoilla varmaan myöhemminkin satui useampia. Ne 17 vuotta, jotka kansatieteellinen museo oli ylioppilasosakuntien omaisuutena, pysyi Schvindt niin hyvin tämän keräilytyön johdossa kuin museon hoitajana ja kun museon kokoelmat vihdoin v. 1893 joutuivat valtion huostaan, siirtyi hän niiden hoitajana edelleen valtion palvelukseen tullen Muinaistieteellisen Toimikunnan intendentiksi, jossa virassa hän oli kuolemaansa saakka.

Esineiden keruu ja niiden käytön sekä vaiheiden tiedusteleminen johti hänet keräämään myösken kansan henkilö tietoperintöä. V. 1886 hän perusti »Muurahaiset» nimisen yhdistyksen, joka julkaisemalla kyselyjä ja neuvuja vetosi itse kansaan ja joka vastauksina niihin sai koolle verrattoman arvokkaan aineiston kotimaisen kansatieteellisen tutkimuksen käytettäväksi.

Viimeksi sai Suomen kotiseutututkimus hänestä yhden etevimistä ja tarmokkaimmista ajajistaan. Hän kirjoitti artikkeleita, julkaisi oppaita ja toimeenpani kotiseutututkimuskursseja eri seuduilla maata antaen siten havainnollisia osviittoja niin opiskelevalle nuorille kuin kansan miehille ja naisille minkälaisista ainesta ja millä-

tavoin oli kansan muistista tai säilöistä koottava ja häviämiseltä pe-
lastettava.

Tämän laajaperäisen keräystoimen ohella toimitti Theodor Schwindt perustavia tutkimuksia kotimaisen kansatieteen alalla, ulottaen työnsä toisinaan historiankin alalle. Hänen julkaisuistaan, joiden aiheet useimmiten olivat Karjalasta valittuja, mainittakoon tässä vain tärkeimmät. V. 1883 ilmestyi häneltä Kansantaruja Laatokan luoteisrannikolta, v. 1894–95 Suomalaisia koristeita I osa, jossa esitetään Karjalan naisten ompelukoristeita, v. 1883–93 laaja suomeksi ja ruotsiksi julkaistu Luettelo Suomen ylioppilasosakuntien kansatieteellisistä kokoelmista, kä-
sittäen kolme osaa ynnä Lisäyksen, v. 1905 1 osa laajaksi suunniteltua Suomalaista kansatieteellistä kuvastoa, sisältäen Metsänkäynnin ja Kalastuksen, jonka teksti on suomen-, ruotsin- ja ranskankielinen, sekä v. 1913 Suomen kansan pukuja I, Karjala. Tieteellisesti ehyin ja arvokkain on hänen v. 1892 ilmestynyt väitöskirjansa Tietoja Kar-
jalan rautakaudesta, jossa hautatutkimusten tuloksina annetaan mitä mielenkiintoisimpia tietoja Karjalan kansan elämästä pakanuuden ajan lopulla. Nämä tutkimukset tekivät hänelle mahdolliseksi m. m. Kale-
valan pukukuvien luomisen, jotka melkoisesti ovat selventäneet käsi-
tystämme Kalevalasta. Karjalan historiaa käsitlevät hänen julkai-
sunsa Ajanjakso Käkisalmen historiasta 1580–1597 sekä Käkisalmen pesälinnan ja entisen linnoitetun kaupungin rakennushistorian ainek-
sia. Valmistumatta häneltä jäi ylioppilasosakuntien kansatieteellisen museon historia, jota hän viimeisinä aikoinaan kirjoitti.

Tieellisen työnsä ohella tuli Theodor Schwindt huomattavassa määrässä ottaneeksi osaa myös yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen toi-
mintaan. Porvarissäädyn jäsenenä hän edusti Käkisalmen kaupunkia v. 1894, 1900, 1904–05 ja 1905–06 vuosien valtiopäivillä, v. 1886 ja 1903 hän oli edustajana kirkolliskokouksessa ja v. 1906 ja 1910 hän toimi Senaatin asettamien kansankirjastokomiteojen puheenjohtajana. Routavuosien aikana hän uhrasi paljon työtä Suomen laillisten aikeuksien säilyttämiseksi ja oli n. k. passiivisen vastarinnan johtomiehiä.

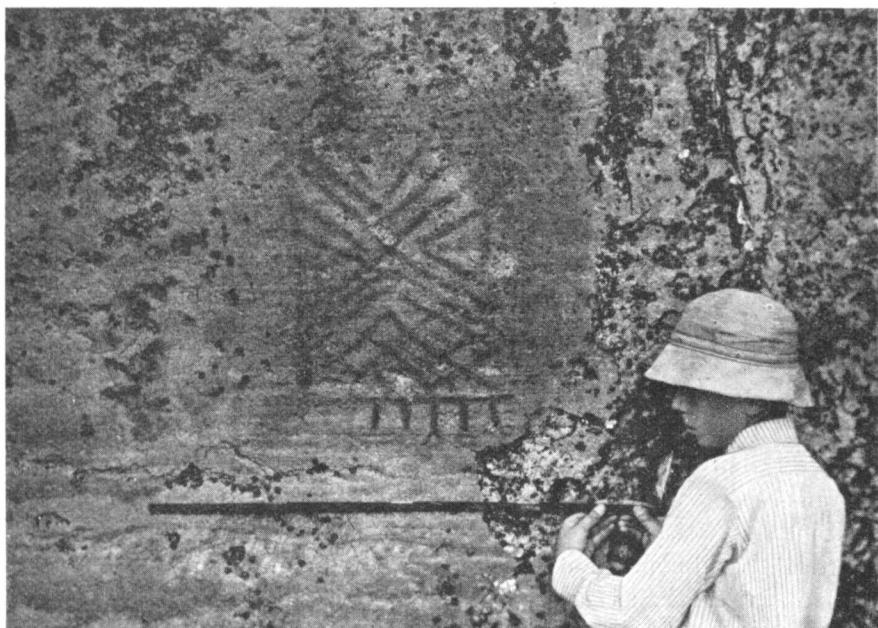
Theodor Schwindt on suomalaisen kansatieteen perustajana pysy-
västi kiinnittänyt nimensä kotimaisen tieteemme historiaan. Vaatimat-
tomana ja hyvänuskoisena työtoverina, tarkoituperistään selvään alot-
teiden tekijänä ja sydämmellisen ystävällisenä nuorempien voimien
ohjaajana ja opastajana tullaan häntä kauvan kaipaamaan hänen into-
mielin harrastamillaan työaloilla.

Juhani Rinne.

Kalliomaalaus Vitträskin rannalla Kirkkonummella.

Hämeen museon hoitaja taiteilija K. Engberg on aikoinaan jättänyt Kansallismuseoon tiedonannon ja piirustuksen eräästä koristuksesta, joka sijaitsee »kalliopenkereen seinässä» Vitträskin rannalla Kirkkonummen pitäjässä. Arvellen että kysymyksessä oli kalliopiirros, käväsin viime kesänä sitä katsomassa matkustellessani seudulla sikäläisiä kivikauden löytöpaikkoja tutkimassa.

Koristus, josta ottamani valokuva on jäljennetty tähän, on maalattu kallioon alkuaan kait punasella mutta nyt jo ruskeahkoksi

Kalliomaalaus Vitträskin rannalla Kirkkonummella.

paahtuneella värellä, ja on siis kalliomaalaus, ensimäinen tunnettu Suomessa. Se sijaitsee Vitträskin itärannalla, taiteilija Oscar Parviaisen huvila-alueella, huvilasta kappaleen matkaa länteen, Båtstadsbärg-nimisen korkean kallion järven puoleisella sivulla. Kallio kohoaa järvestä jyrkkinä, porrasmaisina penkereinä. Maalaus on toisen penkereen yläpuolella, äkkijyrkässä, hieman viistoon penkereen yli kallistuvassa harvinaisen sileässä kallioseinämässä (vaaleanpunertavaa, kovaa graniittia). Koristus on 52 cm korkea ja 35–40 cm leveä, sen yläreuna on n. miehen korkeudella penkereestä lukien. Näyttää siltä, kuin olisi kuviosarja vaakasuorassa suunnassa ollut pitemmältikin, sen molemmat reunat näyttävät nimittäin kuluneilta. Luonnossa näkyy maalaus

paljon yhtenäisempänä, kuin kuvassa; sen keskessä olevan vinoristin molemmilla sivuilla ja yläpuolella on romboidimaisia kuvioita, alas reunassa olevat »rimpsut» päätyvät kaikki kaksijakoisen (kuten kuvassa 3:s oikealta lukien)¹. Tästä maalauksesta oikealle (huivilaan) päin näkyy kallioseinässä jälkiä ja sammalien alla useissa paikoin samanlaista punaruskeaa väriä. Maalauskia on siis paikalla ilmeisesti enemmänkin, m. m. näkyi lähellä äskenselostettua koristusta mutta hieman sitä alempana verraten selvästi toinen lyhyempi samantapaisen sarjan katkelma. En uskaltanut ryhtyä puhdistamaan kallioseinää jäljistä, kun en ollut selvillä niistä menettelytavoista, joita ulkomailta tällaisia muinaisjäännöksiä tutkiessa on käytetty. Niistä olen sittemmin pyytänyt tietoa tämän lajin muistomerkkien erikoistuntijalta, amanuensis G. Hallströmiltä Tukholmassa, jotta tulevina kesinä voitaisiin tähän työhön ryhtyä. — Paikka, jossa maalaus on, on luonnostaan vaikeapääsyinen, arviolta ainakin 15 metriä järven pintaa ylempänä. Siitä on kaunis näköala länteen päin yli kirkasvetisen ja aukean Vitträskin.

Tämä Vitträskin rannalla tavattu muinaisjäännös ei liene mikään yksinäinen tilapäinen ilmiö, kuten seuraavilla sivuilla koetan osoittaa. Kalliomalaauksia, jotka ovat lähtemättömällä punavärellä siveltyjä sileille kallioinneille, on tavattu nimittäin muuallakin, lähinnä meitä Pohjois-Skandinaviassa, missä niitä vastaiseksi tunnetaan 5:stä eri paikasta² (Ruotsissa Jämtlannista 2 ja Härjedalista 1, Norjassa Romsdalista 1 ja Nordre Tronhjemista 1). Ne esittävät enim-mäkseen melkoisen hyvästi havaittuja eläinkuvia, varsinkin hirviä ja peuroja, kömpelömuotoisia ihmisiä, ja ainakin yhdessä on lisäksi epämääräistä viivasotku³. Muista poikkeava on toinen norjalaisista kalliomalaauksista. Se on nimittäin maalattu erään Lekan saarella (Nordre Tronhjemista) sijaitsevan luolan perukan sisäseiniin. Maalauskia on kaksi sarjaa, molemmat esittävät ihmisiä. Samasta luolasta on löydetty n. s. arktiseen ryhmään kuuluvia kivikautisen asutuksen jäännöksiä ja kaikki merkit viittaavat siihen, että maalaukset ovat näiden löytöjen aikuisia⁴. Ruotsin puolella olevista kallio-

¹ Taiteilija Engbergin piirustuksessa, Hist. Museon top. arkistossa, näkyyvä nämä yksityiskohdat selvästi.

² P. Olsson, Om hällmålningar och hällristningar i Jämtland (Jämtlands läns Fornm.-för. Tidskr. I) ja Hällmålningar på Flatruet i Herjeådalen (Jämtlands läns Fornm.-f. T. II); G. Hallström, Hällristningar i norra Skandinavien (Ymer 1907), En nyupptäckt hällmålning (Fornvänner 1909, siv. 55–56) ja Nordskandinaviska hällristningar II (Fornvänner 1909 siv. 138); A. W. Brøgger, Den arktiske stenalder i Norge, siv. 110–111; Th. Petersen, Solsemhulen paa Leka (Oldtiden 1914, Avhandlingar tilegnet K. Rygh).

³ G. Hallström, Ymer 1907, siv. 224 kuv. 21.

⁴ Th. Petersen, Solsemhulen paa Leka. Tekijä pitää mahdollisena, että arktista kivikautta Pohjois-Norjassa jatkui rautakaudelle asti.

maalausista kertoo Hallström, että ne ovat »maalatut verraten kirkkaalla punasella värellä sileille kalliopinnoille, joita suojaavat niiden yli kallistuvat kallioosat». Skandinavian kalliomaalauskissa on käytetty, kuten parista otetut kemialliset analyysit osoittavat, vahvasti rautaoksiidia sisältävää väriä, jota on voitu saada esim. polttamalla rautapitoista savea tahi jotain muuta runsaasti rautaa sisältävää ainetta. Että Vitträskin muinaisjäännös lienee asetettava yhteyteen näiden skandinavilaisten kalliomaalausten kanssa, selviää tuonnempana.

Paitsi Skandinaviassa on kalliomaalauskia tavattu vielä Uralilla ja Siperiassa¹, erikoisen runsaasti Jenisein jokialueella². Varsinkin jeniseiläisissä maalauskissa on sangen kauniita naturalistisia eläinkuvia. Alkeellisia geometrisiä kuviryhmiä on myöskin. Mainittava on vielä paleoliittiset, etenkin Ranskassa ja Pyrenneillä tavattavat luolamaalaukset, jotka m. m. aiheittensa, naturalisminsa ja väriaineensa puolesta — ikäerosta huolimatta — ovat läheistä sukua sekä edellä luetellulle kalliomaalauskille että erinäisille Pohjois-Skandinaviassa esiintyville kallioihin hakatuille tahi hiotuille piirrokseille. Näitä viimemainittuja muinaisjäännöksiä on tässä myös lyhyesti selostettava, koskapa niiden avulla saamme kalliomaalauksemme liitetyksi skandinavilaisten samalaisien muinaisjäännösten ryhmään.

Pohjois-Skandinavian n. s. arktiset kalliopiirrokset ovat tarkalleen erotettavat eteläskandinavisista pronssikautisista kalliopiirroksesta, jotka saavat leimansa runsaista laivakuvista ja joille luonnonmukaisuus on aivan vierasta. Arktisissa kalliopiirroksissa, joita on tavattu useampia sekä Pohjois-Norjassa (Romsdalin amtista Narvikin pohjoispuolelle saakka) että Ruotsissa Jämtlannissa, ovat taas naturalistiset usein luonnollisessa koossaan esitettyt eläinkuvat, hirvet, peurat y. m. vallitsevana osana³. Myös tekniikkansa puolesta ne eroavat pronssikautisista kalliopiirroksesta. Paikat, joilla näitä muinaisjäännöksiä on tavattu, ovat usein sangen vaikeapääsyisiä. Lähellä Bardalin kartanoa Trondhjemin vuonon varrella, missä pronssikaudella oli merkittävä asutuskeskus, on samalla kalliolla sekä arktisia että pronssikautisia eteläskandinaviaisia kalliopiirroksia, vieläpä osittain toistensa päälle hakattuina. Saattaa selvästi nähdä, että pronssikautiset laivakuvat ovat hakatut myöhemmin eläinkuvien päälle. Arktiset piirrokset ovat siis vanhempiä, kuin laivakuvat, joiden ikä taas

¹ Aspelin, Muinaisjäännöksiä, kuv. 548—551

² И. Т. Савенковъ, О древнихъ памятникахъ изобразительного искусства на Енисее (1910).

³ G. Hallström, Hällristningar i norra Skandinavien (Ymer 1907) ja Nord-skandinaviska hällristningar I-II (Fornvännen 1907—1909); A. W. Brøgger, Et norsk ravfund (Bergens Museums Årbog 1908) ja Den arktiske stenalder i Norge (siv. 105 ja seur.); Gunnar Ekholm, De skandinaviska hällristningarna och deras betydelse (Ymer 1916).

on melkoisen varmasti (m. m. korkeusmittausten avulla) määritty varhaisemmalle pronssikaudelle. Arktisissa kalliopiirroksissa ilmenevä naturalismi ja jahtiotuksiin kohdistuva intressi ovat taas ominaisuuksia, joista ei tavata jälkiä pronssikautisissa kulttuurimuistoissa. Kivikauden löydöissä eri ajoilta on sitä vastoin lukuisasti sukulaisia ilmiöitä. Kun arktisissa kalliopiirroksissa on useampia m. m. teknillisää yksityisseikkoja, joille on vertauskohtia löydettyissä jääkauden aikuisista luonnonmukaisista luolamaalaauksista ja piirroksista, pitää Hallström niitä skandinavisen kivikauden vanhimmalle jaksolle kuu-luvina. Tätä aikamääräystä tukee hänen mielestään sekin, että kahdessa näistä kalliopiirroksista (molemmat ovat Norjassa Trondhjemin tasoilla; toinen on äskeni mainittu Bardalin kalliopiirros, toinen sijaitsee lähellä Hell'in rautatieasemaa) on eläinkuvien ohella myös ornamenteroja, »osittain romboideja, osittain sik-sak-viivoja, toisinaan yhdistelmiä», jotka ovat hyvin samanlaisia, kuin erinäisissä vanhimmissa skandinavisissa kivi- ja luuesineissä tavattavat koristukset¹. Norjalainen arkeologi A. W. Brøgger pitää tästä aikamääräystä liian aikaisena. Hän huomauttaa, että naturalistisia eläinkuvauksia (eläimenpään muotoiseen kantaan päättäviä veitsiä ja kirveitä y. m.) esiintyy myös myöhemmällä kivikaudella, m. m. skandinavisen arktisen kulttuurin sekä Suomessa, Aunuksessä ja Venäjällä tavattavan kampa-keramisen kulttuurin tuotteissa. Kun arktiset kalliopiirrokset tavataan alueella, joka on Skandinavian arktisen kulttuurin sydänseutua, pitää hän niitä tähän kulttuuriin kuuluvina². Tämän kulttuurin kukoistusaika lankeaa käytävähautojen ajalle, Monteliuksen III. periodille (n. 2500–2100 e. Kr.). Joka tapauksessa on painavia syitä olemassa pitää näitä Skandinavian arktisia kalliopiirroksia pääosaltaan kivikautisina³. — Kalliopiirroksia, joissa enemmän tahi vähemmän luonnonmukaiset eläinkuvat ovat huomattavimpana osana, tunnetaan paitsi Skandinaviasta myös Aunuksesta⁴, Uralilta ja Siperiasta⁵, siis etu-

¹ Fornvännan 1908, siv. 73–86.

² A. W. Brøgger, Et norsk ravfund, siv. 30.

³ Gunnar Ekholm on äskettäin (Ymer 1916, siv. 299–308) esittänyt mielipiteen, jonka mukaan myös Skandinavian arktiset kalliopiirrokset olisivat pronssikautisia ja johdettavat Etelä-Skandinavian kalliopiirroksista. Kuten nämä jälkimäiset, kuu-luisivat ne vainajain palvelukseen (olisivat tehdyt jahtiotuksiksi vainajille tulevaa elämää varten). Tämä mielipide, joka lähtee siitä ennakkokäsityksestä, että eteläisimmät ja vähimmän luonnonmukaiset arktiset piirrokset olisivat vanhimmat, pohjoisimmat ja naturalistisimmat nuorimmat, ei tunnu vakuuttavalta, varsinkin kun mielipiteen esittäjä jättää huomioonottamatta, että naturalistiset arktiset kalliopiirrokset eivät ole yksinomaan skandinavisia ilmiöitä, vaan esiintyy niitä idempänä, Uralilla ja Siperiassa saakka.

⁴ Aspelin, Muinaisjäännöksiä, kuv. 342–343 y. m.

⁵ Aspelin, main. teos, kuv. 339–341, 344–347 ja Савенковъ, edellä main. teos.

päässä samoilta alueilta, joissa kalliomaalausiakin esiintyy. Suomesta ei tällaisia muinaisjäännöksiä ole vastaiseksi löydetty.

Otan jälleen puheeksi kalliomaalaukset. Ne esiintyvät Skandinaviassa alueella, joka on melkein arktisten kalliopiirrosten ja myös arktisen kivikauden alueen keskustassa. Sekä nämä kalliopiirrokset että maalaukset ovat samanluontoista alkeellista taidetta, aiheet ovat samoja ja sama naturalismi on havaittavissa molemmissa. Sitäpaitsi on eläinten kuvaamistavoissa useita yhteisiä piirteitä. Sekä Hallström että A. W. Brøgger ovatkin tulleet siihen tulokseen, että nämä molemmat ryhmät, kalliomaalaukset ja arktiset kalliopiirrokset, kuuluvat yhteen, ovat samanaikaisia ja saman kulttuurin tuotteita¹. Pohjois-Skandinavian kalliomaalausia lienee siis pidettävä kivikautisina. Siihenhän viittasi jo edellä mainittu Norjassa, Lekan saarella, kivikaudella asutun luolan seinässä tavattu maalaus.

Mitä tarkoitusta varten nämä piirrokset ja maalaukset ovat tehtyjä, siitä voi vastaiseksi lausua vain arvailuja. Että ne eivät ole syntyneet ainoastaan ajanvietteenä, leikkitylyn kautta, sitä todistavat sekä niiden asema usein vaikeapääsyisillä paikoilla että varsinkin kallio- piirroksien Uhrattu tavaton, nähtävästi kiviaseilla suoritettu työmääri. Varmasti on niiden syntymisen yhteydessä niiden kyhäejäin alkeelisten uskonnollisten käsitysten kanssa. Mahdollisesti ne ovat votiivi-kuvia, joiden avulla tavoiteltiin suotuisaa metsäonnea. Sama otaksumma on lausuttu m. m. kivikautisista, eläinpäällä koristetuista aseista². Vähemmän todennäköiseltä (kenties kuitenkin Lekan luolamaalaauksiin soveltuvalta) tuntuu jo edellä (nootissa) mainittu Ekholmin hypoteesi, jonka mukaan ne, kuten pronssikauden kalliopiirrokset, olisivat vainajain palvelukseen kuuluvien menojen tuotteita. Mitä erikosesti kalliomaalausia tulee, on huomattava, että punavärillä on, useiden etnografisten analogiojen mukaan, ollut sakralinen merkitys³, myöskin jo kivikaudella, kuten m. m. Europan mannermaalla tavattavat punamultahaudat (Ockergräber) osoittavat. — Ratkaisematta on jätettävä myös kysymys, minkä kansan käsialaa nämä muinaisjäännökset ovat; a priori ei niitä sovi pitää lappalaisten työnä. Sen ainoastaan voi pitää varmana, että ne ovat jonkin pääasiassa metsästyksestä eläneen luonnonkansan jälkeen jättämiä.

On kenties uskallettua verrata Vitträskin kalliomaalausta

¹ Hallström, Fornvännen 1909, siv. 138 (vrt. myös Ymer 1907, siv. 226–227 ja Fornvännen 1909, siv. 55–56); Brøgger, Den arktiske stenalder i Norge, siv. 110–111.

² Edgar Reuterskiöld, Fornvännen 1911 (Ett karelskt stenvapen med älg-huvud); Julius Ailio, Zwei Tierskulpturen (Suom. Muinaismuistoyhd. Aikakauskirja XXVI:19).

³ Vrt. Th. Petersen, Solsemhulen paa Leka, siv. 39.

parin näkyvissä olevan koristussarjan perustalla Pohjois-Skandinavian vastaaviin muinaisjäännöksiin ja kalliopiirroksiin. Nämä koristukset, varsinkin tähän kuvattu, ovat kuitenkin siksi samanlaisia, kuin Norjassa edellä mainituissa Bardalin ja Hellin kalliopiirroksissa tavattavat ornamentiisarjet¹, joissa esiintyy »osittain romboideja, osittain sik-sak-linjoja ja toisinaan yhdistelmiä« ja joita Hallström nimenomaan pitää samoissa piirroksissa olevien isojen eläinkuvien kanssa yhdenaikuisina, että en voi olla asettamatta näitä kaikkia yhteyteen keskenään. Mielestääni on siis sangen todennäköistä, että Vitträskinkin kalliomaalaus on alkuperältään yhtä vanha, kuin nämä norjalaiset kalliopiirrokset ja Skandinavian kalliomaalaukset. Tosin ovat nämä muinaisjäännökset melkoisen etäällä toisistaan, mutta on huomioon otettava, että kivikaudella oli todistettavasti olemassa suoranaista vuorovaikutusta Suomen ja Pohjois-Skandinavian välillä. Karjalasta pään leväävä kampakeraminen kulttuuri tunkeutui nimittäin, kuten m. m. tuuran ja n. s. korvakkeellisten reikäaseiden² esiintyminen Pohjois-Ruotsissa, n. s. venäjänkarjalaisen talltain esiintyminen Norjassa sekä Ruijassa tavattu kampakeraminen kivikautinen asuinpaikka³ osoittavat, luoteessa maamme rajojen ulkopuolelle, skandinavisen arktisen kulttuurin alueelle. Toiselta puolen on taas Suomesta, etupäässä maamme pohjoisesta, löydetty väkäsellisiä keihääkkärkiä, käyriä veitsiä ja punasesta liuskeesta tehtyjä esineitä, jotka ovat skandinavisen arktisen kulttuurin tyyppejä. Kampakeraminen kulttuuri on levinnyt myös Uudellemaalle ja Lounais-Suomeen, ja viittaavatpa esim. Pohjanmaalla kehittyneen n. s. tuuran esiintyminen Etelä-Suomessa (m. m. Kirkkonummen löydöissä) sekä Pomarkusta, Noormarkusta, Lempäälästä, Muurlasta ja Siuntiosta⁴ löydetty yksityiset skandinaviset arktisen kulttuurin esineet kenties suoranaiseempaan vuorovaikutukseen Pohjanmaan ja Suomen eteläosan välillä. Sitäpaitsi ovat Skandinavian arktinen kulttuuri sekä Uralilta alkaen kautta Pohjois-Venäjän ja yli Suomen levinnyt kampakeraminen kulttuuri yleislouenteeltaan läheistä sukua toisilleen, kuten useat yhteispiirteet esinemudoissa (m. m. juuri naturalistiset eläimenpäät kiviaseiden kantaosissa) osoittavat. — Paikalliset olosuhteet eivät suinkaan estä pitämästä kalliomaalaustamme kivikautisena. Kirkkonummi ja Espoo ovat kivikauden löydöstä rikkaimpia pitäjiä Suomessa. Tosin ei juuri Vitträskin rannoilta ole löydetty kuin pari kiviasetta, mutta jo parin kilometrin päässä Loojärven vesistön varsilla on tavattu lukuisia eri-

¹ Fornvännen 1908, kuva 18 siv. 57, kuvat 20–21 siv. 59–60 ja kuvat 24–25 siv. 66; Fornvännen 1909, kuv. 41 siv. 129.

² Montelius, Minnen från vår forntid I:185 349, 351 y. m.

³ O. Solberg, Mennikkafundet (Oldtidens VII:1, 1916).

⁴ Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde I, siv. 46 ja 49.

laisia kivikautisia asuinpaikkalöytöjä. Tämän vesireitin varrella sijaitsevalta Sperringsin kampakeramiselta asuinpaikalta Espoossa, 4 km:n päässä kalliomaalauksesta, on m. m. löydetty saviastianpalojia, joiden koristukset ovat läheistä sukua kalliomaalauksemme »viivaleikille»¹. Kun Vitträskin järvi on 19 m meren pintaa ylempänä, on se jo kivikauden lopulla ollut sisäjärvenä. Maa on nimittäin sitten kivikauden seudulla kohonnut korkeintaan 15–16 metriä². Itse kalliomaalaus paikka on yli 30 m meren pintaa ylempänä, jotenka se jo varhain kivikaudella on ollut kuivaa maata.

Missä määrin ylläesitetyt käsitys, että Vitträskin kalliomaalaus olisi läheistä sukua Pohjois-Skandinavian arktisille kalliopiirroksille ja maalausille, pitää paikkansa, voi tulla ratkaistuksi vasta sitten, kun koko kallioseinä on saatu jäljälistä puhdistetuksi ja siinä olevat maalausset kokonaisuudessaan esille. Edellisestä toivon kuitenkin selviäävän, että on aihetta tähän tutkimustyöhön pikimmitäin ryhtyä.

Aarne Europaeus.

Rahalöydöt Suomessa v. 1916.

Rahalöytöjen lukumäärä v. 1916 on ollut suunnilleen yhtä suuri kuin edellisenä vuonna, mutta vielä harvemmat niistä tarjoavat suurempaa mielenkiintoa. Useimmat ovat tavallisista kuparilöytöjä 1700-luvulta, joiden rekisteröiminen riittää ja joilla ainoastaan osina suuremmassa löytöstatistiikassa on merkitystä.

1. Kankaanpään pitäjässä tavattiin toukokuun 1 p:nä hauska pieni raha-arre. Torppari Wiljami Rajamäki oli kiviä muljaamassa karulla männikkömaalla Alahonkajoen kylän Koivukosken maalla, kun hän pois poratun ison kiven alta tapasi sarven täynnä hopearahojä. Sarvi oli ollut kätketty noin 20 cm maapinnan alle ja siinä oli tarasti vuoltu puinen tulppa. Kertomuksen mukaan oli löytöpaikan läheisyydessä n. 20 vuotta sitten tavattu pienempi määrä kuparirahoja.
— Rahat olivat:

¹ Förvärv till Nationalmuseet år 1915 (Finskt Museum 1917) kuva 3: 5–8.

² Kesällä 1917 suorittamieni tutkimusten mukaan.

<i>Venäjä:</i>	<i>Pietari Suuri rupla</i>	1725	1		1 äyri	1697	1	
			<u>1</u>			1700	1	
<i>Ruotsi:</i>	<i>Kaarle XI</i>	5 äyriä	1690	2		1714	1	
			<u>1691</u>	<u>2</u>		<u>1717</u>	<u>2</u>	
				<u>4</u>			<u>5</u>	
	4 äyriä	1668	1		<i>Ultrika Eleonora</i>	1 äyri	<u>1720</u>	<u>1</u>
		1669	1					<u>1</u>
		1671	2		<i>Fredrik I</i>	10 äyriä	1739	5
		1672	1				<u>1740</u>	<u>2</u>
		<u>1680</u>	<u>1</u>					<u>7</u>
			<u>6</u>			5 äyriä	1729	1
	2 äyriä	1667	1				1735	1
		<u>epäselvä</u>	<u>1</u>				1739	1
			<u>2</u>				1741	1
	1 äyri	1666	1				1745	1
		1667	1				1747	11
		1668	1					<u>16</u>
		1684	1			1 äyri	1721	1
		<u>epäselvä</u>	<u>1</u>				1723	2
			<u>5</u>				1726	1
	<i>Kaarle XII</i>	5 äyriä	1699	2			1727	1
			1705	1			1732	2
			<u>1712</u>	<u>1</u>			1733	1
				<u>4</u>			1734	1
	2 äyriä	<u>1717</u>	<u>2</u>				1737	1
			<u>2</u>					<u>10</u>
								<u>62</u>

Rahat sарvineen lunastettiin Yliopiston Rahakabinetille esimerkkinä siitä, millä tavoin raha-aarteita entisaikoina on talletettu maan poveen¹.

2. Kun talollisenpoika Wäinö Wähälä toukokuun 5 p:nä toimitti kyntöä talollisen J. K. Lindbergin pellolla Asikkalan pitäjän Vesivehmaan kylässä, repäsi auran kärki n. 10 sm syvältä esiin tuohisen, joka heti hajosi ja josta vieri esiin rahoja. Rahat olivat olleet kärittyinä sinivalkoraitaiseen kankaaseen, josta muutamia kaistaleita olisilvynyt. Aarteseen, joka painoltaan oli noin 17 kiloa, sisältyi 1 hopearaha, 324 kupariraha ja 3 plooturaha, kaikki ruotsalaisia, eli tarkemmin jaoiteltuina:

¹ Rahakabinetin Löytödiario 174.

Hopearahaa:		1 äyri h. r.	1749	7
Kustaa III	$\frac{1}{12}$ riksi	1777	1	
			1750	6
			epäselviä	2
				77
Kuparirahat:				
Ulrika Eleonora	1 äyri k. r.	1719	2	
			epäselviä	5
				7
Fredrik I	2 äyriä h. r.	1743	1	
		1744	3	
		1745	1	
		1746	10	
		1747	17	
		1748	25	
		1749	15	
		1750	2	
				74
1 äyri h. r.	1730	2		
	1731	3		
	1732	5		
	1733	1		
	1734	1		
	1735	5		
	1736	6		
	1737	3		
	1738	4		
	1739	4		
	1741	2		
	1742	1		
	1744	4		
	1745	2		
	1746	3		
	1747	10		
	1748	6		
				50
				324
Plooturahat:				
			Fredrik I	4 talaria
				1735
				1
				1739
				1
				1745
				1
				3

Rahakabinetin kokoelmiin lunastettiin plooturahat vuonna 1739 ja 1745, muut palautettiin löytäjälle¹.

3. Alatorniossa, Tornionjoen suussa olevalta Pirkkiön saarelta tapasi tilallinen Kalle Luodonpää omistamansa Wihriälän talon maalta pihlajaa kaataessaan toukokuun 23 p:nä 50 hopearahaa. Ne olivat ilman suojusta löydettäessä, mutta kaikki yhdessä paikassa n. 4 tuumaa syvällä, kynärän päässä puun rungosta. Löytöpakka pellon vieressä on n. 100 metrin päässä asuinrakennuksesta. Mahdollisesti on löytöpaikan kohdalla ennen kulkenut joki. Eräs vanha vaimo kertoi näheensä kerran kummituksen lähevän Wihriälän talosta ja menevän suoraan sille kohdalle, jossa rahat nyttemmin löydettiin; siellä se pitkän aikaa oli seisonut.

¹ Rahakabinétin Löytödiario 175.

Rahat olivat kaikki ruotsalaisia ja jakautuvat seuraavasti:

<i>Kaarle XI</i>	1 markka	1693	1	5 äyriä	1699	1
		1697	1		1700	3
				2	1704	2
	5 äyriä	1690	1		1705	1
		1691	4		1706	3
		1692	6		1707	2
		1693	6		1708	2
		1694	7		1710	3
				24	1711	5
<i>Kaarle XII</i>	1 markka	1703	1		1713	1
				1		
						23
						50

Oltuaan ensin Helsingissä tutkittavana, rahalöytö joutui kokonaisuudessaan Peräpohjolan ja Lapin kotiseutuyhdistyksen museoon Torniossa¹.

4. Ylioppilas S. Jauhiaisen ollessa 18 p. kesäk. uutispellon teossa sotakamreeri J. V. Jauhiaisen tilalla, Kuopion pitäjän Toivalan kylän N:o 3:ssä, hän löysi turpeen alta n. 25 sm syväältä suurella alakivellä 4 tuoheen käärityy়ä ruotsalaista hopearahaa. Löytöpaikka on aikaisemmin ollut kaskettu ja jonkin aikaa viljelty, mutta sittemmin mettässytynyt. Jotenkin samoilla paikoilla kerrotaan ennen löydetyn sotilasinelli, keihääkkärki y. m. Rahat olivat:

<i>Kustaa III riksi</i>	1776	1
	1777	1
	1782	2,

Tästä päättäen ne arvattavasti ovat joutuneet piloon sotavuosina 1788–90. Rahat jäivät löytäjän haltuun².

5. Siikajoella tapasi maanviljelijä Antti Pirilä 28 p. kesäkuuta 7 venäläistä ruplanrahaa vuosilta 1809–44. Rahat olivat olleet vaatepuissa pienien hopeannäköisten metallipalasien kera, ja kätköpaikastaan kannon juurella joutuneet päivän valoon. Löydön kohtalosta ei ole tarkempia tietoja³.

6. Säämingin pitäjän Juvolan kylän Waikkotaipaleen maalla löysivät työmiehet Otto Muhonen ja Eino Makkonen 29 p. kesäkuuta haudatessaan kiviä pellolla lähellä asuinrakennusta 38 kuparirahaan. Ne olivat:

¹ Rahakabinetin Löytödiario 173.

² Rahakabinetin Löytödiario 178.

³ Helsingin Sanomat 3 p. heinäk. 1916 (Kalevasta).

Venäjää:			1 äyri k. r.	1724	1
Elisabet	2 kop.	1760	1	epäselviä	3
					4
Ruotsi:			Adolf Fredrik	2 äyriä h. r.	1759
Fredrik I	2 äyriä h. r.	1746	1		1
		1747	5		1760
		1748	1		1761
					1763
					1767
					1768
1 äyri h. r.	1741	1			2
	1742	1			1769
	1744	1		epäselvä	1
	1745	1			11
	1746	1	1 äyri h. r.	1759	3
	1747	1		1760	1
	1749	1		1761	1
	1750	1		1763	1
epäselvä	1				6
		9			38

Rahat jäivät löytäjälle ¹.

7. Kesäkuussa tapasi talokkaanpoika Jaako Roukola Kalajoen pitäjän Rahjan kylästä 44 ruotsalaista kuparirahaa, ollessaan turpeita nostamassa »Hautahaka»-nimisestä haasta lähellä Roukalan taloa. Rahat olivat:

Ruotsi:			1 äyri h. r.	1742	1
Kaarle XII	1/6 äyri h. r.	1715	3	1745	1
		1716	5	epäselvä	1
		1718	22		6
	epäselviä	5	1 äyri k. r.	1724	1
		35		1726	1
Fredrik I	1 äyri h. r.	1739	1	epäselvä	1
		1741	2		3
					44

Rahat lunastettiin Kansallismuseoon².

8. Vuoden ehdottomasti huomattavin raha-arre tavattiin 17 p heinäkuuta Kaarinan pitäjässä. Sen löysi Ali-Lemun kartanon ajo-miehen poika Lauri Laakso. Ollessaan metsässä marjoja poimimassa hän aikoi kavuta ylös kalliota metsänreunassa Yli- ja Ali-Lemun kartanoiden rajalla ja huomasi silloin puun juuren nostaneen eräästä kallionrotkosta pieniä, mustia ja kovin ruostuneita esineitä, joita arvelti rahoiksi. Isänsä kanssa hän tarkemmin tutki paikkaa ja sai esille kaivetuksi joukon rahamöhköleitä, painoltaan yhteenä n. 4 kiloa. Rahat toimitettiin heti Kansallismuseoon, ja sieltä lunastusta varten Yliopiston rahakabinetille, jonka haltuun löytö nyttemmin on joutu-

¹ Rahakabinetin Löytödiario 176

² V. H. M. 16/12 17.

nut. Löydettäessä rahat olivat mullan kanssa yhtyneet kovaksi kimpaleiksi, ja lisäksi suuri osa oli tullut niin hauraaksi, että hiukankin kovakouraisempi kosketus mursi paloja niistä. Rahojen puhdistaminen on sen takia osoittautunut erittäin vaivaloiseksi ja paljon aikaa ja tarkkuutta vaativaksi työksi, niin että se tästä kirjoitettaessa ei vielä ole Kansallismuseossa ehditty loppuun suorittaa. Täydellinen selonteko löydöstä on niin muodoin jätettävä myöhemmäksi; mainittakoon vain, että aarre nähtävästi monessa suhteessa vastaa edellisessä selonteosassa mainittua rahalöytöä Maariasta¹. Tässäkin pääosan muodosavat Juhana III:nnen aikuiset pikkurahat².

9. Elokuussa tavattiin Ilomantsissa varsin suuri plooturaha-aarre. Sen tapasivat kauppias V. Hassisen pojat kotitalonsa pihamaalta Ilomantsin kirkonkylän tilalla N:o 5. Rahat olivat n. 15 sm maanpinnan alapuolella, lasten leikkiä varten vedetyn hiekkakasan alla. Löytöpaikalla oli palaneita hiiliä ja kiviä sekä jokunen hiiltynyt laudapätkä. Rahat, luvultaan 42, olivat ladotut pystyn vieretysten. Ne olivat:

Kaarle XII 1 talari 1710	1	1 talari 1746 (Ljusnedal) 1	
1715 (keskileima ◇)	1	1747	5
1715 (keskileima ◇, 2 vastaleimaa)	1	1748	1
			24
1716 (keskileima ◇, 2 vastaleimaa)	1	1/2 talari 1725	1
	1	1726	1
	4	1736	1
Fredrik I 1 talari 1722	1	1743	1
1723	1	1744	1
1728	1	1747	4
1729	1	1749	1
1739	1	epäselvä	1
1740	1		11
1741	1	Adolf Fredrik 1 talari 1751	1
1743	2	1/2 talari 1752	2
1745	1		3
1746 (Avesta)	7		42

Yliopiston Rahakabinettiin ostettiin 15 plooturahaaa, osaksi aukkojen täyttämiseksi, osaksi kokoelmien täydentämiseksi entistä paremilla kappaleilla³.

10. Kaivettaessa perustusta uutisrakennusta varten Viipurissa kesällä tavattiin neljä plooturahaaa, nimittäin: 2 talaria 1726 (1) sekä 1 talari 1728 (2) ja 1730 (1). Löydöstä on ainoastaan sanomalehdissä ollut uutinen eikä rahojen vaiheista ole tullut mitään tietoja.

¹ Suomen Museo 1916, s. 22–26.

² Rahakabinetin Löytödiario 179.

³ Rahakabinetin Löytödiario 177.

11. Iisalmen pitäjässä tapasi ylitarkastaja H. Nylander kesällä, kuokkiessaan ruispeltoa omistamallaan Harjun palstatilalla Ulmalan kylässä, rahalöydön, joka nähtävästi aikoinaan on ollut jonkinlaisessa kääreessä, joka kumminkin oli kokonaan lahonnut. Rahat olivat ruotsalaisia:

<i>Ulrika Eleonora</i>	1 äyri k. r.	1719	5		1 äyri h. r.	1751	1	
		1720	4			1758	5	
				9		1759	3	
<i>Fredrik I</i>	1 äyri k. r.	1724	1			1760	2	
		1725	3			1763	3	
				4			14	
	1 äyri h. r.	1737	1		<i>Kustaa IV Adolf</i>	1 kill.	1802	4
		1742	2			$\frac{1}{4}$ kill.	1802	2
		1743	1				1803	18
		1747	2					20
		1748	1			$\frac{1}{4}$ kill.	1803	4
		1749	2				1805	4
				9				8
<i>Adolf Fredrik</i>	2 äyriä h. r. epäselvä	1						69
				1				

Löydön kokoonpano on peräti tyypillinen siinä, että vaikka yli puolet rahoista on 1700-luvulta, toiset niinkin vanhoja kuin v:ltä 1719, niin Kustaa III:n kuparirahat kokonaan puuttuvat. On suorastaan harvinainen meillä tavata löytörahojen joukosta Kustaa III:n kuparirahoja, kun sitä vastoin hänen hopearahansa ovat hyvin tavalliset. Näyttää ilmeiseltä, että löytö on tullut talletetuksi maahan Suomen sodan aikana.

Löytäjä lahjoitti löytönsä Kuopion museolle.

12. Simon pitäjässä tapasi talonemäntä Greta Malin 13 p. syyskuuta Jokikylän Petäjänvaaran maasta pirtin päädyn läheltä, aivan maanpinnan luota 4 *Katarina II* ruplan rahaa v:ltä 1770. Rahat olivat väärennetyt, nähtävästi valmistetut tinasta, kaikki samassa muotissa valetut ja huonoa työtä. Samantapaisia väärennyksiä on aikaisemmin tavattu meillä. Yliopiston rahakabinetin kokoelmissa on useita väärennettyjä rupulia 1700-luvulta, joiden alkuperästä ei tällä haavaa voida saada selvää, mutta joista monet tekevät löytörahan vaikutuksen. Huomattavampi tämäntapainen löytö tehtiin v. 1910 Multialla, jolloin tavattiin 29 kpl. väärennettyä ruplanrahaa v:ltä 1776¹. Omituiselta näyttää väärennettyjen ruplien esiintymisen siksi usein löydöissä, sillä yleensähän väärennetyt rahat verrattain pian hävitettään, niin ettei odota, että huonosti tehtyjä väärennyksiä olisi pistetty pii-

¹ V. H. M. 5737.

loon turvaksi tulevien päivien varalle. — Rahat joutuvat Kansallismuseon haltuun¹.

13. Syyskuun lopulla talokkaanpoika Matti Mankinen tapasi olkia korjattaessa 1 hopeariksin v:lta 1776 ja 1 kopekanrahan v:lta 1838 Paavolan pitäjän Pehkolan kylän Mankisen tilan vanhalta pelolalta. Heti sen jälkeen maa jäättyi, joten ei mikään tarkempi etsiskely ollut mahdollinen.

Löytö palautettiin omistajalleen.

14. Helsingin edustalla olevalla Rönnskärin saarella ulkotyömies Kalle Valonen tapasi toimittaessaan kaivamistöitä 7 p:nä lokakuuta 46 vanhaa kuparirahaa, kaikki venäläisiä, erittäin huonosti säilyneet. Ne olivat:

<i>Katarina II</i>	5 kop.	1776	3	<i>Paavali I</i>	2 kop.	1798	2
		1777 (?)	1			1799	1
		1780	1			1800	1
		1782	1			1801	1
		1784	2			<u>epäselvä</u>	<u>1</u>
		1786	3				6
		1788	2		1 kop.	1799	1
		1795	1			1800	1
	<u>epäselviä</u>	<u>24</u>					<u>2</u>
			38				<u>46</u>

Löytö palautettiin löytäjälle.

Viimeksi kuluneen vuoden alussa kerrottiin sanomalehdissä kreikkalaisista rahoista, joita väitettiin löydetyiksi Itäsuomesta, ja joiden muinaistieteellistä merkitystä pidettiin hyvin suurena. Uutiset herättivät varsin paljon huomiota, mutta tässä yhteydessä en pidä asianmukaisena käsitellä niitä, koska kyseessä olevia rahoja en saata pitää varsinaisina rahalöytöinä. Toivon toisessa yhteydessä piakkoin saavani esittää, mihin mielipiteeni, että nämä rahat ovat myöhäisiä värennyksiä, perustuvat.

Lauri O. Th. Tudeer.

¹ V. H. M. 7212.

Veneiden ompelusta pohjoisessa Aunuksen Karjalassa.

Liikkuessani Lieksjärven vesireitin varrella olevissa kylissä sain monta kertaa kuulla merkillisyyttenä mainittavan ompelemalla tehdystä veneistä, joilla muka soudettiin näiltä main itään olevilla seuduilla, elikkä Honkaniemien puolella, kuten sanottiin. Päästyäni Honkaniemelle huomasin, että siellä toisiaan on käytännössä veneitä, jotka melkein täydelleen ovat kokoonpannut ompelemalla. Rautaa ei ole käytetty yhtään. Näiden veneiden ohella kylläkin käytetään naulamalla tehtyjä veneitä, eli »noaglalla ommeltuja», kuten termi kuuluu.

Veneiden varvalla ompelijoita kerrotaan ennen olleen Lieksjärven ja Ontojärven puolella melkein joka kylässä. Nykyisin on muuan vanha ukko Laasarin kylässä (Savelei I. Suava Ivanov Stuigujeff) ja toinen vähän nuorempi Korpilahdessa (Konstantin I. Kosti Ivanov Nekkon). Rukajärvessä kuuluu muinen olleen muuan Liedman mies varvalla ompelija. Hänen käsalojaan ovat muutamat lahonneet ompelemalla tehdyt veneet, mitkä vielä ovat Rukajärvessä.

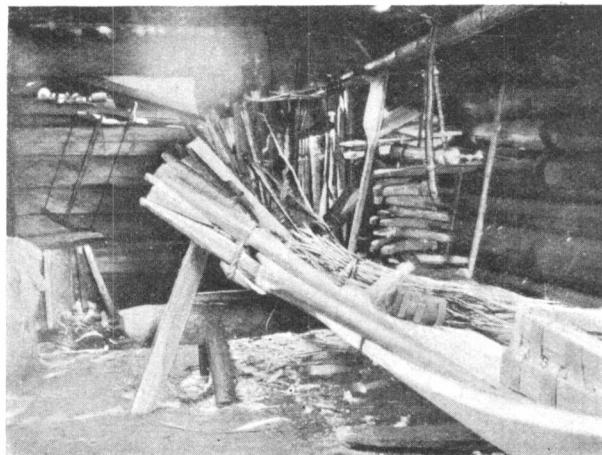
Korpilahtelaisen venemestarin avomielisen opetuksen mukaan on veneeksi aiotut puut katkaistava kasvavan kuun aikana; silloin on puu kovaa ja kestävä; kululla kuulla se on sinistä ja vetistä ja siis mätänee pian. Tämän oppinsa mestari luultavasti on saanut Suomesta niinä aikoina, jolloin hän laukkua kantoi Uudellamaalla.

Veneen emäpuu laaditaan usein kolmesta eri osasta, mutta jos onnistutaan löytämään sopivat puut, tehdään mieluummin kahdesta, jottei tulisi laadittavaksi kuin yksi liitos. Puiden tätyy olla luonnonväriä jurikoita, joilla itsestään on tarvittava käyrä muoto. Liitos tehdään jompaankumpaan pähän, siihen kohtaan, mistä emäpuun on alettava kaartua. Se on n. s. kämmenliitos ja kiinnitetään se kolmella paksulla puunaulalla (kts. kuva 1). Tämän jälkeen laaditaan emäpuuhun valssit laitalaukuun kiinnittämistä varten. Sitten voidaankin se jo asettaa nuorain ja tukien avulla rakennustelineelle seisomaan.

Ennenkuin ensimäistä laitalautaa ruvetaan panemaan, sivellään tervalla se osa laudan reunaa, joka tulee emäpuuta vasten. Tervaan ryvetetään kuivaa sammalta, mikä on tarkoitettu tilkkeeksi. Nyt asetetaan lauta emäpuun valssiin ja puristetaan emäpuuhun lujasti kiinni puisilla pihdeillä (»salvattimet»). Näitä pannaan aivan vieri viereen kokasta perään asti, ompelun alotuskohtaa tietysti lukuunottamatta. Että pihdit tulevat tiukkaan, lyödään niihin kuhunkin ylhäältäpäin kiila väliin (kts. kuva 2).

Kuva 1. Veneen emäpuun liitos.

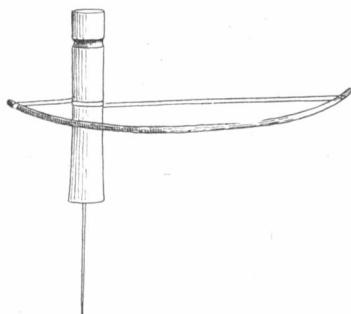

Kuva 2. Tekeillä oleva vene. Venäjän Karjala. Korpilahti.

Ompeluaineena käytetään lyijykynän paksuista katajaista varpaa, jota on jo ennakolta valmistettu: ensin haudottu kuumassa vedessä, sitten kuorittu ja puukolla siliteiltä oksat ja muhkurat pois. Jos ei varpaa heti tarvita, säilytetään sitä pannaksi kääritynä (kts. kuva 4: pantoja riippuu seinällä). Kukin varpa on erikseen pannalla. Ennen

käyttöä ne auvotaan, haudotaan taas kuumassa vedessä ja työpaikalla pidetään peitteen alla, etteivät pääse kuivamaan ja kangistumaan. Ompelussa tarvittavista työvälineistä mainittakoon tässä erikseen vain reiäntekoväline. Sitä kutsutaan nimellä »jouzora», koska siinä on jousen jänteen tapainen roka, jolla terää pyöritetään. Viimeksi mainittu on n. s. lusikkaterä. Aseen yläpäässä on vapaasti naassa pyörivä kädensija (kts. kuva 3).

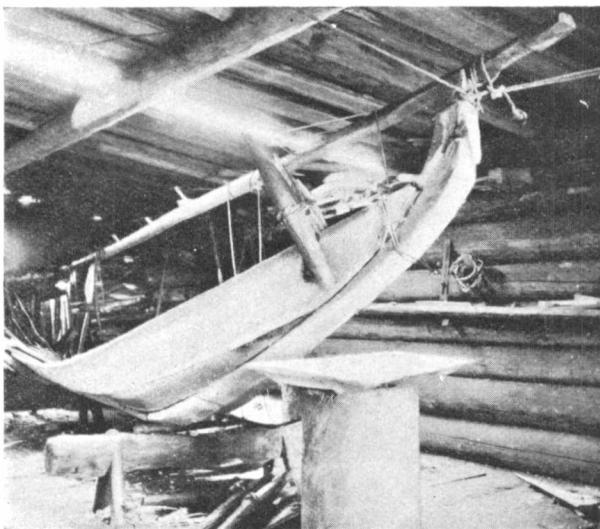
Ompelu tapahtuu seuraavasti: porataan »jouzoralla» pari reikää vinoon läpi emäpuusta ja siihen kiinni ommeltavasta laudasta. Näiden reikäin välisiin lohkastaan puukolla juro, sen verran syvä kuin katajavarpa on paksu. Peitteen alta otetaan varpa, pujotetaan yhdestä reiästä läpi; isketään sen jälkeen samalta suunnalta samaan reikään kuivasta kelohongasta vuoltu kolmikulmainen nauha (koivuinen nauha mätänisi pian!). Naulan esiinpistävät päät lyödään heti rautapäisellä vasaralla poikki. Sitten tartutaan varpaan kaksin käsin, sitä punallestaan vähän kierelle, pujotetaan toisesta reiästä läpi, kierretään pari kertaa ympäri puuvasarans varren; tästä vasaraa painetaan alas pään ja siten pingotetaan varpaa, samalla kuin toisella, rautapäivasaralla, vas-

Kuva 3. »Joutsora.»

taiselta puolelta taotaan varpaa tiukasti yllämainitun juron pohjaan. Senjälkeen lyödään taas, yhä puuvasaralla kiristääen, puunaula reiän täytteeksi. Samalla tavalla ompelu jatkuu edelleen. Pihtejä päästetään sitä mukaa kuin edetään.

Tämä ompelukuvaus perustuu siihen menettelyyn, jota itse olin näkemässä Korpilahdella. Sieltä ovat molemmat ompelua esittävät valokuvat. Kuvassa n:o 2 on laitalautaa ommeltu kokasta veneen keskipaikkeille saakka; siitä lähtien alkavat pihdit. Veneen pohjalla nähdään nippu varpoja, niiden vieressä pieni kori, mikä sisältää edellä kerrottuja puunauloja. Isommassa korissa on sammalta. Pikkut korista

Kuva 4. Tekeillä oleva vene. Venäjän Karjala. Korpilahti.

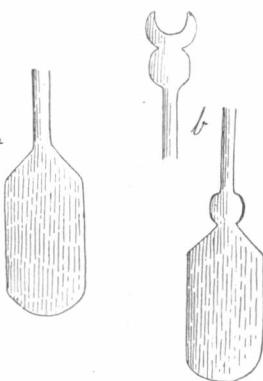
vasemmalle nähdään puuvasara kiristysasennossa. Riūussa ylhällä riippuu »jouzora».

Kun laidat saadaan ommeluiksi, kiinnitetään kaaret. Nekin tehdään luonnonväristä puista. Ne jätetään hyvin paksuiksi (korkeus n. 6 cm, leveys n. 5 cm), mutta ei niitä monta pannakaan veneeseen: ainoastaan 5 tahi korkeintaan 6 kappaletta, säänöllisten välien päähän toisistaan. Laitimaiset kaaret tulevat kokkaa ja peräteljon reunan kohdalle. Kiinnitys tapahtuu nytkin ompelemalla. Kuhunkin laitalautaan tulee joka kaaresta kaksi ommelta; siis neljä läpivetoa. Emäpuuhun ei kuitenkaan ommella, vaan kukin kaari kiinnitetään tukevalla puunaulalla. Ennen kaarien kiinnitystä on niihin tehty aukot veden kululle. Sitä vastoin ei näihin veneisiin puhkaista »tapin reikää» veden poistumista varten, vaan se luodaan viskaimella pois. Naulaamalla tehdyyissä veneissä useimmiten on »tapin reikä», vaan ei aina. Yleensä

ei reikää kaivatakan, kun veneitä tavallisesti ei vedetä kokonaan ylös vedestä.

Enimmäkseen ovat sikäläiset veneet nelilaitaisia, mutta pidetään kyllä kolmilaitaisiakin. Mitä malliin tulee, on perä aina jyrkkä, kokka sensiaan kaartuu jotenkin verkalleen (kts. kuva 6). Pituudeltaan ne ovat sellaisia, kuin yleensä suomalaiset sisäjärvien veneet, mutta leveys on huomattavasti suurempi. Kun lisäksi rakenne kaikin puolin on järeätä tekoa, ovat ne hyvin raskaskulkuisia. Tuntuu siltä kuin ei tuo raskas malli olisi varta vasten näitä sisävesiä varten synstyntä.

Lujuuteen nähdien voittaa ommeltu vene naulamalla tehdyn, niin väitetään. Jälkimäinen helposti halkeilee naulain kohdilta, mutta varpa, jolle on valmis reikä porattu, ei halkase. »Veneen voi tehdä, että kestää 35 vuotta», kehui Korpilahden mestari.

Kuva 5. Meloja.

Tätä nykyä kun rauta on kovassa hinnaassa ja »noaglalla ompeleminen» tulisi liian kalliiksi, on varvalla ommeltujen veneiden kysyntä kasvanut. Laasarin mestari ompelee nykyisin sellaisen veneen 60 ruplasta. Korpilahden mestarilta en tullut kysyneeksi. Aikaa sanoi viimeksimainitettu yhden veneen ompelessa nykyisin tarvitsevansa 20 päivää. Nuorena hän oli saman työn tehnyt 12 päivää.

Samoinkuin veneet, niin ovat soutimetkin raskasmallisia. Airon, mutta varsinkin melan lehti on hyvin leveä. Laasarissa vanhat melat ovat usein somistellut reunaleikkauksella

kuvan 5 osoittamaan tapaan. Vakitaiseen veneen kalustoon kuuluvat vielä huoparit. Hangat niitä varten ovat irtonaisia puikkoja, jotka pistetään niitä varten tehtyihin reikiin joko laidan päärmepuussa tai laitaan lyödyssä listassa. Airohangan muodostaa päärmepuuhun jätetty oksa, jonka juuren alla on reikä airoa pitelevää vitsapantaa varten.

Että veneiden ompelemisen taito Aunuksen Karjalank mestareilla on korkealle kehittynyt, se täytyy myöntää, jos vertaa sikäläisiä veneitä niihin tekeleisiin, mitä kyhätään pohjoisessa, Lapin raukoilla rajoilla. Venäjän lappalaisten veneet ovat pieniä ja hyvin ohutta tekua; vesillä vaappusia. Kokoonpanossa on yhtä ja toista erilaisuutta. Ompelu tapahtuu Lapissa usein hamppunuoralla. Sellaisia ovat Kansallismuseon kokoelmissa löytyvät kaksoi venettä, joista toinen on alkuperäinen ja toinen malli. G. Hallströmin mukaan (Fataburen 1909, ss. 85–100) ommellaan Venäjän Lapissa myös niinestä (»kulista») kierretyllä nuoralla. Ennen lienee käytetty kuusen juurisyistä punottua nuoraa, jopa poron jänteitäkin. Saman kirjoittajan esityksen mukaan

(kts. myös Fataburen 1908, ss. 149–155) on veneitä muinen ommeltu myös Ruotsin Lapissa.

Karjalan venerakennuksen historia kaipaa vielä tarkempia tutki-muksia. Viitattakoon tässä lopuksi muutamin sanoin venäläisen *Maksimovin* v. 1856 matkoillaan Vienanmerellä ja Kuollan rannoilla tekemiin havaintoihin. Kirjoittamansa laajan teoksen (Годъ на съверѣ) eräässä luvussa, minkä nimenä on »Valkean meren alukset» (main. teos, 4:s painos, I, ss. 295–311), hän tekee selkoa niistä eri alusmalleista, mitä käytettiin Vienassa sekä kalastaessa Jäämerellä. Hän kertoo neljästäkin erisuuruisesta aluslajista. Suurimpia olivat lot-jat, jotka kantoivat vähintään 3000 puutaa, pienimpää karpasot, joiden kantavuus oli vain 200 puutaa. *Kaikkien aluslajien, sekä suurten että pienten rakennuksessa käytettiin ompelua*¹, mikä suoritettiin »pehmeillä juurilla eli vitsoilla» (вичью). Erikoisesti mainitsee Maksimov, että karpasoja, joita Vienan meren rannoilla käytettiin paikallisessa liiken-teessä, rakennettiin Kemin läheisessä Usmanan kylässä, »mistä lähtevät Pomoriaan paraat lotjamestarit».

Usmanan kylä on karjalainen. Maksimovin tiedonanto niin ollen kannattaa arveluamme karjalaisen venerakennustaidon korkeasta kehitys-kannasta.

Ilmari Manninen.

¹ Tavallista venettä suurempi tuntuu olleen sekin vitsalla ommeltu alus, joka Pääkkösen mukaan (Kesämätkoja, s. 202) oli löytynyt erästä kalmistoa kaivaessa Sorokassa Vienan meren rannalla.

Kuva 6. Vene Venäjän Karjala.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Vuosikertomus 7. 5. 1916 — 7. 5. 1917.

Yhä edelleen jatkuva maailmansota on kuluneena vuonnaakin yhdistyksen toimialalla asettanut työn jatkamiselle entistä raskaampia ehtoja. Sodan aiheuttama hintojen ylenpalttinen kohoaminen on tehnyt yhdistyksen vuotuisen valtioavun, joka sodan aikana sitä paitsi on alennettu 4000 markaksi, riittämättömäksi jo aika-kauslehtien ja tavallisen kansliatyön kustantamiseen. Alotteet muiden julkaisujen ja tutkimustyön alalla ovat sen vuoksi yhä enemmän saaneet jäädä riippuviksi siitä, onko niiden tukemiseksi ollut yksityisen harrastuksen taholla kannatusta saatavissa.

Retki Tschuktschien Kuluneen vuoden kokemus osoittaa kuitenkin, että suurtenkin yritysten toteuttaminen on ollut tällä tavoin mahdollinen. Yhdistys on päässyt m. m. tilaisuuteen lähetämään tutkijan Tshuktschien kaukaiseen maahan. Alote on tohtori Sakari Pälsin tekemä, joka kirjelmässä 7 päivältä syyskuuta ilmoitti haluavansa päästä tutkimaan tuon Beringin salmen rantamilla alkeellisissa oloissa elävän kansan aineellista kulttuuria ja talteen ottamaan sen välineitä ja tuotteita. Ehdotus herätti yhdistyksen huomiota, sillä olihan Siperian kansojen elämä ja kielten tutkiminen jo Castrénin ajoista saakka ollut suomalaisen tutkimuksen harrastuspriirissä ja näytihän meidän päiviimme asti kivi-, luu- ja sarvikalustoja ja niiden valmistustapoja käyttävän kansan elämään lähemmin tutustumisen antavan arvokasta valaistusta omankin maamme pääasiassa samanlaisissa ilmastollisissa suhteissa eletyn alkeellisen elämän ja semminkin kivikautisen teknikan tuntemiseen. Asiaa valmisteltuaan päätti yhdistys ottaa suunnitelman ohjelmaansa ja sen toteuttamista varten asetetun komitean ja erittäinkin sen jäsenten tohtorien U. T Sireliuksen ja A. M. Tallgrenin toimesta saatiin talven kuluessa koolle rahasumma, joka takasi matkan toimeenpanemisen. Tarkoitukseen antoivat näet avustuksia seuraavat mitä suurimmalla kiitollisuudella mainittavat kansalaiset: toimitusjohtaja Aug. H. Soini Helsingistä 10,005:70, kauppaneuvos H. Saastamoinen Kuopiosta 2000:—, vuorineuvos Seth Sohlberg ja kauppaneuvos F. Sergejeff Viipurista kumpikin 1000:—, tirehtöri E. W. Walldén Helsingistä, kauppaneuvos J. Hallenberg ja kauppiat Aleks. Sergejeff ja E. W. Sellgren Viipurista 500:— kokin, konsuli J. Starckjohann Viipurista 300:—, liikemies M. Huttunen Helsingistä ja kauppias P. J. Pesonen Viipurista, kumpikin 200:—, sekä tirehtöröt V. A. Lavonius ja Antti Tulenheimo, kauppias Osk. Parkkinen Helsingistä ja kauppias Alpo Kolehmainen Viipurista, kokin 100:—, eli yhteensä 17,105 markkaa 70 penniä, jota paitsi yritystä ovat luvanneet avustaa kauppaneuvokset Maria Lallukka Viipurista 1000:lla, tohtori K. A. Paloheimo Helsingistä 500:lla ja kauppias W. Otsakorpi Viipurista 500:lla markalla. Kun tohtori Pälsi lisäksi oli saanut matka-avustusta yliopistolta ja Antellin valtuuskunta oli sitoutunut varoamaan 6000 markkaa matkalla ostettavien esineiden lunastamiseen ja kun lisäksi matkaa varten tarpeelliset valmistukset olivat tulleet suoritetuksi, lähti tohtori Pälsi matkalle 3 päivänä viime huhtikuuta ja lienee nyt jo saapunut Vladivostokiin Matkan alku tapahtui siis poikkeuksellisissa oloissa, mutta toivottavasti saa tohtori Pälsi perille saavuttuaan työskennellä rauhassa ja menestyksellä tärkeän tieteellisen tehtävänsä toteuttamiseksi.

*Parannusta-
jen keräys* Toinenkin tutkimusalote on vuoden kuluessa toteutettu. Maisteri Ilmari Mannisen ehdotuksesta on yhdistys pannut alulle yleisen keräyksen kansanomaisten lääkintä- ja parannustapojen kokoamiseksi, jota keräystä ehdotuksen tekijä on lupautunut johtamaan. Kyselykaavake, joka on Mannisen kirjoittama, on tarkoitusta varten julkaitu, ja näinä päivinä levitetään sitä tunnetuille ja oletetuille asianhar-

rastajille ympäri maata. Tämän lisäksi on yhdistys M. A. Castrénin tutkimusrahaston koroista myöntänyt 400 markan suuruisen stipendin maist. Manniselle keräysmatkan toimeenpanoa varten tällä alalla rajantakaisessa Karjalassa, jossa keräystä on aiottu toimittaa Repolassa ja Roukkulassa, Kemijoen varsilla sekä Kuittijärvien tienoilla.

Julkaisujenkin alalla on kuluneena vuonna uusia alotteita tehty. Näistä on ensisijassa mainittava tohtori A. M. Tallgrenin ehdotuksesta päättetty suurenlaisen kuvateoksen julkaiseminen tohtori K. Hedmanin Vaasaan ostamista n. k. Tovostinin siperialaisesta pronssikalukokoelmasta, joka huomattavalla tavalla täydentää Antel-lin valtsuuskunnan toimesta kansallismuseoon aiemmin ostetun ja julkaistun n. k. Zausailowin pronssikokoelman antamaa käsitystä Siperian ja Itä-Venäjän muinaisuudesta. Tämänkin teoksen julkaisemisen, joka tulee käsittämään 12 kuvataulua ja 11 arkkia kaksipalstaista ranskankielistä tekstiä ja jonka kustannukset on laskettu nousevan 6000 markkaan, on tehnyt mahdolliseksi yksityinen lahjoitus. Kauppaneuvos Gösta Björkenheim on näet luvannut ottaa suorittaakseen kaikki tästä julkaisusta aiheutuvat kustannukset ja tullut siten kunnioitettavalla tavalla edistämään suomalaisen muinaistutkimuksen tunnetuksi tekemistä laajoissa piireissä oman maan rajojen ulkopuolella. Tästä lahjasta on Muinaismuistoyhdistys valistuneelle harraustensa edistäjälle oleva suuressa kiitollisuuden velassa.

Siperian muinaistutkimuksen edistämistä, jossa suomalaisella tutkimuksella jo ennestään on huomattava sija, ja sen edelleen keskittämistä Suomeen on tarkoittanut myösken tohtorien U. T. Sireliksen ja A. M. Tallgrenin aloite säädöllisesti ilmestyvän Itä-Venäjän ja Länsi-Siperian muinais- ja kansatiedettä käsitlevän aika-kausjulkaisun aikaan saamiseksi Muinaismuistoyhdistyksen toimesta. *Eurasia Septentrionalis*, joksi alotteen tekijät ovat ehdotaneet julkaisua nimittäväksi, on kuitenkin vielä ehdotuksen varassa, sillä vallitsevat poikkeukselliset olo ja nykyään rajoitettu tieteellisen toiminnan mahdollisuus ovat tehneet suuria vaikeuksia sen toteuttamiselle, mutta toivottavasti pääsee yhdistys säädöllisten olojen palattua tilaisuuteen aloittamaan tämänkin tärkeän julkaisun.

Kotimaisenkin muinaistutkimuksen alalla on uusien julkaisusarjojen aikana-Suomen lin-nat. saaminen ollut käsittelyn alaisena. Johtokunnan ehdotuksesta on yhdistys päättänyt alotta julkaisusarjan Suomen linnoista vastaavaksi sitä Suomen kirkkojen julkaisua, josta aikaisemmin on aloite tehty. Ensimmäiseksi osaksi tähän sarjaan on päättetty painattaa jollakin suvaitulla ulkomaan kielellä allekirjoittaneen tutkimus Suomen keskiaikaiset mäkilinnat, josta ensimäinen osa on aiemmin ilmestynyt suomen-kielsenä. Tämänkin sarjan laajempi jatkaminen riippuu kuitenkin suuresti yksityisen aineellisen kannatuksen saamisesta sen kustantamiseksi. Edelleen on yhdistykelle tehty ehdotus Suomen herraskartanoiden julkaisemisesta samanlaatusessa julkaisusarjassa kuin Ruotsissa ilmestyvä »Svenska slott och herresäten». Teokselle Herraskarta-not. on tarjoutunut kustantajaksi Werner Söderström & C:o ja aineellista kannattusta oli sillä luvannut maanviljelijäin yhtymä Jordbruksförbundet, mutta kun valmistavissa neuvotteluissa kävi selville, että kustantajan ja kannattajain vaikutus teoksen sisällykseen ei näyttänyt tulevan takaamaan sillä riittävän vankkaa tieteellistä pohjaa, johon yhdistyksen puolelta pantiin suurta painoa, ja kun lisäksi kannattajain avustusta ei voitu järjestää yhdistyksen etujen kannalta tyydyttäväksi, raukesi ehdotus yhdistyksen viralliseen edustukseen nähdyn yrityksessä. Toivoa on kuitenkin alotteen toteutumisesta yksityistä tietä, jolloin yhdistys luonnollisesti ei tule kielitää-mään kaikkea avustustaan etupäässä kokoelmiensa luovuttamiseen nähdyn käytet-täväksi kaikin puolin suotavaa ja kannatettavan julkaisusuunnitelman toteuttamiseksi. Kokoelman-

Kansallismuseon vuotuisen lisien julkaiseminen, joka viime vuosina on tapah-sien julkaise=tunut Finskt Museumissa ja yksinomaan ruotsinkielellä ulkomaisia tutkijoita sil-minen.

Tovostinin kokoelma.

Eurasia Septentrionalis.

Herraskarta-not.

Kokoelman-

sien julkaise=minen.

mällä pitäen, on Muinaistieteellisen Toimikunnan myöntämästä 200 markan suurista avustuksesta huolimatta, käynyt yhdistyksen taloudelle varsin rasittavaksi. Kuluneena vuonna myönsi Senaatin Kirkollisasiain toimituskunta yhdistyksen puolelta tehdystä anomuksesta tarkoitukseen 500 markan suuruisen apurahan, mutta sillä ei ole asia autettu viime kalenterivuotta pitemmälle. Tämän johdosta on muutoksen aikaansaaminen mainitun tärkeän aineiston julkaisemisessa, huomioon ottaa malla, että julkaisun pitäisi saada aikaan myösken suomenkielellä, ollut yhdistyksessä pohdinan alaisena, mutta käytännölliseen tulokseen ei ole vielä asiassa päästy.

*Yhdistyksen
50-vuotis-
juhla.*

Julkaisusuunnitelmiin alalta olisivat vielä mainittavat erinäiset julkaisut, jotka yhdistyksen tulisi aikaansaada ennen kuin se 3 vuoden perästä täyttää puolen vuosiaansa, mutta kun tehdyt ehdotukset eivät ole vielä ennättäneet saada kiinteämpiä muotoja voidaan niiden läheksi esittäminen tällä kertaa jättää sikeen. Mai-nita sopii kuitenkin, että Pöytäkirjajulkaisun jatkamiseen päästääneen lähimmässä tulevaisuudessa, jos yhdistykselle myönnetään Längmanin lahjoitusrahaston koroista apuraha, jota kirjelmässä Suomen pankin valtuusmiehille on anottu.

*Urajärven
osto.*

Tieteellisten suunnitelmien ohella on kuluneen vuoden varrelta mainittava toimenpide, joka kohdistuu lähinnä siihen osaan yhdistyksen säännöissä mainittua tarkoitusta, mikä koskee maan muinaisjäännösten suojelemista ja kansan harrastuksen ylläpitämistä muinaismuistoihinsa. Suomen Muinaismuistoyhdistys on kulu-neena vuonna ensi kerran toimintansa aikana tullut maakiinteimistön omistajaksi. Jo kevättalvella 1916 antoi Urajärven kartanon omistaja Asikkalassa neiti Lilly von Heideman yhdistyksen toimimiesten tiedoksi, että hän silloin hiljattain kuolleen velivainajansa viimeistä tahtoa noudattaen oli aikonut myydä kartanon rakennukset ja niiden lähimmän ympäristön, käsittävä puutarhan ja puiston sekä lähimmät pelloit, kartanosta irroitettavana lohkotilana Suomen Muinaismuistoyhdistykselle sen säälytettäväksi kartanon entisiä traditsioineja ylläpitäen ja ehdonnella että sen muutamissa huoneissa varataan Suomen kirjailijoille ja taiteilijoille tilaisuus vapaaeseen asumiseen kesän aikana. Lohkotilan ylläpidon tukemiseksi seurasi sitä yhdistykselle rahalahjoitus Allekirjoittaneen, omistajan kutsusta, kesällä käydessä kartanossa sai suunnitelma määritymän muodon ja yhdistykselle luovutettavaksi aiottu alue mitattiin ja rajoitettiin elokuun alussa maanmittarin toimituksella. Syyskuun alussa esitettiin ehdotus yhdistyksen Johtokunnan harkittavaksi, joka peri-atteessa katsoi neiti von Heidemanin tarjouksen soveltuvaksi yhdistyksen tarkoitukseen, ja kun neiti von Heideman muutamien johtokunnan jäsenten myöhemmin käydessä Urajärvellä oli päättänyt liittää lohkotilaan lisäksi n. 85 hehtaaria laajan metsäpalstan sekä $\frac{1}{2}$ hehtaarin suuruisen hiekkanummialueen, joten tila kokonaisuudessaan tuli n. 110 hehtaarin laajuiseksi, ja kun yritys sellaisena oli havaittu kannattavaksi sekä tilan vastaisen ylläpidon takaavaksi, päätti yhdistys 5 pñ loka-kuuta Johtokunnan ehdotuksesta ostaa tilan 80,000 markan hinnasta, jota vastaan yhdistys kuitenkin oli saapa lahjoituksena 100,000 markan suuruisen pääoman, minkä koroilla tila oli ylläpidettävä, ja 3000 markan suuruisen pääoman tilan puis-toon rakennettavan von Heidemanin perhehaudan ylläpitoa varten. Johtokunta sai toimekseen päätkösen toimeenpanon ja sen valtuuttamina allekirjoittivat yhdis-tyksen esimies ja sihteeri sekä tohtori A. H. Virkkunen yhdistyksen puolesta 11 päivänä lokakuuta tilan kaupparkirjat ja ottivat vastaan edellämainitut lahjoitukset. Myöhemmin on yhdistys vielä saanut henkilötä, joka ei ole tahtonut nimeään ilmoittaa, 80,000 markan suuruisen rahalahjan, joten yhdistykselle taas on entiset pääomansa tieteellisiä toimiaan varten.

Täten on yhdistys tullut kiinteimistön omistajaksi, saanut omakseen vanhan herraskartanon, jonka vaiheita voidaan seurata 1600 luvun alulta saakka ja joka 1600 luvun jälkipuoliskolta asti on ollut von Heideman suvun omistuksissa kar-

tanon, jossa vanhimmat rakennukset ovat 1700 vaiheilta ja jossa lisäksi on mielenkiintoinen kokoelma muistoja m. m. Suomen sodan ajalta ja siihen osaa ottaneista von Heideman sankareista. Mutta samalla on kartanon viimeinen omistajapolvi suvun suoranaisten jatkajain puutteessa ennen kuulumattomalla ja esimerkiksi kelpaavalla tavalla huoltanut yhteisen perhekodin säilyttämisestä tulevissa tuntemattomissa oloissaakin pieteettiä takaavassa hoidossa ja kerran varmaan mielenkiintoisenä muistomerkinä vanhasta herraskartanokulttuurista, jonka uudet entisen mullistavat olot kenties piankin siirtävät kokonaan muistojen joukkoon.

Edellisten yhteydessä on mainittava vielä pari lahjoitusta, jotka yhdistys *Espoon ja kuluneena vuonna on saanut. Valtioneuvos August Ramsay on sitoutunut kustantaa Kirkkonummen men kivikausi*. pitäjien kivikaudesta, joka esitys tulee julkaistavaksi yhdistyksen Aikakauskirjan XXVIII osassa. Koska kirjoituksen laajuus nousee n. 5 à 6 painoarkkiin ja se tulee runsaasti kuvitettavaksi, nousevat sen kustannukset tekijä- ja käänöspalkkiin 2000 markkaan. Yhdistyksen numismaattiseen rahastoon, joka kantaa Otto Alceniusvainajan nimeä, on taas hovioikeuden notaari H. J. Boström antanut *Alceniusrahaston* 100 markan suuruisen lahjoituksen.

Kuten ennen, on yhdistys kuluneenakin vuonna saanut kokoelman *Lahjoja kokoelman* melkoisia lisää. Näistä on ennen muita mainittava valtioneuvos Eliel Aspelin elmiin. Haapylän lahjoittama yhdistyksen kunnioitetun esimiehen, valtionarkeologi Reinhold Aspelinin muotokuva. Kuva on taiteilija Eero Järnefeltin maalaama v. 1894 *nin muotokuuhistoriallisen museon silloinen sisäkuva taustana ja esittää valtionarkeologia mievä ja muistiinhekkäään seisomassa luomiensa kokoelmien keskellä*. Yhdistys on tästä arvokkaasta lahjasta sitä kiitollisempi kun se ikuistuttaa yhdistyksen perustajan ja suomalaisen muinaistutkimuksen uranuurtajan kasvojenpiirteet niidenkin nuorempien tutkijapolvien mieliin, jotka henkilökohtaisesti eivät ole nähtä häntä voimansa päivinä. Vähemmän tervetullut ja arvokas ei ole myöskaan professorska Anna Aspelinin lahjoitus, joka käsittää valtionarkeologi Aspelin-vainajan muistoopanoja käsijoituksia ynnä muuta tieteellistä perua. Suuren tutkijan varastoissa on yhtä ja toista sellaistakin, joka ei ole painoon joutunut ja jolla semmoisenaan on uutuuden arvo, mutta mielenkiintoista on myöhemmän tutkimuksen luonnoksissa ja aineskokoelmissakin seurata sittemmin järjestelmiksi kehittyneitä ja jo julkisuuteen laskettuja ajatuksia ja suunnitelmia.

Yhdistyksen arkisto on, paitsi edellämainituita lahjoja, saatu seuraavat lisät: Opiston johtaja *Juho Torvelaiselta* kokoelma kirjeitä, jotka koskevat Pohjan ja Hämeenkyrön välistä teitä, metsäherra *Ben Heikeliltä*, tohtori Axel O. Heikelin kautta, 1840 kopioitu luettelo Ylä-Hollolan kihlakunnan vanhoista maatiloista, herra Onni Durchmanilta poimintoja Sääksmäen kirkon arkistossa säilytettävästä kirjasta »Hvarjehanda anteckningar», Kirjailia Jalmari Finneltä tietoja Lempäälän ja Messukylän kirkosta, jotka hän on tavannut Isonvihan jälkeisistä konseptituomio-kirjoista Suomen valtionarkistossa, sekä herra F. M. Söderholmlta kertomus Männäisten kaupungista ja rautaruukista sekä joukko pesäkirjoitus- y. m. papereita maihitun ruukin isännöitsijän lesken Elisabeth Ytterbergin kuolinpesästä.

Kuvakokoelmiin ovat lahjoituksia antaneet: taiteilija K. Kari 2 tekemäänsä öljymaalausta Keuruun kirkosta, valtionarkeologi Hj. Appelgren Kivalo 2 prof. S. G. Elmgren-vainajan tekemää jäljennöstä vanhoista Helsingin kaupungin kartoista ja 3 valokuvaa ja 2 piirrosta n. s. kirgiisihaudoista ja hautapatsaista Kaspian aroilta; herra F. A. Söderholm 4 näköalakuva ja 2 karttaa Männäisistä Uudellakirkolla; Senaattorinrouva Anna Tudeer 84 valo- y. m. kuva, enimmäkseen keisarimatkoilta Suomessa 1880 luvulla, valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausen tuomari Reinhold Jägerhorn, maist. Walter Forsblom ja lehtori Emil Hårdh yhteensä

Kuvia.

Arkistoaineeksiä.

15 valokuvaa Suomen kirkoista ja kartanoista sekä lehtori E. Granit-Ilmoniemi valokuvan eräästä annekirjasta vuodelta 1518 Naantalin kirkon arkistossa. *Muotokuvia* on lahjoitettujen valokuvien joukossa 15 visiitikortin kokoista, jotka ovat herra V. Sjöbergin ja ylioppilas Bromsin lahjoittamat, sekä 29 ryhmäkuavaa vähintään parista tuhannesta eri henkilöstä, liikemies Julius Holmbergin lahjoittamia.

Muinais-
esineitä.

Muinaiskalukoelmiin on karttunut kaikkiaan 116 esinettä, joista kivikaudelta on 5, rautakaudelta 8 ja uudelta ajalta 87 sekä 16 eteläeuropalaista esinettä eri ajoilta. Näitä ovat lahjoittaneet: rouva Hilda Aejmelaeus Paltamosta, lääninarkkitehti Ivar Aminoff, vartionarkeologi Hj. Appelgren-Kivalo, kreivi Carl Alex. Armfelt, neiti Helfrid Backman, rouva E. Cederhvarf, neiti Irene Fabritius, lääket. kand. May Fonselius, arkkitehti Ole Gripenberg, toht. Alfr. Hackman, herra Karl Gust. Holmqvist Helsingistä, kapteeni K. Hämäläinen Pietarista, tuomari Reinhold Jägerhorn, maisteri Arvi Korhonen, raatimiehenrouva N. M. Lindgren Turusta, kunnallisseurovos Jalmari Meurman Kangasalta, kruununvoutti Rudolf Palmberg, vapaah. E. G. Palmén, kenraalitar Malin Ramsay, rouva A. Rasmussen Helsingistä, herra Age Ringbohm Karjalta, maisteri J. M. Salenius, vahtimestari N. Salmi Helsingistä, rouva von Schantz, toht. U. T. Sirelius, neiti Barbro Strömberg, herra P. Toikka, senaattorinrouva Anna Tudeer, opettaja W. Waara Valkealasta, maist. R. E. Westerlund, keräilijä J. Öfverberg Kirkkonummelta ja neiti Elsa Öhman, sekä eräs nimeään ilmoittamatonta toht. J. Ailion kautta.

Nautica kokoelmiin on liikemies Julius Holmberg lahjoittanut öljymaanlauksen, joka esittää turkulaisia höyrylaivoja Dagmar, Aura, Porthan ja Örnskjöldsvik.

Kirjasto.

Kirjastoon on saatu 200 nidosta, enimmät vaihtojulkaisuina. Yksityisiä kirjalajioja ovat antaneet toht. J. Ailio, herra G. A. Andersson, N. Bogdanoff, lääkitäneuvos L. W. Fagerlund, maist. Walter Forsblom, Hämäläisosakunta, ruusutinna Ilmanen, herra N. Makarenko, eversti N. Petschonkin, valtioneuvoksetar T. Samokvasoff, tohtori A. M. Tallgren ja Tverin arkistokomitea.

Julkaisujen
vaihto.

Julkaisujen vaihtoon ovat yhdistyksen kanssa yhtyneet:
Hembygdsmuseum Wallkärra Lundissa,
Venäjän Tiedeakatemia Pietarissa,
Pietarin Yliopiston antropologinen seura,
Venäläinen Komitea Keski- ja Itä-Aasian tutkimista varten sekä
Kristianian museon Oldsagssamling.
Yhdistyksen vanhojen kirjojen kokoelmista on taas lahjoitettu kaksoiskappaleita seuraaville maaseutukaupunkikirjastoille, nim. Jyväskylään II, Turkuun 6, Viipuriin 7 ja Kuopioon 4 nidosta.

Julkaisut.

Painosta on kuluneena vuonna julkaistu:
Aikakauskirja XXVII, 310 sivua, 4 kuvallehteä ja 26 tekstikuvaaa käsittävä näteoksena. Teos sisältää seuraavat kirjoitukset: L. O. Th. Tudeerin *Kaksi rahalöytöä Rautjärveltä* ja *Kivennavalta*, Väinö Voionmaan *Studier i Ålands medeltidshistoria*, A. M. Tallgrenin ja Anna-Lisa Lindelöfin *Satakunnan pronssikausi* sekä A. M. Tallgrenin *Lisiä Suomen historialliseen bibliografiaan*.

Suomen Museo — Finskt Museum XXIII, 1916, sivuja 162. Kirjoitelmiaan ovat siinä julkaisseet J. R. Aspelin, Aarne Europaeus, A. Hackman, A. O. Heikel, I. Manninen, K. K. Meinander, Sakari Pälsi, Juhani Rinne, U. T. Sirelius, A. M. Tallgren ja L. O. Th. Tudeer.

Kansallismuseossa myytäviksi on yhdistys toimittanut sarjan kuvallisia postikortteja museon eri osista ja ottanut välittääkseen toht. U. T. Sireliksen suomalaisista kansanpuvuista toimittaman väriillisen postikorttisarjan myynnin.

Esiteimiä.

Esiteimiä ovat yhdistyksen kokouksissa pitäneet:

^{5/10} 16 Toht. A. Haçkman tutkimuksistaan rautakautisilla kalmistoilla Karjan ja Uskelan pitäjissä ja toht. A. M. Tallgren rautakauden tutkimuksista Uskelassa.

^{2/11} 16 Toht. A. M. Tallgren n. k. Tovostinin siperialaisesta pronssikalukokoelmanasta ja toht. Ralf Saxén kansain käsityksistä pahojen henkien asunto- ja oleskelupaikoista.

^{7/12} 16 Toht. Axel O. Heikel Helsingin kaivopuiston historiasta.

^{1/2} 17 Toht. Lauri Tudeer Elias Brenneristä ja prof. Kustavi Grotenfelt paikannimien antamista lisistä kansallisuuks- ja kaupankäytisuhteiden valaisemiseksi keskiaikana.

^{1/3} 17 Amanuensis J. Lukkarinen muinaisesta kulkutiestä Laatokan ja Oulun suun väillä.

^{5/4} 17 Arkkitehd. Alarik Tavaststjerna Paraisten kirkon keskiaikaisista maalausista; sekä

^{7/5} 17 Vuosikokouksessa toht. K. K. Meinander Armfeltmuotokuvista.

Kuluneen vuoden varrella on yhdistyksen riveistä poistunut yksi sen vanhimpiä jäseniä ja toimimiehiä, valtioneuvos Eliel Aspelin-Haapkylä, joka 11 päätammikuuta äkkiä kuoli sydämen halvaukseen. Jo yhdistyksen ensimäisinä toimi vuosina hän astui sen riveissä työskentelemään valiten erikoisen harrastuksensa esineksi taidehistoriallisen tutkimuksen, jonka valossa hän ensimäisenä on tarjonnut oman maan unohdetut taidemuistot oppineen maailman nähtäväksi. Osallisena useampaan yhdistyksen toimeenpanemaan taidehistorialliseen retkeen, joista toinen järjestysessä, v. 1874 lähetetty, työskenteli hänen johdollaan, ja lukuissailla muilla tutkimusmatkoillaan Suomen kirkkoihin ja kartanoihin hän tutustui perinpohjin vanhempaan taideaineistoomme, jota hän lukuissaan julkaisuissaan käsitteili, ja elämänsä loppuun asti hän erittäin taidehistoriallisissa kysymyksissä oli yhdistyksen luotettu ja arvossa pidetty asiantuntija ja avustaja. Vuosina 1871–74 hän toimi aika-ajoin yhdistyksen sihteerinä, vuosina 1881–1899 hän oli yhdistyksen varapuheenjohtajana ja M. A. Castrénin sataisvuosijuhlassa 2 pääjoulukuuta 1912 hänet vihdoin kutsuttiin yhdistyksen kunniajäseneksi. Hän syntyi tasan 200 vuotta myöhemmin kuin kuuluisa Kyröläinen Elias Brenner, jonka elämäkerran hän on monumentalisessa teoksessaan esittänyt, ja hänen hautajaisensa tapahtuivat Brennerin kuolinpäivänä 200 vuotta myöhemmin. Viimeksimainitussa tilaisuudessa tulkitsi yhdistyksen varapuheenjohtaja hautaseppeltä laskettaessa yhdistyksen kiitolissuuden ja kunnioituksen tunteet siitä työstä, minkä hän on yhdistyksen harrastusten palveluksessa suorittanut.

Monen muunkin aukon on tuoni yhdistyksen jäsenistössä ja harrastajapiirissä vuoden kuluessa tehnyt. Tässä mainittakoon vain porilaisen kauppiaan Emil Juseliuksen kuolema 2 päätammikuuta tänä vuonna, jonka jälkeen hänen testamenttimääräyksensä mukaan joukko kultaa ja hopeaesineitä alkuaan turkulaiselta Mörtengren-suvulta perittyjä, joutunee yhdistyksen kokoomiin. Kaipauksella mainittakoon myösken yhdistyksen vanhan ystävän kauppias Onni Lindebäckin poistuminen joukostamme.

Uusina jäseninä on vuoden kuluessa yhdistyksen matrikkeliin merkitty: *Uusia jäseniä. Kunniajäseninä professorinrouva Anna Aspelin ja neiti Lilly von Heideman.*

Lahjoittajajäseninä:

Kauppaneuvos Gösta Björkenheim Helsingistä,

Kauppaneuvos J. Hallenberg Viipurista,

Kauppaneuvoksetar Maria Lallukka »

Valtioneuvos Aug. Ramsay Helsingistä,

Kuolleita.

Kauppaneuvos H. Saastamoinen Kuopiosta,
Kauppias E. V. Sellgren Viipurista,
Kauppaneuvos F. Sergeeff » ,
Vuorineuvos Seth Sohlberg » ,
Toimitusjohtaja Aug. H. Soini Helsingistä ja
Toimitusjohtaja lakit. kand. E. V. Walldén Helsingistä.

Vakinaisina jäseninä:

Asessori A. W. Allén Kristiinankaupungista,
Neiti Sigrid Brunou Helsingistä,
Hovioikeuden viskaali Gustaf Ignatius Vaasasta,
Agronomi Eino Lång Kangasalta,
Filosofian lisensiaatti Sakari Pälsi Helsingistä,
Filos. maisteri Väinö Solstrand » ,
Arkkitehti Nils Vasastjerna » ja
Neiti Lillian Örn »

Professori Wilhelm Thomsenin täyttäessä 25 pnä tammikuuta 75 vuotta esitti professori E. N. Setälä yhdistyksen pyynnöstä sen kunnioittavat onnentoivotukset ja tervehdykset, joista prof. Thomsen sittemmin on lähetänyt kiitoskirjelmän.

Akademikko W. Radloffille hänen tammikuun 18 pnä täyttäessään 80 vuotta lähetti yhdistys niinikään onnittelusähkösanoman.

Säilyttääkseen jälkipolville neiti Lilly von Heidemanin kasvojen piirteet ja kunnioittaakseen Urajärven kartanomuiston luoja on yhdistys päättänyt maalauttaa hänen muotokuvansa Urajärvellä säilytettäväksi ja on saanut professori Eero Järnefeltiltä suostumuksen muotokuvan maalaamisesta.

Yhdistyksen virkailijoina ovat toimineet:

Esimiehenä tohtori Th. Schvindt, varaesimiehenä toht. Axel O. Heikel, sihteerinä allekirjoittanut, arkistonhoitajana maisteri neiti Anna-Liisa Lindelöf, varainhoitajana tirehtöri V. A. Lavönus ja taloudenneuvojina tirehtöri Alvar Renqvist, valtioneuvos M. Hallberg ja tirehtöri H. Kihlman. Tilientarkastajina ovat toimineet lehtori Onni Hallsten ja senaattori Kaarlo Castrén.

Muinaistieteelliseen Toimikuntaan on yhdistys tohtori Väinö Voionmaan sijaan, joka on nimetty senaattoriksi, valinnut jäseneksi nyt kulumassa olevan kolmivuotiskauden loppuun protokollasihteeri Ivar Groundstroemin.

Tieteellisten seurojen Valtuuskunnassa on yhdistystä edustanut allekirjoittanut, Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnassa vakinaisenä jäsenenä allekirjoittanut ja varajäsenenä toht. U. T. Sirelius ja tieteellisten seurojen paikkainnimitoimikunnassa vakinaisenä jäsenenä toht. A. V. Koskimies ja varajäsenenä toht Ralf Saxén.

Yhdistyksen kokouksia on ollut kaikkiaan 18, niistä 8 yleistä ja 10 johtokunnan kokousta.

Helsingissä 7 pnä toukokuuta 1917.

Juhani Rinne.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tilit v:ltta 1916 ja tila huhtikuun 30 p. 1917.

Yhdistys on tilivuoden varrella saanut vastaan ottaa kaksi suurta lahjoitusta, toinen 80,000 markkaa ostamansa Urajärven tilan kauppanhinnan korvaamiseksi, toinen 103,000 markkaa, jonka koroilla on tarkoitettu turvata sanotun tilan menes-

tyksellistä hoitoa. Edellinen lahjoitus on merkitty tileihin Urajärven rahastona A-rahastojen joukkoon, koska tilan vastainen tuotto on käytettävissä yhdistyksen yleisiin menoihin; jälkimäinen rahasto on merkitty tileihin Heidemanin rahastona B-rahastojen joukkoon, koska rahaston tulot ovat käytettävät määritarkoitukseen. Urajärven rahastolle ei ole laskettu korkoa koska vastaan tilan tuotto ei vielä joudu yhdistyksen käytettäväksi. Heidemanin rahaston korot ovat toistaiseksi suoritettavat lahjoittajalleen.

Käyttövarojen menot ovat olleet Smk. 2,539: 47 tuloja suuremmat ja näiden yhdistyksen yleisiin menoihin tarkoitettujen varojen vajaus on sitten kasvanut Smkaan 8,782 34.

Yhdistyksen hoidettava omaisuus on edellämainittujen lahjoitusten ja erikoisrahastojen kasvamain korkojen johdosta lisääntynyt Smkalla 189,312: 29.

Helsingissä Toukokuun 4 p. 1917.

V. A. Lavonius.

Tulot ja menot v, 1916.

T u l o t

Ahlgrenin rahasto: Korkoa	835: 04
Aspelinin rahasto: Korkoa	11: 32
Urajärven rahasto: Lahjoitus	80,000: —
Perustajarahasto: Perustajamaks.	200: —
Korkoa	186: 22 386: 22
Castrénin rahasto: Korkoa	3,092: 12
Sundmanin rahasto: Korkoa	177: 26
Nervandrin rahasto: Keräys	68: 75
Korkoa	82: 32 151: 07
Heidemanin rahasto: Lahjoitus	103,000: —
Heikelin rahasto: Korkoa	518: 92
Paikannimirahasto: Korkoa	126: 10
Carlstedtin rahasto: Korkoa	7: 01
Kajaanin rahasto: Korkoa	6: 09
Taidehist. julk. rahasto: Valtioapu	3,000: —
Korkoa	334: 27 3,334: 27
Biesen & Raninin rahasto: Korkoa	93: 95
Alceniuksen rahasto: Korkoa	124: 50
Malmin kauppalist. rahasto: Korkoa	229: 24
Käyttövarat:	
Valtioapu	4,500 —
Lahjoja	770: —
Jäsenmaksuja	175: —
Kirjallisuudesta	474: 27
Korkoja	392: 44 6,311: 71
	Smk. 198,404: 82

M e n o t

Biesen & Raninin rahasto: Painatuskust.	241: 35
Käyttövarat:	

 Kirj. & piirustuspalkk. 1,796: 25

Stipendejä	256: 30
Painatuskust.	4,563: 19
Palkkoja	1,514: 80
Kuluja	720: 64 8,851: 18
Omaisuuden lisäys	189,312: 29
	<hr/>
	Smk. 198,404: 82

Tiliasema ^{31/12} 1916.

V a r a t

Sijoitukset:

Hyp. yhd. $4\frac{1}{2}\%$ obl. 40,000 à $98\frac{3}{4}$	39,500: —
Hyp. kassan $4\frac{1}{2}\%$ obl. 20,000 à $99\frac{1}{2}$	19,900: —
Suomen Valt. $3\frac{1}{2}\%$ obl. 23,500 à $78\frac{1}{2}$	18,447: 50
Venäjän Valt. 5 % obl. vltä 1822 £ 148 à 25	3,700: —
Rauman kaup. 4 % obl. 39,000 à 74: —	28,860: —
Talletustodistuksia	8,000: —
Talletuspääomatili	21,687: 57
Yhdyspankin notariaattilait.	103,000: —
Urajärven tila	80,000: — 323,095: 07
Juokseva tili	2,678: 89
Kasvaneet korot	1,604: 72
Rahaa	300: 45
	327,679: 13
Käyttövarojen vajaus	8,782: 34
	<hr/>
	Smk. 336,461: 47

V e l a t

A-rahastot

Ahlgrenin rahasto	21,711: 16
Aspelinin rahasto	294: 32
Urajärven rahasto	80,000: — 102,005: 48

B-rahastot

Perustajarahasto	5,041: 74
Castrénin rahasto	80,395: 09
Sundmanin rahasto	4,608: 95
Nervanderin rahasto	2,209: 07
Heidemanin rahasto	103,000: — 195,254: 85

C-rahastot

Heikelin rahasto	13,492: 05
Paikannimi rahasto	3,278: 50
Carlstedtin rahasto	182: 19
Kajaanin rahasto	158: 38
Taidehist. julk. rahasto	10,691: 15
Biesen & Raninin rahasto	2,201: 44
Alceniuksen rahasto	3,237: 10
Malmin kauppahist. rahasto	5,960: 33 39,201: 14
	<hr/>
	Smk. 336,461: 47

Tiliasema 30/4 1917.

Vastattavaa

Arahastoja	102,005: 48
Brahastoja	195,179: 85
Crahastoja	38,951: 14
Korkoja	75: 19
Smk.	336,211: 66

Vastaavaa

Sijoituksia	323,095: 07
Juoksevalla tilillä	5,358: 80
Rahaa	83: 92
Käyttövarojen vajaus	6,213: 65
Kustannuksia	1,460: 22
Smk.	336,211: 66

Sijoituksia 30/4 1917.

Obligatsioneja.

Hyp. yhd. $4\frac{1}{2}$ % obl. v. 1903 40,000 à 98 $\frac{3}{4}$	39,500: —
Hyp. kassan $4\frac{1}{2}$ % obl. v. 1903 20,000 à 99 $\frac{1}{2}$	19,900: —
Suomen Valt. $3\frac{1}{2}$ % obl. 23,500 à 78 $\frac{1}{2}$	18,447: 50
Venäjän Valt. 5 % obl. v. 1822 £ 148 à 25: —	3,700: —
Rauman kaup. 4 % obl. v. 1896 39,000 à 74: —	28,860: — 110,407: 50
Pankkitalletuksia:	
Kiinteistöpakin talletustod.	8,000: —
Pohjoispankin Talletuspääomatili	21,687: 57
Yhdyspankin notariaatilaitos	103,000: — 132,687: 57

Kiinteistöjä:

Urajärven tila	80,000: —
Smk.	323,095: 07

Helsingissä Toukok. 4 p. 1917.

V. A. Lavonius.

Tilintarkastuskertomus.

Valittuina tarkastamaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tilejä ja varainhoitoa vuodelta 1916 olemme suorittaneet tämän meille uskotun tehtävän ja saamme sen johdosta kunnioittaen ilmoittaa seuraavan:

1:ksi vuoden 1916 tilit ovat oikeat ja kassaerät nojaavat Yhdistyksen taloudenhoitoa varten annetun ohjesäännön mukaisesti varmennettuihin tilitodisteisiin;

2:ksi tiedonanto rahavarain tilasta 31 p. joulukuuta 1916 on tili ja asiakirjain mukainen;

3:ksi kassakertomus per 30 p. huhtikuuta 1917 on myöskin tarkastettu ja oikeaksi havaittu;

4:ksi obligatsionit ja talletustodistukset, jotka säilytetään Yhdistyksen taloudenhoitoa varten annetun ohjesäännön 5-kohdassa määrityllä tavalla, olemme läpikäyneet ja tarkastaneet sekä huomanneet ne edellämainitun kassakertomuksen kanssa yhtäpitäviksi.

Edelläsanotun johdosta ja koska Yhdistyksen rahavarajoja ja taloutta on huolissaan hoidettu, ehdotamme kunnioittaa ettei varainhoitajalle ja johtokunnalle myönnetään vastuunvapaus vuodelta 1916.

Helsingissä 7 p. toukokuuta 1917.

Kaarla Castrén.

Onni Hallstén.

Längmanin korkovarojen jako maaseutumuseoille.

Tänä vuonna jaettavissa olevista Längmanin lahjoitusvarojen koroista päätitti Eduskunta myöntää maaseutumuseoiden edistämiseksi 7,000 markkaa, jotka tavallisuuden mukaan jätettiin Muinaistieteellisen Toimikunnan jaettavaksi museoiden kesken. Toimikunta on jakanut varat seuraavasti:

Turun kaupungin historialliselle museolle	700:—
Ahvenanmaan kulttuurihistorialliselle museolle Maarianhaminassa	350:—
Uudenkaupungin museolle	400:—
Rauman museolle	400:—
Satakunnan museolle Porissa	600:—
Ilmajoen museolle	500:—
Pohjanmaan historialliselle museolle Vaassassa	400:—
Oulunläänin historialliselle museolle Oulussa	700:—
Jyväskylän seminaariläisten kansatieteelliselle museolle	400:—
Hämeen museolle Tampereella	500:—
Hämeenlinnan museolle	400:—
Porvoon museolle	500:—
Viipurin museolle	450:—
Sortavalan museolle	300:—
Kuopion isänmaallisen seuran museolle	400:—
Yhteensä Smk. 7,000:—	

Parannustapojen keräys.

Keväällä alkuunpantu kansanomaisten lääkitä ja parannustapojen keräys on jo ennättänyt tuottaa lupaavia tuloksia. Julkaistujen kehotusten johdosta ovat täähän asti keräyksiään lähettäneet seuraavat henkilöt: hra Adam Mikkonen Murto-mäeltä (3 eri lähetystä), hra Väinö Nieminen Jämsästä (3 eri lähetystä), valokuvaaja Frans Leivo Nousaisista (2 lähetystä), hra Kaarlo Kallio Kokemäeltä, nti Ida Maria Heinonen Uskelasta, lyseolainen Jalo J. Numminen Uudestakaupungista, nti Laina Porkka Suursaaresta, maanviljelijä Herman Kaikkonen Suomussalmelta, asessorirouva J. M. Montin-Tallgren, ylioppilas V. J. Marjasen keräemiä tietoja Maariasta, kiertokoulunopettaja Elli Lahtinen Kangasalta sekä suntio V. Lindqvist Mynämäeltä. Keräykset ovat sekä laadultaan että laajuudeltaan vaihtelevia, mutta muodostavat jo varsin huomiota ansaitsevan pohjan aineskokoelman, joka epäilemättä tulee kasvamaan edelleen ja joka antaa mielenkiintoisia tietoja lääkitä ja parannustapojen eri aloja koskeville tutkimuksille.

Samoja keräyksiä on toimitettu myös Venäjän Karjalassa. Maisteri Ilmari Manninen teki Muinaismuistoyhdistyksen stipendillä sinne kuluneena kesänä keräysmatkan, joka kesti 6 päivästä heinäkuuta 13 päivään elokuuta. Käydyksi tulivat Tuulijärven, Siesjärven ja Rukajärven välisellä alueella Aunuksesssa Kipon, Lentieran, Kiimavaaran, Luovutsaaren, Pieningän, Honkaniemen, Tshiassalmen, Laasarin, Vengin, Sampsosten, Särkijärven, Pedrisenvaaran, Mäntyniemen, Kuusniemen, Korpilahden, Ontojärven, Rukajärven, Ontrosenvaaran, Tiiksjärven, Muujärven, Omelieen, Repon ja Kolvajärven kylät. Matkan alku ja loppukohta Suomen puolella oli Lieksa. Asukkaiden epäluuloisuus ja vallitseva heinänteon aika häiritsivät jonkin verran stipendiaatin työtä, mutta tulos, jona ovat n. 600 numeroa taikojä, mielenkiintoiset keräykset parannustapojen alalta ja joukko erilaisia muita kansatieteellisiä havaintoja, oli sittenkin varsin tydyttävä.

Suomen arkeologinen bibliografia vv. 1914—1917.

Suomen Muinaismuistoyhdystyksen Aikakauskirjassa XXVII ilmestyi v. 1916 allekirjoittaneen julkaisema Suomen arkeologinen bibliografia käsittävä Suomen arkeologisen kirjallisuuden vuoden 1914 alkuun asti. Sen osittaisena jatkona julkaistaan tässä luettelo Suomessa vv. 1914—1917 ilmestyneistä arkeologisista teoksista ja aikakauskirja-arkikkeleista, mikäli niiden sisältö on esihistoriallista laataa tai museologiaa, s. o. museoita, niiden hoitoa, keräilyn järjestämistä ja museohistoriata koskevaa. V. 1916 julkaistu luettelo käsitti näitten lisäksi historiallisen osaston, Suomen keskiaikaankin liittyvän kirjallisuuden Vastaava osasto on kuitenkin jätetty pois tästä luettelosta sen vuoksi että siitä saapi tiedon Historiallisen Aikakauskirjan vuotuisista historiallisista bibliografiista, joista sen sijaan tulee jäämään pois puhtaasti esihistoriallinen arkeologinen kirjallisuus.

Kuten v. 1916 julkaistussa bibliografiassakin otetaan tässäkin mukaan maantieteellisenä alueena Suomi, Skandinavia ja ural-altailainen alue, (siis esim. eivät klassilliset maat), mikäli niitä ovat julkaisuissaan käsitelleet suomalaiset tutkijat. Vain *Suomen arkeologinen kirjallisuus* on koettu saada täydelliseksi, joten bibliografiassa tulee olla paitsi suomalaisten myös ulkomaisien mahdollisesti Suomen arkeologiasta julkaisemat kirjoitukset. Vv. 1914—1917 ei sellaisia kuitenkaan ole ollut muuta kuin 3.

Luettelon järjestys on sama kuin edellisen bibliografiakin. Lyhennykset ovat myös samat. Niistä useimmin tässä kysymykseen tulevista mainittakoon F. M. = Finskt Museum. F. T. = Finsk Tidskrift. Hist. Aik. = Historiallinen Aikakauskirja. S. M. = Suomen Museo. S. M. Y. A. = Suomen Muinaismuistoyhdystyksen Aikakauskirja.

I. Tekijäluetello.

Ailio, Julius.

1. Novgorodilaisten retki Hämeeseen. *Hist. Aik.* 1915.
2. Suomen varhaisin valloitus ja senaikaiset linnat. *Valvoja* 1915.
3. Die geographische Entwicklung des Ladogasees in postglacialer Zeit und ihre Beziehung zur steinzeitlichen Besiedelung. 8:o, 160 siv. + 2 karttaa. *Fennia* 38: 3. *Hels.* 1915 (vrt. *Europaeus*, A. 10).
4. Muinainen „hämäläisten satama“. *S. Tiedeak. es. ja ptk.* 1915. *Hels.* 1916.
5. Hämeenlinnan kaupungin historia. 1 osa. Hämeenlinnan esija- ja rakennushistoria. VIII + 282 siv. + karttoja ja liitekuvia. *Hämeenlinnan kaup. kust.* 1917.

Analecta archaeologica Fennica V. 260+88 siv. 8:o. *Hels.* 1917. (Sisältää Muinaist. Toimikunnan vuosikertomukset 1903—1915 ja Lukkarinen, J., n:o 4.)

Appelgren-Kivalo, Hj.

1. Основные черты скифо-пермского орнаментального стиля
Труды XV:го археологического съезда въ Новгородъ 1914. Т. I.. (Sama saksaksi, ks. N:o 40 luettelossa v. 1916).
2. Kansallisusmääräyksistä muinaistieteessä. *S. M. XXII. 1915.*
3. J. R. Aspelin, muistosanoja. *Aika 1915.*
4. " *U. S. 1915: 274.*

Aspelin, J. R.

1. Munkkilaiset y. m. munkkimuistot kansantarustossa. *S. M. XXI. 1914.*
2. Sotaretki Hämeenmaahan Anund kuninkaan aikana. *S. M. XXI. 1914.*
3. Pohjankyrön syntysanoja. *Vaasa 1914: 20 A.*
4. Norjan ja Perman välsiä suhteita. *S. M. XXII. 1915.*
5. Kalevalan sankarikuvaston aiheita. *S. M. XXIII. 1916.*

Arne, T. J.

La Suède et l'Orient. Études archéologiques sur les relations de la Suède et de l'Orient pendant l'âge des vikings. 8:o, 240 siv. *Archives d'études orientales, publiées par J. A. Lundell. Vol. 8. Upsal 1914.*

Dahlström, S.

Åbo stads historiska museum. *Sv. Folksk. V. Kal. 1916.*

Donner, H.

Luettelo Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisemista teoksista 1870—1912. Förteckning öfver Finska Fornminnesföreningens publikationer 1870—1912. 8:o, 32 s. *Hels. 1914.*

Europæus, Aarne.

1. Katsaus Pohjois-Pohjanmaan esihistoriaan. *Jouko II. 1914.*
2. Gravfynd i Uskela. *F. M. XXI. 1914.*
- 3 a-b. Muinaistiede. *Kotiseutututk. opas I. 1914. Sama ruotsiksi. 1916.*
4. Kivikauden tutkimus ja suomalais-ugrilaisen alkuperä. *Hist. Aik. 1915: 29.*
5. Tohtori Lindbergin kasvipaleontologiset tutkimukset ja ihmisen ensimäinen esiintyminen maassamme. *Ylioppilaslehti 1915: 26, 27.*
6. Förvärv till Statens Historiska Museum 1913. Stenåldern. *F. M. XXII. 1915.*
7. D:o 1914. *F. M. XXIII. 1916.*
8. Ojalankankaan kivikauden löytöpaikka Alavuudella. *S. M. XXIII. 1916.*
9. Tärkeitä kivikauden löytöjä. *Kotis. 1916.*
10. Kivikautemme aikamääräykset. *Hist. Aik. 1916: 62. (Ks. Ailio 3).*
11. Indoeuropalaiskysymys ja kivikauden tutkimus. *Valvoja 1917.*
12. Suomi. Esihistoria. *Tietosanakirja 51 nide. 1917.*
13. Förvärv till Nationalmuseet år 1915. Stenåldern. *F. M. XXIV. 1917.*
14. Kalliomalaus Vitträskin rannalla Kirkkonummella. *S. M. XXIV. 1917.*

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

SUOMEN MUSEO

XXIV

1917

HELSINKI 1917

HELSINKI 1917
K. F. Puromiehen Kirjapaino O.Y.

Sisällyys.

	Siv.
<i>Aarne Europaeus:</i> Kalliomalaus Vitträskin rannalla Kirkkonummella	45
<i>Jalmari Finne:</i> Länsisuomalaisen sotilasvirkatalojen rakennuksista 1600-luvulla. I	7
<i>J. Lukkarinen:</i> Eräs muinainen kulkutie Laatokan ja Oulunsuun vällä	1
<i>Ilmari Manninen:</i> Muutamia tietoja kivillä keittämisestä	20
» » Veneiden ompelusta pohjoisessa Aunuksen Karjalassa	59
<i>Juhani Rinne:</i> Pois menneitä	37
<i>J. M. Salenius:</i> Maamme linnoista 1500-luvulla	26
<i>A. M. Tallgren:</i> Muutamia siperialais-uralilaisia onsikelttejä	23
» » Suomen arkeologinen bibliografia vv. 1914–1917	75
<i>E. S. Tomula:</i> Pronssianalyseja ja pronssien analytis-kemiallisesta tutkimuksesta	13
<i>L. O. Th. Tudeer:</i> Rahalöydöt Suomessa v. 1916	51
<hr/>	
<i>Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomus 7/5 1916–7/5 1917</i>	64
<i>Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tilit v. lta 1916</i>	70
<hr/>	
<i>Kansallismuseon ulkomaiset kokoelmat</i>	35
<i>Kansanomaiset lääkintä- ja parannustavat</i>	36
<i>Längmanin korkovarojen jako maaseutumuseoille</i>	74
<i>Parannustapojen keräys</i>	74

Grotenholt, G.

Hembygdsmuseet i Kyrkslätt. *För landmannahem 1916: 1.*

Grotenholt, Gustavi.

1. Kansainvaellus. *Maailmanhistoria II. 1917.*
2. Pohjoismaat ja viikinkiretket. *Maailmanhistoria II. 1917.*
3. Ruotsalaisten 11:nellä vuosisadalla Suomeen tekemistä viikinkiretkistä. *H. A. XXVII: 3. 1917.*

Hackman, Alfred.

1. Die vorgeschichtliche Forschung in Finland 1910—1912. *Prähistorische Zeitschrift VI. 1914.*
2. Förvärv till Statens Historiska Museum år 1912. Den arkeologiska avdelningen. *F. M. XXI. 1914.*
3. D:o år 1913. Bronsåldern. Järnåldern. *F. M. XXII. 1915.*
4. D:o år 1914. *F. M. XXIII. 1916.*
5. Minnestal över Johannes Reinhold Aspelin. *F. Vet. Soc. Ofversigt 58 C. 1916.*
6. Om Nylands järnålder och andra därmed sammanhangande frågor. *Hist. Tidskr. f. Finl. 1917.*
7. Förvärv till Nationalmuseet år 1915. Bronsåldern. Järnåldern. *F. M. XXIV. 1917.*

Heikel, A. O.

Johannes Reinhold Aspelin. *S. Tiedeak. es. ja ptk. 1916. Hels. 1917.*

Hjelt, Arthur.

Ett orientalistkt myntfynd från Åland. *Hist. Tidskr. f. Finl. 1916.*

Helander, A.

Viipurin museo. Opastava luettelo. 3 painos. 1917.

Holma, H.

Mainitseko arabialainen maantieteen kirjoittaja Idrīsi Turun kauungin nimen? *S. Ugr. Aik. XXXIV. 1917.*

Holmberg, U.

Valhall och världstrådet. *F. T. Bd. 83. 1917.*

Karsten, T. E.

1. Germaner och finnar i språkets belysning. *F. T. Bd. 77. 1914. (Bd. 78. 1915, s. 80).*
2. Germanisch-Finnische Lehnwortstudien. 8:o, IV + 282 s. *Acta XLV. Hfors 1915. (ks. Lindroth).*
3. De nordiska ortnamnen som historiska minnesmärken. *Hist. Tidskr. f. Finl. 1917.*

Koskimies, A. V.

Kansallinen nimitutkimus. *Kans. S. Kal. 1916 (pain. 1915).*

Krohn, K.

1. Kaleva und seine Sippe. *S. Ugr. Aik. XXX: 15.*
2. Suomalaisen runojen uskonto. VIII + 360 siv. Suomen suvun uskonnot I. *Hels. 1915.*

Laherma, J.

1. 8 muromalaista kalloa myöhemmältä rautakaudelta. *S. M. XXII. 1915.*
2. Взглядъ на колонизацію и древнюю исторію съверной Финляндіи и прихода Ії въ частности. *Этнограф. Обозрѣніе 1915.*

Lehmusto, H.

Hämäläisten satama. *Hist. Aik. 1916.*

Liakka, N.

Ilmajoen museo. *S. M. XXII. 1915.*

Lindberg, H.

Hvilka vittnesbörd lämnar fytopaleontologin om vårt lands och dess floras utvecklingshistoria sedan istiden samt rörande tiden för mänskans första uppträdande i landet? *F. Vet. Soc. Öfversigt 58 C. 1916.*

Lindroth, Hj.

Onomatologiska anmärkningar till T. E. Karstens Germanisch-finnische Lehnwortstudien. *Namn och bygd 1917.*

Lindelöf, Anna-Lisa.

Ks. Tallgren, A. M., n:o 7 ja 8.

Linkola, K.

Studien über den Einfluss der Kultur auf die Flora in den Gegenden nördlich vom Ladogasee. VIII + 432 s., VI Tab. + kart. *Acta Soc. pro Flora et Fauna F., 45: 1. 1916.*

Lukkarinen, J.

1. Oma museo Pohjois-Karjalaan I—II. *Karj. San. 1914: 29, 30.*
2. Pohjois-Karjalan museokysymys. *Karj. San. 1917: 63.*
3. Eräs muinainen kultutie Laatokan ja Oulunsuun välillä. *S. M. XXIV. 1917.*
4. Suomen museot. Muinaistieteellis-kansatieteelliset ja historialliset kokoelmat. 88 siv. *Anal. Archæol. V. 1917.*
5. Theodor Schvindt. *F. M. XXIV. 1917.*

Meinander, K. K.

1. Förvärv till Statens Historiska Museum år 1913. Den kulturhistoriska avdelningen. *F. M. XXI. 1914.*
2. Förvärv 1914. Den kulturhistoriska avdelningen. *F. M. XXII. 1915.*
3. Finlands Nationalmuseum. *F. M. XXIII. 1916.*
- 4 a c. Statens Historiska Museum. Vägledning i Historiska avdelningen. Sama suomeksi ja venäjäksi. — Useita painoksia *1916, 1917.*

5. Finlands Nationalmuseum. *Hist. Tidskr. f. Finl.* 1916.
6. Nationalmuseet I—III. *Hbl.* 1916: 22, 29, 38.
7. Förvärv 1915 och 1916. *F. M.* XXIV. 1917.

Nordman, C. A.

1. Förfäder och fornfinnar. *Svenskt i Finland* 1914.
2. Ett dateringsförsök. *F. M.* XXII. 1915.
3. Gånggriften vid Alsbjerg. *Aarbøger f. Nord. oldkyndighed* 1915.
4. Till frågan om den förhistoriska arkeologins metod. *Nya Argus* 1915.

Ojansuu, H.

1. Suomalainen ja alkusuomalainen paikannimistö. *Valvoja* 1914.
2. Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmiä I. 8:o, VIII + 206 siv. *Jyväskylä* 1916. (M. m. käyti alkusuomalaisen ajan karjassa; eläinnimistö; nimistä Vojonmaa, Vojolainen y. m. sekä Suomalais-virolaiset kielelliset kosketukset).

Okkonen, O.

Taiteen alku. 344 siv. 8:o. *Helsinki* 1916.

Pipping, Hugo.

1. Vadstena brakteaten och Charnay-spännet. *Stud. i Nord. fil.* 6. 1914.
2. Svensk bosättning och svenska ortnamn i Södra Finland. *Hist. Tidskr. f. Finl.* 1917.

Pipping, Rolf.

En bok om vikingafärderna. *F. T. Bd.* 81. 1916.

Pälsi, S.

1. Lehtiä Suomen esihistoriasta. Kivikauden kuvaveistokset. *U. S.* 1914: 79.
2. Antrean kivikautinen suolöytö. *U. S.* 1914: 228.
3. Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat Kauko-lassa. 8:o, 180 siv. + 19 taulua. *S. M. Y. A.* XXVIII. *Hels.* 1915.
4. Kulttuurikuvia kivikaudelta. 8:o, 192 siv. Otava. *Hels.* 1916.
5. Tekstiilikeramiikka. *S. M.* XXIII. 1916.
6. Teknillissyyntinen alkeellinen ornamentiikka. *Valvoja* 1916.
7. Loistoesineitä Kansallismuseon kokoelmissa. *U. S.* 1916: 35.
8. Kivikauden kulkuneuvot ja vетоjuhdat. *U. S.* 1916: 143.

Rapola, M.

Sääksmäen pitäjän vanhinta historiaa. *Maas. Tulev.* 1917: 4, 5, 10, 12, 13, 16, 17. *Toij. San.* 1917: 29, 30.

Rinne, Juhani.

1. Suomen keskiaikaiset mäkilinnat I. 4:o, IV + 294 siv. *Hels.* 1914.
2. Johannes Reinhold Aspelin. *Valvoja* 1915.
- 3 a b. Johannes Reinhold Aspelin. *S. M.* ja *F. M.* XXII 1915.

4. Kysymys muinaistieteellisestä virastostamme. *S. M. XXII.* 1915.
5. Valtion Historiallinen Museo. Opas historiallisella osastolla. Huone 5. *Ks. Meinander, K. K., n:o 4 a-c.*
6. Kansallismuseo. *S. M. XXIII.* 1916.
7. Kansallismuseo. *Valvoja 1916.*
8. Theodor Schvindt. *S. M. XXIV.* 1917.
9. " " *U. S. 28/10 17.*
Ks. myös Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Setälä, E. N.

1. Zur frage nach der verwandtschaft der finnisch-ugrischen und samoqedischen sprachen. 8:o, 104 siv. *S. Ugr. Aik. XXX.* (1915).
2. Suomenskuisten kancojen esihistoria. *Maailmanhistoria II. Hels. 1917.*

Sirelius, U. T.

1. Über einige Prototypen des Schlittens. *S. Ugr. Aik. XXX.* (1914).
2. Suomen kansanpukujen historia. 8:o, 330 siv. + XXIV taulua. *S. Ugr. Aik. XXXI. Hels. 1915, 1916.*
3. Suomalaisista veneistä ja niiden kantaisistä. *Kulkuset 1915.*
4. Suomalainen reki. *Otava 1915.*
5. J. R. Aspelin. *Hels. San. 1915:* 144.
- 6 a-c. Valtion Historiallinen museo. Opas kansatieteellisellä osas tolla. Sama ruotsiksi ja venäjäksi. Useita painoksia 1916, 1917.
7. Suomen Kansallismuseo, sen synty, kehitys ja nykyiset laitokset *Hist. Aik. 1916.*
8. Kansallismuseotamme avattaessa I—III. *Hels. S. 1916:* 28, 29, 31.
9. Sananen suomalaisista suksista. *Kulkuset 1916.*
10. Über die Art und Zeit der Zähmung des Renntiers. *S. Ugr. Aik. XXXIII.*
11. Theodor Schvindt. *Hels. San. 1917* 28/X.

Soikkeli, K.

1. Yleissananen Karjalan kivikaudesta I—II. *Karjala 1914:* 134, 140.
2. Paleoliittinen eli vanhempi kivikausi Venäjällä. *Karjala 1914:* 10.

Strengell, G.

Vägledning i Konstflitföreningens museum innehållande Konst flitföreningen i Finland och H. F. Antells samlingar tillhöriga konstslöjdalster. 8:o, 136 s. *H:fors 1914.* (Sama suomeksi).

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Vuosikertomus. 1912–13 (ei pain.)
1913–14 (*Rinne, J.*) *S. M. 1914:* 98; 1914–1915 (*Rinne, J.*)
S. M. 1915: 101; 1915–1916 (*Rinne, J.*) *S. M. 1916:* 36; 1916
–1917 (*Rinne, J.*) *S. M. 1917.*

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat — Finska Formminnes föreningens protokoll II 1876–1885 (painosta toimittanut J. Rinne).
VIII + 530 8:o. *Hels. 1915.*

Tallgren, A. M.

1. Varsinais-Suomen kiinteät muinaisjäännökset. *Lännetär, u. j. II.* 1914.
2. Rautakauden polttokalmisto Liedossa. *S. M. XXI.* 1914.
3. Den östeuropeiska bronsålderskulturen i Finland. *F. M. XXI.* 1914.
4. Suomen muinaisaikaiset kultalöydöt. *Nuori Voima* 1914: 275.
5. Historiallisista paikallismuseoista. *Kans. S. Kal.* 1915 (*pain. 1914*).
6. Aurajoen suun esihistorialliset muistot. 59 siv. *Kans. Val. Seur. Kotiseutukuvauksia 23–25.* *Hels.* 1915.
- 7 a-b. Uudenmaan pronssikausi. 24 siv. *Uudenmaan Kotiseutututki-muksen ystäväät 3.* *Hels.* 1915. *Sama ruotsiksi* 1916.
8. Satakunnan pronssikausi. *S. M. Y. A. XXVII.*
9. Pronssikautisia valimia Itä-Venäjältä ja Siperiasta. *S. M. XXII.* 1915.
10. Minusinskin arohaudat. *S. M. XXII.* 1915.
11. Ristimäki gravfält i S. Karins. *F. M. XXII.* 1915.
12. Ett viktigt fornfynd från mellersta Ryssland. *F. M. XXII.* 1915.
13. „Svärdstavar“ från Ural och Sibirien. *F. M. XXII.* 1915.
14. „Kaman-takaiset“ hopeat. *Valvoja* 1915.
15. Venehautaus Aurajoen suulla yli 1000 vuotta sitten. *Otava* 1915.
16. Tovostinin muinaisesinekokelma. *Nuori Suomi* 1915.
17. Polttokalmistoja suomensuvun asuma-aloilla. *Virittäjä* 1915.
18. Uusia muinaislöytöjä Aurajoen suulta. *Tur. San.* 3270 B (1915).
19. „Hirvi hiihti suoverossa, varsa varrella samosi“. *Tur. San.* 3284 B (1915).
20. Collection Zaoussaïlov au Musée historique de Finlande I. Catalogue raisonné de la collection de l'âge du bronze. 4:o, 45 siv. + 16 taulua. *Hels.* 1916.
21. Suomen arkeologinen bibliografia. Lisiä Suomen historialliseen bibliografiaan I. *S. M. Y. A. XXVII.* 1915.
22. Kansallismuseon esihistoriallinen osasto. *S. M. XXIII.* 1916.
23. Muinaisesineitä itäiseltä Uralilta Suomen Kansallismuseossa. *S. M. XXIII.* 1916.
24. Miscellanea archaeologica. *S. M. XXIII.* 1916.
25. Fornsaker från Olonets på Historiska Museet i Helsingfors. *F. M. XXIII.* 1916.
26. Tuntematon vaskikautinen kulttuuri. *Valvoja* 1916.
27. Sveriges förbindelser med Ryssland under bronsåldern. *F. T. Bd. 80.* 1916.
28. Suomen suvun asuma-alueen muinaisuudesta. *Hist. Aik.* 1916.
29. J. R. Aspelin. *Hist. Aik.* 1916.
30. Kansallismuseo. *Kans. S. Kal.* 1917 (*pain. 1916*).
31. Kansallismuseo ja ylioppilaat. *Ylioppilaslehti* 1916.
32. Muinaislöytö Uskelasta. *Kotis.* 1916.
33. Collection Tovostine des antiquités préhistoriques de Minous-

- sinsk. Chapitres d'archéologie sibérienne. 4:o, VI + 94 siv. + 12 taulua. *Hels. 1917.*
34. Bayeux'n verho ja Englannin valloitus. *Otava 1917.*
- 35 a-b. Suomen osuuksien Aasian muinaisuuden tutkimiseen. *Valvoja 1917.*
Sama ruotsiksi, F. T. 1917.
36. Два желѣзныхъ меча въ Сарапульскомъ музѣѣ. *Извѣстія Сарапульскаго Земскаго Музея. I. 1917.*
37. Два могильника желѣзного вѣка въ Казанскомъ уѣздѣ. *Извѣстія Общ. Историї etc., Казанъ 1917.*
38. Nya järnåldersfynd från Aura ådal. *F. M. XXIV. 1917.*
39. Muutamia siperialais-uralilaisia onsikelttejä. *S. M. XXIV. 1917.*
40. Suomen muinaismuistojen keruu. *Kotis. 1917.*
41. Theodor Schwindt †. *Kotis. 1917.*
42. Taikapeili. *Nuori Voima 1917.*
43. Museon ja muinaistieteemme tehtäviä. *Valvoja 1917.*
44. Suomen uhrikivet. *Kotis. 1917.*
45. Muinaismuistojen hoito Pohjois-Europassa. *Uusi Aura 24/9—3/10 1917.*
46. Catalogue de la collection de M. Znamenski au Musée national de Finlande. *S. M. Y. A. XXIX. 1917.*
47. „Tuomarinympyrät“ ja entiset käräjäpaikat Suomessa. *Kotis. 1917.*
48. Suomen arkeologinen bibliografia vv. 1914—1917. *S. M. XXIV. 1917.*

Tallgren, Anna-Maria.

1. Eräs oivallisesti järjestetty museo Helsingissä. *Hels. S. 1914: 128.*
2. Suomen Kansallismuseosta. *Hels. S. 1914: 10, 17, 143.*
3. Kansallismuseon etnografinen osasto. *Otava 1916.*
4. Kansallismuseon sivistyshistoriallinen osasto. *Otava 1916.*

Tiander, K.

Varägerna. Nyare forskningsresultat. *F. T. Bd. 79. 1915.*

Tomula, E. S.

Pronssianalyseja ja pronssien analytis-kemiallisesta tutkimuksesta. *S. M. XXIV. 1917.*

Topelius, G. = (Museiråtta).

Nationalmuseum. *Veckans Krönika 1916: 54, 92, 233, 263, 303.*

Tudeer, L. O. Th.

Roomalaiset rahalöydöt pohjoismaissa ja luuloteltu löytö Suomesta. *Hist. Aik. 1914.*

Törne, P. O. V.

Ett nytt arbete af Henrik Schück. *F. T. Bd. 80. 1916.*

Wiklund, K. B.

Om de västfinska folkens urhem och deras flyttning därifrån. *Le Monde oriental X. 1916.*

Viitanen, F. O.

Kotiseutututkimuksesta I—II. (Lahden museo) *Lahti* 1914: 63, 67.

Voionmaa, V.

a-b. Suomen karjalaisen heimon historia. 8:o, 543 siv. Hels. 1915
(Résumé: Finlands karelska folkstams historia. *Hist. Tidskr. f. Finl.*
1916).

II. Asianmukainen luettelo.

Suomi, Arkeologia.

Yleisesityksiä: *Europaeus* 1, 12. Hackman 1, 2. Tallgren, A. M. 6.

Kivikausi: Ailio 3. *Europaeus* 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14. Lindberg Nordman 2, 3. Pälsi 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sirelius 1, 4, 8. Soikkeli 1.

Pronssikausi: Hackman 3, 4, 7. Lindelöf. Tallgren, A. M. 3, 7, 8, 9, 27. Tomula.

Rautakausi: *Europaeus* 2. Hackman 3, 4, 5, 6, 7. Hjelt. Tallgren, A. M. 2, 4, 11, 15, 18, 32, 38. — Muinaislinnat: Ailio 2, 5. Rinne 1.

Kiinteät muinaisjäännökset: Ailio 2, 5. *Europaeus* 14. Rinne 1. Tallgren, A. M. 1, 6, 44, 47.

Alku- ja asutushistoria; metodia: Ailio 1, 2, 4, 5. Aspelin 3. Grotenfelt, K. 1, 2, 3. Hackman 6. Laherma 2. Lehmusto. Linkola. Lukkarinen 3. Nordman 1, 4. Pipping, R. Rapola. Rinne 1. Törne. Voionmaa.

Paikannimet. Kielitieteellistä arkeologiaa: Holma. Karsten 1, 2, 3. Koskimies. Lindroth. Ojansuu 1, 2. Pipping, H. 1, 2. Setälä 1, 2 Wiklund.

Taruhistoriaa: Aspelin 1, 2, 3, 5. Krohn 1, 2.

Ohjelmia: *Europaeus* 3. Tomula. Tallgren, A. M. 43.

Museologiaa.

Muinaisjäännösten hoito ja historiaa: Rinne 4. Suom. Muin. yhdisty. Tallgren, A. M. 35, 40, 45.

Biografoja museohenkilöistä ja arkeologeista: Appelgren-Kivalo 3, 4. Hackman 5. Heikel. Lukkarinen 5. Rinne 2, 3, 8. Sirelius 5, 11. Tallgren, A. M. 29.

Bibliografiaa: Donner. Tallgren, A. M. 21, 48.

Museoita koskevaa: *Paikallismuseot yleensä* (Lukkarinen 4, Tallgren, A. M. 5), *Kansallismuseo* (*Europaeus* 5, 6, 7, 13. Hackman 2, 3, 4, 7. Meinander 1—7. Pälsi 6. Rinne 5, 6, 7. Sirelius 6, 7, 8. Tallgren, A. M. 22, 30, 31. Tallgren, Anna-Maria 2, 3, 4. Topelius. Vrt. Aamulehti 1916: 71, 83). *Helsingin museo* (Stengell. Tallgren, Anna-Maria 1). *Ilmajoki* (Liakka). *Joensuu* (Lukkarinen 1, 2; vrt. Karjalatar 1917: 127). *Kirkkonummi* (Grotenfelt, G.). *Lahti* (Viitanen). *Mikkelin museo* (vrt. Kotiseutu 1915: 77). *Sammatin museo* (vrt. Kotiseutu 1915: 98) *Turun museo* (Dahlström). *Uudenkaupungin museo* (Vakkila-Suomi 1917: 42). *Vaasan museo* (Veck. Krönika 1916: 5, 43). (Porin, Sortavalan, Tampereen, Turun, Viipurin museot: painettuja vuosikertomuksia ja osaksi luetteloa).

Suomalais-ugrilainen arkeologia.

Appelgren-Kivalo 1, 2. Arne. Aspelin 4. *Europaeus* 4. (Hjelt). (Karsten 1, 2). Laherma 1. (Ojansuu 1, 2). Setälä 1, 2. Sirelius 1, 2, 3, 4, 9. Soikkeli 2. Tallgren, A. M. 3, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 35, 36, 37, 39, 42, 46. Wiklund. Voionmaa.

III. Erikoisia hakusanoja.

- Analyysit.* Tomula.
Antropologia. Laherma 1.
Arapialaiset. Hjelt. Holma.
Aspelin, J. R. Appelgren-Kivalo 3, 4. Hackman 5. Heikel. Rinne 2, 3. Sirelius 5.
 Tallgren, A. M. 29.
Aunus. Tallgren, A. M. 25.
Germaanit. Karsten 1, 2. Lindroth.
Häme. Ailio 1, 2, 4, 5. Aspelin 2. Lehmusto.
Indoeuropalaiskysymys. Europaeus 11. Tallgren, A. M. 26.
Kalevala. Aspelin 5. Karsten 2. Krohn 1, 2.
Kronologia. Ailio 3. Europaeus 9. Lindberg.
Laatokka. Ailio 3. Europaeus 9. Linkola. Lukkarinen 3. Pälsi 3.
Munkkilaiset. Aspelin 1.
Numismatiikka. Hjelt. Tudeer.
Puvut. Sirelius 2.
Reki. Pälsi 3, 4. Sirelius 1, 4, 10.
Schvindt. Lukkarinen 5. Rinne 8, 9. Sirelius 11. Tallgren, A. M. 41.
Sukset. Sirelius 9, 10.
Suomalaisen alkukoti. Setälä 1, 2. Tallgren, A. M. 28. Wiklund.
Taiteen alku. Okkonen. Pälsi 1, (3), 4, 5, 6.
Uskonto. Holmberg. Krohn 2.
Veneet. Sirelius 3.

A. M. Tallgren.

Tilausilmoitus.

Suomen Museo — Finskt Museum'in

kahdeskymmenesviides, v. 1918 ilmestyvä vuosikerta tarjotaan täten tilattavaksi.

Lehti on pyrkinyt ja on edelleenkin pyrkivä herättämään ja viiellä pitämään harrastusta kotimaiseen muinais- ja kansatieteelliseen sekä sivistyshistorialliseen tutkimukseen ja edistämään maamme kiinteiden muinaisjäännösten y. m. kultturimuistojen säilyttämistä ja arvoon saattamista. Erittäinkin haluaa lehti olla maamme museotoiminnan änenkannattaja ja uutisia sekä keskus- että paikallismuseoistamme tulee sen vuoksi lehteen sisältymään.

Suomen Museo — Finskt Museum, ilmestyy v. 1918 vähintään 1 painoarkin kokoisina vihkoina, joista neljä on suomen- ja neljä ruotsinkielistä. Kummankin kielen sarja varustetaan eri sivujärjestyksellä ja on myös erikseen tilattavissa. Lehti tulee, kuten täähänkin asti, olemaan runsaasti kuvitettu.

Tilaushinta on sekä postikontoreissa että toimitukselta suoraan tilattaessa koko 8 vihkoisesta lehdestä 10 mk. ja suomenkielisestä tai ruotsinkielisestä sarjasta erikseen 5 markkaa kummastakin. Muinaismuistoyhdistyksen vakinaiset jäsenet, jotka ovat suorittaneet täyden jäsenmaksun, saavat lehden toimitukselta suoraan tilatessaan tilausvuoden kuluessa 2 markasta sekä jommankumman sarjan erikseen 1 markasta.

Toimituksen osoite on *Kansallismuseo, Helsinki* (telef. 19 35).

Juhani Rinne

A. Hackman

K. K. Meinander

U. T. Sirelius.

FINSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

Finskt Museum

REDAKTION:

JUHANI RINNE

A. HACKMAN K. K. MEINANDER U. T. SIRELIUS

Innehåll:

Förvärv till Statens Historiska Museum
åren 1915 och 1916. Den historiska
avdelningen. Av *K. K. Meinander*.
Två byggnader å Ivars hemman i När-
pes. Av *Axel O. Heikel*.
Elias Brenner som numismatiker. Av
Lauri O. Th. Tudeer.

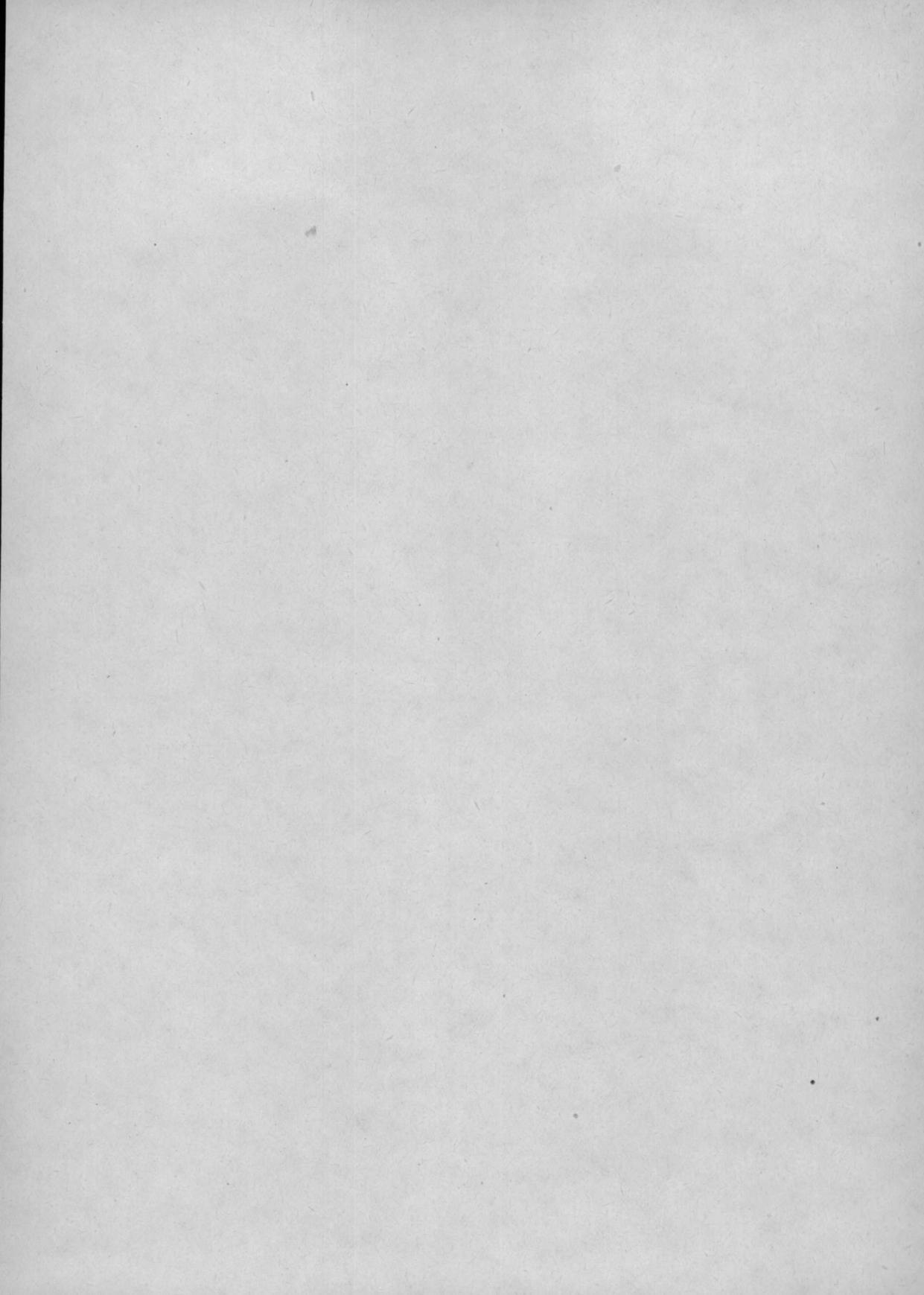
24 årg.

1917.

1—2 h.

ELIAS BRENNER.
Reg. Arch. Antiq. Assessor.

Rokokobyrå och pendyl.

Förvärv till Statens Historiska Museum åren 1915 och 1916.

Den historiska avdelningen.

Under år 1915 ha de historiska samlingarna ökats med 337 föremål, fördelade på 87 huvudnummer. Av dem tillhörta 18 föremål (11 huvudnummer) Antellska Delegationen, 159 (55) Arkeologiska Kommissionen och 160 (21) Finska Fornminnesföreningen. Här till kommer ytterligare ett antal av 1,268 planscher och fotografier samt 928 fotografiska plåtar jämte kopior.

Under år 1916 har tillväxten utgjort 335 föremål, fördelade på 94 huvudnummer. Av dem tillhörta 54 föremål (22 huvudnummer) Antellska Delegationen, 119 (28) Arkeologiska Kommissionen och 162 (44) Fornminnesföreningen. Här till kommer ytterligare 394 planscher och fotografier samt 320 fotografiska plåtar jämte kopior.

Förvärfen av äldre föremål från våra kyrkor ha ej varit många, delvis beroende på att de olika slags föremål som kunnat komma i fråga redan äro väl representerade å museet, delvis ock på rumbrist. Det som församlingarna önskat avstå för att bereda det bättre skydd och förvar, har i regeln gått till landsortsmuseerna eller till Fölisö friluftsmuseum. Den vanvård de äldre inventarierna flerstädes äro utsatta för gör det dock till en bjudande plikt för museet att ingripa, och för den närmaste framtiden torde genom omställningar i magasinsrummen ökat utrymme kunna beredas åt dessa förvärv. Under år 1915 äro främst att anteckna delar av den fasta dekorationen i kyrkor, som arkitekt A. Tavaststjerna undersökt. Från Hammarlands kyrka på Åland ha medfört resterna av ett fyrapass av kalksten, en för våra anspråkslösa förhållanden icke vanlig dekoration. Fyrapasset har haft en yttre diameter av 65 cm. Resterna tillvaratogos i långhusets södra del, under golvet ungefär mitt emellan mittgången och södra fönstret. Från samma kyrka medbragtes en mängd prov på medeltida tegelstenar. Från Masku kyrka ha tagits prov på kalkmålningar, nämligen draperier nertill på väggarna, och slingor utmed valvfästena på väggarna; dessa ornament ha varit målade i två lager, och åtminstone det yngre är senare än medeltiden, antagligen från 1600-talet. — Av en privat person ha inköpts tre medeltida träbilder från Bjärnå kyrka, enligt uppgift för en längre tid sedan försålda på auktion. Bilderna framställa S. Maria ur en grupp bebådelsen, och en apostel, båda från början av 1400-talet, samt ett helgon i diakondräkt från c. 1500. — Från Korsnäs kyrka har förvärvats ett fragment av en gammal läktarbarriär med snidade ornament.

En förlust har museet gjort under år 1916 genom återbördande av en stor sjuarmad mässingsljusstake¹ och en fartygsmodell till Jakobstads kyrka. Under ett besök i sistnämnda kyrka sommaren 1894 fann dåvarande statsarkeologen prof. J. R. Aspelin i en materialbod »några uråldriga, obrukbara och avskrivna kyrkoprydnader», bl. a. den ifrågavarande ljusstaken, som söndertagen i bitar låg på sparrarna under vattentaket. Medels tjänsteskrivelse begärde statsarkeologen hos vederbörande kyrkoherdeämbete, att särskilda uppräknade föremål skulle överlämnas till museet, där bättre vård kunde beredas dem, och genom svarsskrivelse av den 20 nov. 1895 meddelade kyrkoherden, att kyrkorådet beslutit skänka föremålen till Finska Fornminnesföreningen. De mottogos å museet den 22 okt. 1896. Under år 1915 sökte först kyrkoherden i Jakobstad och senare en för ändamålet tillställt kommitte förmå Arkeologiska Kommissionen att återlämna ljusstaken och skeppsmodellen, framhållande att den förra enligt inskrift

¹ Avb. i Finskt Museum 1910 s. 81.

å två å densamma anbragta mässingssköldar år 1709 skänkts till kyrkan av borgmästaren Niclas I. Wendelin och hans familj »at sta pa deras Lägerstad och Arf Graf»; att överlätelsen skett i strid med § 305 i gällande kyrkolag av år 1869, där det stadgas att försäljning av lösören avgöres av kyrkostämma och, i fall det gäller fornminnen, underställes domkapitels prövning; samt att församlingen önskade återfå föremålen så mycket heller som Jakobstad numera hade eget museum, där de kunde förvaras. I svarsskrivelser vägrade Arkeologiska Kommissionen att utlämna föremålen, emedan de tvärtemot åberopade bestämmelser utsatts för vanvård och icke heller nu avsågos att uppställas i kyrkan; i fråga om formaliteterna vid sakernas överföring till museet framhölls, att kyrkorådet måste anses representera församlingens åsikter och att det anförda stället i kyrkolagen avsåg att förhindra försäljningen av dyrbarare fornminnen till privatpersoner, men ej kunde göras gällande i fråga om rekvisition av statsmyndighet. Sedan församlingen ytterligare utan resultat genom en advokatfirma sökt utfå föremålen, drogs saken inför Helsingfors rådstuvurätt, vilken genom utslag av den 13 oktober 1916 skyldigkände Arkeologiska Kommissionen att till församlingen återbördा dem. Medels utmätning av vederbörande stadsfogde uttogos de den 21 november 1916. Utgången av denna affär skall säkert icke undgå att ogynsamt påverka förhållandet mellan våra hembygdsforskare och företrädarne för en mera vidsynt forskning.

Samlingen av möbler har ökats med ett par större donationer. Majorskan Natalie Tavaststjerna f. Fabritius, som avled år 1915 vid 90 års ålder, testamenterade till Finska Fornminnesföreningen en fullständig inredning av två rum i sitt hem å Aholaks i Sääminge, med bestämmelse att samlingen skall förvaras å museet som ett helt under namn av »Förste Expeditionssekreteraren Abraham Fabritius' och hans maka Natalie f. Pistolekors fond». Möblerna, i enklare gustaviansk och biedermeier stil, utgöras av en soffa, ett divanbord, två bänksoffor, fyra taburetter, åtta bättre och sex enklare stolar, en utdragssäng, en större spegel (utan bord), en rikt ornerad spinnrock, fyra spiegellampetter och en ljuskrona av järn och gips i förgyllt, genombrutet rikt korgmönster m. m. Härtill kommer en stor mängd porsliner och glas och några småsaker av olika slag, samt några porträtt: löjtnant Magnus Gustaf Pistolekors (1771–1836) och hans maka Katarina Elisabet f. Pistolekors (1770–1845), båda i svartkrita; deras barn löjtnant Georg Fredrik Pistolekors (1802–72), och Natalia Lovisa Pistolekors, g. Fabritius (1805–68), båda i pastell; samt den sistnämndas dotter Natalia Fabritius (1825–1915), samlingens donatrix, i pastell, signerad J. K. 1829. De fyra övriga porträtten äro utförda och delvis signerasade av Carstens 1824. Den Fabritiuska samlingens värde består främst

i den helhetsbild den ger av ett medelklasshem från förra hälften av 1800-talet; tyvärr kan den utställas först då en utvidgning av museet möjliggjort anordnandet av ett större antal interiörer. — En annan dylik donation gjordes genom testamente av ingenjörskan Bertha Thuneberg († 1916) i Helsingfors till Nationalmuseet: en större möbelgrupp i mahogny, delvis med rika sniderier såsom bruket var i medlet av 1800-talet; möblerna utgöras av en spegel med bord, ett divanbord, två små soffor, två länstolar och sex stolar, en chiffonier samt en kista med järnbeslag och målat lock, utförd 1778. Möblerna representera en typ, som hittills nästan alls icke varit företrädd å museet; tyvärr kunna icke heller de på grund av rumbrist för närvarande utställas.

Såsom föräring av handlanden Fridolf Ekberg har museet fått mottaga några rester av den fasta inredningen i ett äldre nu nedrivet trähus å tomten Boulevardsgatan 9: en hög vit kakelugn, ett par ytter och ett par inre dörrar med utsirade fyllningar, samt prov på tapeter. — Genom köp till Antellska samlingarna förvärvades några möbler av värde, främst en bukig rokokobyrå, med扇er av olika träslag i snedrutat mönster, brun marmorskiva, och väl bipehållna beslag. Byrån uppgives vara ett mästarprov, utfört av en vallpojke från Högsar Valtors rusthåll i Nagu socken, sedan början av 1700-talet i Haartmanska släktens ägo, och av tillverkaren skänkt åt hans förra husbonde, som satt honom i snickarlära. Byråns förste ägare var alltså häradsskrivaren i Virmo Gabriel Haartman (1728–92), och den har sedan nedärvt inom släkten ända till våra dagar. Från samma gamla Åbohem inköptes en bordspendyl med扇er av palisander och rika bronsbeslag, bl. a. som kröning en antik ynglingagegestalt. Urskivan är signerad *Lars Torslund, Stockholm*. — Samlingen av stolar har ökats med några gustavianska typer: ett par med oval sits, ovalt genombrutet ryggstöd och raka refflade ben; ett par rödbruna med fyrkantigt ryggstöd med tre lotusstånglar, samt Stockholms stolmakarämbetes stämpel; och en stol med ovalt, upp till utsvänt ryggstöd med fem strängar, upp till ornerade med snidade rågax. — Slutligen är här att nämna en väl bipehållen spinnrock med rockblad och ursprunglig målning i grönt och något blått, gult och svart; spinnrocken, som tillhörde fru Kata-rina Sofia Aeimelæus f. Keckman (1771–1862), förärades till museet jämte en samling broderier m. m. och noggranna uppgifter om dem av fröken Hilda Aeimelæus. En vacker och egendomlig ljuskrona, förut förvarad i Willmanstrands arbetsfängelses kyrka, har förärats av direktör G. A. Wahlströms arvingar; kronan, som härstammar från början av 1800-talet, består av en stor cylindrisk glaslykta samt mässingsband med gyllne, svart och grön dekoration och klängen och girlander av glaskristaller.

Ökningen av porträtsamlingen har varit betydande, tack vare i främsta rummet Antellska Delegationens inköp. Ett stort porträtt av okänd utländsk målare avbildar amiralitetskaptenen Erik Holmberg († 1749), vars änka trädde i nytt äktenskap med brukspatron J. R. de Pont, inom vars släkt porträttet sedermera förvarades på Lachtis i Somero. Det är ett knästycke, i blå uniform med röda uppslag; den avbildade är sysselsatt med nautiska instrument, och i bakgrunden synes en fregatt med svenska flaggor. Från Björneborgs trakten inköptes porträttet av Carl Edvard Breitholz (1732–85), målat sanno-

C. E. Breitholz (1732–85). Af P. Fjellström.

likt på 1760-talet av den då i västra delarna av vårt land verksamme svensken Per Fjellström. — Ett porträtt av överstelöjtnanten Reinhold Johan Jägerhorn (1716–90) är signerat J. G. Geitel pinxit Abo d. 12 october 1754 (årtal otydligt) och utgör ett motstycke till hustruns likaledes av Geitel målade porträtt, nu tillhörigt v. häradshövding G. Jägerhorn; samtidigt inköptes ett av en okänd målare utfört porträtt av löjtnanten Claes Georg Jägerhorn (1726–55). Från 1800-talet härstamma porträtten av överste Carl Magnus Möllersvärd (1775–1846) av Lindh samt en annan medlem av ätten Möllersvärd, avbildad sittande i ett rum och samtalande med

sin drängfogde, en intressant genreartad bild enligt uppgift av E. Thelning; samt två 1842 i Heinola målade porträtt av L. Sievers: Karin Wahlroos f. 1815 och Karolina Elisabet Wahlberg g. Sallmén (1824–1906). Förutom dessa i olja målade porträtt ha Konstföreningen och Antellska Delegationen deponerat å museet följande hittills i Ateneum förvarade porträtt: senator Gustaf Wilhelm Ladau (1765–1833), signerat Joh. Rombauer pinx. Anno 1822 och härstammande från Frugård i Mäntsälä; kammarrådet Peter Herman Rosenberg (1798–1851), hopbringare av den Antellska förmögenheten, av A. Såltin 1874; drottning Sofia Magdalena, en liten replik av L. Pasch d. y:s kända porträtt; samt sedermera landshövdingen Carl Adolf Möllersvärd (1744–1828), sign. Ulrica F. Pasch pinx

Josef Wallens (1765–1814).

1775 och hans svärmar Katarina Charlotta l'Estrade f. Wilhelmson (1732–1810), av samma målarinna 1780. De sistnämnda porträtten tillhör en grupp, omfattande även svärfadern l'Estrade samt dottern, vilka nu finnas i Åbo stads Historiska Museum; de ha alla liksom det ovannämnda porträttet av C. M. Möllersvärd hört till det rika, nu skingrade bohaget på Mäntsälä gård. — Till dessa depositioner höra ock några vybilder från 1700-talet. En tavla föreställande Gustavsvärds fäste utanför Sveaborg, med en seglare i förgrunden, är enligt senare påskrift utförd av A. Ehrensvärd; uppgiften torde vara oriktig och tavlan torde tillhöra en av E. Martin målad svit, varav en tavla förvaras i statsrådet E. Aspelin-Haapkyläs samlingar, fyra hos en privatperson i Sverige. Två tavlor från Heinola stad med Jyränkö ström äro 1787 signerade Schillmark, af Kongl. Målars-Akad.

Av de inköpta miniatyрporträtten är ett vackert möjligent utfört

av N. Lafrensen d. y.: Josef Wallens (1765–1814). Porträtten av lotschefen Gustav Daniel Brädd och hans maka ha utförts av Cederwald; porträttet av kronofogden Adolf Georg Rosendal (+ 1841) är signerat J. H o f l i n g 1 8 1 5 . En silhuett i klackring avbildar kyrkoherden i Malaks Jakob Wijkar (1753). Av stort intresse är en i olja på koppar målad oval miniatyr, $12\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{2}$ cm, av en dam i svart mönstrad klädning, med tätt veckad krage och stor guldked över axlarne, enligt uppgift en fröken Fleming. Tavlans bär inskriften e t a t i s s v e a n o 1 5 7 1 (otydligt årtal) och härstammar från Sverige, där den hittades i början av 1800-talet vid en gravreparation i Villberga kyrka i Uppland. Den har senare genom arv tillfallit finsk ägare. — Vid museets öppnande i januari 1916 förärade ett antal medborgare en gipsbyst av J. W. Snellman att uppställas i det s. k. fosterländska rummet (porträtsalen). — En värdefull samling av klippta silhuetter av okänd artist c. 1792–93 har inköpts av Antellska Delegationen; bilderna äro till antalet 93 och utmärka sig genom ett känsligt, levande och personligt återgivande. Flertalet är från Stockholm och Nyköping; Finland är representerat av 15 Åboporträtt (familjerna Eklund, Ferling, Fromm, Krämer, Plaman, Seipel, Öman), 6 Helsingfors- och Sveaborgsporträtt (Barck, Ekebom, Hedenström, Möller, Sirck) och fänriken C. Fr. Tigerstedt (1770–1822) på Norrkulla i Sibbo och hans hustru. Ett hundratal fotografiporträtt av medlemmarna ur den högre societeten på 1860–70-talen har förärats av greve Carl Alex. Armfelt. Kapten H. Nykopp har skänkt en av honom hopbragt samling fotografier och biografier över officerare vid Nylands indelta och värnpliktiga skarpskyttebataljoner.

Samlingen av glas och porsliner har ökats med en tallrik av kinesiskt (s. k. ostindiskt) kompaniporslin med vapen för ätten Bergenstråle, samt, såsom deposition av privatperson, ett antal större och mindre åttkantiga japanska tallrikar med växtdekorations i blått, rött och guld. En stor bågare av glas med inslipade initialer och årtalat A G M A F 1 7 7 4 uppgives ursprungligen ha tillhört handlanden i Åbo Gustaf Allén (1732–96) och hans hustru Anna Maria Forsman (1754–1836) samt har sedermera gått i arv inom släkterna Furuhjelm och Wetterhoff. Av fabrikat från Notsjö glasbruk, vilket på 1850- och 60-talen upplevde en blomstringsperiod, då en hel mängd imitater av utländska fabrikat utfördes av inskrivna franska och tyska arbetare, har ett par av intresse förvärvats. En glaskarafin imiterar venetianskt glas med vita trådar; ett dricksglas i. sejdel med handtag och tenninfattat lok efterbildar de bekanta böhmiska brunnsglasen i i rött och vitt och har inetsade bilder av »Universitetshuset», »Sveaborg, Helsingfors», och »Finska Sjöequipagets kasern». Sejdelen är ett minne av brunnsdrickningen i Helsingfors i medlet av förra århundradet.

det; andra dylika med andra framställningar bl. a. i blått och vitt äro kända. Från Johanneslunds glasbruk har förvärvats en brännvinsflaska med gjuten bild av bruksbyggander och inskriften »Johans Lunt». Av utländskt porslin är att anteckna en engelsk s. k. Toby jug, en mug i form av en snusande kavaljer i vita knäbyxor, blå långrock och svart trekantig hatt, från slutet av 1700-talet.

En värdefull tillökning har silversamlingen fått genom en kollektion mindre föremål, dosor, ur, skedar m. m., förärade av statsrådet Eiel Aspelin-Haapkylä. Skedarna äro till stor del från början av 1700-talet, en av dem märkt med ägarens namn Frans Diedrich Freitag 1704 (rådman i Brahestad). Av fickuren är ett ornerat med figurreliefer i rokokostil, ett med emalj och pärlrand i Louis XVI-

Dosor av silver.

stil. Snusdosorna utgöra en vacker kollektion, också den visande olika typer, företrädesvis i rokokostil med figur- och ornamentreliefer; tyvärr äro silverstämplarna å flertalet ofullständiga eller otydliga.

Bland föremål av metall märkas en ljusstake eller fot av mässing med pipen vilande på foten, och med ett långt handtag; fot och handtag äro ornerade med drivna växtornament i barockstil, och på handtaget är inristat årtalat 1720; pjäsen härrör från Åland. Vidare ett större jaktbestick från 1600-talet, en stor kniv om 30 cm längd och tillhörande gaffel samt 6 mindre knivar och gafflar, allt inneslutet i ett balusterformigt fodral av läder med intryckt förgyllt barockkorning. Denna pjäs har köpts i Sibbo socken.

Också textilsamlingen har ökats med flera intressanta förvärv. Sålunda inköptes en liten kollektion, som länge förvarats inom Jägerhornska släkten, däribland broderade dynor och andra broderier i vitt, ornering av storblommiga växter, tulpaner, granatblommor, palmetter, fåglar m. m. från 1600- och början av 1700-talet; ett täcke av gult siden med breda bärder av brokiga blommor, tidigare troligen en klädning eller stubb men 1790 ändrat till brudtäcke åt Eleonora Christina Lybecker, som då gifte sig med kapten Reinhold Ernst Jägerhorn; till samlingen hörde även ett vitt blåkantat ordensband med emaljerat kors, för Vadstena adliga jungfrustift (inst. 1759), där ägarinnan Catharina Charlotta Jägerhorn inskrevs 1804. — Genom föräring av ingenjörskan Bertha Thunebergs sterbhus har förvärvats en linnedamastduk av Borgå tillverkning med mönster vitt i vitt av två lejon hållande en krona över ett monogram av G B och årtal 1774 samt en bred ornamentbård¹. Ett broderi med mångfärgat silke på vitt siden, en eldskärm med bild av en offrande kvinna och rika ornament av övligt slag, är ett ståltigt prov på de tålamodsprövande fruntimmersarbetena från början av 1800-talet; även det har förärats av ingenjörskan Bertha Thunebergs sterbhus. Av överstinnan Anna Gordie förärades en solfjäder med målad och i silverpaljetter broderad dekoration av ett älskande par och ornament; också skaftet är rikt ornerat med utskärningar och färger.

Till de militärhistoriska samlingarna har överstelöjtnant G. A. Nummelin förärat en lotsofficersuniform. Genom köp har förvärvats bl. a. en samling vapen, sablar, bajonetter, kolor m. m., uppsamlade åren 1876–93 av bonden Mårten Nybondas å Oravais slagfält och av honom senare föryttrade till doktor Petrus Nordmann. Vidare en vaktbricka av mässing med krönt monogram av C, hållet av två lejon, från Karl XI:s tid; pjäsen har förvärvats från Tourula hemman i Hauho socken. Hit hör också ett kruthorn med utskurna initialer I. K. K. och årtal 1621, samt ett jaktgevär med slaglås, märkt Men hi en à Dorp at 1798.

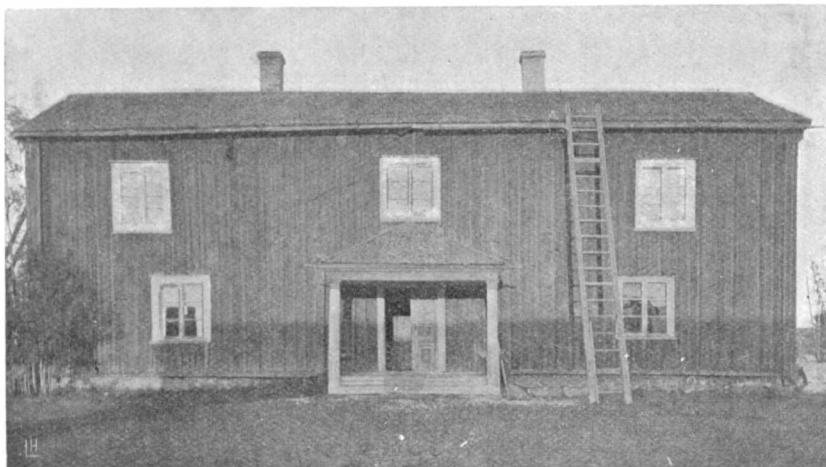
Slutligen må omnämñas en sjöskumspipa med ovanligt brett munstycke och piphuvudet utskuret till Ehrenstolpeska vapnet; pjäsen har tillhört landshövdingen i Uleåborg Carl Henrik Ehrenstolpe (1751–1823). Genom inköp från anonym familj i Åbo förvärvades en intressant silhuett, avbildande en familj om far, mor och fyra döttrar inom stålig omramning av växtornament, fåglar och keruber samt kransar och band med inskriften Et ny t år – I. N. – 18^{27/12} 33. Siluetten är av samma slag som två i Svenska Folkskolans Vänners Kalender 1916 å omslaget och sid. 58 avbildade och således utförd av

¹ Jfr. Finskt Museum 1912 s. 28.

mamsell Carolina Sophia Brådd (f. 1804) på Södrik Dal i Esbo; mamsell B., som även förstod att föra penseln, tyckes ha varit mycket skicklig i konsten att med sin fina brodersax av svart eller mörkgrönt papper utklippa ornerade genrebilder.

Utom ovannämnda givare böra ytterligare följande nämnas: fröken Amalia Appelgrens sterbhus, dr Hj. Appelgren-Kivalo, fröken Helfrid Bäckman, hr K. E. Boijer, baron V. M. von Born, stud. Harry Donner, ingenjör J. Eichinger, dr Elin Elmgren, kollegiesekreteraren K. Hämäläinen, fröken Lina Ingman, häradshövding Reinh. Jägerhorn, fröken Emmy Karvonen, poliskommissarien P. Kuokkanen, rådmanskan N. M. Lindgren, mag. E. Nervanders sterbhus, generalskan Malin Ramsay, fru A. Rasmussen, doktorinnan Milly Roos, hr Alfons Späre, fröken Anna Strömberg, hr F. A. Söderholm, fru J. A. Tallgren, överlärar P. Toikka, senatorskan Anna Tudeer, direktörskan L. Ch. Wahlström, fröken Malvina Weckman, mag. R. E. Westerlund.

K. K. Meinander.

Ivars hemmans karaktärshus.

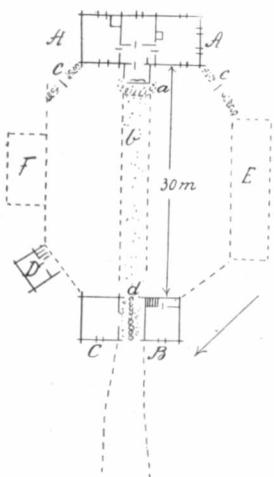
Två byggnader å Ivars hemman i Närpes.

Bland gårdar i svenska Österbotten erbjuder Ivars i Närpes åtskilligt av intresse. Förutom en stor och ganska väl bibehållen portbyggnad, vars like numera icke finnes i nära näjder, har gården ett karaktärshus, där samma bondsläkt bott i mer än 100 år, men som tillika har herrgårdsanor och minnen av ovanligt slag. Detta hus uppfördes nämligen av prosten Carlborg 1747,¹ men övergick 1798 i bonden Markus Andersson Nygårds (född Westermarck) ägo. Han skall varit hemma från Sverige. Byggnaden hade uppförts med brutet tak, men bonden Markus säges ha ändrat det till obrutet år 1801. Då kejsar Alexander I år 1819 företog sin märkliga och minnesrika resa genom Finland, varvid han for även genom Österbotten, höll Ivars hemman gästgiveri och skedde här på väg från Vasa till Kristinestad d. 5 sept. s. å. ombyte av hästar, medan kejsaren gjorde ett kort besök i gården, varest karaktärshusets övre våning var iordningställd för honom och hans svit. En del av inredningen i denna våning är ännu bevarad såsom kåra minnen av en ovanlig tilldragelse. Ett av rummen kallas ännu »kejsarkammaren».

Gårdsplanen var, såsom vanligt i forna tider, kringbyggd. Portbyggnaden ligger ett stenkast på sidan om stora landsvägen och inrymmer på ena sidan stall med höskulle, på den andra bod med loft. Till skullen för en särskild bro. Loftsvalen är delvis överbyggd

¹ Detta årtal finnes inhugget i en sten i källaren under byggningen. C. blev prost i Närpes 1731 och dog därstädes 1766.

med bräder. Seden att till sommarbostad bekläda loftet med bonader av granna kläder och mångfärgade tyger höras de unga kvinnorna i Närpes och andra socknar av svenska Österbotten redan ha övergivit.

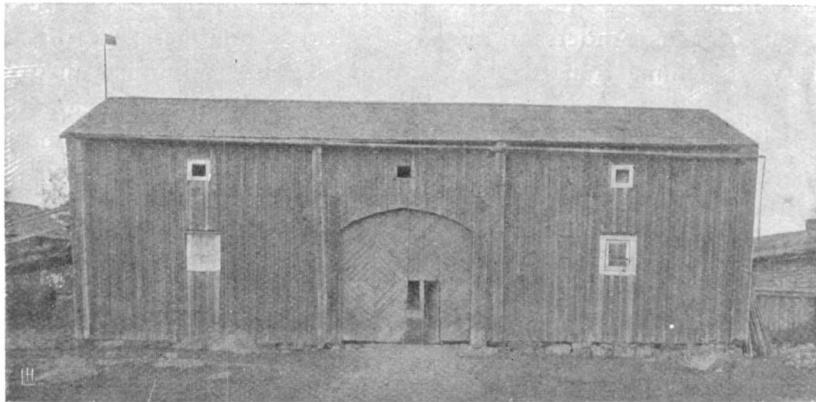

A. Karaktershus. B. Loft.
C. Stall. D. Uthus. E. Lill-
stuga. F. Gästgivarbyg-
gnad. a. Stenläggning. b.
b. Stenplattor.

Från porten leder en delvis stenlagd gång-
stig till det stora boningshuset på motsatta
sidan av gårdsplanen. Av byggnaderna på de
två andra sidorna av denna plan är endast ett
mindre uthus på sin ursprungliga plats och i
oförändrat skick. Den förra egentliga gäst-
givarstugan (F på planteknicken) är h. o. h.
försunken.

I angränsande finska delar av landet fortle-
ver sedan dock ännu. Ovan portgången fin-
nes ett rum, dit man kommer från skullen, och
har det väggfasta sängar, ty här är eller var
drängarnas sovplats sommartid. De mindre
fönstren ha de små rutorna infattade i bly-
ramar. I den stora porten är en mindre port
för fotgångare.

Den förra egentliga gäst-
givarstugan (F på planteknicken) är h. o. h.
försunken. Den s. k. lillstugan (E) är flyt-
tad ett stycke längre bort och ändrad. Det
stora boningshuset däremot är ombyggt, så-
som nämnt, blott i avseende å ytter taket. I det inre ha visserligen
under tiden några mindre förändringar företagits, men den ursprung-
liga inredningen kan dock skönjas och lätt återställas. I lillstugan

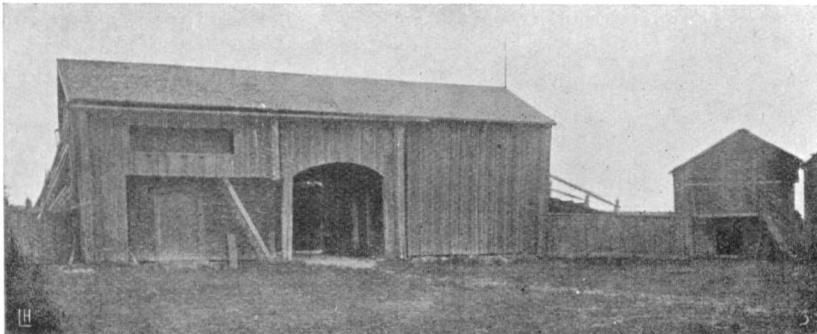

Portbyggnad å Ivars hemman. Yttre sidan.

bor f. n. den gamla gårdsvärdinnan Katarina, vars mans farfar, en son till förutnämnde Markus Andersson, emottog kejsaren 1819. Den stora byggnaden bebos av den unge husbonden Peters familj; hans hustrus farmor är den gamla värdinnan.

Karaktärshuset har, såsom fallet är även i många bondgårdar i Österbotten, två våningar. Detta tillhör dock en senare tids ståt. Ofta är därför den övre våningen blott delvis inredd till bostad och försedd med eldstäder. Här är dock den övre våningen fullständigt inredd, ehuru byggnaden är från medlet av 1700-talet, men den blev också byggd, såsom nämnt, av prosten i församlingen.

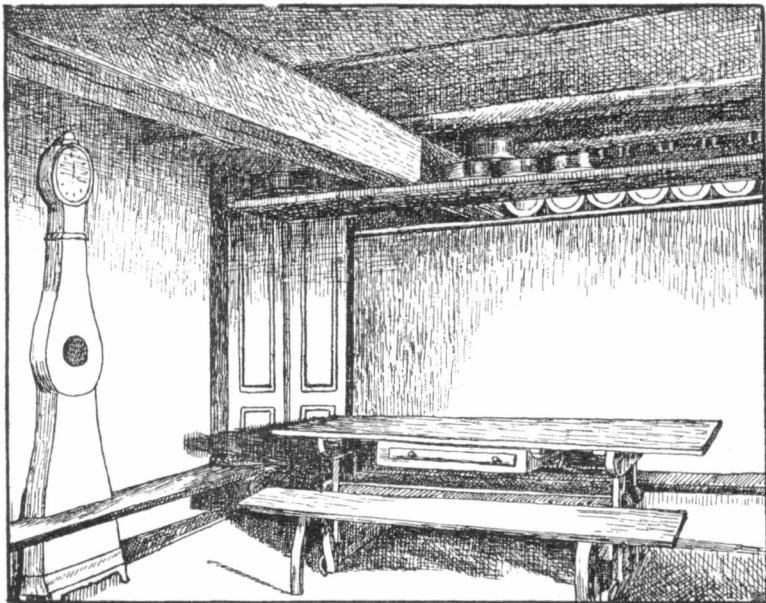
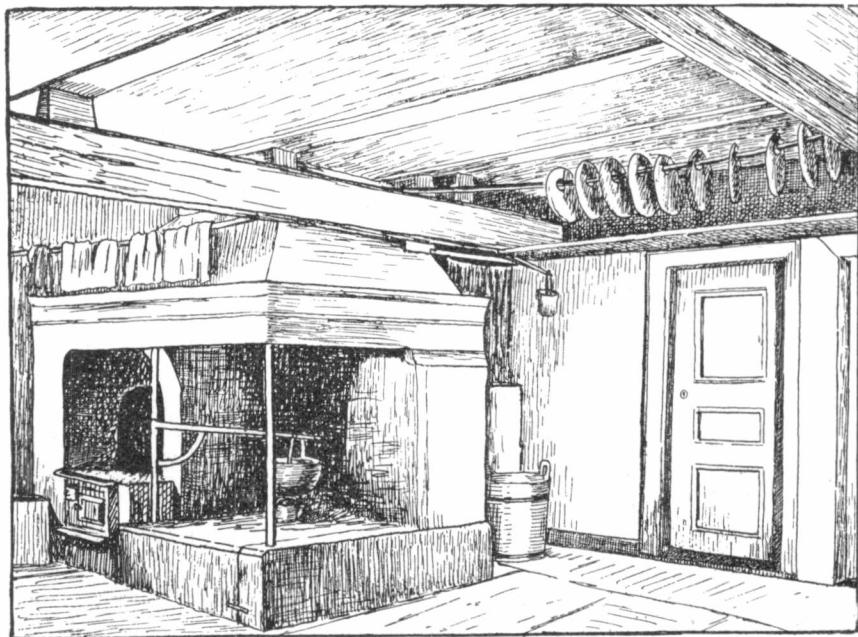
Nedre våningen har två stora rum, ett i vardera ändan av byggnaden, och emellan dem farstun och farstukammaren, till vilken man förut kunde komma blott från farstun. Numera är denna ingång igenbyggd, i det en ny dörr för 75 år sedan gjordes från stugan till kammaren. Stugan fick sålunda två dörrar bredvid varandra, vilket är så vanligt i österbottniska bondgårdar, men därigenom förvandlades farstukammaren till stugukammare. Av de större rummen är det

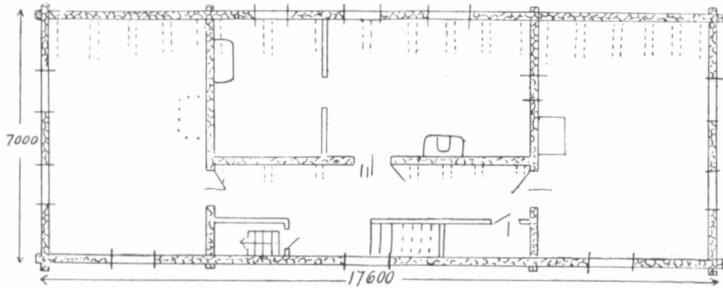
Portbyggnad å Ivars hemman. Gårdssidan.

ena boningsstuga, det andra eller den s. k. framstugan är däremot sal för festliga tillfällen. Boningsstugan är den etnografiskt intressantare, ehuru även den senare kan undantagsvis vara det.

Vid inträdet i stugan, där folket bor, ha vi till vänster i knuten den med paulun (s. k. fålatan) försedda högsängen (1 å planen.) för tjänstefolket. Paret till denna säng står i rummets motsatta hörn (11) och tillhör husbonden och hans familj (faktiskt äro dessa högsängar avlägsnade från stugan och ersatta med modernare utdragsängar, men de finns dock i behåll och ha därför insatts på sina ursprungliga platser i teckningen). Till höger i knuten är den stora spiseln jämte ugnen. Den av järn smidda spiselståndaren, som uppbär den öppna eldstadens valv, har på ena sidan inristat: 1803 M A S, vilket har avseende på Markus Andersson, den förutnämnda stamfadern för nuvarande bondsläkt i hemmanet; på andra sidan av samma stång läses: I I S 18^{7/16} 66, varmed antydes, att den förres sonson Johan Johansson lät insätta nya stenblock i spiselns bottens. Grytståndaren och kokjärnet, som uppbera grytan, uppgivs vara lika

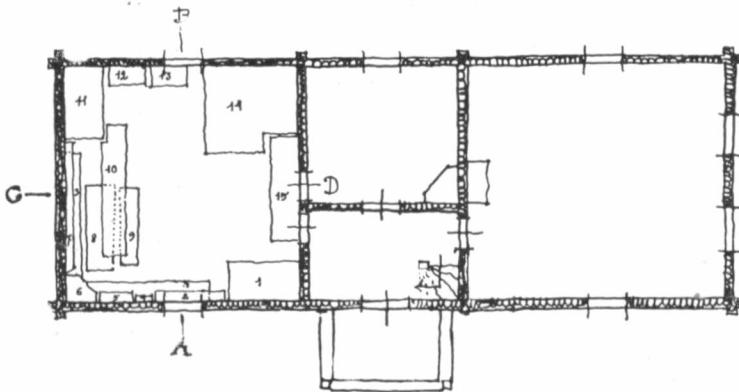

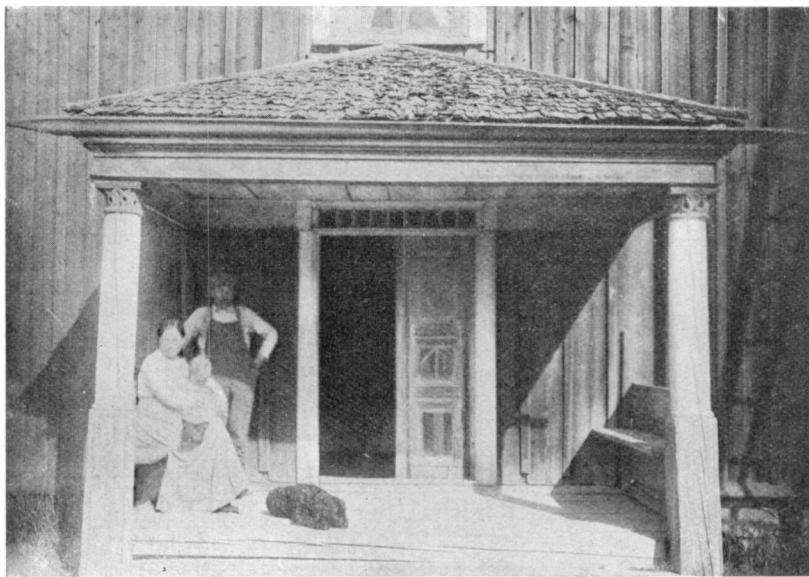
Interiörer från stugan å Ivars hemman.

Plan av karaktärshusets övre våning.

gamla som spiselståndaren. Vattensån står i knuten bakom murbalken. Stugan har två väggfasta bänkar (3 och 3) samt en flyttbar dylik framför bordet. Klockskåpet står mot vänstra sidoväggen, och mittemot är kar eller kärlhyllan (12), som är en österbottnisk värdinnas stoltet, ty i den blänka kärl av olika slag. Under ugnsfönstret är grytlådan (13) och i högsätet hörnskåpet (6). Hyllor finns av många slag och för olika ändamål. De äro belägna tätt under taket och ofta fästa vid åsarna, som äro två i stugans längdriktnings. Strax ovan dör-

Farstukvisten å Ivars hemman.

Norra kammaren å Ivars hemman.

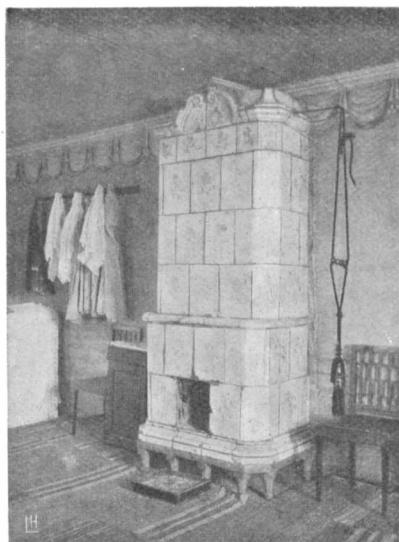
rummen i dess övre våning. Den öppna farstukvisten försågs med prydliga kolonner med kapitäl. I farstun i bågge våningarna rödmålades väggarna och bestäcktes nedtill med panel. Taket skulle vara grått. I norra kammaren, som var avsedd för kejsaren, uppmurades en eldstad på stolpar av vita och med små blå blommor ornerade kakel och beklättades väggarna med ljusgröna paperstapeter, som hade upptill målade draperier i tidens imperialstil. Hos sockensnickaren Enlund (kallad »örn» för att han med armarna flaxade under gången) beställdes för kejsarkammaren nya möbel, nämligen ett bord, en pinnsoffa, en säng och 6 stolar, vilka alla blevo gråmålade och ännu

finnas i behåll. Denna snickare hade väl därför fått äran att öppna dörren för kejsaren till det rum, som var av honom möblerat för majestätets räkning. Denna inredning är av enklaste slag, men behagade antagligen kejsaren mer än den överdrivna ståten på ett och annat ställe under hans resa. För de andra rummen lär man även beställt en och annan ny möbel, men skall man därjämte åtnöjt sig med vad som förut fanns. Bland det gamla förekommer ännu förutom några stolar, tidigare hämtade från Stockholm, en rokokospegel. Den södra kammaren är tapetserad i samma stil som kejsarkammaren, men kakelugnen saknar stolpar och är uppförd av grönt glaserade tegel; den lär förskriva sig från prosten Carlborgs tid. Detsamma kan man säkerligen säga även om de stiliga vävtapeterna i övre våningens minsta rum; av dessa finnes en del ännu i behåll. Ett fönster i kejsarkammaren har kvar sina i blyramar infattade små rutor. Dylika delar av andra fönster äro fördä på vinden.

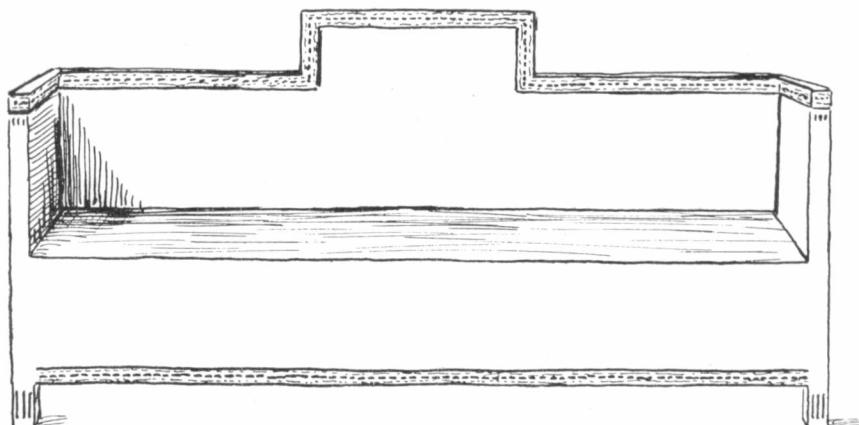
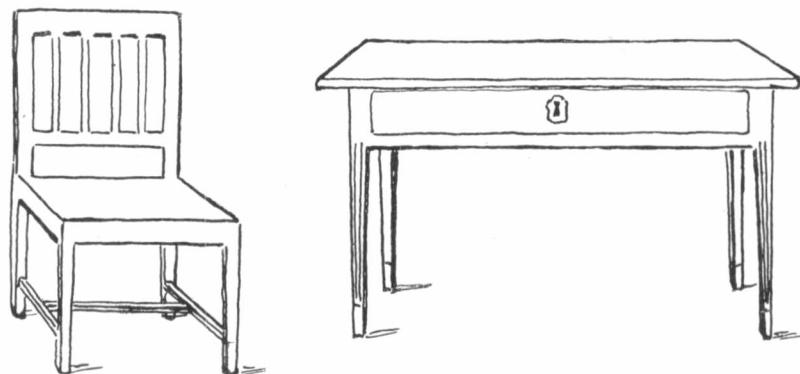
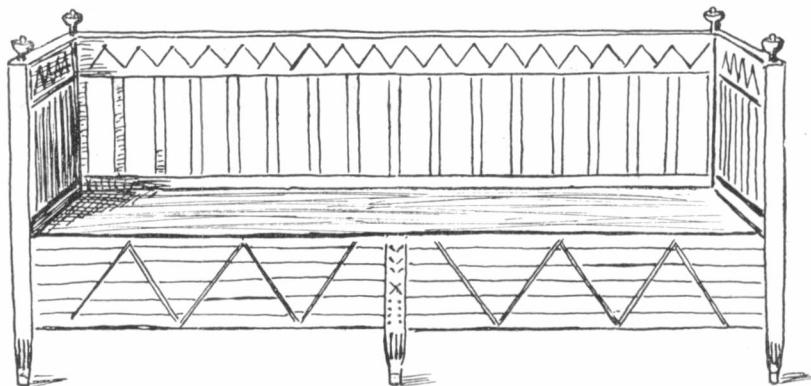
Med vilken ovanlig pietet man i denna gård aktade dessa kejserliga och andra gamla

Vävtapet från Ivars hemman.

Kejsarkammaren å Ivars hemman.

Möbler på Ivars hemman, gjorda av sockensnickaren Enlund för kejsarbesöket 1819.

minnen bevisar bl. a. den omständigheten, att då den i det föregående omnämnda rokokospegeln engång hade råkat i främmande ägo, återförvärvades den av den gamla husbonden, som för par år sedan dog vid 81 års ålder, ty hade han menat, att spegeln bör stå på sin plats från kejsartiden.

De traditionella minnena i denna gård ha bevarats av dess innehåvare genom sex generationer. Men traditionens makt har börjat försvagas. Genom att de gamla småningom fall undan, brista och de gamla banden; en ny tid har kommit med nya anspråk i avseende å bostad och bohag; minnena hotas att efterhand begravas i glömska eller att skingras som agnar för vinden. Skall allt detta få ske även här? — Ivars portbyggnad har redan blivit inköpt till friluftsmuseet på Fölisön; det gamla boningshuset längre icke. Men om även det kommer att köpas, skulle de etnografiska och historiska minnen, som anknytas vid denna gård, bevaras än vidare för kommande generationer. Att de så pietetsfullt här hållits samman, länder denna bondgård i det svenska Österbotten till heder. De ha värde icke blott för stället, där de finns, utan för hela landet.

Axel O. Heikel.

Elias Brenner som numismatiker.¹

I den krets av betydande forskare, som under senare hälften av 1600-talet ägnade sin intelligens och arbetskraft åt ett utforskande av Sveriges hävder, intar finnen Elias Brenner en betydande ställning, kanske mindre anmärkningsvärd enligt den allmänna uppfattningen, men i ögonen fallande för den, som önskar göra sig en klar bild av det värde, de antikvariska studier som då idkades hava haft för tertiärlden.

Elias Brenner föddes den 18 april 1647 i Storkyro, där hans far Isak Brenner var kyrkoherde. Släkten är av finskt ursprung, och i likhet med vad i de flesta finska kultursläkter var fallet, ägnade sig dess medlemmar företrädesvis åt prästerlig verksamhet. Även för den unge Elias torde fadern ursprungligen ha utstakat denna bana, men de inflytanden han i fädernehemmet mottagit, ledde hans intressen i annan riktning. Fadern hade i sin ungdom varit i tillfälle att erhålla undervisning av Johannes Messenius, som då satt fången på Kajaneborg, och denne hade hos honom väckt ett livligt intresse för historie. Detta intresse gick sedan i arv på sonen. Också för målarekonst visade Isak Brenner sig intresserad, och även härav finner man påverkan hos sonen. Sedan Elias Brenner 1662 avslutat sin skolgång i Björneborg, dit han flyttat från Nykarleby skola, begav han sig efter någon tids vistelse i hemmet till Upsala för att där bedriva akademiska studier. Orsakerna till att han icke valde Åbo äro väl icke fullt klara, men troligen avgjorde härvidlag det uppsving i de historiska vetenskaperna som den tiden rådde i Upsala, där Olaus Verelius, Johannes Schefferus m. fl. med heder representerade dessa ämnen. Brenner hade lyckan att snart komma i ett synbarligen rätt intimt förhållande till Schefferus, som bl. a. initierade honom i allmän myntkunskap, men även handledde hans första försök som miniatyrmålare och kopparstickare. Brenners artistiska förmåga blev snart bekant, så att han på Schefferi förord 1668 antogs till ritare vid det 1667 stiftade Collegium Antiquitatum med säte i Upsala. Härvid utlovades honom i lön dubbelt universitetsstipendium samt resepennningar jämte försäkran om vidare befordran. Han erhöll i uppdrag att å Collegiets vägnar avteckna forntida minnesmärken, och för detta ändamål utsändes han även på långa resor inom riket, av vilka den till Finland 1670–72 i synnerhet var av stor betydelse, ehuru Brenners teckningar och anteckningar till stor del icke i rätt tid blivit utnyttjade. Hans verksamhet i Antikvitetskollegiets tjänst blev emellertid icke långvarig — svårigheten att utfå lön och resemedel, av vilka sekreteraren Johan Hadorph sy-

nes ha stuckit en del i egen ficka, samt det synnerligen ogina bemö^{ende}, som från Hadorphs sida även i övrigt kom honom till del, gjorde verksamheten där outhärdlig för honom, och 1672 lämnade han sin tjänst. Följande år tog Magnus Gabriel de la Gardie, som även tidigare visat honom sin ynnest, honom med i sitt följe på k^{onung} Karl XI:s eriksgata. Härvid skulle Brenner avteckna minnesmärken m. m., men därmed var dock han verksamhet som antikvarisk tecknare i huvudsak avslutad. Hans teckningar ha icke bragt honom det erkännande, de äro förtjänta av. En stor del ha förkommit, andra ha visserligen bevarats, men först i senare tider blivit utgivna, och många av dem, som av samtida forskare begagnades, ha publicerats utan angivande av tecknarens, Brenners namn.²

Sedan Brenner lämnat Antikvitetskollegiets tjänst, gjorde han ett djärvt försök att slå sig ut som fri konstnär. Miniatyrmålningen, vari han åtnjutit undervisning av Scheffer, var då på modet i Sverige, men konstnärerna voro utlännings, engelsmän och fransmän. Brenner upptog tävlan med dem och detta med så god framgång, att han 1677 utnämdes till hovminiatör med löfte om ordinarie lön, så snart hovminiatören Pierre de Signac doge. Lönen, 500 dlr smt, blev han först 1684 delaktig av, men titeln gav honom ökat anseende och mera beställningar. Ett tämligen stort antal miniatyrer kunna tillskrivas honom — många visserligen blott på inre skäl, då signeringen saknas — och även ett par emaljporträtt anses visa hans hand. Av dessa framgår tydligt att Brenner var en miniatyrmålare av hög rang.

Samtidigt med att Brenner sålunda var verksam som miniatyrmålare, fortsatte han de antikvariska studier, som tidigare fängslat hans håg. Redan som ung hade han fattat intresse särskilt för de svenska mynten, och med oavbruten iver arbetade han på att hoppbringa en så fullständig samling av dessa som möjligt. Men härmed nöjdes han ej. Av egen, kanske dyrkört, erfarenhet visste han vilka svårigheter bristen på litteratur förorsakade samlaren, och då hans egen samling började vinna ett visst omfång, fattade han föresatsen att råda bot på bristen på detta område, där han kunde göra sin förstående gällande. Några egentliga föregångare hade han icke, ty det som dittills hade gjorts, var antingen ytterst otillfredsställande, såsom kyrkoherden Martin Laurentii Aschaneus' verk, som dessutom endast förefanns i handskrift, eller också hade enstaka frågor behandlats, utan att beröra ämnet i dess helhet, såsom av Johannes Schefferus³ beträffande stridsfrågan om de tre kronorna, och av Petrus Dijkman⁴ om beskaffenheten av de forna svenskarnas penningeräckning. Enligt instruktionen för Antikvitetskollegiet skulle visserligen Hadorph offentliggöra omfattande verk över gravmonument, mynt, sigiller, m. m., men därav hade intet hörts. I förra hälften av 1680-talet började

Brenner låta sticka i koppar och skära i trä avbildningar avsedda för det planerade verket. Någon tid begagnade han olika kopparstickare, av vilka Johan Christoffer Sartorius från Nürnberg utförde 9 signerade blad, andra endast enstaka signerade blad. Möjligen har Sartorius även utfört en större del av träsnitten. Dessa kopparstickares arbete tillfredsställdes emellertid icke Brenner, och han beslöt att själv utföra även denna del av arbetet, och häri måste man säga att han lyckades utmärkt. 1686 fann Brenner det vara skäl att med en böneskrift vända sig till konungen. Häri anhöll han om privilegium på att utgiva ett arbete om de svenska mynten, då hans under 20 år hopbragta samling överträffade alla andra och han redan hunnit långt med förarbetena och även av flera andra grunder var förtjänt av ett sådant skydd; någon direkt hjälp av statsmedel komme han icke att behöva. Privilegium beviljades honom, men ännu dröjde det fem år, innan Brenner utgav det verk, på vilket han arbetade. *Thesaurus Nummorum Sveogothicorum, Thet är En Skatt af Svenskt Mynt* utkom 1691. Sådan den då utkom, motsvarar den icke Brenners intentioner. Det är en samling kopparstick och träsnitt, utan beskrivande text, endast med en knapphändig inledning. Den svenska upplagan — boken utkom både på latin och svenska — inledes med en dedikation till konung Karl XI, och därpå följer en utveckling av den plan, enligt vilken Brenner hade för avsikt att utge arbetet i dess fullständiga form. Att arbetet nu publicerades i ofullständig form, berodde väl på, att Brenner hoppades härigenom lättare kunna få kompletterande tillägg av andra samlare och forskare samt kanske även bidrag av statsmedel. Denna upplaga var mycket liten, och någon spridning genom bokhandeln tyckes knappast ha förekommit, men utom inhemska dedikationsexemplar utsändes även exemplar till utlandet, där arbetet vann mycket erkännande.

När Brenner förunnades att överlämna ett exemplar åt Karl XI, som redan tidigare visat sig honom bevågen, fick han även tillfälle att muntligen framställa sina vidare planer. Som svar härpå meddelades honom i ett kungligt brev, daterat den 31 december 1692, att honom beviljats ett årligt understöd om 600 dlr smt, till dess någon vakans yppade sig vid Antikvitetskollegiet; detta för att göra det möjligt för honom att fortsätta och slutföra det under så goda auspicer påbörjade verket. Redan ett halvt år senare, den 13 juli 1693, kunde utnämningen till assessor vid Antikvitetskollegiet ske, sedan sekreteraren J. Hadorph avlidit och assessor J. Peringer (Peringskiöld) befordrats till sekreterare. — Genom ett egendomligt förbiseende sågs då hovminiatörtjänsten ledig och Andreas v. Behn utnämndes till denna tjänst, så att Brenner på detta sätt gick miste om den förbättring i sina ekonomiska förhållanden, som konungabrevet utlovat.

Härpå uppmärksamgjord av Brenner, rättade konungen misstaget, och den 16 september 1693 försäkrades honom om lön både som assessor och hovminiatör.

Utan dröjsmål fortsatte Brenner arbetet på den planerade stora fullständiga upplagan av Thesaurus. Enligt företalet till den första upplagan skulle den omfatta: 1:o avbildningar av alla svenska mynt; 2:o vid varje mynt uppgifter om dess rätta halt och valör samt dess värde i förhållande till »Marck lösig eller mot en R. Daler;» 3:o gamla kongliga myntordningar och plakater för en tid av 240 år; 4:o en historisk beskrivning sammanställd ur tryckta och otryckta källor; 5:o svenska ordenstecken med beskrivning; 6:o svenska medaljer, såväl kungliga som privata; 7:o svenska provinsers mynt, slagna den tid, då de varit under främmande välse; 8:o främmande nationers mynt, funna i Sverige, såväl engelska som tyska och arabiska, samt som bihang en berättelse om i Sverige befintliga myntsamlingar. — Genom Brenners böneskrifter till konungen om att få de direkta kostnaderna för nystuckna kopparplåtar ersatta, kunna vi till en viss grad se huru arbetet fortskrider. Till 1695 tyckas 28 nya kopparplåtar ha blivit stuckna, varvid Brenner begagnade sig av främmande hjälp, men själv utförde det finare arbetet. Sedan gick arbetet längsammare. Det gällde ju ej endast att avteckna och beskriva mynten, utan även få dem samlade, och detta var ett arbete, som ej gjordes i en handvändning utan fordrade mycket tålamod och stor omtänksamhet i synnerhet för den, som i likhet med Brenner ej kunde lägga ner större summor på sin samling. Han biträddes visserligen av sina vänner och myntsamlarena i Sverige, som delgåvo honom de mynt, de lyckades överkomma, och även till utlandet vände han sig för att få kompletterande uppgifter, bl. a. genom att till den tyska tidskriften »Monatliche Unterredungen» 1695 sända de kopparstick, som tillkommit sedan 1691, för att få dem där publicerade och därigenom uppmarksgöra den lärda världen på vad som saknades i Brenners samling i synnerhet av Gustaf II Adolfs och Kristinas i utlandet slagna medaljer. Men allt detta tog naturligtvis tid. De som intresserade sig för ämnet kunde emellertid, som härv framgår, få del av de nya kopparsticken, och bl. a. till Åbo akademis bibliotek översände Brenner dessa planscher⁵, av vilka Daniel Juslenius begagnade sig i sitt arbete, Aboa vetus et nova.

Efter Karl XI:s död saktade arbetet av, och först 1705 finna vi att Brenner åter anhåller om att få sina utlagda kostnader ersatta, ännu denna gång med en viss framgång. Tiderna blevo emellertid allt svårare, tjänstemännen kunde med njuggan nöd få ut hälften av sina löner, och möjligheterna att få extra understöd voro till ytterliget små, även om Karl XII i sitt högvarter tecknat svar på

suppliker. Oförtrutet arbetade Brenner emellertid vidare på sitt verk, 1714 signerade han 3 nya blad, 1716 ett, det sista. I färdigt skick fick han aldrig se sitt arbete. På sin dödsbädd anförtrodde han dess slutförande åt sin vän Nils Keder, som även som numismatiker gjort sig väl känd. Alldeles snart efter författarens död den 16 januari 1717 såg hans verk ej dagens ljus; först 14 år senare var det färdigt tryckt. Då kunde ej mera Brenners änka, den lärla och för sina poetiska alster vida berömda Sophia Elisabeth Brenner, få sin länge närlästa önskan uppfylld, den att få med en hyllningsdikt inleda man-nens verk — ett år tidigare hade även hon avlidit. Arbetet mottogs vid sitt utkommande väl av kritik och allmänhet. Till dess infly-tande återkomma vi senare.

Skillnaden mellan de båda upplagorna är rätt betydande, såsom ju är att vänta. Medan i den tidigare upplagan 374 mynt — av vilka 71 från tiden före Gustav Vasa äro angivna som förut okända — och 42 medaljer finnas uppräknade, omfattar den senare 431 mynt och 142 medaljer avbildade, samt dessutom beskrivna i texten utan avbildning 96 mynt och 48 medaljer. Härav komma 14 mynt och 42 medaljer på tiden efter 1691, således är ökningen beträffande den äldre tiden 139 mynt och 106 medaljer. Av plåtarna för den första upplagan ha 15 kommit till användning även i den andra, 11 äldre ha förkastats, medan 48 nya blivit stuckna; träsnitten äro däremot desamma i båda upplagorna. Ökningen kommer först och främst på medaljernas' anpart, antalet avbildade nya mynt är mindre och be-gränsat till medeltiden och Gustav Vasa. Anmärkas bör att av de avbildade mynten och medaljerna endast 31 saknades i Brenners egen samling.

Vilja vi bilda oss en föreställning om arbetet och dess värde enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkt, så måste vi naturligtvis erkänna att det i mångt och mycket är föråldrat. I fråga om mynten är visserligen att märka, att Brenner säger sig icke vilja upptaga olika årtal av i övrigt likadana mynt eller andra ännu mindre varianter. En jämförelse med de storartade förteckningar som på senaste tid publicerats, måste sålunda redan på denna grund utfalla till Thesauri nack-del. Jämföra vi emellertid myntens typserier i de minutiösa monografer, som vi lärt värdera, med Brenners förteckning, ter sig resultatet något annorlunda. Av Gustav Vasas mynt upptager Brenner 71, därav 4 utan avbildning. T. G. Appelgren⁶ har förtecknat 1,725 olika mynt (utan att härmed ha uppnått fullständighet, såsom i syn-nerhet fynden från senare tid visa) fördelade på 80 typer; av dessa återfinnas hos Brenner 50. Beträffande vissa typer, såsom örtugarna och halvörtugarna, där Appelgren under en typ grupperat flera un-deravdelningar, har Brenner upptagit ett större antal olika mynt, me-

dan däremot i andra fall, där Appelgren bildat olika typer med ganska små skiljaktigheter, Brenner har nöjt sig med en representant. Mycket saknas således icke i fråga om typer. Till samma resultat komma vi även med Johan III:s mynt. Brenner har 41 avbildade; A. Levin⁷ förtecknar 903 olika mynt fördelade på 64 typer, av vilka typer Brenner saknar 12.

De här omnämnda mynten vålla forskaren emellertid mindre svårigheter; de kunna bestämmas åtminstone med relativt stor lättethet. Brenner har även i allmänhet varit mindre intresserad för dem än för de medeltida mynten, i synnerhet de äldre. På deras bestämmande har han nedlagt mycket arbete, och den vackra obrutna serie, i vilken han lyckats ordna dem, räknar han som sitt synnerliga storverk. I den första upplagan finnes en plansch med mynt, som icke kunnat tilldelas någon viss regent — i den andra är den försvunnen, men endast två av de på den avbildade mynten ha infogats på de nya bladen, de övriga äro bortlämnade. Ansåg Brenner dem för utländska eller tyckte han att obestämda mynt ej hade något att göra i ett arbete sådant som hans?

Som sagt har Brenner bildat en lång serie av de äldsta medeltida mynten. Han tilldelar Olof Trätälja de äldsta, och en hel rad senare regenter få sin anpart. Den största delen av dessa bestämmningar har den moderna forskningen sett sig tvungen att beteckna som rena fantasier. Vi kunna gott förstå huru detta kom sig. Brenners verksamhet inföll under den svenska storhetstiden, då strävandena i de inhemska vetenskapsgrenarna gingo ut på att sätta forntidens häder i så fördelaktig dager som möjligt och att ge dem en så hög ålder och så stor ursprunglighet som möjligt. Härvid skyddes inga svårigheter. Så samvetsgrannet materialet än samlades — vid dess begagnande funnos inga skrankor för fantasin. Det bästa exemplet är Rudbecks berömda *Atlantica*, men även Brenner bildar ej något undantag. En viss uppfattning har han visserligen av den betydelse, som myntfyndens sammansättning kan ha även för bestämmendet av mynts inbördes ålder, men att dessa skulle kunna belysa frågan om myntens absoluta ålder och kronologiska följd i så hög grad, som den moderna forskningen har visat, däröförfar har han naturligtvis ej en aning, och det kunna vi ej förtänka honom. Något egendomligt kan det däremot tyckas, att han visar en så fullständig brist på stilkansla, att han utan minsta tvekan kan tilldela sådana mynt en ålderskillnad på 3–400 år, som vi redan på stilkriterier anse vara samtida.

Det kan vara skäl att i korthet beskriva arten av de förändringar, som den moderna vetenskapen genomfört i uppställningen av medeltidsmynten, jämförda med Brenners uppställning. För större enkelhets skull följer jag här utan vidare Hans Hildebrands framställning⁸,

ehuru det i vissa punkter förefaller, som om Hildebrands resultat icke skulle bli bestående.

Brenner låter myntningen i Sverige börja redan på 700-talet under Olof Trätälja, således betydligt tidigare än Hildebrand, som ju visserligen uttalar den förmoden, att de på Björkö funna mynten av Dorestad-typ kunde vara av svenska ursprung och härstamma från 800-talet, men dock framhäller, att vi tillsvidare säkert veta blott det, att omkring år 1000 myntprägling påbörjats i Sverige — utan något samband med möjliga föregångare. Olof Skötkonungs och Anund Jakobs bekanta mynt av anglosaxisk typ kände Brenner 1691 ej ännu till, men sedan Nils Keder 1706 publicerat några sådana, upptog även han dem i sitt verk. De äldsta mynten i Sverige anser Brenner ha varit brakteater — sålunda äro alla Olof Trätäljas mynt av detta slag. Numera är man dock fullt på det klara med att brakteatprägling i Sverige icke kunnat förekomma före medlet av det 12 årh., och att den sannolikt uppträder där för första gången något senare. Brakteaterna (som mynt) ha först kommit i bruk i Tyskland under förra hälften av 12 årh., och genom tyskt inflytande ha de antagits även i Sverige. Ingen av de brakteater, som Brenner tillskriver äldre regenter (Olof Trätälja, Björn på Häga, Erik Segersäll, Olof Skötkonung, Anund Jakob, Filip, Ragvald Knaphövde), kan således tillhöra dem. — Vid tolkningen av mynt, såväl brakteater som tvåsidiga, där regentens namn ej är fullt utsatt, men en bokstav ingår i själva typen, har Brenner ansett det klart, att härför avses initialen till något regentnamn. Härav följer att myntgrupper, som av stilistiska och typologiska skäl måste anses vara samtida, av Brenner utan den minsta tvekan fördelar på synnerligen långa perioder. Särskilt i ögonen fallande är detta beträffande en myntgrupp, som av Hildebrand tillskrives Magnus Eriksson (efter 1354) och vars typ är: åts. bokstav o. d. mellan tre kronor — fråns. lejon (stundom över tre snedbjälkar, d. v. s. Folkungarnes vapenbild). Mynten av i fråga varande typ väckte för de tre kronornas skull intresse redan före Brenners tid, och med stöd av initialerna tilldelades de olika regenter. Brenner tillskriver följande regenter mynt av denna typ: Anund Jakob, Filip, Ragvald Knaphövde, Sverker, Erik den helige, Knut Eriksson, Johan Sverkersson, Valdemar, Magnus Ladulås och Birger — således fördelas de över en period på nästan 300 år, men Magnus Eriksson erhåller intet!

Huru Brenners bestämningar förhålla sig till Hildebrand kan den av saken intresserade lätt finna vid en jämförelse mellan Thesaurus och t. ex. Hildebrands Sveriges Medeltid I. Särskilt vad medeltidsmynten beträffar, har uppställningen helt och hållit omändrats av Hildebrand på basen av den moderna forskningens stilkritik och detaljstudium av ett rikhaltigt fyndmaterial, vilket ej stod Brenner till

förfogande. Likaså ha mynt av främmande ursprung och falsarier, som förekomma i Thesaurus, såsom t. ex. den prydliga Daljunkarens »Moneta in ralibus» från början av 1500-talet, av Hildebrand kunnat utgällras.

Bland mynt från senare tider, som särskilt kunna vara ägnade att väcka någon uppmärksamhet, vill jag icke underlåta att nämna Johan III:s riksdaler av 1574 av samma typ som halvriksdalern (åts. konungens midjebild — fråns. riksvapnet). Denna omnämnes och avbildas redan i den första upplagan, och man borde sålunda icke ha skäl att betvivla dess existens. Emellertid uppger Levin i sin förteckning, att de exemplar han känner till alla äro präglade på tyska Thaler-stycken från 17 årh., medan åter det exemplar, som ingår i den Antellska samlingen, är slaget på en svensk 4 karolinerers pjäs av 1717 och alltså senare än första upplagan av Brenners Thesaurus. Något äkta exemplar tyckes ej vara bekant. Huru allt detta sammanhänger är ej klart. Man kan tänka sig, att Brenner genom något förbisseende upptagit halvriksdalern även som riksdaler och att sedanmera på grund av Brenners arbete sådana riksdalar i spekulations syfte blivit slagna; men huru Brenner skulle gjort sig skyldig till ett sådant slarv, är rätt obegripligt.

Rätt egendomligt är förhållandet med Sigismunds tvåpenning. I ett brev till Erik Benzelius av den 31 januari 1710 omnämner Brenner, att han äntligen efter några och fyrtio års samlande lyckats överkomma ett sådant, vars existens han redan börjat betvivla, ehuru det finnes omtalat i Sigismunds myntplakat av 1594. Då Brenner emellertid i den första upplagan av Thesaurus avbildar ett sådant mynt, måste det sålunda ha skett endast med stöd av myntplakatet, där myntet var beskrivet och kanske även avbildat, utan att han då ännu hade sett något verkligt exemplar av detta mynt.

Av intresse är dock att kunna konstatera, att Brenner uppräknar ungefär samma medeltida Åbomynt som nu med säkerhet äro kända. Av Gustav Vasas Åbomynt känner han dock endast örena från 1523–24 samt uppger dessutom att en mark från 1537 vore slagen i Åbo. Denna uppgift är emellertid oriktig, och någon upplysning, varpå han stöder den, ger Brenner icke.

Anmärkas bör, att Brenner icke räknar plåtarna som mynt; åtminstone omnämner han ej dem.

Utstyrseln av Thesauri båda upplagor är god, och i synnerhet den första lilla volymen är synnerligen vacker. Men till en viss grad har detta vunnits på den absoluta trovärdighetens bekostnad. Brenners kopparstick äro så att säga normaliserade. Han avtecknar mynten med jämn cirkelrund rand, inskrifterna äro likaså jämna och porträtten mycket fint utförda, såsom man kan vänta av en miniatyrmålare.

Men stilen på mynten är förvanskad, alla äro i samma stil. Detta fel är emellertid vanligt på denna tid, då stilkänslan var svagt utvecklad, och delvis svårt att undvika i allmänhet när mynt måste avtecknas. Jämfört med samtida och även senare numismatiska planschverk från in- och utlandet, måste Brenners arbete i alla fall erkännas vara förträffligt.

Den storslagna plan han i företalet till den första upplagan framlade, har han emellertid icke kunnat utföra i sin helhet. Utom den delvis med upplysande exkurser försedda texten till illustrationerna ingår i den andra upplagan en förteckning över myntsamlare och myntsamlingar i Sverige, uppgifter på numismatisk litteratur samt beskrivning på ett antal större myntfynd. — De svenska riddarordnar-nes tecken har han avbildat i ett särskilt kopparstick, som att döma av formatet ej var avsett att infogas i Thesaurus. I manuskript efterlämnade Brenner även utom Thesaurus några andra arbeten av numismatiskt och antikvariskt innehåll, men det mesta därav har gått förlorat. »En kort berättelse om våra forna Sveriges konungars mynt» publicerades på tyska 1731, på svenska 1772. Här behandlas i korthet frågan om myntsorter och deras värde; avsikten var att i Thesaurus vidlyftigare utreda dessa saker.

Inverkan av Brenners verksamhet som numismatiker kunde omedelbart märkas. Som sagt ägde han ej litterära föregångare av större betydelse på det numismatiska forskningsområdet. Men även samlare-intresset tyckes ha varit tämligen svagt utvecklat före Brenners tid. Visserligen hade under det trettioåriga kriget en vacker grund lagts för det Kungliga Myntkabinetts genom de myntkollektioner, som från olika orter »räddats» över till Sverige, men dessa samlingar hade åter spolierats av drottning Kristina, först genom den frikostighet, varmed hon utdelade gåvor ur dem, sedan därigenom att hon, då hon lämnade Sverige, tog myntkabinetts med sig — för att sedan i sin penningeförlägenhet pantsätta det i Belgien. Endast en mindre del, mest dupletter o. d., kvarstannade i Stockholm. Ett visst intresse för mynt hade emellertid blivit väckt, och även de inhemska mynten fingo del av detta intresse, som växte i den mån forskningsarbetet i allmänhet vände sig till det egna landets fornhävdar. Det förefaller dock, som om först Brenners verksamhet både som samlare och forskare hade förmått sprida intresset i vidare kretsar. I efterskriften till Thesauri andra upplaga uppräknas, som sagt, en stäfällig rad myntsamlare, först och främst sådana som samlade svenska mynt, men även andra. De uppräknade personerna höra till rätt olika samhällslager. Främst står Karl XI, som ju frikostigt understödde Brenners forskningar. Även på annat sätt visade han sitt intresse för numismatiken. Sålunda hade han låtit utlösa den myntsamling, som drottning Kristina pantsatt i

Belgien, och även genom att inlösa andra samlningar, bl. a. den Gyldenkloska, och enskilda mynt sörjt för det Kungliga Myntkabinetts förkovran. Men dessutom förordnade han 1696, att Brenner jämte greve Carl Wrede, Joh. Gabr. Sparfvenfelt och Nils Keder skulle vissa dagar sammankomma på slottet för att studera och ordna den kungliga samlingen. Konungen hade även ofta själv funnit sig där för att med intresse följa med arbetet. — Bland mera betydande samlare må nämnas greve Clas Fleming, som inlöst den Gripenhielmska samlingen, greve Joh. Lillienstedt (Johannes Paulinus), vars medaljsamling var mycket värdefull, och till vilken Brenner stod i nära förhållande — båda voro söner till finska kyrkoherdar — samt hovmarskalken frih. Gustav Rålamb, som utan hänsyn till kostnaderna samlade mynt och böcker, och kammarherre Jakob Cronstedt. Båda de sistnämndas samlningar övergingo sedermera i offentlig ägo — Cronstedts inköptes 1731 för 8,000 rdr till antikvitetsarkivet, Rålamps såldes 1756 för 150,000 dlr kmt till riksbanken. Ivriga samlare voro även Brenners goda vänner, ståthållaren på Drottningholm och Svartsjö, Martin Törnhjelm, assessor Nils Keder, bibliotekarien (sedermera ärkebiskopen) Erik Benzelius d. y. En vacker samlung tillhörde med. doktorn Magnus Bromell (Bromelius), en av Brenners närmare vänner. Han hade efter sin fader ärvit en god kollektion, som han sedan själv med iver förökade bl. a. med borgmästaren i Stockholm Martin Nymans värdefulla samlung; efter hans död 1731 inköptes samlingen för drottning Ulrika Eleonora, och sedermera införlivades den med Kungl. Myntkabinetten. I allt uppräknar Brenner 22 privata samlningar.

Aven sedan tiderna efter Karl XI:s tid förändrats och nöd rådde i landet, gjorde Brenner allt vad han kunde, för att hålla intresset för numismatiken vaket. I hans brev till Erik Benzelius d. y. ha vi ett vittnesbörd om dessa strävanden, som i sin knappa enkelhet stundom verkar nästan gripande. Han översänder då och då enstaka mynt av större sällsynthet, som han antar saknas i Benzelli samlung, samt meddelar om sin egen samlareverksamhet och arbetet med Thesaurus och säger då: »Att wort rei nummariae studium icke aldeles i desse Järne tider må komma i glömskan, sänder iag hr Bibl:n här hoss twenne swensk mynt ett k. Hanses slagit i vesteros med oldenburgiske wapnet» (26 maj 1712) och åter »som iag denne tiden öfwerkommitt någre rare dupleter af Swenskt mynt, will iag effter min skyldighet de samma till hr. Biblioth:s tienst öfwerskicka, på det att vårt rei nummariae studium i desse bedröflige tider ej aldeles må upphöra och uthslåkna.» (15 sept. 1714). Ända till sin död stod Brenner på detta sätt i livlig förbindelse med samlarena i Sverige.

Men icke endast samlareintresset var väckt; även på det litterära området förblev Brenner ej den ende numismatikern. Vid sekelskif-

tet började Nils Keder⁹, då assessor i Antikvitetskollegiet, publicera sina skarspinniga numismatiska forskningar. De voro av mindre omfattande art än Brenners. Keder behandlade enskilda frågor av speciell betydelse, och i andra upplagan av Brenners Thesaurus finna vi spår av hans verksamhet. 1700 publicerade han en uppsats om ett mynt, som ansågs föreställa Oden eller åtminstone hänsyfta på hans kult¹⁰; denna uppsats har länge citerats i den numismatiska litteraturen, medan i synnerhet samlarena utan att taga hänsyn till Keders egen försiktiga formulering i sina kollektioner gärna inordnade liknande pjäser direkt under Odens namn. Myntet tyckes höra till de keltiska, som präglats efter grekiska förebilder. En värdefull uppsats av Keder var broschyren om runornas förekomst på mynt, som han utgav 1704¹¹. Det mynt han behandlar är ett av den danske konungen Sven Estridssons runmynt, som han tillskriver dennes föregångare Magnus den gode och vars omskrift han tolkar oriktig; men samtidigt behandlar han de brakteater med enstaka runor eller runmonogram, som funnos i Brenners och Bromelii samlingar och som Brenner (samt Peringskiöld) behandlat. Ur Keders uppsats framgår även, att en hel del falska runmynt redan då voro i rörelse, mynt som tillskrevos urgamla svenska konungar, men som Brenner ej anser sig ens behöva omnämna och Keder utan vidare förkastar. På grund av ett stort fynd från Näsby-Åkers socken i Roslagen, innehållande huvudsakligen anglosaxiska mynt men därjämte svenska och danska mynt, kunde Keder 1706 fastslå, att Olof Skötkonung och Anund Jakob präglat mynt efter anglosaxiska förebilder¹², och så egendomliga de än tedde sig infogade i den Brennerska serien, där de till utseende och art helt och hället bröto kontinuiteten, upptog Brenner dem dock i andra upplagan av Thesaurus.

Keders stora erfarenhet som myntforskare jämte det intima förhållande, i vilket han stod till Brenner, gjorde att Brenner åt honom uppdrog att ombesörja utgivandet av Thesauri andra upplaga. Vi kunna icke avgöra, om Keder i högre grad underkastat Brenners efterlämnade arbete revision och omarbetning. I texten finnes, så vitt jag kunnat se, intet som antyder tiden efter 1717, och även av Keders företal tyckes framgå snarast att han ej gjort några ändringar, då han ju direkt antyder, att han ej anser Brenners bestämmelser alla hållbara. — Även Brenners egen rikhaltiga myntsamling fick Keder i uppdrag att förteckna. Brenner hade 1716 erbjudit den åt staten till inlösen, och efter hans död uppdrogs åt Keder, Urban Hjärne och Martin Törnhjelm att inventera och värdera den. Då omfattade den 687 svenska medaljer och mynt, 12 enskilda medaljer samt 66 icke svenska mynt; dess värde anslogs till 15,000 dlr kmt, men så mycket kunde staten icke depensera på den, och samlingen försåldes åt en engelsk

affärsman Walter Grainger, som även för sin del ökade samlingen. Keders Catalogus Musei Graingeriani¹³ är i stort sett uppställd i enlighet med Brenners system. Samlingens senare öden äro höljda i dunkel. Grainger dog 1729 i London, men samlingen befann sig då i Stockholm. Den erbjöds nu Rålamb för 20,000 dlr kmt, men då han ej brydde sig om den, försåldes den åt en rysk samlare Demidoff. Huru samlingens öden senare gestaltade sig, är ej närmare känt, men på 1890-talet uppdök i den tyska mynthandeln ett stort antal utomordentligt intressanta svenska mynt, som ej kunde komma från annat håll än just den Brennerska samlingen.¹⁴

Intresset för numismatiken, som under Brenners tid vuxit sig starkt, avsommade ej med hans död. Nya samlingar uppstodo, medan de gamla åter upplöstes eller övergingo i andra händer. Vid universitetens började intresset för numismatiken att visa sig, dels däri, att i dissertationer behandlades olika ämnen ur mynthsistorien, dels även sálunda, att universitetens lade grunden till egna samlingar. Häri gick Upsala främst, där vid medlet av 1700-talet för myntsamlingarna anställdes en särskild vårdare med skyldighet att föreläsa i numismatik. Även i övrigt var en viss produktivitet på myntforskingens område att märka. När århundradet närmade sig sitt slut, utkommo nya sammanfattande arbeten om de svenska mynten av C. R. Berch¹⁵ och A. Modéer,¹⁶ det föregående fullständigt, men med knapphändig kommentar, det senare anlagt i större skala med vidlyftig kommentar, men därav utkom blott början. Båda bygga på den grund Brenner lagt, och om de än i fråga om de äldre medeltida myntens uppställning framställa vissa tvivel om riktigheten av en eller annan av Brenners bestämningar, så följer dock i synnerhet Berch honom ganska troget, medan Modéer gör en del större försök till omställningar, utan att däri lyckas. In på 1800-talet härskade Brenners system, men då underkastades det den noggranna revision, som den nyare tidens säkrare forskningsmetoder och mångfalt rikhaltigare material möjliggjorde. J. H. Schröder¹⁷ samt B. E.¹⁸ och i synnerhet Hans Hildebrand¹⁹ ha definitivt visat ohållbarheten av Brenners uppställning av Sveriges äldsta mynt. Men om än Brenner härvidlag ej kan följas — här och där, i synnerhet utomlands påträffas dock myntkabinetts, vilkas svenska mynt uppställts helt och hållit enligt Brenners Thesaurus — så förringas härav ej hans stora förtjänst, att för första gången hava underkastat de svenska mynten noggranna studier, och att utan föregångare och i huvudsak på grundval av sin egen med stora svårigheter sammanbragta samling ha givit samtid och eftervärld en framställning av de svenska mynten, som länge blev oöverträffad. Och så mångsidiga forskningar inom den svenska mynthsistoriens olika delar än sedan Brenners dagar publicerats, så återstår

dock mycket ogjort av det program, som Brenner utstakade för sitt verk. Så storslaget och vidsynt såg han det arbete han förelagt sig.

Lauri O. Th. Tudeer.

¹⁾ En var som känner Eliel Aspelin [-Haapkyläs] *Elias Brenner, en forskare och konstnär från Karlarnes tid* (H:fors 1896), finner genast, i huru hög grad följande framställning bygger på detta utmärkta verk.

²⁾ En del av teckningarna från Finland publicerades av C. A. Gottlund i *Otava*, en annan del (vapensköldar i kyrkor) av R. Hausen. Jfr. även H. Donner, Heraldisk-kritiska anmärkningar rörande E. Brenners resor i Finland 1670–72 (*Finskt Museum* 21, 1914).

³⁾ De antiquis verisque Regni Sveciæ insignibus, *Holmiæ* 1678.

⁴⁾ Observationer, som kunna gifva någon anledning till de forna Svenskars och Giöthers Penninge-Räknings beskaffenhet etc., Stockholm 1686.

⁵⁾ W. Lagus, Numismatiska anteckningar I: 1 s. 15.

⁶⁾ Gustaf I:s mynt. (Numismatiska meddelanden XVI), Stockholm 1904.

⁷⁾ Beskrifning af Johan III:s mynt. (Numismatiska meddelanden XI), Stockholm 1904.

⁸⁾ Sveriges Medeltid, I (Stockholm 1879–85), s.—

⁹⁾ F. 1659, student i Upsala 1676, assessor i Antikvitetsarkivet 1697. D. 1735.

¹⁰⁾ Epistola — de Nummo aureo antiquo et perraro, Odinum ceu probabile est, ipsiusque Sacrorum & Mysteriorum signo exhibente.

¹¹⁾ Runae in Nummis vetustis diu quæsitæ, tandemque ibidem feliciter inventæ; seu de Nummis Runicis Commentatis Lipsiæ 1704.

¹²⁾ Nummi aliquot diversi ex argento præstantissimi: nempe decem Olai Sveci, unus Anundi Carbonarii, ac unus Haquini Rufi Sveciæ regum; nec non unus Svenonis bifidâ barbâ, Daniae regis; Omnes Tellure Svecicâ olim abscondita etc. Lipsiæ 1706.

¹³⁾ Catalogus Nummorum Sveo-Gothicorum Usualium ac Memorialium, Veterum Recentiumque, in Museo Graingeriano Holmiæ curiose asservatorum etc. Londoni 1728.

¹⁴⁾ E. Aspelin-Haapkylä, Elias Brenner. (Oma Maa I), s. 223.

¹⁵⁾ Beskrifning öfver Swenska Mynt och Kongl. Skåde-Penningar etc. Upsala 1773.

¹⁶⁾ Inledning till närmare Kunskap om Swenska Mynt och Skådepennningar. Lund 1796.

¹⁷⁾ Anmärkningar öfver Sveriges äldsta mynt. (K. Vitterbels Historie och Antiquitets Academiens Handlingar, 15. Stoltholm 1830).

¹⁸⁾ Upplysnings till Sveriges Mynthistoria. Diss. I–V. Lund 1831–32.

¹⁹⁾ Sveriges Medeltid, I. Stockholm 1879–84. — Den svenska medeltidens brakteater. [Början]. (Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, 9, 4. Stockholm 1891).

Finskt Museum

utkommer 1917 i 4 häften om minst ett tryckarks omfång. Prenumerationspriset är 2: 50; för Finska Fornminnesföreningens medlemmar vid direkt prenumeration under utgivningsåret 1 mk.

Försändelser adresseras till Finska Fornminnesföreningens sekreterare, Helsingfors, Historiska Museet.

FINSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

FINSKT MUSEUM

XXIV

1917

HELSINGFORS 1917

HELSINGFORS 1917
K. F. PUROMIES BOKTRYCKERI A. & B.

Innehåll:

	Sid.
H. J. Boström: Fynd av plåtmynt i Malaks skärgård	75
Aarne Europaeus: Förvärv till Nationalmuseet år 1915. Den förhistoriska avdelningen. I. Stenåldern	39
A. Hackman: II. Bronsåldern	59
III. Järnåldern	59
Reinh. Hausen: Om läget av »Hyndskär».....	74
Axel O. Heikel: Två byggnader å Ivars hemman i Närpes.....	11
K. K. Meinander: Förvärv till Statens Historiska Museum åren 1915 och 1916.	
Den historiska avdelningen	1
Lauri O. Th. Tudeer: Elias Brenner som numismatiker.....	20
Dödsrunor: Eiel Aspelin-Haapkylä	33
Theodor Schvindt	35
George Fredrik Granfelt	37

Finskt Museum

REDAKTION:

JUHANI RINNE

A. HACKMAN K. K. MEINANDER U. T. SIRELIUS

Innehåll:

- Eliel Aspelin—Haapkylä †.
Theodor Schwindt †.
George Fredrik Granfelt †.
Förvärv till Nationalmuseet år 1915.
Den förhistoriska avdelningen. Av
Aarne Europaeus och A. Hackman.
Om läget av »Hyndskär.» Av Reinh.
Hausen.
Fynd av plåtmynt i Malaks skärgård.
Av H. J. Boström.

Eliel Aspelin-Haapkylä.

Den 11 januari 1917 avled i Helsingfors statsrådet, professor emeritus Eliel Aspelin-Haapkylä. Fosterlandet förlorade i honom en trägen och framstående vetenskapsman, Finska Fornminnesföreningen en av dem, som arbetat inom densamma ända från dess instiftelse och ägnat sin levnads verksamhet åt de idéer föreningen omfattat.

Eliel Aspelin föddes den 9 oktober 1847 i Övervetil och blev student 1865, filosofie kandidat 1871, licentiat 1878, docent i estetik och konsthistoria 1880, e. o. professor i estetik och nyare litteratur 1901, emeritus 1908. Bland de många förtroendeuppdrag han mottagit må nämnas, att han sedan 1902 var ordförande i Finska Litteratursällskapet och sedan 1894, med ett kortare avbrott, medlem och lång tid ordförande i Antellska Delegationen. I Finska Fornminnesföreningen var han sekreterare 1871–74, v. ordförande 1881–99 och utsågs 1912 till hedersledamot.

Säkerligen medverkade exemplet av den äldre brodern, J. R. Aspelin, att Eliel Aspelin redan tidigt riktade sin håg till studiet av Finlands forntid, härvid till en början omfattande vår medeltida konst. Han var medlem i den expedition, som 1871 utsändes av Finska Fornminnesföreningen för undersökning av sydvästra Finlands kyrkor, samt ledare för andra konsthistoriska expeditionen 1874 till västra Finland. Senare företog han flera resor till enskilda kyrkor och har publicerat resultaten av sina undersökningar (Raumo, Messuby, Hauho m. fl.), liksom och flera specialuppsatser, huvudsakligen i Finska Fornminnesföreningens publikationer. I anslutning till översättningen av Lübkes konsthistoria utgav han år 1891 en kort historik över den

finska konsten. År 1878 hade han publicerat en på grundliga studier i utlandet byggd doktorsavhandling *Siipialttarit* (om altarskåpen), där även finska konstverk berördes.

Aspelin, som 1876 antagits till amanuens vid universitetets historisk-ethnografiska museum, gjorde sig i denna egenskap även för-trogen med en senare tids, framförallt 1600- och 1700-talens, konst och konstindustri i vårt land, och honom tillhör främsta förtjänsten av de dåvarande samlingarnas ordnande, framförallt renässans och barock-föremål samt kyrklig konst från olika tider. Såsom privatsamlare har han senare odlat detta intresse och förvärvat sig dyrbara kollektioner, huvudsakligen av möbel och porträtt, vilka skola tillfalla Nationalmuseet. För främjandet av Nationalmuseets organisation och nybyggnad har han varit verksam genom flera uppsatser, bl. a. en 1887 utgiven broschyr, där han såsom den första upptar denna fråga i utförligare form.

Hans intresse för den finska konstens historia gav senare upphov till de stora biografierna över Johannes Takanen (1888), Werner Holmberg (1890) och Elias Brenner (1898), de två senare utkomna även på svenska. Under de sista åren utgav han omfattande biografiska arbeten över samtidiga: Lars Stenbäck, Alfred Kihlman, samt tre band *Muoto- ja muistikuvia* (Porträtt och minnesbilder), även som en brett anlagd historik över finska teatern.

Aspelins arbeten utmärkas av en stor grundlighet och vederhäftighet och ett varmt intresse för våra fosterländska minnen. Den rent finska kulturens främjande låg honom synnerligen nära om hjärtat, men han tillslöt ej ögonen för vad vi mottagit västerifrån. Hans kulturella intressen präglade i hög grad hans personlighet, och därutöver kvarlämnar han minnet av en human och hjärtlig man.

K. K. M.

Theodor Schvindt.

Den 27 sistlidne oktober avled härstädes intendenten vid Arkeologiska Kommissionen, doktor Petter Theodor Schvindt. Med honom bortgick den finska etnografiska forskningens fader, en framstående arkeolog, en outtröttlig främjare av hembygdsforskningen och en varmhjärtad fosterlandsväns.

Theodor Schvindt föddes i Räisälä den 13 oktober 1851. Han blev student 1869, filosofie kandidat 1885 och filosofie doktor 1892. Han var kurator för viborgska avdelningen 1888–94 samt medlem i lantdagen 1900 och kyrkomötena 1886 och 1903. Åren 1906 och 1910 fungerade han som ordförande i folkbibliotekskommittén. Han har även varit studentkårens ordförande och ekonom.

Den livsgärning, som Schvindt utförde, främst såsom museiman och forskare på den inhemska fornkunskapens och etnografins område, var banbrytande. Då viborgska avdelningen 1874 på uppmaning av Otto Donner skred till insamlande av de etnografiska kollektioner, vilka sedan bildade grundstommen till vårt nuvarande etnografiska museum, var Schvindt en bland dem som först understödde dessa planer, och det blev han som slutligen ordnade arbetet. Då en vårdare av samlingarna år 1879 tillsatts, var han självskriven därtill. Då museet 1893 övertogs av staten, blev han samtidigt intendent vid Arkeologiska kommissionen.

Ur Schvindts penna har flutit en ansenlig mängd större och mindre undersökningar, flera av dem grundläggande på sitt område, samt åtskilliga handledningar i etnografi, hembygdsforskning, program, frågeblad m. m. Bland hans vetenskapliga publikationer må särskilt nämnas *Tietoja Karjalan Rautakaudesta* (1892) samt de etnografiska arbetena *Suomalaisia koristeita I-II* (Finnische Ornamente, 1895, 1903); *Finsk etnografisk atlas. I. Jagt och fiske* (1905); *Finska folkdräkter. I*

(1913); *Förfädernas minnesmärken*. Vidare har han i olika uppsatser behandlat Kexholms slotts och läns historia (Kaukomiel I, *Analecta archeologica fennica* II m. fl.). Schvindts sista planer voro fortsättning av publikationen av folkdräkter samt ett arbete om männens slöjd, men ödet lät honom ej fullfölja dem. Med beklagande må särskilt omnämñas, att han ej hunnit få i tryckfärdigt skick vårt Nationalmuseums historik, för vilken just hans egna hågkomster till stor del voro en levande källa.

Vårt lands hembygdsforskning förlorade i den avlidne en verksam ledare, en uttröttlig samlare och en rådgivare vid insamlingsarbetet och hembygdskurserna. I detta sammanhang må nämnas den omfattande materialsamling, som hopbragts på folklivsforskingens olika områden av den av honom grundlagda föreningen Muurahaiset. Ingen vetenskapsman av den äldre generationen har visat så stort intresse för hembygdsforskningen som Schvindt, och hans bortgång skall länge beklagas i hithörande kretsar.

Entusiastisk och rättsinnig som han var, kom Schvindt i hög grad att taga del i det politiska livet. Hans ståndpunkt var alltid rätttänkande och omutlig, och han verkade mycket för det passiva motståndet, isynnerhet i Karelen, varför han också i kamratkretsen fick namnet »fursten av Karelen». Hans namn var också så fruktat av våra förtryckare, att de ännu efter hans begravning anställdes husundersökning i hans hem.

Som enskild och kamrat var Schvindt sympatisk och vänfast. Ehuru ödet ej besparat honom många motgångar, till vilka ytterligare kom sjuklighet under de sista levnadsåren, förblev han ung till sinnet och samtalade gärna vaket som förr i olika hans hjärta nära stående frågor. En omfattande bildning och stor livserfarenhet satte sin prägel på alla hans åsikter och uttalanden.

Schvindts bronsbyst, som på studentkårens föranstaltande kort efter hans död avtäcktes i Nationalmuseet, skall påminna kommande släktled om en man, för vilken idéerna voro allt och den enskildes fördel blott en bisak, och om hans stora livsgärning.

J. L.

George Fredrik Granfelt.

Dödens skörd har år 1917 varit stor bland de män som stått Finska Fornminnesföreningen nära. Hovrättsrådet George Fredrik Granfelt, som avled i Åbo den 5 augusti 1917, inträdde sent i vår krets, men fann här snabbt ett tacksamt område för sin mångsidiga verksamhet inom den historiska forskningen.

George Granfelt föddes i Åbo 1865, blev student 1885, filosofie kandidat 1888, juris doktor 1900. Han blev år 1907 äldre ledamot i lagberedningen, 1908 assessor i Viborgs hovrätt och 1914 hovrättsråd i Åbo hovrätt. Vid sidan av sitt arbete som lagkunnig och domare fann han ännu tid och tillfälle till djupgående historiska studier och utgav Åbo stads domböcker 1632–34 samt *De västfinska nationerna 1640–1722* (1890) och var senare en flitig medarbetare i den av Tor Carpelan utgivna Biografisk handbok, där ej mindre än 257 artiklar härröra av hans hand. Ett vackert arbete är den av honom utgivna Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok (1889, 1893). För genealogi hyste Granfelt ett skilt intresse och behandlade hithörande frågor i en mängd mindre uppsatser och på nya upplysningar rika recensioner. I frågan om Åbo domkyrkas restaurering intog han i mycket upp-märksammade artiklar i Finsk Tidskrift 1896 och 1902 en försiktig ståndpunkt, dikterad av hans stora respekt för byggnadsverkets betydelse som historiskt dokument. Under sina sista levnadsår sysselsatte han sig med forskningar rörande Åboläns regementenas personhistoria, och för något år sedan trädde han i spetsen för några yngre forskare, som planlade utgivandet av ett arbete över Finlands herrgårdar. Genom sina grundliga kunskaper på detta område — han kände genom personliga besök och forskningar de flesta herrgårdar i Tavastland och sydvästra Finland — och genom sin optimism, som lät honom se möjligheten att övervinna de många svårigheterna på

det hos oss ännu föga upparbetade området, var han en ledare, som ej skall bliva lätt att ersätta.

Då Granfelt år 1909 invaldes som medlem i Arkeologiska Kommissionen, där han representerade Finska Formminnesföreningen, skedde detta nog främst med tanke på hans juridiska kapacitet, och med sin lagkunskap var han kommissionen ett ovärderligt stöd under den viktiga period vårt Nationalmuseum då genomgick, ända till 1915, då han på grund av sin bortflytning till Åbo avgick. Men hans ställning gav honom möjlighet att verka även för sina historiska intressen, vilka härefter av honom omfattades än varmare. Åren 1913–15 var han ledamot och ordförande i Antellska Delegationen, och efter sin flyttning till Åbo blev han medlem i kommittén för restaureringen av Åbo domkyrkas minnesmärken samt medlem och ordförande i Styrelsen för Åbo stads Historiska Museum. För värden och förökandet av hovrättens rika porträttgalleri var han ivrigt verksam.

Rik på kunskaper och begåvad med ett ovanligt gott minne för vad han sett och erfarit, var Granfelt synnerligen hjälpsam mot enskilda forskare. Hans angenäma, representativa personlighet bidrog att föra de saker framåt, för vilka han intresserade sig.

K. K. M.

Förvärv till Nationalmuseet år 1915.

Den förhistoriska avdelningen.

Förkortningar: sn = socken; hmn = hemman; FM = Finskt Museum; SM = Suomen Museo; FFT = Finska Fornminnesföreningens Tidskrift; Ailio I, II = J. Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland I, II; Aspelin = J. R. Aspelin, Antiquités du Nord finno-ougrien; Hackman = A. Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland; Riga Kat. = Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. Siffrorna inom parentes beteckna museets inventariinummer.

I. Stenåldern.

Fynden äro ordnade landskaps- och sockenvis. De flesta landskap äro dessutom indelade i fyndprovinser på samma sätt som på J. Ailios stenåldersfyndkarta i Sällskapets för Finlands geografi »Atlas öfver Finland 1910» och i FFT XXV: 2.

De år 1915 till museet förvärvade inhemska stenåldersföremålen omfatta i katalogen 946 nummer, av vilka 824 komma på boplatsfynd, 8 på gravfynd och 114 på lösfynd. — Utom de i senaste översikt omnämnda samlarena, vilka alla år 1915 ha fortsatt sin verksamhet att rikta museets samlingar, må här ytterligare nämnas hr V. Myrsky från Bjärnå, hr K. Mäkirinne från Suomusjärvi och maskinisten K. A. Lindström, vilka ha skickat till museet talrika stenredskap från Egentliga Finland och Nyland. Föräringar till stenålderssamlingen ha under året icke inkommit.

Boplatsfynden.

Boplatsfyndens 824 nummer fördela sig på de skilda landskapen på följande sätt: Egentliga Finland 182 nr, Nyland 77 nr, Nedre Satakunta 1 nr, Södra Tavastland 1 nr, Norra Tavastland 1 nr, Södra Karelen 560 nr och Södra Österbotten 2 nr. Lerkärlsbitarnas antal i fynden utgör c. 6,800 stycken, av vilka i likhet med fynden i övrigt det stora flertalet, eller 5,400 st., är från Karelen, resten c. 1,400 från Egentliga Finland (1,180 st.) och Nyland (220 st.).

Egentliga Finland.

På Tarvais bys område i Virmo sn har upptäckts en ny snodd-keramisk¹ boplats (6944: 4–26), om vilken här nedan (sid. 49) skall redogöras närmare i sammanhang med gravfynden.

På Jäkärlä boplats nära Åbo i S. Marie sn (FM 1915 s. 2 och 1916 s. 37) företog jag i aug. 1915 utgrävningar på kanten av en

Fig. 1. Bitar av ett lerkärl. S. Marie, Jäkärlä (6943: 103, 107). ^{1/3}

på Metsämäki-sidan belägen sandtäkt, som ligger c. 35 m E och SE om statsjärnvägarnas sandgrop, från vilken sistnämnda största delen av de i museet förvarade fynden från Jäkärlä härrör. Fyndinventariet (6943: 1–133) omfattar: ett fragment av en rätyxa (jfr. FM 1915 s. 8

¹ Jag begagnar hädanefter denna benämning i stället för det av Ailio införda namnet »Alastarokeramik» (Ailio I s. 92–93), emedan denna senare efter fyndorter i Alastaro socken givna benämning numera är mindre lämplig, sedan nya mera representativa fyndställen med denna keramik blivit upptäckta på andra orter i landet.

fig. 9), en rätmejsel med en ränna på ryggsidan, halvan av en hälsten med tandad kant (Ailio I fig. 25), 2 kvartsskrapor, 3 stenar, som påminna om de av dr O. Frödin i pålbyggnaden vid Alvastra funna eldslagningsstenarna¹ (6943: 1–2, 45), några fragment av stenredskap, slagstenar, bitar av mindre slipstenar, av vilka sistnämnda en hör till den mångkantiga typen SM 1911 sid. 77 fig. 3, c. 600 stycken slagskärvor m. m. och 940 kamkeramiska lerkärlsbitar med en viss särprägel: leran är porös och skör, ornamenten utgöras i huvudsak av breda kammintryck utan gropar; kärlformen är den i kamkeramiken vanliga grytan (fig. 2). Flere väl bibehållna eldstäder påträffades. — Jäkärlä boplats² hör till de västfinska kamkeramiska boplatserna, vilka både i avseende å sin keramik och sitt övriga inventarium tydligt avvika från de karelska samt central- och nordfinska kamkeramiska boplatserna³. Bland dessa västfinska kamkeramiska boplatser kunna, främst med hänsyn till keramiken, åtskiljas flera undergrupper⁴. På Jäkärlä boplats synas två av dessa keramiska grupper vara företrädda. Huvuddelen av det är 1915 framgrävda materialet och en del av de tidigare keramiska fynden likna såväl i avseende å godset som ock beträffande ornamenten närmast keramiken från boplatserna på Komsinkangas hed i Östermark (FM 1916 sid. 39 fig. 4–8) och vid Lammila hmnl i Hinnerjoki socken (SM 1911 sid. 74–80). Dessa tre boplatser kulturella sammanhörighet och samtidighet bekräftas utom av flera fullständiga analogier i lerkärlens ornamentering även av det enhetliga redskapsinventariet (de oregelbundet fysidiga rätyxorna, de med en ränna för fastbindandet av skaftet försedda mejslarna, hälstenarna med tandad kant, de klotformiga slagstenarna, de mångkantiga slipstenarna m. m.)⁵ Såsom främst den på Komsinkangas hed i Östermark hittade rena snoddkeramiken⁶ men även de imiterade snoddmotiven på några lerkärlsbitar från Jäkärlä och Hinnerjoki–Lammila och en på Jäkärlä funnen båtformig hammaryxa (5105: 1) samt de på alla dessa boplatser förekommande rätyxorna av typen FM 1915 sid. 8 fig. 9 bevisa, måste dessa boplatser med tämligen stor säkerhet härföras till båtyxkulturens tid, Montelius' tredje period. — En del av de tidigare keramiska fynden från Jäkärlä, påträffade

¹ Fornvännen 1910, sid 58–60, fig. 56, 57.

² För ställets topografi och de tidigare där gjorda fynden redogör A. M. Tallgren i sin bok »Aurajoen suun esihistorialliset muistot» (H:fors 1915) sid. 11–18.

³ Jfr. FM 1916 sid. 47–48.

⁴ De viktigaste äro Jäkärlä (fig. 1 i denna översikt och FM 1916 sid. 39 fig. 4–8), Uskelalä (FM 1915 sid. 3 fig. 2) och Urdialalä (SM 1913 sid. 77 fig. 20 samt fig. 3 här nedan) gruppen, en var benämnd efter de mest karakteristiska fyndorterna.

⁵ Jfr. FM 1916 sid. 45–46.

⁶ FM 1916 sid. 39 fig. 9–10 och sid. 44–47.

huvudsakligen i statsjärnvägarnas sandtäkt, synes åter höra till en annan, synbarligen yngre västfinsk grupp, vilken jag efter denna gruppens viktigaste boplats, den vid Siniuori torp i Uskela, vill kalla Uskelakeramik, och vars ornering består huvudsakligen i gropar, medan kammotiven äro sällsynta (FM 1915 sid. 3 fig. 2). Denna keramik hittade jag också i Metsämäki sandtäkt nedanför mitt grävningsområde. Uskelakeramiken härrör, såsom jag tidigare på grund av dess beröringspunkter med Kiukaiskeramiken hade antagit och vad jag genom nivellerningar på nyländska boplatser lyckats få bekräftat, alldeles från slutet av stenåldern, från en tid som torde motsvara Montelius IV. period. Mina under grävningarna på Jäkärlä gjorda iakttagelser ge mig anledning att förmoda, att det måhända finnes zoner av olika

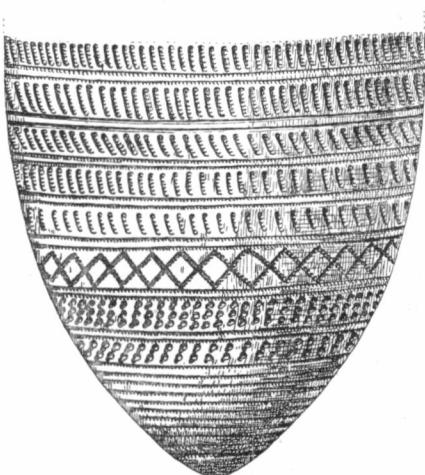

Fig. 2.

Rekonstruktion av lerkärlet fig. 1. 1/6.

ålder på denna boplats, på samma sätt som på Jätböle boplats på Åland, där Cederhvarf lyckats fastställa, att två på olika nivåer ligande fyndområden följa i tid efter varandra. I min till Arkeologiska Kommissionen inlämnade redogörelse för grävningarna på Jäkärlä år 1915 har jag härom yttrat mig på följande sätt: »I utgrävningens högre belägna del hittades rikligt lerkärlnsbitar, vilkas ornamentering påminner om bandkeramiska (t. ex. 6943: 120) och zonbägaremotiv (fig. 1–2), en likhet, som otvivelaktigt måste anses vara tillfällig. De i utgrävningens mellersta del funna lerkärlns-

bitarna äro till största delen prydda med grova, vertikalt i sicksack ställda kammintryck¹, av vilka vanligen vartannat är intryckt med hela stämpeln, vartannat blott med stämpelns ena hörn. I denna mellersta del hittades även åtskilliga skärvor från kärl prydda med om snodd- och snoddkammintryck påminnande horisontala linjer. Av Uskela–Siniuori-keramik med grop- och streckmotiv, som i mängd påträffats vid ränderna av statsjärnvägarnas sandtäkt, hittades endast ett par små skärvor i mitt grävningsområde. I stället hittade jag dylika krukbitar, därtill rätt typiska exemplar (6943: 127), i sandtäktens rand nedanför mitt grävningsområde på c. 4–5 m lägre nivå än min utgrävnings övre del. Framtida undersökningar skola kanske ådagalägga,

¹ Jfr. FM 1916 s. 39 fig. 2, 4.

att dessa tre ovannämnda keramikzoner även motsvara olika åldersgrader inom Jäkärlä rika keramiska material, så att den högst belägna är den äldsta och den nedersta — med Uskelakeramik — den yngsta.» — Dessutom ha på Jäkärlä (främst i statsjärnvägarnas grop) hittats lerfärlsbitar, som stå den karelska kamkeramiken nära.

Ett nytt fynd, som tyder på en boplats, har påträffats i Pyöli by i *Muurla sn.* Här ha i Hakala torps Aropelto benämnda åker hittats eggdelen av en stenyxa och en handslipsten av sandsten (6992: 1–2).

Från den på boplatsfynd rika *Kisko sn* ha insänts många fynd. På stranden av vid gränsen mot Bjärnå *sn* belägna *Naarjärvi* tråsk har på Laines parcells mark hittats en handslipsten av sandsten (6909); på fyndstället befina sig i marken sådana fördjupningar, som ofta förekomma på våra stenåldersboplatser. I trakten ha redan förut gjorts ett par boplatsfynd¹, och i de öster om *Naarjärvi* inom Bjärnå socken belägna byarna ha 1915 bl. a. erhållits 8 stenredskap, vilka här äro räknade till lösfynden. — Flertalet av boplatsfynden från *Kisko* har likväl gjorts på stränderna av *Metolan* eller *Tieksmäenjoki* å, som mynnar ut i sydvästra delen av *Kirkkojärvi* sjö. Bland 1915 års fynd finnas några vid denna ås övre lopp på *Lampola* hmns mark funna stenredskap, nämligen en fysidig rätmejsel, f. i skomakaren *Julius Vikbergs* potatisland (6866: 3), en fragmentarisk handslipsten av sandsten från *Alho* torps *Jokipelto* benämnda åker (6905: 5) samt en österbottnisk rätmejsel och en fysidig tväryxa, funna på *Lampola* hmns tillhörig åker i närheten av nyssnämnda torp (6866: 5–6). Från boplatsen vid *Seppä* torp under *Sillanpää* enstaka hemman (*Ailio II* sid. 68–69) invid samma *Tieksmäenjoki* å har inkommit ett slipstensfragment (6866: 7). — Från boplatserna på *Kaukuri* bys område härröra några fragment av slipstenar och ett förarbete till en österbottnisk mejsel, f. på *Seppä* torps mark under *Härjänen* hm (6899: 6–7), och 2 fysidiga handslipstenar av sandsten, f. på *Kankare* torps åker *Nummenpelto* (6899: 5). — I det till *Mommola* gård hörande *Kaukorsuo* torps åker, från vilken museet redan äger bl. a. slipstenar, ha hittats en stor yxa av österbottnisk typ och en fysidig tväryxa (6899: 3–4), och i prästgårdens »nya åker» i *kyrkobyn* ett fragmentariskt bryne (6905: 1). Keramik saknas tillsvidare från boplatserna i *Kisko*, där inga grävningar ännu ha företagits.

Vid *Kisko* ås övre lopp ligger *Suomusjärvi sn*, där talrika stenåldersboplatser ha uppdagats. Om *Laperla* boplatsområde med dess gamla »slagteknikyxor» har jag i mina tidigare översikter yttrat mig (FM 1915 sid. 4 och 1916 sid. 37). 1915 ha därifrån erhållits

¹ *Ailio II* sid. 128–129.

1 grovt slagen yxa av gammal typ, 1 rätmejsel och 1 hálmejsel, båda fyrsidiga, 2 fragmentariska spjutspetsar med linsformig genomskärning samt fragmentariska stenverktyg och slipstenar (6968: 1–4, 6983: 1–5).

Ett nytt fyndställe är Sillanpää torps åker i Yltäkylä by, *Kiikala sn.* Här ha hittats ett fragment av en spjutspets med rombisk genomskärning, en rätmejsel och en handslipsten (6946: 1–3).

Nyland.

Den vid Koivisto i *Sammatti sn* år 1914 upptäckta boplatsen (FM 1916 sid. 37–38) besöktes 1915 av dr S. Pälsi, som därifrån hemförde till museet ett ansenitlant antal fynd. Bland dessa finnas 4 tillhuggna yxor av gamla typer (delvis oslipade), 1 tväryxa med an-tydda smalsidor, eggdelen till en s. k. österbottnisk yxa, 1 fyrsidig smalmejsel och 3 fyrsidiga platta rätmejslar, 1 slipad stenskrapa och 1 kvartsskrapa, 4 förarbeten till stenredskap, 4 slagstenar, 44 slipstenar och brottstycken av sådana samt c. 100 st. slagskärvor, delvis från slipade redskap (6796: 1–2, 6936: 1–17). Keramik saknas fortfarande från denna boplats.

På Korkniitty åker, tillhörande Juko hm, Järvenpää by, *Nummis sn*, ha hittats en bit av en slipsten, eggdelen av ett stenredskap samt en vacker spetsnackig skaft halsyx (6986: 1–3). — Från *Vichtis sn* ha vid flera tillfällen insänts stenredskap, f. i Joensuu torps åker, Skarps hm, Vanjoki by. Bland dessa finnas 1 rättyxa, 2 fyrsidiga rätmejslar, 3 fragment av s. k. österbottniska mejslar samt slagskärvor (6866: 1, 6917, 6975: 1–2, 6993: 2). — Från boplatsen på Papinniitynmäki åker, Nyby hm, *Sjundeå sn*, (Ailio II sid. 212–214) ha erhållits 4 slipstensfragment (6899: 1).

I *Kyrksläts sn* ha åter ett par nya boplatser blivit upptäckta. På Stolas hmns mark i Smedsby har mellan torpen Hannusbäck och Sivalaks, på nordöstra stranden av Humaljärviträsk hittats en stor slipsten med kretsformig nötning (6971: 1). I närheten av kyrkan ha i kommunens väster om prästgården liggande sandtäkt hittats en bit av en slipsten och ej långt därifrån i en av prästgårdens åkrar ett fragment av ett förarbete till stenredskap (6941: 4, 6912: 6); senare ha på detta ställe påträffats bl. a. några grova lerkärlsbitar. — Utbytet från *Låjärvi boplatsområde* (FM 1915 sid. 5–7 och 1916 sid. 40–41) var 1915 mycket obetydligt; det utgjordes — frånsett fynden från Sikunsuo — av 1 rättyxa av västfinsk typ, 1 »sydkarelsk» rätmejsel, 1 fyrsidig handslipsten, 1 stor slipsten eller kanske understen till en handkvarn (6941: 1), särskilda fragment av stenredskap och slipstenar samt slagskärvor och 115 snoddkeramiska lerkärlsbitar (6870: 1–2, 6908, 6912: 5, 6916: 8–11, 6927: 3–4, 6929: 2–4, 6941: 1). Bland de nämnda föremålen förtjänar den sydkarelska rätmejseln

(6927: 4) att särskilt uppmärksammas, då den synes vara gjord av olonetisk bergart och således importerad från Karelen. Från det trakten äldre bebyggelse företrädande fyndstället vid Sikunsuo (FM 1916 sid. 41–42) ha erhållits 7 tillhuggna och sparsamt slipade mejslar, till en del oslipade, 1 hålmejsel, 4 hela och fragmentariska handslipstenar, några grova lerkärlsbitar samt stenskärvor (6912: 1–4, 6927: 5–11, 6941: 2–3).

Från den inom Esbo socken belägna delen av Låjärvi boplatsområde ha 1915 inga fynd inkommit. I stället ha vi flera fynd från boplatserna på norra sidan om ådalen nedanom Låjärvi. I en åker

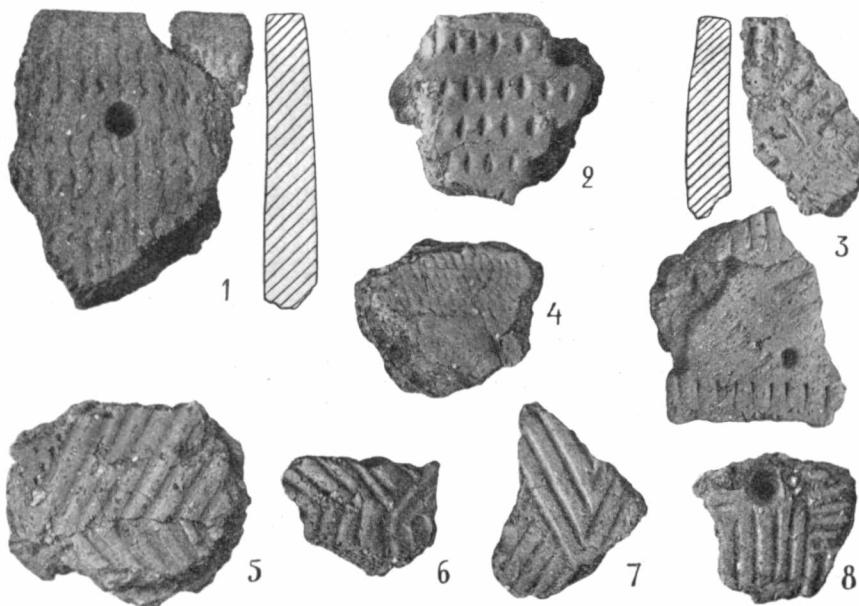

Fig. 3. Lerkärlsbitar från stenåldersboplatsen vid Sparrings hmnn i Esbo sn. 1/2.

norr om Hjärtbacka c. 300 m från skomakare Karl Levanders torp ha hittats c. 50 lerkärlsbitar, allt snoddkeramik, en bit av ett stenredskap, ett fragment av en slipsten samt stenskärvor (6912: 8–10). Både från detta ställe¹ och från statens sandtäkt på Hjärtbacka södra sluttning² finnas tidigare fynd. I närheten av Hjärtbacka finnes en boplats på Lill Guss hmns Storäker (FM 1916 sid. 42), från vilken som tillägg till tidigare fynd ha erhållits ett förarbete till ett stenredskap och några stenskärvor (6916: 2–4). — Från fyndstället vid Sparrings hmnn (FM 1916 sid. 42) ha insänts ett litet bryne, ett 40-tal lerkärlsbitar, ett antal slagskärvor m. m. (6912: 7, 6971:

¹ H. M. k. 5147: 6 och 6702: 5.

² Bl. a. lerkärlsbiten FM 1914 sid. 47 fig. 2 g.

2–5, 6984: 1–2). Keramiken (fig. 3) påminner, såsom jag redan i min sista överblick anförde, om den från Palomäki i Urdiala sn.¹ — Intressant för sitt läge nära havsstranden och på låg nivå (c. 16–18 m. ö. h.) är en på den s. k. Backisåkern öster om Finns folkhögskola upptäckt boplats. Fyndinventariet omfattar 4 rätmejslar, bland vilka en närmar sig den sydkarelska typen, en är fyrsidig, en österbottnisk och den fjärde ett typiskt ryskkarelskt exemplar. Sistnämnda mejsel är av olonetzkbergart och således importgods. Utom dessa föremål ha i åkern hittats slagskärvor och lerkärlsbitar, av vilka likvälvåtminstone en del är från senare tid än stenåldern (6860, 6877: 1–2, 6916: 5–7). Att döma av ställets ringa höjd över havet, härstamma de där gjorda fynden alldeles säkert från slutet av stenåldern (IV. perioden). — I en sanddrop invid landsvägen vid Morby nära Esbo kyrka har hittats en krukskärva av grovt gods (6927: 2). Senare (år 1917) har museet från samma ställe erhållit en större sats lerkärlsbitar, vilka troligen härstamma från slutet av stenåldern (Kiukaiskeramik).

Nedre Satakunta.

Vid undersökning av ett fyndställe från järnåldern på Myllymäki i Karhiniemi by, *Vittis sn*, i Kumoälvdalen hittade jag i en sanddrop för stenåldersboplatser karakteristisk rödbränd jord och slagskärvor av kvarts (6945: 9).

Södra Tavastland.

I Våna sn har på polismästaren Edvard Piironens villaområde på Alajärvis östra strand hittats ett förarbete till en hålsten (6865: 6).

Norra Tavastland.

Från den kamkeramiska boplatsen vid Rönni i *Pihtipudas sn* (Ailio II sid. 131–141) har museet erhållit en stor dubbelmejsel av strålstensskiffer med både hål- och rätegg (6904).

Södra Karelen.

I Kaukola företog dr. S. Pälsi utgrävningar på Tiitunmäki boplats i Riukjärvi område (FFT XXVIII: 1, sid. 62–71). Dessutom har museet erhållit en stor mängd fynd från de talrika boplatserna i denna socken. Bland dessa fynd (6907: 1–80, 6910: 1–29, 6940: 1–115, 6981: 1–42) finnas, större brottstycken inberäknade, 123 stenföremål (yxor, mejslar, hålstenar, spjut- och pilspetsar, knivar, prylar, flint- och kvartsskrapor, metrevssänken, skifferhängen, förarbeten, slagstenar

¹ Jfr. SM 1913 s. 77.

m. m., huvudsakligen av former som äro typiska för dessa boplatser; jfr. Pälsi, Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat FFT XXVIII: 1, pl. I—XIV), c. 330 stycken slipstensfragment och brynen, 500 slagskärvor — en del av flinta —, 2,500 lerkärlsbitar — för det mesta typisk karelsk kamkeramik — samt 3 bitar av lerfigurer (Pälsi anf. arb. pl. XIX: 1—5). Bland stenredskapen förtjäna att här skilt uppmärksamas 2 fragment av skafthålsyxor, av vilka den ena, som är funnen i Piiskunsalmi område, är en s. k. simpel skafthålsyxa (6907: 77), den andra (6940: 45) åter, f. i Riukjärvi område, hör till den s. k. planryggade typen (FFT XXV: 2 fig. 20), och en liten pilspets av flinta (6940: 67), en s. k. spänfil, en piltyp, som är sällsynt bland de karelska av rysk flinta förfärdigade pilarna.

I Räisälä sn undersökte dr Pälsi ett stort område på Antti Huppunens strandåker (Rantapelto) vid Pitkäjärvi sjö. Här blottade han en tydligt framträdande hyddbotten med stolphål. Innanför hyddan hittades talrika fornsaker, bl. a. bärnstensspärlor. Då dr Pälsis fyndberättelse föreligger tryckfärdig, ingår jag här icke närmare på detta märkliga fynd. Pälsis fynd medräknade har museet från Räisälä, främst från Pitkäjärvi boplatssområde (några föremål även från boplatserna vid Siirlahti och Juoksemajärvi), erhållit 100 särskilda stenföremål av typer, som äro nära besläktade med dem från Kaukola-boplatserna, 110 fragment av slipstenar, 860 st. flint- och stenskärvor, 2,900 lerkärlsbitar, 2 fragment av lerfigurer och ett fragment av en lerring, en benpryl samt 10 små (brända) brottstycken av benföremål, en stor mängd brända benbitar och de ovannämnda bärnsten-föremålen (6937—6939).

Södra Österbotten.

Av de från detta område till museet insända stenredskapen måste till boplatsfynden räknas ett hängbryne av typen Ailio II Taf. 12: 21, f. nära Hanhikoski fors på Autio hmns mark i Jokela by, Evi-järvi sn (6823), samt en rätmejsel av strålstensskiffer från Hanhikoski hmns Rantapelto benämnda åker i samma by (6898: 2). Från åkrarna på Hanhikoski:forsens stränder har museet nämligen under årens lopp erhållit en mängd olika stenredskap, bl. a. fragment och små skiffer-saker, som tyda på att i denna trakt finnes ett boplatssområde från stenåldern.

Gravfynden.

Redan upprepade gånger har den åsikten uttalats, att en del av våra båtyxor, av vilka ett anmärkningsvärt procenttal (c. 35 %) hittats enstaka i sandtäkter, och enligt fynduppgifterna ofta rätt djupt,

skulle härstamma från enmansgravar¹. Bland dessa båtyxfynd finnas flera, angående vilka även andra fyndomständigheter, t. ex. uppgifter om på stället påträffade lämningar av eldar, tala för detta antagande.

I fyndöversikten för år 1913 redogjorde jag för det första i Finland gjorda fyndet av en enmansgrav med keramik, nämligen det

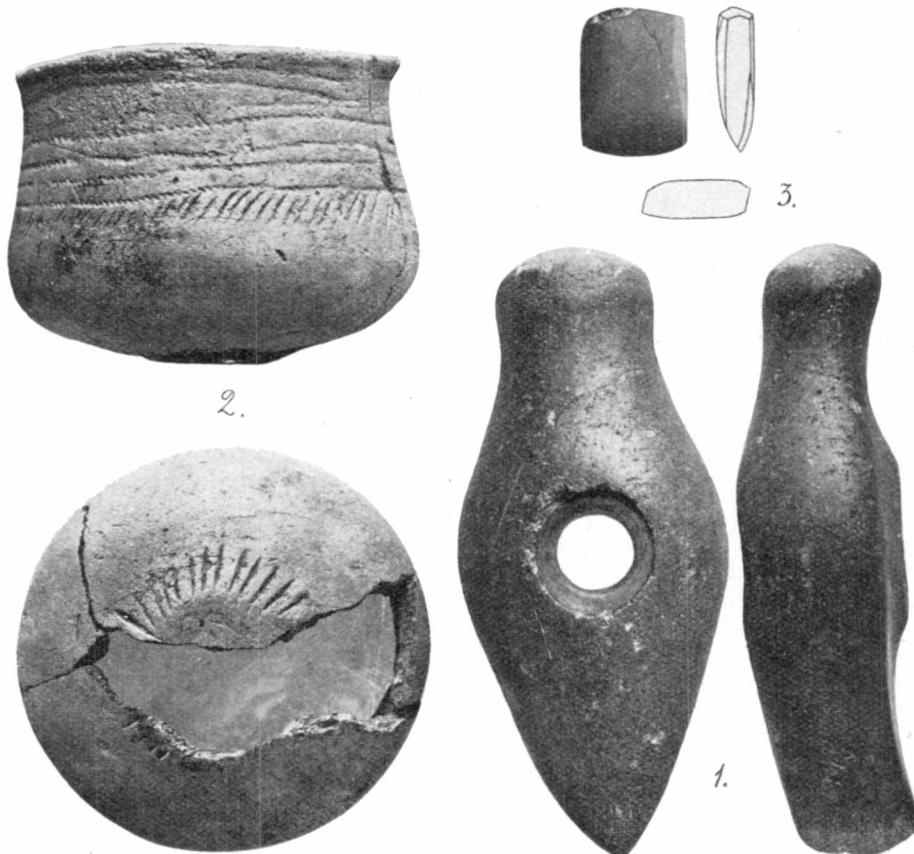

Fig. 4. Fynd från en enmansgrav på Hoppela hmns mark, Tarvais by, Virmo (Mynämäki) sn (6944: 1–3). $\frac{1}{2}$.

från Piirtola ås i Ilmola sn (FM 1915 sid. 10–12). Detta fynd ådagalade att den på många av våra boplätsar påträffade »Alastarokermiken», vilken hittills i likhet med bärnstensföremålen hos oss hade ansatts för ett alster av ett från Ostpreussen utgående kulturinflytande, i själva verket måste betraktas som vår båtyxkulturs keramik. Denna kulturs närmare datering möjliggjordes med stöd av lerkärlstyperna från Ilmolagraven, till vilka i detaljer överensstämmende analogier

¹ Ailio I sid. 108 m. m.

kunde anföras från den europeiska kontinenten och speciellt från enmansgravarna i Jylland. Och då snoddkeramik hade hittats även på ett par av våra kamkeramiska boplatser, erhölls på denna väg ett nytt stöd för vår kamkeramiska kulturs kronologi.

Året 1915 riktade våra samlingar med ett nytt keramik innehållande båtyxgravynd (fig. 4), vilket till alla delar bekräftar vad jag i översikten för år 1913 yttrat i anledning av Ilmolafyndet (FM 1915 s. 10–12). På Hoppela hüns mark i Tarvais by, Virmo (Mynämäki) sn c. 3 mil NW om Åbo ha nämligen i en sandtäkt, där fin murbruksand tagits, på $\frac{1}{2}$ m. djup hittats nära varandra de i fig. 4 avbildade föremålen (6944: 1–3), av vilka lerkrukan hade stått alldeles hel i sanden. Särskilt denna sista omständighet, som visar att kärlet på sin tid blivit nergrävt i jorden, men även hela uppsättningen av föremål bestyrka att här är fråga om ett gravfynd. — Fyndstället, som jag undersökte i aug. 1915, ligger på Nikula numera nerrivna torps gårdsplan, närmare 1 km SE om Virmo å och så pass högt (38–39 m. ö. h.) att det vid tiden för gravens anläggning icke kunnat befina sig vid havskusten. Fyndställets närmaste omgivning hade genom sandgrävning redan blivit förstörd, så att mina grävningar icke kunde bidraga till att närmare belysa gravens beskaffenhet. I stället blev det genom dessa grävningar klart, att det alldeles invid gravplatsen fanns en snoddkeramisk boplats och t. o. m. från samma tid som gravfyndet, ty bland de vid utgrävningen funna lerkärlsbiterna förekommo flera skärvor av alldeles dylika kärl som gravfyndets bágare (fig. 4: 2). Dessa boplatsfynd (6944: 4–26) omfatta en slipsten med kretsformig nötning, en kvartsskrapa, 7 slagskärvor av kvarts och 2 av bergart samt 240 lerkärlsbiter (fig. 5). Graven har således blivit grävd nästan på själva boplatserna, högst 2–3 m ifrån denna.

Bland gravgodset är båtyxan (fig. 4: 1) ett klumpigt och degenererat exemplar av Ailius typ a¹; materialet är olivindiabas. Sådana breda och jämförelsevis dåligt arbetade exemplar äro icke sällsynta bland våra båtyxor, om också deras antal är litet i bredd med de välutförda. Den lilla råtyxan (fig. 4: 3) av strålstensskiffer tillhör den västfinska fyrsidiga typen. Lerkärlet (fig. 4: 2) är likadant som det med snoddlinjer prydda kärlet² från Ilmolagraven; dess form är dock något klumpigare och tillverkningssättet sämre. Samma ornament återfinnas även på en nästan hel lerkruka, som är hittad ensam för sig vid sandgrävning i Storkyrö socken och som utan tvivel har hört till en enmansgrav (2831: 11). För uppträdet av lerkärl med

¹ Ailio I sid. 37–38.

² FM 1915 sid. 11 fig. 11.

denna ornering i våra fynd har jag tidigare redogjort¹. De till b o p l a t s e f y n d e t hörande krukskärvorna — de övriga vid utgrävningen hittade föremålen behöva icke närmare behandlas — tillhörta alla snoddkeramiken och äro i avseende å ornamentiken, formen och lerans beskaffenhet likadana som de på våra »alastarokeramiska» boplatser t. ex. på Kalamäki i Alastaro samt i Kyrkslätt och Esbo funna kärlbitarna². Skärvorna härröra från minst 10 kärl; av dessa äro 3 prydda med snoddlinjer, på 2 av dem finnas nedanom de vågräta snoddlinjerna en rad inristade streck såsom på gravfyndets kärl (fig. 4: 2), 2 ha sicksacklinjer (fig. 5: b, c),

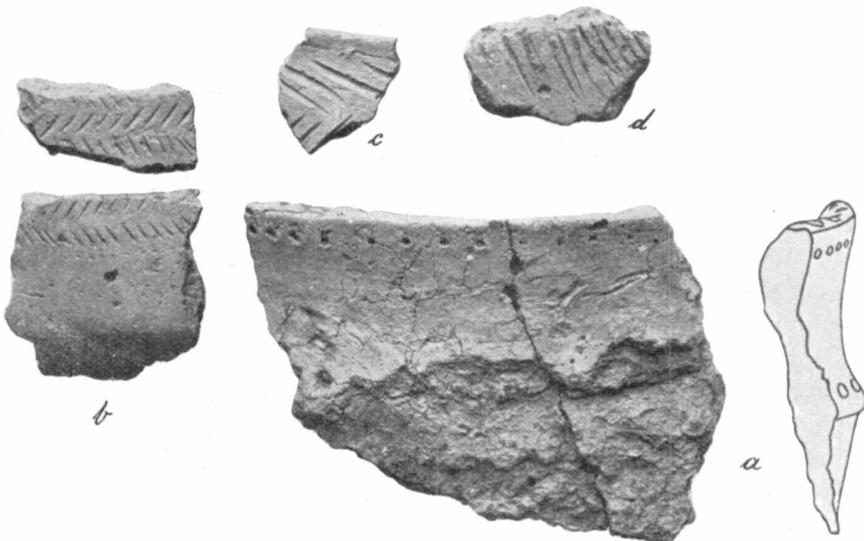

Fig. 5. Lerkärlsbitar från stenåldersboplatsen på Hoppela hmns mark, Tarvais by, Virmo (Mynämäki) sn. (6944: 4, 5, 12, 17, 18). ^{3/5}.

2 åter andra streckornament (fig. 5: d); åtminstone ett kärl saknar ornament, och ett (fig. 5: a), som är större än de andra och av grövre, med stenkorn uppbländat gods, tillhör den på våra snoddkeramiska boplatser vanliga typen med vulst nedanom randen³. — Virmofyndet är möjligen något yngre än gravfyndet från Ilmola; därpå tyda såväl båtyxans som ock kärlets i jämförelse med de motsvarande formerna från Ilmola-fyndet klumpiga, förmodligen degenererade former. Lerkärlen från bågge dessa gravfynd överensstämma, isynnerhet vad ornamenteringen beträffar, med kärlen från den äldsta gruppen bland Jyllands enmans-

¹ FM 1916 sid. 40.

² Ailio I sid. 92–93 och II pl. 1: 1–9; FM 1915 sid. 7 m. m.

³ Jfr. FM 1916 sid. 39 fig. 9 och sid. 45 (not 3).

gravar¹. Dessa härröra enligt Müller från början av gånggriftstiden², under vilken tid båtyxkulturen således måste ha inkommit till Finland. De snoddkeramiska grav- och boplatsfynden från Hoppela i Virmo giva viktiga bidrag till kännedomen av vår båtyxkultur. De övriga fyndorterna för snodd- eller Alastarokeramik i vårt land ha tidigare blivit omnämnda i dessa överblickar³. Alla dessa fynd visa att vår båtyxkultur icke, såsom hittills har gjorts, får anses som en skandinavisk, från Sverige kommen kulturföreteelse. Sveriges båtyxkultur är nämligen enligt de där gjorda gravfyndens vittnesbörd karakteriserad genom en annan keramik, den s. k. bandkeramiken, som icke alls har påträffats i Finland. Och vad åldern beträffar, så är den svenska båtyxkulturen icke äldre än den motsvarande kulturen i Finland, utan enligt gravfynden snarare något yngre⁴. Vår båtyxkulturs keramik åter pekar direkt mot Centraleuropa, där mycket närastående analogier till den förekomma i mängd och därifrån även den svenska bandkeramiken torde härstamma⁵. Här är icke platsen att behandla de många frågor, som dessa intressanta gravfynd ge anledning till; det må endast hänvisas till några tidigare uttalanden i dessa översikter⁶.

Från en enmansgrav härrör uppenbart även ett annat år 1915 till museet inkommet fynd. Det har gjorts på den Vähäkäki hmn tillhörande delen av Ríposuo område i Sammunkylä by, *Vittis sn* i Nedre Satakunta (c. 6 mil SE om Björneborg). Där hittades nämligen i en inom Ríposuo kärr liggande c. 25×20 m stor och icke fullt 1 m hög naturlig sandkulle på 1 m djup i en klunga en vacker båtformig hammaryxa (av Ailiros typ a) samt 3 fysidiga rättyxor, av vilka en är tjocknackig, en tillhör den s. k. tunnbladiga typen och den tredje, som har gått förlorad, hade varit »likadan som de båda andra» (6980: 1–3). På samma djup som föremålen hade funnits svart jord och kol, som i Ilmolagraven⁷ och överhuvudtaget i enmansgravar i Europa. Sommaren 1916 undersökte jag fyndplatsen. Stället ligger i en avsides trakt c. 4 km från byn och har möjligen under stenåldern varit en liten holme i en större insjö. Vid utgräv-

¹ Jfr. FM 1916 sid. 46 not. 5; Sophus Müller, *De jydske Enkelgrave* (Aarbøger 1898) sid. 227 och *Sønderjyllands Stenalder* (Aarbøger 1913) sid. 313 fig. 80; Stjerna, *Före hällkisttid* sid. 109–111 (fig. 141).

² *De jydske Enkelgrave* sid. 275 och *Sønderjyllands Stenalder* sid. 316 o. f.

³ FM 1915 sid. 5–7 och 10–12; FM 1916 sid. 38–40 och 44–47; här ovan sid. 45.

⁴ Jfr. FM 1916 sid. 46 not 5; Åberg, *De nordiska stridsyxornas typologi* sid. 51.

⁵ Jfr. t. ex. O. Frödin, *Fornvännen* 1916, sid. 194.

⁶ FM 1915 sid. 5–7 och 10–12; FM 1916 sid. 38–42, 43 och 44–47.

⁷ FM 1915 sid. 10.

ningen hittades icke mera några spår av graven eller andra kulturlämningar. — Tidigare hade en annan båtyxa (av Ailius typ a) hittats i samma lilla sandhög, c. 3–4 m från det förstnämnda fyndstället. Detta föremål hade sänts till Satakunta Museum i Björneborg, därifrån det senare avstods till Nationalmuseet (7050). Således ha på detta ställe synbarligen funnits två båtyxgravar.

Fig. 6. Båtformig hammaryxa. Fyndorten okänd (6801: 1). ^{2/5.}

Jämte dessa gravfynd må ännu ett tredje fynd bli omnämnt, nämligen den båtformiga hammaryxan fig. 6, som är hittad på 1860-talet tillsammans med en mångkantig handslipsten av sandsten någonstädies i sydvästra Finland. Närmare fynduppgifter saknas (6801: 1–2). Då till enmansgravens i Ilmola utstyrsel hörde 2 prismatiska handslipstenar och då man bl. a. i Sverige har hittat slipstenar i båtyxgravar¹, ha vi synbarligen även här att göra med ett gravfynd. Båtyxan fig. 6 tillhör samma breda degenererade typ som stridsyxan i den förstnämnda Virmograven; ett drag, som återfinnes på ett tjugotal finska båtyxor, äro de tvärgående sömmarna på vardera sidan om skafthålet. Ett sällsynt drag är skafthålets ovala form.

Lösfynden.

Deras arter och fördelning på de olika provinserna framgår av den på följande sida återgivna fyndtabellen.

¹ T. J. Arne, Stenåldersundersökningar IV (Fornvännen 1909).

	Rätyxor	Tvätyxor	Österbottniska yxor	Rätmejslar	Hälmejslar	Dubbelmejslar, krummejslar	Skafthälsyxor	Hälstenar	Spjutspetsar, flint sågar	Diverse föremål, obestämnda fragment	Summa
	9	6	—	5	4	2	5	5	—	—	36
Egentliga Finland	9	6	—	5	4	2	5	5	—	—	36
Nyland	9	5	1	6	2	—	1	—	2	2	28
Nedre Satakunta	—	1	—	2	3	—	1	3	—	1	11
Övre Satakunta	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—	4
Södra Tavastland	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Norra Tavastland	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Södra Savolax	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Norra Savolax	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Södra Karelen	2	1	—	5	—	1	—	—	—	—	9
Norra Karelen	—	—	—	4	1	—	1	—	—	—	6
Södra Österbotten	—	1	—	4	2	—	1	2	—	—	10
Mellersta Österbotten	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2
Norrboten	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	3
Okänd fyndort	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Summa	24	15	2	26	15	3	11	13	2	3	114

Efter socknarna fördela sig lösfynden på följande sätt: *Egentliga Finland*: Bjärnå 11, Kiikala 1, Kisko 3, Muurula 2, Nousis 2, Pemar 5, Sagu 2, S. Marie 1, Suomusjärvi 1, Tarvasjoki 1, Uskela 4, Virmo (Mynämäki) 1, utan fynduppgifter 2. *Nyland*: Askola 1, Borgnäs 1, Degerby 1, Esbo 3, Helsinge 1, Ingå 1, Karislojo 1, Kyrkslätt 3, Lojo 9, Nummis 1, Pyhäjärvi 1, Sjundeå 3, Vichtis 2. *Satakunta*: Alastaro 1, Ikalis 2, Jämijärvi 2, Kangasala (jfr. Tavastland, Pälkäne) 2, Kumo 1, Pirkkala 1, Suodenemi 2, Tavastkyro 2, Tyrvis 1, Vesilahti 1. *Tavastland*: Keitele 1, Pälkäne (eller Kangasala i Satakunta?) 1, Renko 1. *Södra Savolax*: Ristiina 1. *Karelen*: Ilomantsi 1, Impilahti 1, Liperi 2, Metsäpirtti 4, Pälkjärvi 1, Sakkola 1, Salmi 1, Sortavalta 1, Uukuniemi 1, utan fynduppgifter 2. *Österbotten*: Alajärvi 2, Alavieska 1, Alavo 3, Evijärvi 1, Kauhava 1, Kemijärvi 2, Kolari 1, Kortesjärvi 1, Lappajärvi 1, Nivala 1, Storå (Isojoki) 1.

Bland dessa lösfynd finns några föremål, vilka förtjäna ett närmare omtalande.

Bland rätyxorna finnas ett helt slipat exemplar med nästan spetsoval genomskärning från Metsäpirtti i Södra Karelen, två exemplar med elliptisk genomskärning (den ena från Kangasala i Övre Satakunta, den andra från Ingå i Nyland), ett exemplar med avsats för skaftet (från Degerby i Nyland) — en typ, för vars spridning i Fin-

land jag har redogjort i min senaste översikt¹, — och 14 fysidiga till den västfinska typen hörande rätyxor². De övriga äro mindre karakteristiska. Av de till båtyxkulturen hörande »västfinska» rätyxorna är ett vackert och typiskt exemplar funnet på den sänkta Suvantosjöns gamla botten i Metsäpirtti socken, Södra Karelen (6969: 1).

Fig. 7. Vaggmedformig yxa med skafthål. Ilomantsi sn (6799: 2). $\frac{2}{5}$.

Enligt Ailio härstamma de jämförelsevis talrika i Suvantos gamla bådd funna stenåldersföremålen från tiden för Ladogatransgressionens maximum³ och skulle således vara samtidiga med större delen av de i Vuoksenområdet i Räisälä och Kaukola socknar påträffade kamkeramiska boplatsfynnen⁴. Då därtill kommer att bland de tidigare till museet insända fynden från Suvantos tillandning finnes en båtformig hammaryxa⁵ (av Ailios typ a), så synes Ladogatransgressionens maximum sammanfalla med båtyxiden, en datering, som icke väsentligen avviker från den i Ailios anförla arbete uppställda kronologin. Denna datering bekräftas av några på boplatserna i Räisälä och Kaukola funna fragment av båtyxor⁶. Båtyxkulturens typer äro sällsynta i Ladoga-Karelen, och åtminstone de två nyssnämnda exemplaren från Suvantos botten måste anses som importerade.

Bland skafthålsyxorna finnas 8 båtformiga hammaryxor, en s. k. »simpel skafthålsyxa» och en yxa (6798: 8, f. i Vesilaks i Nedre Satakunta) av en typ, som karakteriseras av en smal bane och till vilken analogier förekomma såväl i

Danmark⁷ som — i Centralryssland⁸. Av särskilt intresse är den elfte bland de 1915 förvärvade skafthålsyxorna, det i fig. 7 avbildade exem-

¹ FM 1916 sid. 50.

² Ailio I fig. 6.

³ Ailio, Die geogr. Entwicklung des Ladogasees sid. 74 o. f.

⁴ Ailio, anf arb. sid. 83 o. f.

⁵ H. M. k. 5608: 1.

⁶ Pälsi, FFT XXVIII: 1 sid. 125 m. m.

⁷ Åberg, De nordiska stridsyxornas typologi pl. XX: 60 (och XII: 36).

⁸ T. ex. Aspelin fig. 110.

plaret. Detta föremål (6799: 2), som är funnet i Ilomantsi socken i Norra Karelen, ger mig anledning att framställa några tankar angående de kulturinflytanden, under vilka den rika karelska kamkeramiska kulturen har utvecklat sig. Yxan är nämligen tydligt en s. k. vaggmedformig hacka med skaftihål, tillsvidare den enda i sitt slag från Finland och Ladoga-området. Dylika skafthålsyxor äro allmänna i Centraleuropa¹, där även vaggmedformiga hackor utan skaftihål, vilka där kallas »Schuhleistenkeile», äro mycket spridda. Då sistnämnda typ brett ut sig ända till Polen och Ostpreussen², ligger det nära till hands att förmoda att Ladoga-områdets vaggmedformiga hacka och Schuhleistenkeil ha samma ursprung. Så nära är släktskapen mellan de båda typerna, och åtminstone de enggade hackorna³ och Schuhleistenkeile⁴ skilja sig icke det ringaste i formen från varandra. Ailio tvekar icke heller, såsom av hans nyaste arbete framgår, att sammanföra de två typerna⁵. Schuhleistenkeil hör i Centraleuropa till den bandkeramiska kulturkretsen⁶. Ladoga-områdets kamkeramiska kultur synes även äga andra gemensamma drag med denna kultukrets. Så stå de i Ladoga området vanliga »sydkarelska» tväryxorna och rätmejslarna⁷ mycket nära den bandkeramiska kretsens platta Schuhleistenkeile⁸. Dessutom finnas mellan de båda kulturernas keramik vissa likheter, vilka äro om ock icke evidenta dock så pass tydliga, att prof. Oscar Almgren på grund av dem har härlett hela kamkeramikens ursprung från den till Sverige spridda förgreningen av bandkeramiken⁹. Jag syftar här på de bandartade motiven i kamkeramiska lerkärsls ornamentik. För egen del tror jag att de kommit till Karelen på en mycket direktare väg från samma håll, från vilket enligt den här uttalade åsikten också den

¹ T. ex. Forrer, Urgeschichte des Europäers Taf. 55: 1.

² Kemke, Katalog des Prussia Museums (1906) sid. 25 (n:o 109).

³ T. ex. FM 1911 sid. 47 fig. 4 och Ailio I fig. 15.

⁴ T. ex. A. Götze, Die Gefäßformen und Ornamente der neolithischen schnurverzierten Keramik im Flussgebiete der Saale sid. 6 fig. 2.

⁵ Ailio, Die geogr. Entwicklung des Ladogasees sid. 152—153.

⁶ Götze, anf arb. sid. 6.

⁷ Ailio I figg 11 och 17.

⁸ T. ex. Götze, anf arb. sid. 5 och I. L. Cervinka, Moravské starožitnosti II sid. 33 fig. 27. — Götze definierar dessa eggredskap på följande sätt: »Die eine Breitseite ist ganz flach gewölbt, die andere eben, die Schneide ist so zugeschliffen, dass sie entsprechend der gewölbten Seite, von vorn gesehen, einen flachen Bogen beschreibt»; Ailio åter den sydkarelska yxan och mejseln sålunda: »als karelisches Beil bezeichnete, auf der Vorderseite plan, am Rücken konvex geschliffene Querbeil» (Ailio I sid. 19 och 26). Härtill kan jag som egen iakttagelse bifoga, att de sydkarelska mejslarnas och yxornas egg är framifrån sedd bågformig, såsom redan Ailios definition förutsätter.

⁹ Almgren, Några svensk-finska stenåldersproblem sid. 27 o. f.

vaggmedformiga hackan har vandrat hit. Det bör nämligen beaktas att de av mig åsyftade motiven inom kamkeramiken, främst det s. k. vinkelbandet¹ och romberna², uppträda talrikast ungefär inom samma område som den vaggmedformiga hackan, nämligen huvudsakligen just på de karelska boplatserna, varemot de äro sällsynta på de längre bort belägna kamkeramiska boplatserna i Ryssland³. Likaså förekomma vaggmedformiga yxor, vilkas egentliga utbredningsområde är Ladogatrakten (Finska Karelen, Oлонец, Ladogakanalfynden), blott i enstaka exemplar i Central- och Östra Ryssland⁴. I västra, mellersta och norra Finlands kamkeramik uppträda ännu bandmotiv, i sydvästra Finland mycket sällan, i mellersta och norra Finland rätt ofta. I det hela taget samma utbredning har även den vaggmedformiga hackan i Finland, isynnerhet om vi ta i betraktande, att den i norra Finland allmänna s. k. Rovaniemihackan måste, såsom av flera mellanformer framgår, anses för en ur den vaggmedformiga hackan utvecklad variation⁵. — De här framlagda beröringspunkterna mellan den centraleuropeiska bandkeramiska kretsen och den karelska kamkeramiska kulturen tyda på, att den senare har rönt inflytande från den förra, ehuru spåren av detta inflytande äro rätt svaga i jämförelse med de i vår båtyxkultur synliga centraleuropeiska dragen. På detta sätt skulle även likheterna⁶ mellan kamkeramiken och den svenska bandkeramiken få en tillfredsställande förklaring: dessa gemensamma drag skulle nämligen hos båda ha utgått ur samma rot. Våra keramikfynd från de sista åren, främst de från Komsinkangas i Östermark och Häyrynmäki i Viborgs socken⁷, i vilka jämte kamkeramik ingår noggrant daterbar snoddkeramik⁸, motsvarande kärlen

¹ T. ex. Ailio I fig. 59 och II pl. 10: 7 samt Pälsi, FFT XXVIII: 1 pl. XV: 1.

² T. ex. Ailio II pl. 10: 4 och 11: 7 samt Pälsi FFT XXVIII: 1 pl. XV: 3.

³ På denna grund anser väl prof. Almgren den ryska kamkeramiken för degenererad och yngre än den finska (anf arb.).

⁴ Enligt Ailios muntliga meddelande. Från guvernementet Vjatka finnas, enligt Ailios anteckningar från de ryska museerna, ett par vaggmedformiga hackor, vilka Ailio ansåg för importgods (från Olonetz).

⁵ FFT XXV: 2, Stenåldersfyndkarta, typkarta 2; jfr. ock FM 1915 sid. 15–16 och 1916 sid. 50.

⁶ Vad beträffar den å Papinkangas i Räisälä socken funna lerkärlsbit (Ailio II sid. 162 fig. 74 och Almgren, anf. arb. fig. 29), vilken i Almgrens bevisföring spelar en viktig roll, så är att märka, att tillsammans med denna bit äro hittade några krukskärvor, som på grund av ornamentele motiven, lerans beskaffenhet och kärllets tjocklek synas ha hört till samma kärl. Om så är fallet, har denna lerkruka såsom hel avsevärt skilt sig från de svenska kärl, med vilka Almgren jämför det.

⁷ Se FM 1916 sid. 44–47; Prähist. Zeitschr. 1914 sid. 138 fig. 16.

⁸ Särskilt viktiga i detta avseende äro de på Häyrynmäki funna blandformerna, nämligen de kärl, i vilka såväl kam som snoddkeramikens ornament och övriga drag uppträda i förening.

från de jylländska enmansgravarnas äldsta grupper, bevisa att kamkeramiken har varit fullt utvecklad i Finland redan på den tid, som motsvarar de bandkeramiska båtyxgravarnas tid i Skandinavien¹. Almgrens hypotes om vår kamkeramiks skandinaviska ursprung saknar således redan kronologiska förutsättningar. Att de av Almgren påvisade keramiska likheterna, på vilka hans hypotes huvudsakligen stöder sig, det oaktat kanske äro tillfälliga, antydes av den här på tal om den vaggmedformiga hackan uppställda hypotesen om dessa motivs ursprung. Det må slutligen framhållas att såväl kamkeramik som vaggmedformiga hackor förekomma bland fynden från Ladogakanalen, vilka härstamma från tiden före Ladogatransgressionen, som enligt Ailio fortgick under flera århundraden². I denna översikt nämnde jag nyss (sid. 54) några fynd, vilka tyda på att Ladogatransgressionen nådde sitt maximum under tiden för vår båtyxkultur. Den vaggmedformiga hackan har således varit i bruk i Ladoga-området redan före båtyxtiden, och likaså måste det kulturinflytande från den bandkeramiska kretsen, som typen enligt min mening vittnar om, ha börjat i trakten redan före nyssnämnda tid. I så fall torde det icke finnas något kronologiskt hinder att i detta inflytande se en förklaring för »bandmotivens» uppträdande i kamkeramiken.

Bland de år 1915 inkomna *hålstenarna* finnas ett med hälborr genomborrat, slipat exemplar av den skandinaviska typen³, funnet i S. Marie sn i Eg. Finland (6991), samt två sänkstenar, vilka möjligen äro från en senare tid än stenåldern. De övriga exemplaren utgöras av de hos oss vanliga runda och ovala formerna (Ailio I fig. 24, 26). — Av de nästsist i de ovanstående kolumnerna uppräknade föremålen är den ena en vanlig bredbladig spjutspets (Ailio I fig. 34), den andra en i Smedsby i Esbo sn, Nyland, funnen flintsåg (6927: 1), som utan tvivel är importerad från Skandinavien. Av flintföremål, som äro av skandinaviskt ursprung, ha i vårt land hittats i allt 35 stycken, nämligen 16 sågar, 15 dolkar eller spjutspetsar, 1 hälmejsel (från Åland), 1 s. k. smalmejsel (från Norra Österbotten) och 2 tjocknackiga rätyxor (båda från Nyland). Dessa siffror vittna vältaligt om huru obetydlig samfärdseln mellan Finland (Åland och Norra Österbotten dock undantagna) och de skandinaviska länderna har varit under stenåldern. I jämförelse med den stora mängd flinta, som har kommit hit från Ryssland, utgöra de ett försvinnande fåtal. Ur förteckningen framgår därjämte, att den största delen av våra skandinaviska flintföremål härstammar först från IV. perioden, under vilken

¹ Se här ovan sid. 50 och 51 (not 4).

² Ailio, Die geogr. Entwicklung des Ladogasees sid. 151—155.

³ S. Müller, Ordning I fig. 121.

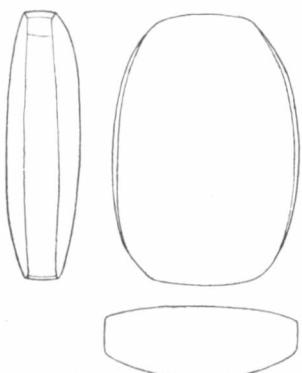

Fig. 8. Föremål av sten för
okänt ändamål, hittat i
Karstu by i Lojo sn
(6935). $\frac{2}{3}$.

yxor med avtrubbad egg (»Glätter aus Keilen mit abgestumpfter Schneide«) avbildar I. L. Červinka² bland föremålen från »hockergrava» i Mähren.

tid förbindelserna västerut synas hava blivit livligare. Ty först från denna tid är även flertalet av våra övriga skandinaviska importföremål, med undantag för de huvudsakligen i Norra Finland (Uleåborgs län) funna arktiska föremålen (krumknivar, pilspetsar med hullingar m. m.). Förbindelserna över land voro då ännu viktigare än de över havet.

Bland föremålen i den sista kolumnen ingår utom fragment av stenredskap det i fig. 8 avbildade föremålet, egentligen en liten fyrsidig rätyxa, vars egg genom slipning har fått samma form som nacken. Den är funnen i Lojo sn i Nyland. Av sådana föremål äger museet förut 3 exemplar¹. Likadana

Aarne Europaeus.

¹ H. M. k. 1737 (Luopiois), 2038: 18 (Lappo) och 2658: 36 (Viborgs sn).

² Moravské starožitnosti II sid. 40 fig. 35 (3 st.).

II. Bronsåldern.

Egentliga Finland.

På bottnen av ett förstört kummel på Kankare torps gårdsplan å Laurila hemmans mark, Kuhmis by, Bjärnå socken, har hittats en bronsdolk utan fäste men med två nithål (6795: 5). Frånvaron av fästet gör dateringen osäker, men sannolikt kan föremålet hänföras till den äldre bronsåldern, till andra eller tredje perioden (fig. 9). Under detta skede av bronsåldern synes Egentliga Finlands södra del ha utgjort vårt lands viktigaste bygd.

Fig. 9.
Dolk av
brons.
Kankare
torp, Lau-
rila, hmn,
Kuhmis
by, Bjärnå
sn (6795:5)
1/8.

III. Järnåldern.

Inventariet har under år 1915 ökats med ungefär 820 katalognummer för fynd från Finland. Av dessa komma 633 nummer på fynden från Ristimäki i S. Karins sn i Egentliga Finland, vilka på få undantag när härstamma från den senare folkvandringstiden. Av de återstående 187 katalognumren komma 147 på äldre fynd (till och med folkvandringstiden) och blott 40 på yngre fynd. Om katalognumrens betydelse se FM 1915 sid. 20. — Gåvor av föremål från järnåldern ha erhållits av doktor K. E. Kivirikko och doktorinnan M. Roos.

Äldre järnåldern.

a. *Den förromerska järnåldern*

är icke företrädd bland 1915 års förvärv.

b. *Den romerska järnåldern.*

Materialets tillväxt är denna gång kvalitativt icke stor. Bland förvärvens är dock det närmast här nedan omnämnda fyndet av speciellt intresse.

Egentliga Finland.

På Ketohaka hage, Isokylä by, Uskela sn, (jfr FM 1914 s. 23–38, 54, 55; FM 1915, s. 21, 22; FM 1916 s. 55–58, 60; Prä-historische Zeitschrift VI 1914, s. 151–155) undersökte jag 1915 ett stort, lågt, jordblandat röse, som på A. Europaeus' karta över denna

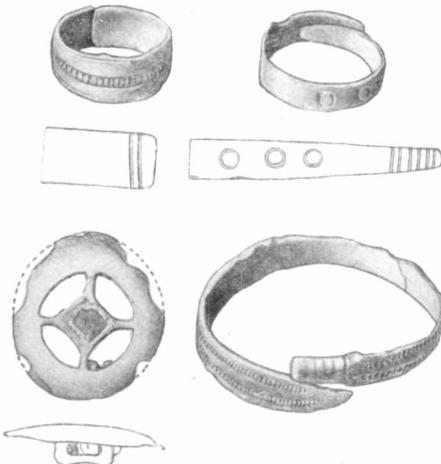

Fig. 10–13. Fynd från röset nr 6 på Ketohaka, Nohteri hmn, Isokylä, Uskela sn. 10 och 11. Fingerringar av brons (6914: 32 och 55) $\frac{2}{3}$ s. — 12. Bronsspänne med emalj-inläggning 6914: 53) $\frac{2}{3}$ s. — 13. Armband av brons (6914: 35) $\frac{2}{3}$ s.

är det andra emaljerade smycket från Finland, som kommit till vår kännedom. Det första är ett stort hästskospänne från Värilä i Pälkäne, beskrivet av mig i FFT XXVI (jfr ock FM 1913 sid. 69 fig. 23 samt sida 61 här nedan). Utom det hjulformiga spännet hittades i graven små fragment av 2 bågspännen, ett smalt armband (fig. 13), som kan uppfattas som en degenererad avart av den ostpreussiska typen fig. 89 i E. Blume, Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Pasarge zur römischen Kaiserzeit, vidare ett enkelt smalt barnarmband, en treryggig fingerring av brons, finger-ringarna fig. 10 o. 11, 2 eller 3 spiralfingerringar,

plats med dess många forngravar är betecknat med nr 6. Graven var icke längre intakt; under tidernas lopp hade många stenar därifrån blivit bortförda. Dess diameter utgjorde nu c. 11 m. I kulturjorden under och mellan stenarna, som lågo i 2 à 3 varv på varandra, hittades, spridda över större delen av röset, smycken och redskap från den yngre romerska järnåldern. Bland prydnadsföremålen är intressantast ett genombrutet runt hjulformigt bronsspänne med inläggning av röd emalj (fig. 12), sannolikt importerat från Ostbalticum eller Ukraina. Spännet

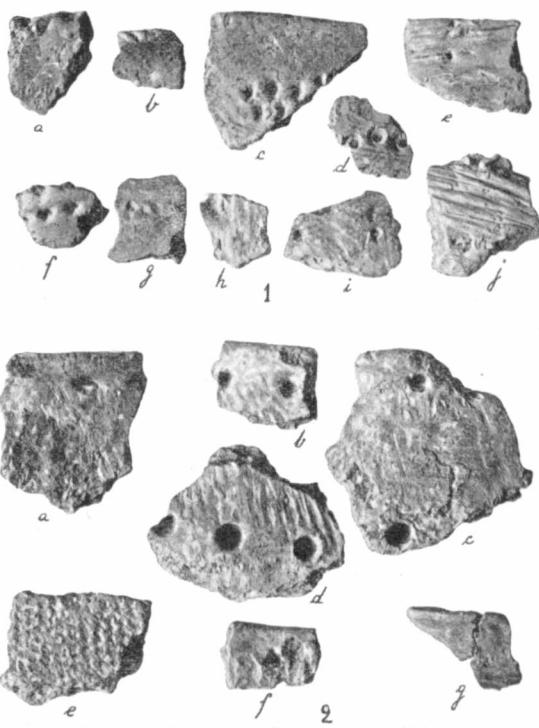

Fig. 14: 1. Lerkärlsbitar från ett jordblandat stenröse på Ketomäki backe, Puonti hmn, Isokylä by, Uskela sn (7905) c:a $\frac{1}{2}$. — Fig. 14: 2. Lerkärlsbitar från röset nr 6 på Ketohaka, Nohteri hmn, Isokylä by, Uskela sn (6914) c:a $\frac{1}{2}$.

¹ Fynden från detta år 1916 undersökta röse kommer att behandlas i nästa översikt.

två små silverringar, en prydnadsnål av typen Hackman pl. 6: 1, fragment av bronskedar, 96 små glas- och emalpjärnor, en smal pincett av järn, fragment av 2 eller 3 knivar, ett bronsbeslag till en knivslida (?), ett bryne, ett eldstål, bitar av några lerkärl med gropornament samt av ett med tygavtryck (fig. 14: 2 e), kliningsbitar, några hästtänder, brända ben (6914: 4–103). Anmärkningsvärd är förekomsten av ett eldstål i en så tidig kombination. Därvid bör dock ihågkommas att våra äldre gravar ofta ha innehållit föremål från senare bisättningar. Eldstålet kan således ha blivit senare nedlagt i röset. Lerkärlsbarna med gropornament höra till den intressanta epineolitiska keramik, som redan flera gånger ha uppdagats i fynd från såväl förromersk som romersk järnålder¹. — Ungefär $\frac{1}{2}$ km SSW om Ketohaka ligger på Kupila hmns mark och samma Isokylä bys område Perälä torp. I närheten av torpets ria har hittats en spjutspets med skarp mittås och holk, som torde kunna förläggas till slutet av den romerska perioden (6914: 1). — Från samma tid härstammar en omböjd spjutspets med holk och smalt blad med svängda eggar och hög mittås (jfr Hackman pl. 17: 1, men med längre holk), f. på en låg stenig backe på Seikola hmns mark i Salo by, Letala sn, vid grundgrävning för en lada, c:a 100 m SO om gården (6945: 2). På stället skall förut ha funnits ett stenröse, synbarligen ett gravröse.

Nyland.

Inga fynd av metallföremål från romerska järnåldern ha blivit insända år 1915.

Satakunta.

Inga fynd utom de sid. 62 omnämnda ovala eldslagningsstenarna.

Tavastland.

På brandgravfältet invid Värilä hmns ria i Harhala by, Pälkäne sn, fortsatte mag. B. Cederhvarf de av mig år 1912 påbörjade utgrävningarna (jfr. FM 1913 sid. 69 o. 70, fig. 23, 24, FFT XXVI sid. 205 f.). I den av honom undersökta delen av gravfältet hittades några föremål, av vilka några kunna höra till den romerska järnåldern, medan andra härstamma från den följande perioden. De utgöras av ett fragment av ett genombrutet runt bronsspänne, ett fragment av ett hästskospänne av järn, ett stycke silverfligran, några bronsspiraler, ett fragment av en halsring (?), en nyckel av järn, 3 pilspetsar med

¹ A. M. Tallgren, Den östeuropeiska bronsålderskulturen i Finland, FM 1914 sid. 11 f. — A. Hackman, Die ältesten eisenzeitlichen Funde in Finnland. Mannus V sid. 290 fig. 42, 43 och Suomen vanhimmat rautakauden löydöt, SM 1912.

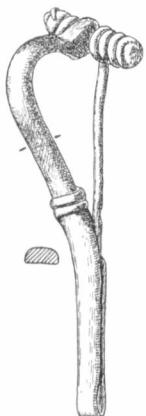

Fig. 15. Bronsspänne med omböjd nälhållare.

Brandgravfältet

vid Värlä hmn,

Harhala by, Päl-

käne sn (7007

A: 1) ^{2/3}.

tånge m. m. Dessutom inköptes av hr C. ett bronsspänne med omböjd nälhållare (Fibel mit umgeschlagenem Fuss) av gammal typ (fig. 15), ett fragment av en tvinnad halsring sannolikt av samma typ, som i Ostbalticum, Vitryssland och Ukraina har uppträtt flera gånger till- sammans med emaljerade smycken från yngre romerska järnåldern¹, en spiralfingerring av brons och en pilspets med tånge. De 3 förstnämnda föremålen hade hittats utanför gravfältet, men i fyllningsjord, som hade tagits på samma ställe, där det stora emaljerade hästskospännet FFT XXVI sid. 205 fig. 1 hade legat. De kunna således tillsammans med detta intressanta spänne ha bildat ett slutet fynd och skulle i så fall bekräfta min datering av spännet (3.—4. seklet).

Savolaks och Karelen.

Inga fynd år 1915.

Österbotten.

En liten spjutspets med holk (av typen Hackman pl. 19: 4) och en kniv med skaftbeslag av järn ha hittats vid sandgrävning på Pääkköön mäki backe å Kuja-Huovari hmns mark i Perkiö by, Lillkyro sn (6945: 16—18). Genom de fynd, som mag. A. Europaeus följande år gjorde på fyndstället och vilka skola publiceras i nästa översikt, dateras de båda föremålen till den yngre romerska järnåldern.

Lappland.

Inga fynd.

Av eldslagningsstenar — en fornsaksgrupp, som tillhör dels romerska järnåldern, dels den äldre folkvandringstiden — har museet år 1915 förvärvat 4 exemplar. En är funnen på Saloniemi torps åker, Pietilä hmn, Tuohitto by, Bjärnå sn i Egentliga Finland. Åkern ligger ett stycke N om Naarjärvi sjö på gammal sjöbotten (6915: 1). Två andra äro från Messuby sn i Nedre Satakunta: den ena av dem är funnen på Hatapää gårds, den andra på prästgården s mark (6865: 9 o. 10). Den fjärde eldslagningsstenen är hittad vid dikesgrävning på Ranttila hmns mark, Kauhajärvi by, Lappajärvi sn, i Österbotten (6987). En femte på Martells torps mark, Karstu hmn, Lojo sn i Nyland funnen oval sten är omtalad sid. 58. Den härstammar kanske från stenåldern (6935).

¹ A. Spitzyn, Предметы съ выемчатою эмалью, Записки отдѣленія русской и славянской археологии Имп. Русского Археологического Общества V: 1, 1913, sid. 19 fig. 14, sid. 29 fig. 242 och pl. XXXII fig. 852.

c. *Folkvandringstiden.*

Egentliga Finland.

Materialet från folkvandringstiden har i och med nya rika fynd från brandgravfältet på Ristimäki i Kurala by, S. Karins sn, fått en värdefull tillökning. De första synnerligen intressanta fynden från det år 1914 upptäckta gravfältet ha blivit publicerade av dr A. M. Tallgren i FM 1915 sid. 46–61 (jfr. även FM 1916 sid. 61 och Tallgren, Aurajoen suun esihistorialliset muistot, 1915). Våren och sommaren 1915 fortsattes grävningarna på Ristimäki först av Tallgren, sedan av mig och avslutades av mag. A. Europaeus. Genom mina grävningar kunde jag fastställa att gravfältets sydöstra del innehöll yngre fynd än de av Tallgren och mig undersökta gravarna i områdets västra och norra del. Gravfältets äldsta föremål äro 2 små triangelnålar av brons av typen FM 1916 sid. 60 fig. 32. De måste dateras till 500-talet. Gravgodsets övervägande del härstammar från 600- och 700-talen. De yngsta fynden — åter ett fåtal — synas vara från tiden omkring år 900. En noggrann beskrivning av gravfältets innehåll kan i denna översikt icke ifrågakomma. Fynden skola därför endast i korthet uppräknas. Av spännen innehöll den 1915 undersökta delen av Ristimäki 4 medelstora likarmade spännen av 600-talets typ, ett par enkla hästskos eller ringspännen av järn ned hoprullade ändar (jfr. FM 1916 sid. 65 fig. 37), ett sådant järnspänne med djurhuvudformiga ändar (fig. 22), mindre fragment av 3 eller 4 runda spännen, av vilka ett synes vara av typen fig. FFT XXVI fig. 5 och de andra av samma eller någon liknande typ, ett fragmentariskt runt spänne, vars form är rekonstruerad i fig. 21, ett hästskospänne av typen Aspelin 1557 (hör till de yngsta fynden). Av andra smycken hittades en stor triangelnål av typen Riga Kat. pl. 13: 1, 6 bronspärlor (fig. 16 och 17), 1 lerpärla, ett tiotal pärlor av glas och glasfluss, fragment av bronskedar och kedhållare, bland dem ett par som fig. 24 och andra som Hackman pl. 7: 14 och Aspelin 1424, ett hängsmycke i form av en björntand (jfr. Aspelin 1388, Riga Kat. pl. 26: 16), ett 20-tal spiralfingerringar, av vilka 4 med mittsköld (fig. 19), många fragment av spiralarmband, bland dem några prydda med sicksacklinjer (jfr. Aspelin 2136), 2 armband som fig. 23 samt fragment av andra (Aspelin 1581), fragment av en bronshalsring med omvirat bronsband, och en silverhalsring som FFT XXVI sid. 210 fig. 11 (Värlä), bronsspiraler från förkläden och kappfällar, ovala och fyrtantiga järnsöljor, bland dem en belagd med ornerat bronsbleck (fig. 18), järn- och bronsbeslag från bälten och andra föremål (fig. 20, 25, 30). Av de jämförelsevis få i gravfältet funna vapendelarna äro 6 svärdsknappar de anmärkningsvärdaste: nu hittades den till det 1914

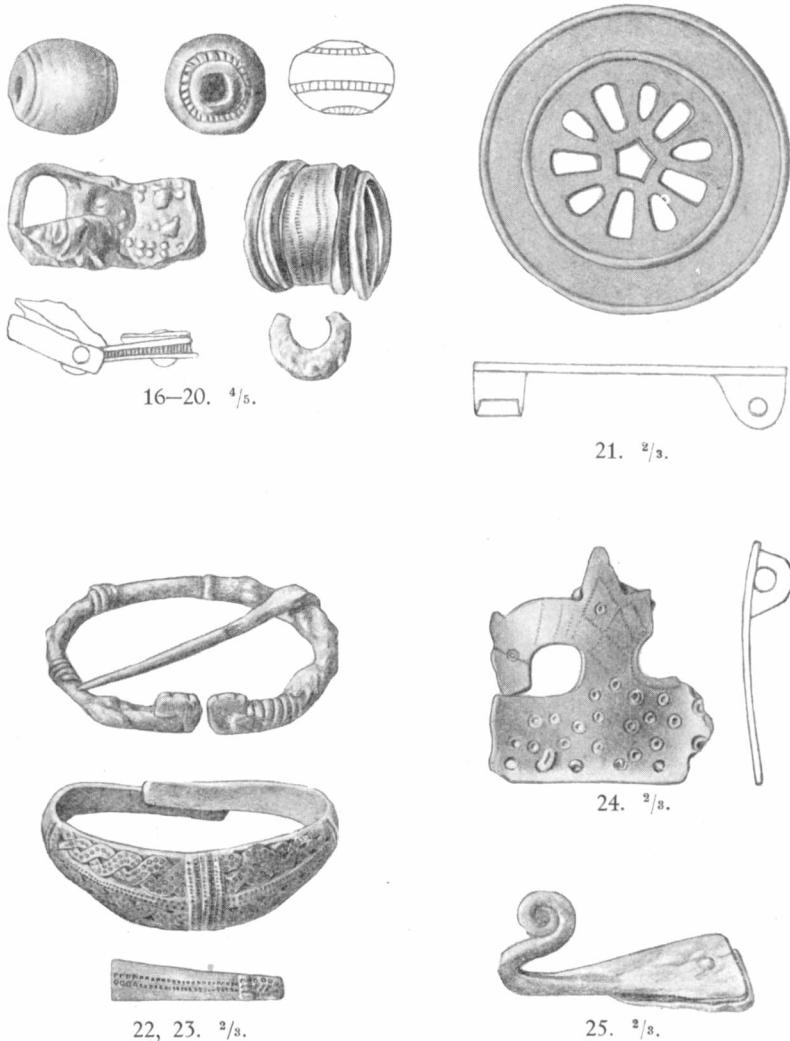
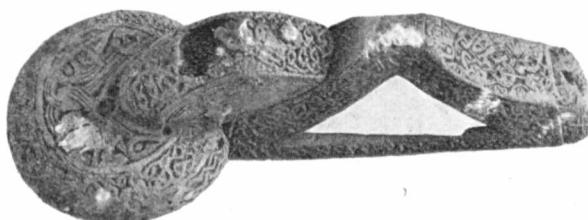

Fig. 16—25. Fynd från brandgravfältet på Ristimäki, Kurala by, S. Karins sn. 16 o. 17. Pärlor av brons (6913: 116 o. 170). — 18. Järnsölja, belagd med bronsbleck (6913: 272). — 19. Fingerring av brons (6913: 284). — 20. Beslag av brons (6913: 41). — 21. Skivformigt bronsspänne, rekonstruerat (6913: 386). — 22. Hästskospänne av järn (6913: 371). — 23. Bronsarmband (6913: 395). — 24. Kedhållare av brons (6913: 122). — 25. Beslag av järn (6913: 255).

26. c:a $\frac{4}{5}$.

27. $\frac{2}{3}$.

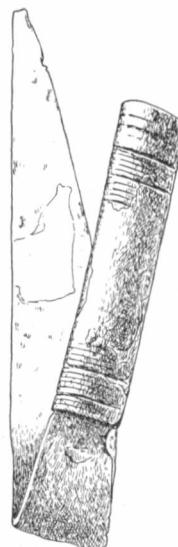
28. c:a $\frac{4}{5}$.

29. $\frac{2}{3}$.

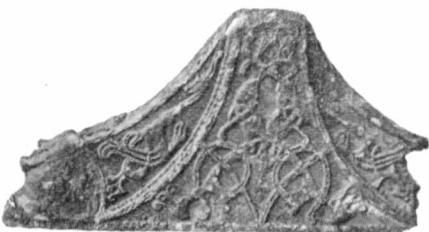

30. $\frac{2}{3}$.

31. $\frac{1}{3}$.

Fig. 26—31. Fynd från brandgravfältet på Ristimäki, Kurala by, S. Karins sn.
26—28. Svärdsknappar av brons (6913: 222, 123 och 6869: 38). — 29. Svärds- eller
knivfäste av järn (6913: 245). — 30. Beslag av järn (6913: 246). — Stor kniv med
fäste av järn (6913: 137).

32. Svärdsknapp av brons, som hört till svärdet fig. 33. Ristimäki, Kurala by, S. Karins sn (6869: 23).

det hela prytt med djurornament och bandslingor i Salins stil II; de övriga 3 svärdsknapparna äro enklare (en av dem avbildad i fig. 27, de andra lägre och utan ornament). Av hälten finnas några få rester kvar; till en U-formig doppsko har hört ett fragment av ett randbeslag av brons. Handtaget av järn fig. 29 härrör tro ligen från en större kniv eller skramasax; en sådan kniv, med bibe hället fäste och omböjd, av bildas i fig. 31; flera andra utan handtag, bland dem en prydd med rader av inslagna trianglar (jfr. FM 1915 sid. 55 fig. 9, klingen), finnas bland fynden. Av spjutspetsar hittades nu 5 stycken, nämligen 2 olika långa kastspjut av typen Aspelin 1650 samt — i gravfältets yngre del — 3 lancettformiga spjutspetsar med tånge (jfr. H. J. Heikel, Die Brandgräber von Päävä niemi, Säijoki und Kirmukarmu, 1899, sid. 68 fig. 3), av pil spetsar 2 exemplar med tånge. Det förtjänar att framhållas att gravfältet trots dess rika utstyr sel icke har innehållit någon sköldbuckla. Till hästmunde ring höra delar av två betsel

funna praktsvärdet fig. 33 hörande svärdsknappen fig. 32, vidare det vackra exemplaret fig. 28, som bildar ett sidostycke till svärds knapparna från Kirmukarmu i Vesilaks samt Gulldynt i Vörå (FM 1895 fig. 1 och 2); ett tredje prak stycke avbildas i fig. 26; det be står av en genombruten knapp med en enorm sidoknapp och bygel¹,

33. Svärdfäste och del av klingan av ett svärd, f. år 1914 på Ristimäki (6753: 1).

¹ Som känt ha bygeln och den pallformiga knappen utvecklat sig ur den öglan med ihängd ring, som förekommer på äldre nordiska och engelska svärd, fast vid knappen. Jfr härom Salin, Die altgermanische Thierornamentik, sid 101, 102.

och 2 sådana halvmånlösa hängprydnader av järn som SM 1914 sid. 35 fig. 15, en form, som går tillbaka till den romerska järnålders lunulae. Såsom i de flesta finländska brandgravfält hittades även här, spridda över hela området, hästtänder. Vidare böra omnämñas ett antal knivbett, 3 brynen och två av de gätlika tärningsformiga stenar, som icke alldelens sällan förekomma i våra järnåldersgravfält. Mycket talrika äro klinknaglar och spikar. Av de förra hittades dels hela, dels fragmentariska, c. 850 stycken. Året förut hade Tallgrens utbyte på Ristimäki varit 529 klinknaglar. Klinknaglarna härstamma från båtar, i vilka de döda blivit brända. Bland de över hela gravområdet spridda lerkärlsbitarna äro många prydda med snörornament, andra med inristade parallella streck, sicksacklinjer, punkter, m. m. Jämte lerkärlsbitarna hittades många stycken lerklining samt fragment av talrika lertrissor. Sådana trissor ha tidigare hittats i finländska gravfält från folkvandringstiden, bl. a. på Kirmukarmubacken i Vesilahti¹, vars gravgods erbjuder många analogier till Ristimäkifynden. Trissornas användning är ännu icke klargjord. A. Europaeus' mig muntligen meddelade förmordan att de kunde ha varit vävstolstyngder förfaller mig sannolik. Brända ben hittades ymnigt över hela gravfältet. (6869: 1–53; 6913: 1–458).

Liksom Tallgren (jfr. FM 1915 sid. 50) har även jag kunnat urskilja grupper av tvivelutan samtidigt nedlagda föremål. En sådan grupp bildades av svärdsknappen fig. 27 och kedhållaren fig. 24. Den senare dateras av den förra till slutet av 600-talet eller c. 700 e. Kr., således ännu tidigare än det av Tallgren l. c. sid. 55 daterade exemplaret.

Medan Tallgrens och mina grävningar hade utförts på själva gravfältet undersökte Europaeus ett mindre område, som låg c. 30 m SW om dettas västra gräns. Här blottades lämningar av en hus-tomtning, som härstammade synbarligen från samma tid. Byggnaden synes ha varit fyrkantig; om dess dimensioner och konstruktion kunde likväld icke erhållas närmare utredning. Den synes ha brunnit ned.

Fynden utgöras främst av en mängd lerkärlsbitar — delvis av samma art som de i gravfältet funna. 3 sköra kärl, som vid uppstagandet sönderföllo i bitar, hittades uppradade bredvid varandra invid byggnadens ena vägg. Dessutom hittades fragment av lertrissor, några brottstycken av metallföremål m. m. (6942: 1–122).

De övriga folkvandringstidsfynden från Egentliga Finland äro obetydliga. Från periodens förra del — sannolikt 500-talet — härrör ett vapenfynd: ett hopböjt tveeggat svärd och en omböjd spjutspets med holk och hullingar av typen Hackman pl. 21: 8, f. vid utjämning av

¹ H. J. Héikel, Die Brandgräber von Päiväniemi, Säijoki und Kirmukarmu in Satakunta, Helsingfors 1899, pl. VII: 6.

Haapaniemi parcells gårdsplan i Soukais by, *Letala sn.* Stället ligger på Kiikommäki, c. 1 km från byn. Utan tvivel föreligger här ett gravfynd

(6945: 3, 4). — Till folkvandringstiden, om icke redan till romerska järnåldern är jag böjd för att förlägga en liten fragmentarisk spjutspets med holk och två fragment av en tvinnad halsring av brons (fig. 34), som hittats på *Uskela gamla begravningsplats*, 3–4 km NW från Salo (6792: 1, 2). Halsringen är tunnare än de i finländska yngre järnåldersfynd

Fig. 34. Fragment av en tvinnad halsring av brons, *Uskela gamla begravningsplats*. (6792: 2) ½.

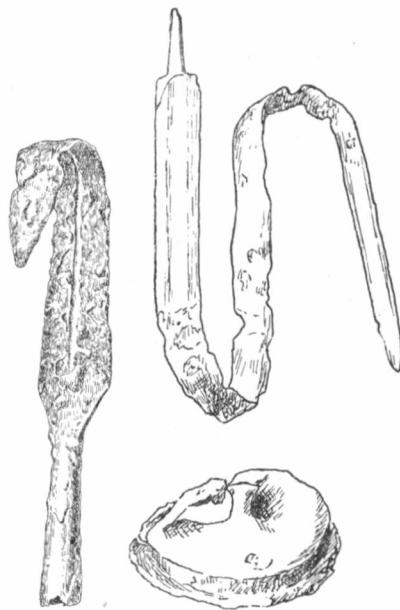
förekommande tvinnade ringarna (jfr. t. ex. Aspelin 1325, 1349, 1410) och liknar i detta avseende ringfragmentet från det här ovan sid. 62 beskrivna Väriläfyndet. Även spjutspetsen har en ålderdomlig prägel.

Nyland.

Folkvandringstidsfynden från det förut så fyndfattiga Västra Nyland börja tillväxa i antal.

Sedan på Nygranns hmns ribacke i Finnby, *Karis sn* några fynd hade gjorts, utfördes först av mig, sedan av hrr J. Nyberg och J. Öhman utgrävningar på fyndstället, som visade sig innehålla brandgravar från 600-talet. Fynden utgöras av 2 likarmade spänner, en två gånger omböjd tweggad svärds Klinga (fig. 36), en omböjd spjutspets med holk och — en ovanlig deltalj — med blodrätta på bladet (fig. 35), en hoptryckt söndrig sköldbuckla (fig. 37), fragment av en kniv, ett 150-tal oornerade bitar av minst 2 lerkärl, bitar av starkt bränd lera, fragment av en benkam(?), bitar av smält glas och brända ben (6964:

5–10; 6973: 1–10). — 0,5 km SO om detta fyndställe hittades på Snörs hmns mark vid grundgrävning för en stuga spetsdelen av en skrammasax (jfr. FM 1913 sid. 69 fig. 24). (6994: 1). — Följande

35. 1/4.

36 och 37.

Fig. 35–37. Fynd från en brandgrav på Nygrann hmns ribacke, Finnby, *Karis sn.*

två fynd från *Karis* sn torde likaledes höra till folkvandringstiden. På Åkerkullen å Borgmästars hmns mark i *Kilo* by har hr Nyberg vid försöksgrävning i en gravhög(?) hittat 30 lerkärsbitar, bland dem en kantbit med vägformig vulst (6964: 1). — På Nyåkerskullen å Klockars hmns mark i *Vestanby* har hittats den ena halvan av ett betsel samt bitar av 2 lerkärl, det ena tunnt, ljust, av finare gods och prytt med parallella färnor, det andra tjockare och grövre utan ornament (6964: 2—4).

Satakunta.

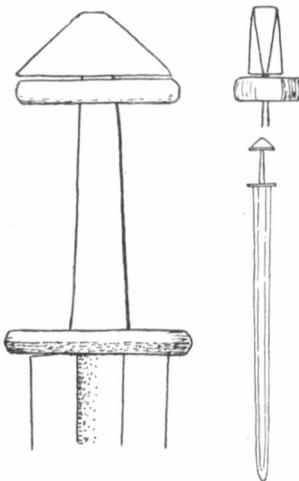
Utom de 2 redan nämnda ovala eldslagningsstenarna har museet under år 1915, ovanligt nog, icke erhållit något fynd från folkvandringstiden.

Tavastland.

Några av de nya fynden från *Värilä* i *Pälkäne* sn äro från denna period (se sid. 61, 62). Utom dessa har blott ett annat fynd från folkvandringstiden blivit insänt: Vid sällning av jord, tagen från bottnen av ett förstört röse på dr K. E. Kivirikkos villaområde på Rapola gårds mark i *Sääksmäki* sn hittades fragment av 5 spjutspetsar med holk (6930: 1—5). Den bäst bibehållna spjutspetsen utmärker sig för sin långa holk.

Savolaks.

Av stort intresse är ett fynd från Partsinmaa bys område i *Mäntyharju* sn. Här hittades i djupa skogen c. 2 km från närmaste torp nära Pahkajärvi (Pankajärvi?) under en sten ett tveeggat svärd med smal trekantig knapp av järn (fig. 38; 6841). Svärdet är det första fynd från folkvandringstiden, som vi känna från det på järnåldersfynd så fattiga Södra Savolaks. Fyndorten ligger i landskapets sydvästra del, nära dess gräns mot Tavastland

Karelen, Österbotten och Lappland.

Inga fynd av metallföremål från folkvandringstiden.

Fig. 38. Svärd. Pahkajärvi, Partsinmaa by, Mäntyharju sn (6841) 1/8.

Yngre järnåldern.

Åland.

Från *Sunds sn* ha insänts några fynd från en förstörd brandgrav på *Vestergårds h m n s* mark i *Tranviks by*, nämligen fragment av en benkam av typen Montelius, Svenska fornsaker 526, 24 klinknaglar, 20 oornerade lerkärsbitar och brända ben samt ett obränt ben (6979: 1–4). Fyndstället ligger nära ångbåtsbryggan och c. 50 m NV från *Vestergård*. Grävningar ha av lätt förstådda skäl icke kunnat utföras på Åland.

Egentliga Finland.

Från landskapets södra del föreligger endast ett fynd: en yxa av typen Aspelin 1475, f. på bottnen av den uttorkade sjön *Alisjärvi* eller *Alasjärvi* på *Äijälä* hemmans mark i *Muurla sn* (6988). (Jfr. FM 1916 sid. 65).

I landskapets centrum ha vi det rika gravfältet på *Ristimäki* i *S. Karins sn*, av vilken en del tillhör vikingatiden (jfr sid. 63), samt brandgravar på *Tuomi torps* åker å *Mulli h m n s* mark, i *Kaerla by*, *S. Marie sn*. Vid upprepade tillfällen ha på backen vid *Kaerla* gjorts fynd från yngre järnåldern; bland dem ha icke sällan förekommit svärdsklingor (FM 1915 sid. 33). Även 1915 har hittats ett fragment av ett omböjt svärd (6931: 1). I närheten av detta fynd ha hittats ett armband av typen Aspelin 1698 och några lerkärlsbitar (6868: 1, 2).

Norra delen av Egentliga Finland, som under yngre järnåldern var landets tätast bebygda trakt, är företrädd med två fynd: ett hästskospänne av brons av typen Aspelin 1412, 1646, f. i *Rostens torp* åker, 2 km SW om *Paltilaholm* gård i *Letala sn* (6945: 1) och ett fragment av en tvinnad hals- eller bältering av brons av typen Aspelin 1349, f. i torparen *Anselm Bloms* rovland, på *Luukkala hmns* mark i *Halla by*, *Nykyrko sn* (6945: 5). (Om tidigare fynd i närheten se FM 1916 sid. 68).

Nyland.

Inga fynd från yngre järnåldern.

Satakunta.

Även yngre järnåldersfynd ha under året från landskapet insänts i mindre antal än vanligt.

På *J. Koskis* (numera *Kotirantas*) tomt i *Palviala by*, *Karkku sn*, där förut omfattande grävningar ha utförts (FM 1910 sid. 10,

11; FM 1911 sid. 54; FM 1916 sid. 68), ha på olika ställen hittats kliningsbitar, från s. k. klenhus, slagg, lerkärlsbitar, en kniv m. m. (6945: 10—15).

Från *Vesilahti* på järnåldersfynd rika socken ha insänts 3 spjutspetsar. Den ena fragmentarisk, sannolikt av typen Aspelin 1587, har hittats i området *Lauuan k u l m a* på Laukko gårds mark (6978: 2); den andra, med holk och smalt blad, är funnen på *Mäki-Laurila* h m n s Vainio åker i Lohnattila by (6798: 9); den tredje, stor och kraftig, med lång holk och brett blad av typen FM 1911 sid. 54 fig. 20 (men med raka eggar) har framgrävts på *Kaappu h m n s* gårdsplan i Kurala by (6978: 1).

Tavastland.

På det i FM 1915 sid. 25—28 beskrivna av mig till större delen undersökta brandgravfältet på *Rauha torp* i Huittula by, *Sääksmäki sn*, med gravar från folkvandringstiden och vikingatiden har senare hittats ett genombrutet runt hängsmycke av brons av typen Aspelin 1393. Föremålet tillhör vikingatiden (6875: 1). — I *Kiiliä* g à r d s t r ä d g à r d, ett stenkast från sistnämnda fyndställe, har hittats ett bältebeslag av brons av permisk form (jfr. FM 1909 sid. 16 fig. 3) (6875: 2). — Vid grundgrävning för *Jämsä* folkhögskolas nya hus, på *Pälämäki*, c. 2 km SO om *Jämsä* kyrka, påträffades några vapen och redskap, som lågo i mindre grupper bredvid varandra. Två gånger hittades en stridsyxa av typen Aspelin 1550 bredvid en arbetsyxa av typen Aspelin 1575; ett betsel låg bredvid en spjutspets med långt brett blad och kort holk (fig. 39), spjutspetsen fig. 40 bredvid en stor skära, dessutom skild för sig en lie (6990: 1—9). En femte yxa och ett betsel hade blivit av hittarena bortkastade. Vid ett besök å stället på senhösten 1915 erhöll jag det inttrycket att fynden härstamma från brandgravar. — På *Ristimäki* b a c k e, belägen mellan *Ales* och *Yläskylä* bydelar i *Ruuhijärvi* by, *Nastola sn*, hittades vid sandgrävning lämningar av ett skelett, som var utstyrt med ett bröstgehäng av brons i karelsk stil. Smyckena utgjordes av en oval spännbuckla av typen FFT XIII fig. 260 (år 1917 förvärvades den andra till paret hörande bucklan),

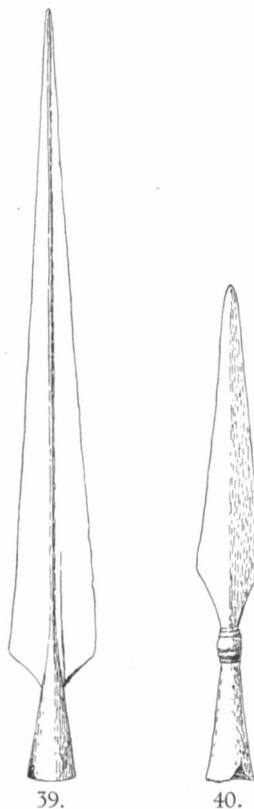

Fig. 39, 40. Spjutspetsar.
Pälämäki, Jämsä folkhögskolas tomt. Jämsä sn.
(6990: 9 o. 10) 1/5.

2 kedhållare av typen ibidem fig. 272, ett hängsmycke som ibidem fig. 334, detta nat hängsmycke i form av två från varandra vända häst-huvud (ibidem fig. 339) samt ett bronsrör med 2 öglor (jfr. ibidem fig. 266—273) (6995: 1—5). (Om tidigare fynd på Ristimäki se FM 1910 sid. 11, 12, där backen omnämnes under det oriktiga namnet Riihimäki).

Savolaks.

Inga fynd från yngre järnåldern.

Karelen.

Från Wuoksendeltat föreligga som vanligt några fynd från viskingatiden och början av medeltiden.

Till den första perioden räkna vi 2 fynd från *Metsäpirtti sn*, nämligen en yxa av typen Aspelin 1549, f. vid Niemenpää på Suvanto sjös strand (6919: 2) och ett hästskospänne av typen Aspelin 1539, f. på samma sjös tillandning vid *Raaju by* (6969: 2).

De yngre fynden äro en oval spännbuckla, prydd med bandslingor av typen Riga Kat. pl. 26: 13, f. i H. Puputti hmns Uusi korpi benämnda åker i Koverila by, *Kaukola sn* (6910: 30) och en lindrigt omböjd tweeggad svärdsklinga med linsformig järnknapp och lång, smal och rak parerstång av typen R. Forrer, Die Schwerter und Dolche in ihrer Formenentwicklung, 1905, fig. 53 (Knappen är dock mindre och lägre än den av Forrer avbildade). Svärdet är hittat på Naskalinmäki i Lapinlahti by, *Sakkola sn* (6923). Det kan dateras till 1100-talet. Slutligen har museet erhållit en yxa av typen FFT XIII fig. 45, som är från Finska eller Ryska Karelen (6925).

Österbotten och Lappland.

Inga fynd från yngre järnåldern.

Förvärv från Östersjöprovinserna, Ryssland och Sibirien.

Genom Dr J. Ailius bemedling har Antellska Delegationen åt Nationalmuseet förvarvat några ben och hornföremål samt lerkärsbitar från de berömda stenåldersfynden i floden Pernava vid Pernau i *Livland*¹ (6970: 1—8).

Från en sommaren 1915 företagen arkeologisk forskningsresa till Östra Ryssland och Sibirien har dr A. M. Tallgren hemfört rika samlingar från alla förhistoriska perioder. Även dessa samlingar blevo inlösta av Antellska Delegationen för museets räkning. Från

¹ M. Ebert, Prähist. Zeitschrift V, 1913, sid. 510 f.

stenåldern äro följande grupper av föremål: lerkärsbitar från det intressanta fyndstället vid Seima i guv. *Nischnij Novgorod* (6967: 1)¹, 5 fragmentariska skafthålsyxor från guv. *Kasan* (6967: 2–6), en flintpilspets från *Gljadenovo offerplats i guv. Perm* (6967: 13) samt ett antal olikartade föremål från pålbygnaderna i sjöarna *Sigirskoje ozero* och *Ajatskoje ozero* och från boplatsen vid *Palkino i Jekaterinburgska kretsen* av guv. *Perm* (6967: 13–55)², vidare fragment av en malsten och en slipsten, stenskärvor och lerkärsbitar från en boplats vid *Označennaja i Minusinska kretsen* av guv. *Jennisseisk* (6967: 149–153).

Från bronsåldern härstamma en mängd föremål av vanliga sibiriska typer, dels köpta av bönderna i Minusinska häradet vid övre Jenissej, dels i närheten av *Jekaterinburg i Ural* (6967: 9–12, 56–108). Om de senare se avbildningen i SM 1916 sid. 17. De förstnämnda komma att publiceras i Finska Fornminnesföreningens Tidskrift XXX. — I närheten av *Minusinsk* öppnade hr T. även två kurganer från slutet av bronsåldern i *Ust-Abakanskoje* (6972: 1–22). Om denna grävning se Tallgren, Collection Tovostine, Helsingfors 1917, sid. 14–16 och fig. 81–82. Två smala degenererade bronscelter av Mälartyp uppköpte hr T. av tatarerna i häradet *Tscheboksary*, guv. *Kasan* (6967: 7–8). De skola ha blivit hittade nära staden *Svijažsk vid Volga*. — Från järnåldern härstamma ett antal vanliga sibiriska typer från Minusinsk. Även de kommer att publiceras.

A. Hackman.

¹ Tallgren, Ett viktigt fornyd från mellersta Ryssland, FM 1915 sid. 73 f.

² Tallgren, Muinaisaineita itäiseltä Uralilta Suomen Kansallismuseossa, SM 1916 sid. 11 f.

Om läget av »Hyndskär».

I Juustens biskopskrönikा förmåles om biskop Lars Suurpää, att han under en visitationsresa till Åland vid passerandet av Hyndskär¹ träffats av ett slaganfall, som inemot halvannan månad därefter ändade hans liv.

Om läget av detta Hyndskär nämnes i krönikan intet, men Porthan yttrar i sina anteckningar till den en tveksam förmodan, att därmed åsyftades Jungfruskär i Skiftet.

Antagandet har intet skäl för sig, ty Jungfruskär har veterligen aldrig hetat Hyndskär; ej heller anträffas namnet i öns grannskap.

Däremot finnes i Kökars sockens vidlyftiga skärgård ett utskär, som bär namnet *Hundskär*. Att detta skär är just det i krönikan avsedda, står tämligen utom tvivel.

En lokal sägen vet nämligen förtälja, att man förra dags seglat med fartyg från Kökars Hamnö åt öster genom ett sund, vilket då åtskilde Helsö och Österbygge byar i Kökar, men som numera genom landhöjning förbytts till äng och potatisland². Från detta sund skall farleden hava gått vidare rätt österut åt Aspö, varvid man till en början passerat det s. k. Stuguskärshålet och sedan, ungefär 3 minuter från Österbygge, *Hundskär*³.

Det är uppenbart, att man i denna sträckning igenfinner en del av den urgamla farled, varav sjöfarande — enligt en beskrivning från medlet av 1200-talet — begagnade sig, då de från Danmark via Roslagen och Ålandska skären seglade åt Hangö och Reval. Likaså påtagligt är, att biskop Suurpää under sin åländska visitationsresa färdats fram just samma led och då vid nämnda Hundskär drabbats av sitt illamående.

Reinh. Hausen.

¹ In passagio Hyndskär.

² Som ett minne av detta vattendrag kvarstår än i dag uttrycken »Öster i Sund» och »Väster i Sund» såsom betecknande vattnet å resp. sidor om tilländningen. Uti potatislandet där hittades för en längre tid sedan ett ankare, som (upptill tvärr något omarbetat) 1912 fanns (och kanske ännu finnes) hos bonden August Jansson i Österbygge.

³ Numera kan man komma fram där blott med båt, men ännu vid början av 1800-talet skall man seglat där med skutor, enligt vad bonden Matts Samuelsson i Österbygge (död vid slutet av 1890-talet 97 år gammal) vetat berätta.

Fynd av plåtmynt i Malaks skärgård.

Natten mot söndagen den 8 juli 1917 fann arbetaren Oskari Nurmi och dennes hustru, från Vasa, under en fiskefärd till Malaks skärgård på en liten holme omkring fem km västerut från Åminneborgs hemman tio stycken tvådalers kopparplåtar, av vilka två emellertid varo i så dåligt skick, att ej ens någon prägel kunnat urskiljas. De övriga åro alla slagna i Avesta. Upptäkten gjordes av hustrun Nurmi, som fann en av plåtarna till ungefär en tredjedel sticka fram ur sanden 4–5 meter från vattenlinjen. Vid närmare grävning på platsen hittades de övriga plåtarna under varandra med ett tunnt sandlager emellan.

Den äldsta och bäst bibehållna av dessa plåtar torde vara ett unikum. För övrigt är samtliga nedanuppräknade plåtar mer eller mindre ärgiga och lättare än de ursprungligen varit enligt utmyntningsgrunderna.

1) I mittstämpeln: valörsiffran 2 emellan tvenne liljor /Daler/ *Sölff/Mnt/*. Nederst Markus Kocks myntmästarstämpel *M. K.* på var sin sida om Kocks vapen (en upprättstående pil mellan två stjärnor).

I de fyra hörnstämplarna: en kunglig krona, varunder årtal 1657 och omskrift: *Carolus Gustavus D. G. Rex Suec.*

Vikt 3,4 kg; storlek 26 × 23 cm.

Denna plåt skiljer sig från tidigare kända såväl genom årtal som isynnerhet genom namnet »Gustavus» i omskriften. Enligt Stjernstedt skulle samtliga kända Karl X Gustavs plåtar upptaga namnet »Carolus X».

2) Mittstämpeln ytterst otydlig utom valörsiffran 2. Av stämpelns tre femuddiga stjärnor kan endast den mest till vänster stående med svårighet urskiljas.

Av de fyra hörnstämplarna är en fullständigt utplånad. Årtalet 1676 är synligt.

Vikt 2,54 kg; storlek 22,8 × 24 cm.

3) I mittstämpeln 2 emellan två liljor /Daler/Sölff/Mijt/ samt därunder 3 femuddiga stjärnor.

I de fyra hörnstämplarna en stor kunglig krona, varunder årtal 1680 (synligt i tre stämplar); omskrift: *Carolus XI D. G. Sve: Got: Wan: Rex.* (rosett).

Tre hörn avklippta. Vikt 2,5 kg; storlek 23,7 × 25 cm.

4) Liksom N:o 3, men med årtal 1681. Vikt 2,65 kg; storlek 23 × 24,5 cm.

5) Mittstämpeln liksom i N:o 3, den mellersta stjärnan likvälnästan utplånad.

Hörnstämplarna dubbelt präglade, varjämte en femte likadan stämpel finnes vid en av kanterna. Omskriften otydlig; kan likvä尔 genom sammanställande fås reda på. I övrigt lik N:o 3, utom att årtalat är 1683.

Vikt 2,55 kg; storlek $23 \times 23,3$ cm.

6) Liksom N:o 3, men årtalat 1689. Stjärnan mest till höger utplånat. Hörnen avklippta. Vikt 2,5 kg; storlek $22,2 \times 25,5$ cm.

Någon tvådalersplåt av 1689 finnes ej upptagen varken i Stjernstedts »Kopparmyntningen» eller i Holmbergs »Förteckning öfver svenska mynt» (N. M. XV), ej heller i Hyckerts tillägg till Holmbergs förteckning (N. M. XVIII). Däremot upptar Holmbergs lagerkatalog för 1914 och 1916 en sådan till salu.

7) I mittstämpeln värdesiffran 2 emellan tvenne liljer /(*Da*)*ler*/
Sö(lff) *M(ijt)*/ samt därunder två korslagda pilar.

I de fyra hörnstämplarna: en stor kunglig krona, därunder årtalat 1711 och omskrift: *Carolus XII D. G. Sve: Got: Wan: (Rex)*; sista ordet utplånat.

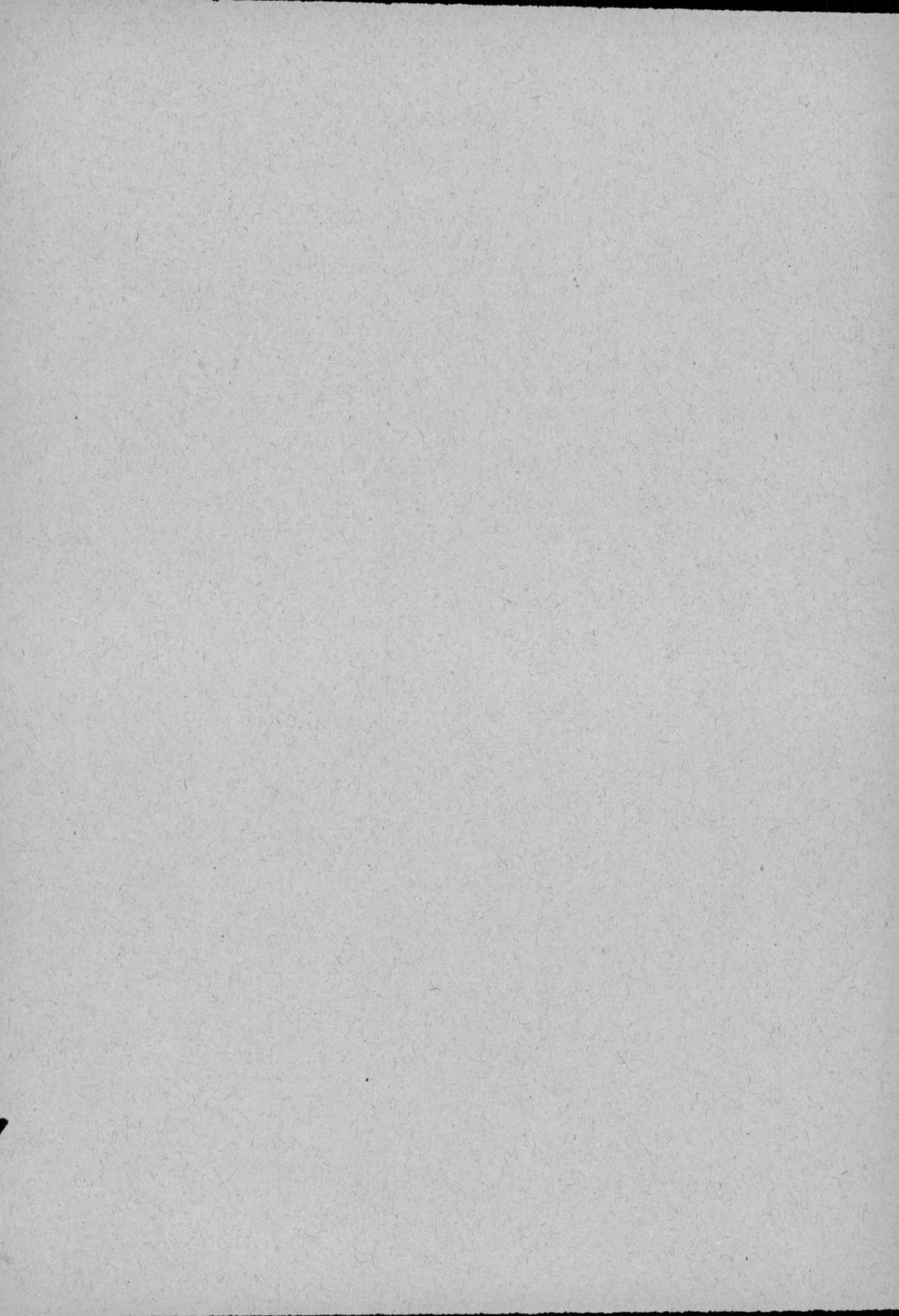
Utan kontramärke eller ingravering på frånsidan. Alla hörn avklippta.

Vikt 2,2 kg; storlek $20,2 \times 22,6$ cm.

8) Liksom N:o 7, men årtalat 1712. Mittstämpeln likvä尔 bättre bibehållen och pilarna fullt tydliga.

Vikt 2,7 kg; storlek $24 \times 24,3$ cm.

H. J. B-m.

Finskt Museum

utkommer 1918 i 4 häften om minst ett tryckarks omfång. Prenumerationspriset är 2: 50; för Finska Fornminnesföreningens medlemmar vid direkt prenumeration under utgivningsåret 1 mk.

Försändelser adresseras till Finska Fornminnesföreningens sekreterare, Helsingfors, Historiska Museet.